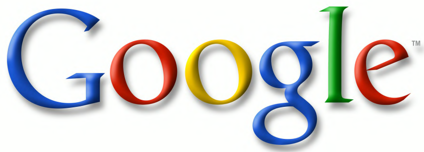
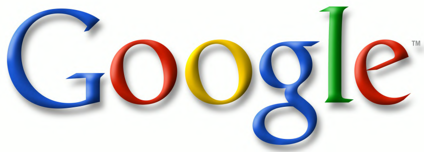
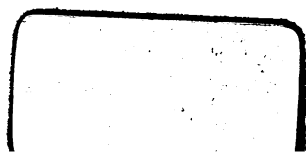
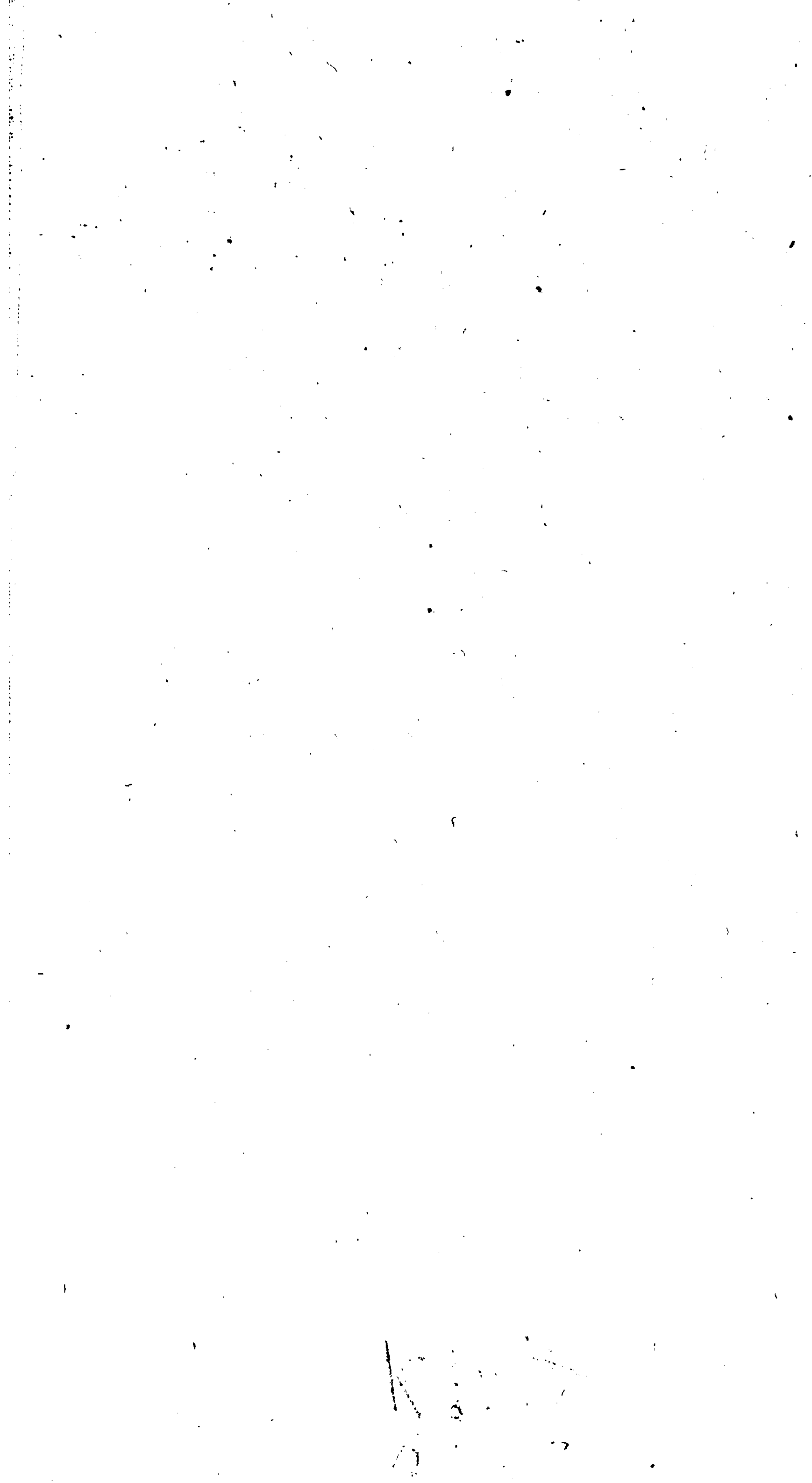

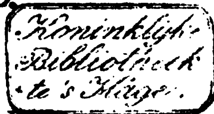

IETS
OVER DEN LAATSTEN
ENGELSCHEN OORLOG
MET DE
REPUBLIEK,
EN OVER
NEDERLANDS KOOPHANDEL,
DESZELFS
BLOEI, VERVAL, EN MIDDELEN VAN HERSTEL,

DOOR
A. KLUIT,
Professor te Leiden, en Schrijver van:
DE RECHTEN VAN DEN MENSCH IN FRANKRIJK, GEEN GEWAANDE RECHTEN IN NEDERLAND.

TE AMSTELDAM, BIJ
WOUTER BRAVE,
Boekverkooper, op den Zeedijk, bij de Kolksluis, 1794.

AAN DEN

LEZER.

Vóór weinige jaren stelde ik ten dienst en onderricht van eenige bijzondere Vrienden deze twee onderscheidene Stukjens op, in zulker maniere ingericht, dat ik, zoo kort, klaar, eenvoudig, en onpartijdig mogelijk, de gebeurde zaken verhaalde, en de Aanmerkingen, waartoe het verhaal opleidde, afzonderlijk nederstelde. En dit alles, naar aanleiding van het gene in mijne Primae Lineae Historiae Federum Belgii Federati *T. I. p.* 261-283. *en elders, gevonden wordt.* Sederd gaven de uitgekomene Schriften mij stoffe tot nieuwe en latere Aanteekeningen, vooral gedurende het jaar 1793, waarin ik meer opzetlijk naga den oorsprong en de drijfveeren van vele gebeurtenissen, en de waarheid verdedige tegen logen en dwaling, daar de dagelijksche droeve ervarenis ons leert, hoe men blijft aanhouden, om met opgesmukten tooi, en zelfs onware of verdraaide verhalen, niet alleen het

* 2 te-

Posthumus 22 May 1923

tegenwoordige, maar ook het toekomende geslacht te begoochelen of voorintenemen. En ziedaar den oorsprong van dit Werkjen! Wat deszelfs vorm betreft; ik liet het vroeger gestelde in zijn geheel, alzoo ik niet wiste, wat dan 't eenvoudig verhaal bij- of aftedoen. Maar al wat ik naderhand, vooral gedurende 't jaar 1793, door behulp van sederd uitgekomene Schriften, en met name, de Memorien *van den Heere Burgemeester* J. RENDORP, *die eenig licht over zaken verspreiden, bijgevoegd hebbe, zulks heb ik tusschen twee haakjens* [ ] *en in zoogenoemde* noten *onder den* tekst *geplaatst. Komen in die aanteekeningen mogelijk onaangename of harde waarheden, of besluiten voor, die tegens opgevatte begrippen of beginselen van sommigen mijner lezers strijden; zoo verzoeke ik hen te onderscheiden, of dat harde of onaangename, in mijn verhaal en voordragt, dan wel, of het in de daadzaken zelve ligge, zoo als de zaken, overeenstemmig met de zuivere waarheid, worden voorgedragen: dat is, of de schuld bij mij, of in de zaak zelve ligge. Voords getrooste ik mij alle verscheidenheid van oordeel. De groote graagte, waarmede mijn op den titel genoemd Werkjen,* de Rechten van den Mensch — — in Nederland *(waarin ik de gewigtige zegeningen en voorrechten, die wij, na zoovele rampen, nog in*

in dit goede Land en ons dierbaar Vaderland, genieten, hebbe afgemaald) bij alle brave Nederlanders is ontvangen en gelezen, heeft mij bijzonder tot de Uitgave van dit Stukjen aangespoord. Mogt hetzelve een gelijk lot ervaren; zoude ik mij den arbeid niet beklagen.

Een enkel woord moet ik hierbij doen over de manier mijner aangetogene bewijzen. *Men zal bij de* Handelingen *en* Verdragen *met buitenlandsche* Mogendheden *dikwils gevoegd vinden* een getal, *gelijk al aanstonds bl.* 1. *het Tractaat* van Zeevaart en Koophandel met Engeland den $\frac{1}{11}$ December 1674. No. 682. *Tot verstand hiervan dient, dat ik achter mijne* Primae Lineae Historiae Federum Belgii Federati, in usum Auditorum, 2 *Tom.* 8°. bij S. en J. Luchtmans, 1790. *heb laten volgen een* derde Stukjen, *onder den breederen titel:* Index Chronologicus, sistens Federa Pacis, Defensionis, Navigationis, Commerciorum, Subsidiorum, Limitum, et alia, ab Ordinibus Reipublicae Belgicae Federatae inita cum Gentibus intra et extra Europam; simul et Capitulationes, Pacta Deditícia, Mercaturae Privilegia, Leges et Edicta Principum; adjectis nonnullis, quorum et ante Liberam Rempublicam habita fuit ratio, imprimis in Hollandia et Zeelandia. *In dit Werkjen, 't welk reeds in 't Ko-*

koningrijk van Denemarken, *in den zelfden smaak, is nagevolgd, hebbe ik alle* Verbonden *en* Tractaten *der Republiek*, naar orde der jaren, *opgegeven; elk met zijn nummer geteekend; en ook aangewezen, bij welke* Schrijvers *en in welke* Verzamelingen *van* Verdragen *men elk Verbond en deszelfs volledigen* Inhoud, *zelfs in verscheidene Spraken, kan vinden. En dus zal men op 't jaar 1674. den* $\frac{1}{11}$ *December (oude en nieuwe stijl) op* N°. *682. bl. 172. aldaar aantreffen dit navolgende:*

„ Fedus Navigationis et Commercii inter CAROLUM II. Regem Angl. et Ordines Belg. Feder. vi Federis n°. 671. per 6. Commissarios utrimque captos.

Hollandsche Mercurius *h. a. p.* 249.

Recueil der Tractaten N°. 49, 50.

WAGENAAR Histor. en Polit. Tract. *D. I. bladz.* 192.

DU MONT Corps Diplom. *T. VII. P. I. p.* 282.

LONDORP Acta Publica *T. X. p.* 671.

Theatrum Europaeum *T. XI. p.* 673."

Hierdoor kan men in alle die Werken te recht geraken, indien men dat Tractaat nader inzien en kennen wil; en zoo met alle het overige.

❀

Iste STUK.

IETS

OVER DEN

ENGELSCHEN OORLOG;

OF, DE VERSCHILLEN DER REPUBLIEK MET ENGELAND, EN HUNNE GEVOLGEN,

Sederd 1756 tot onzen tijd.

De twee Hoofdverbonden met Engeland waren beiden van 't jaar 1674. Het eene was een *Alliantie* en *Defensif*-Verbond van den $\frac{6}{16}$ Febr. (n°. 671); het andere van' *Koophandel* en *Zeevaart* van den $\frac{1}{11}$ Decemb. 1674. (n°. 682.) Beide deze Verbonden zijn van tijd tot tijd vernieuwd, nader verklaard, bepaald, of uitgebreid. Het eerste, bijzonder in de jaren 1678. (n°. 704), 1716 (n°. 940) en 1728. (n°. 939) wegens de nadere aanwijzing van het *Casus Federis*, in de gevallen van hulp, welke dikwils hieruit wederzijds [gevraagd en] gegeven, doch ook geweigerd is. Het twee- Twee hoofdverbonden met Engeland.

de bijzonder in de jaren 1675 (n°. 694) [en 1703. 9/10 Jun. (1) waarbij alle vorige Verbonden bekrachtigd zijn geworden.]

Oorlog tusschen Engeland en Frankrijk, 1756.

De oorlog, die in onzen leeftijd tusschen den Engelschen en Franschen Koning in 't jaar 1756. ontstond, over hunne onderlinge Amerikaansche Bezittingen, heeft deze *Verbonden* meer en meer aanmerklijk gemaakt.

De oorzaak van dien oorlog tusschen Frankrijk en Engeland kwam voord, ten minsten de aanleiding werd genomen, uit de niet naaukeurig genoeg bepaalde Woorden bij den Akenschen Vrede van 't jaar 1748: *van alle dingen in America te brengen op den voet, waarop zij waren of behoorden te zijn, vóór den tegenwoordigen oorlog.* Korte jaren

(1) Ik hebbe dit Verdrag in mijnen *Index Federum Chronologicus* niet genoemd. Het is te vinden in 't *Groot Placaatboek* van *Cau en Scheltus*, D. V. bl. 415. De reden, waarom ik hier van geene vroegere Verbonden met de kroon van Engeland gewage, bijzonder alle de genen, die bij gelegenheid der Verheffing van Neêrlands Stadhouder Willem III. op den troon van Engeland, en den daarop gevolgden Oorlog met Frankrijk, noch die bij gelegenheid van de Spaansche Troonsopvolging van 1702 tot 1713 gemaakt zijn; is hierin gelegen, omdat op tijd en plaatze afzonderlijk van dezelve gehandeld was; en hier alleen die twee Hoofdverdragen in aanmerking kwamen.

ten daaraan viel de vraag: *hoe waren zij geweest of hoe hadden zij behooren te zijn?*

AANMERKING. „ Zie hier een les voor de „ Staatkunde.

„ 1.) Maak Tractaten *duidelijk.*

„ 2.) Denk na: hoe zal men eenige jaren hierna „ dit kunnen opvatten?"

Elke Mogendheid verklaarde dit naar zijne zinlijkheid.

Engeland zond een Vloot, om zijne Rechten te handhaven.

AANM. „ Hij maakte *bij tijds* gereed te zijn."

Onze Republiek kon ligtlijk hierin betrokken worden. Men stond met Engeland in Tractaten zoo van *Defensie* als van *Commercie.* En hieruit *Rechten*, maar ook *Verplichtingen!* —— Met Frankrijk had men noch het een noch het ander. Vreze voor onze Republiek.

[AANM. 1793. Frankrijk had in 't jaar 1744. den 21 Oct. (n°. 1039) bij eene *Navale Wet* openlijk aangekondigd, hoe hij in den oorlog, dien hij toen had met *Engeland* en *Oostenrijk*, de koopvaardijschepen van Neutrale Mogendheden, en des ook die onzer Republiek, zoude behandelen, en hierover waren zeervele bezwaren en klagten van

onzen Staat en der kooplieden opgerezen. De verschillen hierover duurden in 't volgende jaar. De Staat meende dat deze zijne Verordeningen streden met het *Commercietractaat* van 't jaar 1739. den 21 Dec. [n°. 1018] 't welk met Frankrijk voor den tijd van 25 jaren was aangegaan. De Koning van Frankrijk gaf hierop een *Decreet* uit in 't volgende jaar 1745. den 31. Dec. (n°. 1046), en vernietigde of herriep bij dat Decreet het aangegane *Commercietractaat*. Vergel. WAGEN. *Vad. Histor.* D. XX. bl. 21. En sederd dien tijd had men met Frankrijk geen afzonderlijk Verbond van *Koophandel en Zeevaart*]

Engeland vraagt hulpbenden. De Koning van Engeland vraagt in 't jaar 1756. de Republiek om de 6000 man hulptroepen bij 't Verdrag bepaald. Zie *de Nederl. Jaarb.* 1756. bl. 658. 736.

Nadat Frankrijk in Europa het eiland *Minorca* had aangevallen, dringt Engeland nog nader aan op de vervulling der beloften, uit het Tractaat van 't jaar 1678.

Frankrijk raadt het af. De Fransche Afgezant in 's Hage, *d'Affrij*, raadt dit sterk af, en hij komt zelfs tot bedreiging, indien de Staat aan zijnen raad geen gehoor verleent; bl. 662. De Staten Generaal verklaren hierop,

neu-

neutraal te willen blijven in de verschillen over America, behoudens hunne Verbonden, bl. 665.

De Koning van Engeland verklaart hierop den Franschen den oorlog, en geeft aan de onzijdige Mogendheden, ook aan de Republiek, kennisse, dat hij *verbeurd* zal verklaren zoodanige Schepen, die *Contrabande* waaren naar *Frankrijk* voerden (n°. 1117.) En zulks met reden! Ook klaagt Hij aan den Staat over 't nemen van een Engelsch Schip door de Franschen, en 't schenden van onze Zeehaven of Ree van Texel, bl. 740 en n°. 1113. Hij voegt er bij, dat hij alles, wat tot *scheepsmaterialen* of *scheepsbouwbehoeftens* dienen kan, zich toe zal eigenen met betaling van de waarde voor dezelven. Dit (meende de Republiek) kon er niet door, en was tegen de Tractaten. En des ook dit met reden aan onze zijde! Uit kracht dezer verklaring waren de Engelsche Kaperschepen al ras in de weer, (en 't Engelsche Kaperreglement, n°. 1117. stijfde dit): zij namen velen onzer Koopvaardijschepen, het teederste punt der Ingezetenen! en bragten ze in de Engelsche havens op.

Engeland zal de *Contrabanden* opligten.

Bevat er Scheepsbouwstoffen onder.

Ondertusschen liet Frankrijk niet na, alle pogingen in 't werk te stellen, om de Republiek deels op zijne zijde te trekken, deels tot *Onzijdigheid*

Frankrijk zoekt de Republiek aan.

heid te bewegen, (nº. 1118.) En hiertoe gebruikte hij *Gunstbewijzen* en *Intrigues.*

Door ontheef van lasten. Tot begunstiging van den Koophandel (en door dit lokaas is bij Kooplieden veel te krijgen), ontheef hij *de Nederlandsche Kooplieden* van de bekende *cinquante sous par tonneau*, [het vatgeld, een heffing van vijftig stuivers op 't vat], die, na 't verlies van 't *Commercietractaat*, 't welk nog niet hersteld was, moesten betaald worden.

AANM. „ Had men toen een *Tractaat* van *Commercie* gehad, gelijk de vorigen, men had dit, „ niet als eene *gunst*, behoefd."

Hij verminderde insgelijks vele andere tollen, ook op de Visch, nº. 1116.

[AANM. 1793. Offchoon men met grond schijnt te kunnen aanmerken, dat zulke verminderingen van tollen, en veroorloving van *Visch*-inbrenging bij Frankrijk minder geschiedden, om onze Republiek te begünstigen, dan wel om in zijn eigen gebrek en behoeftigheden te voorzien, alzoo de oorlog met Engeland zijnen eigen onderdanen belemmerde, om die benoodigdheden, zonder gevaar, te bekomen, en daarom den Onzijdigen de weg gebaand en door ontheffing van lasten gemaklijker gemaakt moest worden, om die *benoodigdheden* in te voeren: zoo was en bleef het, sederd wij geen Commercieverbond

bond hadden, toch eene *Gunst* van Frankrijk, die wij of boven andere onzijdige Mogendheden genoten, of die wij nu gelijklijk weder verwierven met de andere onzijdige Mogendheden, wier onderdanen uit de plaats hebbende *handelverdragen* die voordeelen trokken. Het bleef, zegge ik, en blijft eene *gunst*, en hiervoor hielden het ook onze Kooplieden te recht. Maar 't Fransche Ministerie wist best, waarom het zelve toen die gunst bewees. Nooit toch kan men verwachten, dat andere Natiën onze Republiek zullen begunstigen uit enkele, zuivere, en onbaatzuchtige liefde en genegenheid voor onze Republiek, zonder hare eigene voordeelen en belangen daarin te bedoelen en daar mede te verbinden. Zulke liefde mag onder afzonderlijke persoonen, uit bijzondere grondbeginsels, plaats grijpen; maar die vindt men bij de Volken niet. En zoude men van onze Republiek 't zelfde kunnen ontkennen? of stellen, dat zij eenige gunsten uitdeelde, of mededeelde, zonder *haar eigen belang* in de eerste plaats te raadplegen? Heeft dezelve, wel is waar! in de vorige Eeuw zulke gunstige en voor den Koophandel en Zeevaart zoo heilzame en voordeelige Verbonden van Handel met Engeland en Frankrijk gemaakt, en van die Volken verkregen, zij

 nam

nam daartoe de gefchiktfte gelegenheden te baat: zij bediende zich van de onmagt, van de behoeftens, van de benoodigdheden, hunner Naburen; en wat had het niet telkens een moeite in, om het 25 jarig Handelverdrag met Frankrijk van 1662, of herfteld, of vernieuwd, of op denzelfden voet bevestigd te krijgen; waartegen dat van Engeland federd 1674 een eeuwigdurend en ftandgrijpend Verdrag was. Het is derhalve eene gewigtige Staatsles voor onze Regenten, van de minften tot de meeften: Befpied de oogenblikken, en neem de beste gelegenheden telkens waar, om van uwe naburen en vreemde natiën, die u zeggen te beminnen, of, al beminnen zij u niet, die u benoodigd mogen hebben, voordeelige voorwaarden ten dienfte der Commercie, Zeevaart, of anderszins te bedingen. Deze kunstgreep verftond zich meefterlijk in zijnen tijd de Heer JOHAN DE WITT, die ook meermalen met twee natiën te gelijk handelde, om de eene door de andere tot jaloersheid of fpoed te verwekken.]

Door vrijen invoer van visch.

Frankrijk, om zijne dankbaarheid te toonen, dat de Generale Staten in dezen oorlog aan de Engelfchen de gevraagde hulptroepen weigerden, en onzijdig bleven:

AANM.

AANM. „ Een gewenschte zaak voor de Re-„ publiek, waar het, behoudens de Tractaten en „ goede trouw, geschieden kan."

Frankrijk veroorloofde voords in 't jaar 1758. den vrijen Invoer van den *Haring* in zijn Rijk, (nº. 1124) die wel van zelfs, bij 't Tractaat van 1739 §. IX. was *vrij geweest*; schoon deze *vrijheid* in 't jaar 1783. wederom is ingetrokken, en dit is nog niet hersteld, tegen alle de klagten van de Haringreederijen ook nog in 't jaar 1786. *De Ned. Jaarb.* 1786. bl. 132.

Wat er in dien tijd in de Republiek is omgegaan, en welke pogingen Frankrijk heeft aangewend, om onzen Staat de *Neutraliteit* te doen omhelzen, en wat daarover toen, ook bij afzonderlijke geschriften, gehandeld is, zie men nº. 1118. Hij poogt ons neutraal te houden.

De Staten van Holland waren zelven in hun ligbaam verdeeld ('t welk al veel 't ongeluk is.) Men besloot aldaar, 1756. met de meerderheid tot *Neutraliteit*; maar de Ridderschap en drie Steden *protesteerden* hiertegen. De overige steden stelden hare *Contraprotestatie* daartegen. Men vindt die stukken (en dezen zijn zeer aanmerklijk) in de *Secrete Resolutiën van Holland* 1756. Verdeeldheid in de Republiek.

den 21 Mei en 25 Jun. bl. 15. (2) Men ziet er in de volmaakt-instemmende denkbeelden der Staats-

(2) De drie Steden met de Ridderschap waren, *Edam*, *Medemblik en Purmerende*. Deze stukken zijn zeer lezenswaardig. Of dezelve naderhand afzonderlijk zijn uitgegeven, durf ik niet bepalen. Ik bezitte dezelve gedrukt onder den naam van: *Nadère Aanteekening van de Ridderschap tegens haar Ed. Gr. Mog. Resolutie van den* 22 *Apr.* 1756., *waarbij gerésolveerd is nopens de gedane Requisitie van het Hof van Engeland, om een secours van zesduizend Man, en op instantien van het Hof van Vrankrijk; dat de Republiek zich met meer preciėsheid gelieve te expliceren omtrent het Systema, dat dezelve bij eene rupture tusschen Engeland en Vrankrijk zoude houden*, den 21 Mei. Teffens met: *de Contra-Aanteekening van Dordregt, Haarlem, Delft, Leiden, Amsteldam, Gouda, Rotterdam, Gorinchem, Schiedam, Briele, Alkmaar, Hoorn, Enkhuisen, en Monnikendam, op de nadere Aanteekening van de Heeren van de Ridderschap tegens de Resolutie van den* 22 *Apr. rakende de Antwoorden aan de Hoven van Groot-Brittannien en Vrankrijk, op derzelver gedane Requisitie toe te voegen.* Men kan er bijvoegen, uit dezelve *Staats Resolutien*, 23 Jun. 1756. *Het antwoord van het Hof van Vrankrijk op haar Hoog Mo. Resolutie van den* 25 *Meij* 1756. *rakende de partije, welke haar Hoog Mog. in de tegenwoordige omstandigheden zich voorstelden te volgen. Met de Resolutie bij haar Hoog Mog. daarop genomen.* Deze en andere stukken van dien tijd kunnen grootelijks dienen

Staatsleden over ons *belang* ten opzichte van *Engeland* en *Frankrijk*. De Ridderschap en drie Steden verklaarden daarbij, *dat door dit gedeclareerde aan den Koning van Frankrijk de eerste stap is gedaan, om de Republiek te brengen in een absolute dependentie van die Kroon.* — — *Zij stelt echter* (voegt de Ridderschap er bij) *nog te veel vertrouwen op de resources, dewelke te vinden zijn in de Vaderlandsche zugt en ijver van 's Lands getrouwe ingezetenen, dan dat zij ooit met onverschilligheid souden kunnen* aensien, *dat de Republiek sonder slag of stoot door vriendelijke insinuatien, gepaert met dreigementen, tot die situatie geleid werd, waertoe sij na het oordeel van de Ridderschap, niet anders als overheerd en door 't geweld der wapenen gebragt zoude moeten worden.*

AANM. „ Men kan de latere tijden hierbij ver-
„ gelijken!"

De Ridderschap voegde er nog bij: *Dat de conservatie en sekerheid van den Staat niet te zoeken noch te vinden zijn — — in het vertrouwen op Frank-*

nen tot opheldering der latere gebeurtenissen, en 't ware te wenschen, dat zij, tot overtuiging of beschaming van velen, in onze dagen in 't licht gegeven wierden.

Frankrijk, en in de onzekere gevolgen van eene Negotiatie met die Kroon alleen." De andere Steden, in haar *Contraprotest*, begrepen 't ſtuk anders, en zeiden [tot verklaring,] *dat het hier niet aankomt op het prefereren van de eene der disſentieerende Mogendheden boven den ander. Dat, als het daarop aankwam, de Balance om diverſche gewigtige redenen, indisputabel na den kant van Groot Britannie ſoude moeten overſlaan.*

Zij klaagt over 't nemen der Houtſchepen.

Ondertusſchen klaagden de Staten bij den Engelſchen Koning over het opbrengen van de Nederlandſche *Houtſchepen.* Hiertegen beweerden 's Konings Ministers, dat bij *geheim* Artikel 1674. *Febr. de Scheepsmaterialen* tot *Contrabanden* behoorden.

AANM. „ 't Ontbreekt nooit aan ſchijnredenen „ bij gebrek van beter!"

Dit liet zich hooren bij minkundigen. Maar de Heeren Staten merkten te recht aan, dat dit bedingſel of die bepaling niet gelden konde tegen het latere bedingſel en Verdrag, bij het Commercietractaat van 1674. *Decemb.*, waarbij die *Scheepsmaterialen* VRIJ verklaard waren; en zij weigerden te gelijk de aangebodene voorwaarde, om die *Materialen* naar zich te laten nemen, mids daar-

Tegen het Tractaat van 1674.

voor

voor betalende derzelver *waarde.* Hierop was het *Kapen* onzer Schepen geen gebrek. De *klagten* waren niet minder. De Kooplieden vervoegen zich bij de *Staten*, bij de Vrouwe *Gouvernante*, en zij berekenen in 't jaar 1758, de Verliezen door 't nemen en opbrengen der schepen geleden, reeds op 12 millioenen. Zie WAGENAAR, *Politike Tractaten.* D. I. bl. 249. en *Nederl. Jaarb.* 1758. bl. 387. 392. 924. Klagten der Kooplieden.

AANM. „ Indien die opgave naar waarheid is, „ kan men oordeelen, hoe aanmerklijk de koop- „ handel en zeevaart ook toen nog waren; en hoe „ de handel bloeide gedurende dien Engelschen en „ Franschen oorlog."

Alles was toen (gelijk 't in zulke tijden gemeenlijk gaat) in beweging en gisting over de Republiek. Men twist heet en hevig in de Staatsvergaderingen (en hier roeien de partijschappen gemeenlijk onder.)

AANM. „ Een onheil, dan onzen Regeerings- „ vorm vast, ook bekend in *Stadhouderlooze* Tijd- „ perken. Maar als dan is er geen *Eminent Hoofd*, „ op wien de haatlijkheid kan geworpen worden. „ Dit te kunnen vermijden, is een teeder, maar „ gewigtig point!"

De

Twist over Land- en Zee-magt. De twist ging over het vermeerderen van de *Land- en Zeemagt*. Voor de *Landmagt* te gelijk met *de Zeemagt* stond het gevoelen, ook van *de Gouvernante*. Voor *de Zeemagt* stond Amsteldam, enz. Het éene werd door het ander verhinderd, en bleef ongedaan.

Men eischt Convoij. De Kooplieden, vooral die van Amsteldam, Rotterdam, Dordrecht, laten niet af, om bij de Vrouwe *Gouvernante* aantedringen op *Convoijschepen* en bescherming der Zeevaart. Tot *drie*, ja tot *viermalen* toe vervoegen zij zich, zelfs met *éclat*, bij de *Gouvernante*. *Oorlogschepen*, *Mevrouw! Oorlogschepen zijn er noodig!* was de uitroep! Men heeft dat adres, 't welk den Heer *van de Poll* aan 't hoofd had, naderhand waardig gekeurd, om in plaat te brengen, en daarmede onze *Vaderlandsche Geschiedverhalen* optesieren. Zie *de Vaderl. Historie* (vervolgd) D. XXII. bl. 400.

Bedenkingen. [AANM. 1793. Strekt dit tot *eere* of tot *schande* van den koopman? Deze vraag laat zich niet beandwoorden, dan door open te leggen alles wat tot die beandwoording dienen moet, teffens met den Staat *der Zeemagt* en der toen bij de hand zijnde Oorlogschepen, de manschap, en de gelden, om alle benoodigde verdediging daarmede, niet

te bevelen, maar daadlijk *uit te rusten*, en *daar te ſtellen*, en wel op eene wijze, die met de wezenlijke belangen van den ganſchen Staat overeenkwamen. Ik vermete mij niet, deze vraag hier op te losſen. Men zoude dezelve toch mogelijk nu beter, dan toen, met bedaarde zinnen kunnen ten toetze brengen. Het ſtaat zeker aan den Stadhouder, als Amiraal, de *orders* uit te geven en te teekenen, als er *Oorlogſchepen* zijn, aan wien de orders gegeven kunnen worden.]

Sommige hebben gezegd, dat men hiermede de Prinſes Gouvernante zocht in den haat te brengen, even als of het ſlechts aan Haar ſtond, om Oorlogſchepen te ſcheppen, als zij er niet zijn, en of zij te zeer den Engelſchen begunſtigde. Anderen noemden het *den hoogen nood.* Men vertelt, dat de *Gouvernante* het zeer euvel opnam, en de Kooplieden naar haren eerſten Minister of Geheimraad zond, die gezegd zoude hebben: *Het was voor de Gouvernante een point d'honneur geworden, niet te bewilligen in Equipage ter zee, zonder een vermeerdering van troupen* (3).

Maar

(3) Ik verhale dit, als toen algemeen verteld uit het gemelde *Vervolg* van WAGENAAR. Ik trede in geen onderzoek over de zekerheid van 't verhaal.

Klagt der Engelschen over onze Koopvaart.

Maar van de zijde der Engelschen was ook veel te doen. Deze klaagden, dat de Hollandsche Koopvaarders de Fransche Natie op allerlei wijze ondersteunden, en met hunne koopgoederen hielpen. Zij bragten vooral deze twee bezwaren op:

1.) Dat de Hollanders alles toevoerden naar de *Fransche Colonien*. Dit, meende Engeland, mogt *niet* wezen. De Nederlanders meenden van *ja*.

2.) Dat zij digt aan de kusten, maar toch in de volle zee, de goederen *overscheepten* in Nederlandsche Schepen, die dezelven dan veilig overbragten. Hierover was het zelfde verschil van gevoelen.

Aanbod des Konings.

Echter bood de Koning van Engeland aan, om over die verschilpunten in vriendelijke onderhandeling te komen; en Hij stelde ten dien einde deze *vier* zaken voor.

1.) Wegens de Fransche Colonien

1.) Dat men in de Republiek niet verder zoude veroorloven, om te varen en handel te drijven met de Fransche *Colonien*.

AANM. „Volgens het *Europisch Volkenrecht* laten dit de Volken aan malkanderen niet toe. „Zij houden dit ieder voor zich." [Dit vordert hun belang.] „Maar zij kunnen het echter, als „zij het goedvinden, aan anderen toelaten. En „dit was hier het geval, zoo lang het *Frankrijks* Interest medebragt. En hierover was

„niets

„ niets bij de *Tractaten* met Engeland bepaald of „ bedongen."

2.) Dat men in de Republiek verbieden zoude het *overschepen* van goederen, uit een Fransch schip in een Nederlandsch, wanneer het Fransche schip zelf niet varen dorst. 2.) Het overschepen.

„ Dezelfde Aanmerking."

Het was namelijk in gebruik geraakt, dat de Nederlandsche schepen, aan het eiland St. Eustatius hunne ladingen niet aan den vasten wal innamen, of inscheepten, maar dezelve uit Fransche schepen of *barken* overnamen, die van de Fransche Eilanden afkwamen. Deze gewoonte was bij ons Tractaat van Commercie met Engeland, 1674, nog niet bekend geweest, [toen men van wederzijde den regel bevestigde: *vrij schip vrij goed.*]

3.) Dat zekere goederen en waren, die tot *Scheepsmaterialen* [of Scheepsbouwstoffen] behoorden, onder Contrabanden mogten begrepen worden. 3.) De Scheepsbouwstoffen.

4.) Op de gedane klagten over de *Vonnissen* der schepen en hunne Rechtsplegingen, andwoordde de Koning, dat Hij ook aan de Wetten van het Rijk verbonden was; dat het aan hem 4.) Teruggaaf onzer genomen Schepen.

niet ſtond, om de Vonnisſen uittewijzen; maar dat zulks naar *'s Lands Wetten* en volgens de *Tractaten* moest geſchieden. Dat de weg tot *Appèl* voor zijne Rechtbank openſtond; doch dat hij echter afgevorderd en geeischt had de lijst der opgebragte ſchepen, om dat ſtuk te onderzoeken. Dat men voor 't overige zich behoorde te regelen naar 't Verdrag van 1674. Zie de *Ned. Jaarb.* 1758. bl. 1221. 1227.

De Republiek eischt vooraf:

Maar de Staten, hierover niet te vrede, ſloegen het volgende jaar eenen anderen weg in: en, alzoo er over *den zin* van 't Verdrag van 1674. verſchillen gerezen waren, ſtellen zij als *præliminaire pointen* [voorafgaande vereischtens] voor:

1.) Teruggaaf der Schepen.

1.) Dat, met uitzondering van *Contrabande waren* te rug zouden gegeven worden alle zoodanige *ſchepen* en *goederen*, *kost- en ſchade-loos*, die niet ter laatſter *inſtantie*, [bij 't uiterſte gerichtshof] veroordeeld en verbeurdverklaard waren. Of anders, indien er reeds van verkocht waren, het geld en de waarde van dien te rug gegeven worden.

AANM. 1.) „ Wat de verbeurdmaking van *Con-* „ *trabanden* betreft; hiertegen kon men geen' billij- „ ken eisch doen. De *Verdragen* ſpraken op dit „ ſtuk klaar."

2.) „ Wat

2.) „ Wat het overige betreft; dit fcheen, van „ achteren befchouwd, het werk niet gemaklijk te „ maken; ten ware het hier op *tijdwinst* gedoeld „ hebbe."

2.) Dat fchepen, met *dubbele Zeebrieven* opgebragt, niet zouden te rug gegeven worden. Doch om te weten, wat men door *dubbele Zeebrieven* verftond, verklaarde men er bij, dat voor zoodanigen alleen moesten gehouden worden *paspoorten* of zeebrieven en *convoycedullen*, die gegeven waren door twee verfcheidene natiën of derzelver regeerders. 2.) Bepaling van dubbele Zeebrieven.

De Koning andwoordde, dat hij hierin niet konde treden; dat hij over *gewijsde zaken*, bij *extraordinare* wegen niet vermogt te fcheiden. Dat bij 't Verdrag van 1674 de wijze van Rechtsplegingen voor de Vierfcharen bepaald was, en dit nader verklaard (*geamplieerd*) in 't jaar 1716. Hij ontkende het lang ophouden door de Engelfchen. Hij meent, dat men naaukeuriger behoorde te bepalen, wat voor *Contrabanden* te houden zij, en wat *fcheepsmaterialen* daaronder geteld worden. Ten dezen einde ftelt hij voor, dat de Regel §. VIII. van *vrij fchip vrij goed*, verder moest verklaard worden op die wijze, dat zich dezelve niet zoude uitftrekken tot zulke waren, die naar de *vijandlijke Colonien* in Amerika gevoerd wier- 's Konings andwoord. Nieuw voorftel.

den, en dat geen *vijandlijk goed* uit Amerika mogte vervoerd worden. Dat zulke waren niet zouden mogen *geconvoijeerd*, noch de *overscheping* langer geoorloofd worden. Vergel. n°. 1125.

Bij de Kooplieden afgeslagen. Dan, onze Kooplieden sloegen een' geheel anderen weg in. Zij klaagden grootlijks, dat, daar reeds de Staten (in het Verdrag van 1674) hadden toegegeven, dat men geene *vrije vaart* zoude oefenen *naar de vijandlijke Colonien*, de Engelschen nog daarenboven wilden onderzoeken (*visiteren*) zulke *Nederlandsche schepen*, die naar *de Colonien van den Staat* voeren. Zij verzoeken, dat deze *geconvoijeerd* mogen worden. En hierop besluit men eindelijk bij de Generale Staten, 1759, Febr. tot het *equiperen* van 25. Oorlogschepen.

En nieuw beklag.

Verzoek om Convoy.

Staat der Zeemagt. AANM. „ Ik vinde ergens aangeteekend, ten bewijze van 't verval onzer Zeemagt in deze Eeuw, „ dat men sederd het jaar 1682. tot 1700. uit de „ *Extraordinare Petitien* heeft kunnen bouwen 90. „ Linieschepen; waarvan er in 't jaar 1700. maar 74. „ overwaren. Dat men van 1701 — 1709. te vergeefsch „ om nieuwe *Subsidien* aanhield. (De Landoorlog „ putte toen alles uit.) En dat sederd dat tijdstip „ de Zeemagt verviel. Dat de Raad van Staat in „ 't jaar 1741. om *Subsidien* verzocht tot den aanbouw „ van 25 Schepen, en daarboven; doch dat men „ in dit jaar 1759. den GG. Staten te kennen gaf, „ dat sommige Provincien nog geen *Consent* gedragen „ had-

„ hadden, en dat andere hun aandeel nog niet opgebragt hadden. En dit beklaagde men zich daarna; dan te laat."

[AANM. 1793. De regel, dien ik mij voorgeschreven hadde, om niets dan de eenvoudige waarheid en bekende daadzaken, met de stiptste onzijdigheid, voortedragen, veroorloofde mij hier geene aanmerkingen bijtevoegen, die een doorzichtig en door geene vooroordeelen verleid lezer wel gemaklijk maken kan, maar daarom niet aanstonds bij het oppervlakkig lezen van bedrijven en daadzaken voor de aandacht komen. Aanmerking.

De Staten gaven hier toe, geene vrije vaart te oefenen *naar de Vijandlijke Colonien.* Dit geschiedde zeker, om door inschiklijkheid aan hunne zijde het Engelsche Hof in de klagten, van zijnen kant, te gemoet te komen; maar de zaak bleef daarom dezelfde, en het belette dies de Nederlandsche Ingezetenen niet, om hunne schepen, die naar *de Colonien van onzen Staat* voeren, in staat te stellen, om de Fransche Colonien ook te voorzien. En op wat wijze kan men op zee weten, of eenig schip *contrabanden* in zich bevat, anders dan door

die schepen aan te doen. Gelijk nu de wijze, hoe zoodanige schepen mogen aangedaan, en hunne papieren onderzocht mogen worden, duidlijk bij de *Tractaten* bevat en aangewezen is: even zoo kon men den Engelschen schepen niet euvel nemen, dat zij van de schepen, naar onze Colonien varende, verzekeringen vorderden, dat zij niets naar 's Vijands Colonien voerden. Dit kon alleen dan geweigerd, wanneer zij door Staten-vlag beveiligd en vergezeld wierden. Wanneer men nu verder achtslaat op het Besluit, eerst in 't jaar 1759, om 25 schepen uitterusten: kan men ook hieruit oordeel vellen over het vorige *roepen* om *Oorlogschepen*. Maar ook toen ging de zeevaart en handel naar wensch.]

Besluit tot nieuwe uitrusting. Naar gewoonte worden tot het vervaardigen van die schepen aanstonds zoogenoemde *Petitien* gedaan; de soldaten en matrozen worden onder goede beloften t'huis geroepen; het werven van vreemd krijgsvolk wordt verboden; en van den Groenlandsvaarderen wordt de 10de man, en den anderen schepen de 5de man afgevorderd.

Engeland klaagt opnieuw. De klagten der Engelschen van hunne zijde houden niet op. 's Konings gewoon Afgezant

klaagt

klaagt, dat men allerlei *Krijgsbehoeftens*, alhoewel uit zichzelven *Contrabanden*, aanhoudend uit de Oostzee langs het Hollandsch grondgebied, schoon onder *Oostenrijkschen* naam, naar Duinkerken afscheept tegen de Verdragen.

Op die klagten wordt bij de Republiek acht geslagen, en aarop alle Uitvoer van *Geschut*, *Kogels*, *Yzer*, enz. verboden, anders dan met hare toestemming. *De Ned. Jaarb.* 1759. bl. 874. 1041. en no. 1132. Wordt gehoord.

Ondertusschen was de Scheepvaart en Negotie (dit ontkende men niet) zoo sterk aangegroeid, Bloei onzer scheepvaart.

AANM. „ Dit wist Engeland ook wel."

dat alleen Vriesland, 't welk gewoonlijk een getal van 200 schepen ter vaart heeft, nu 600 schepen in zee telde.

Eindelijk besluit de Republiek tot een buitengewoon Gezantschap (*Ambassade*) naar Engeland, en daartoe werden gekozen de Heeren *Boreel*, *van de Poll*, en *Meerman*. Gezantschap naar Engeland.

Onderwijl begonnen de Engelschen meerder bedaard te handelen. Maar toen ook rezen er klagten zoo over de Fransche Kapers of Commissievaarders, als anders. Klagt over de Franschen.

Aanmerking. AANM. „ Men moet toch niet denken, dat, of„ schoon alle onze Schrijvers, naar den geest van „ die dagen, aanhoudend tegen de Engelschen „ schreeuwden, andere Natien ons ook niet bena„ deelden. De nadere *Vaderlandsche Historie*, hoe „ partijdig ook, geeft daarvan, rond uit, dit be„ wijs, Deel XXIII, bl. 202. *Dit laatste oorlogsjaar* „ (1762) *leverde nog ontelbare voorbeelden op van Zee„ schennissen der Engelschen, Franschen en Spaan„ schen, welke laatstgemelden, in het prijsverklaren „ even zeer als de Engelschen het Traktaat van Mari„ ne, 1650, schonden. 't Welk aanleiding gaf tot veel„ vuldige klagten en onderhandelingen van soortge„ lijken aart, als tot vervelens toe, tusschen dezen „ Staat en Groot-Britannie*."

„ Maar men mag hier een tweede Aanmerking bij „ maken. Men behandelde die klagten en bezwa„ ren stiller. Men gaf er die luidruchtigheid (*pu„ bliciteit*) niet aan; men zette ze niet overal „ op den voorgrond in Couranten en Geschriften. „ De partijschap had er dat belang niet bij."

[AANM. 1793. Het is te bejammeren, dat men 't zeggen moet; dan de zaak is waar. Het groote gros der Natie leest thans *Couranten*; leest niet anders dan Couranten; gelooft de Couranten; wordt geleid en bestierd door de Couranten, oneindig meer dan in vori-

ge

ge tijden. 't Is van hier, dat de *Esprit van de Natie*, sederd de jaren 1776—1787. zoo *verbasterd*, ja bij velen bijna onherstelbaar verbasterd is geraakt. Van hier, dat vooral thans op deze zaak naaukeurig acht behoorde gegeven te worden.]

Toen vervolgens Spanje zich in 't jaar 1761. in den oorlog met de Engelschen mengde, en hieruit voordsproot de naauwer Verbintenis met Frankrijk, (het *Familieverbond van Bourbon* genoemd), als mede de oorlog tusschen Portugal en Spanje; zoo begon alles zich meer tot Vrede te schikken. En deze kwam er tusschen Frankrijk, Spanje en Engeland, in 't jaar 1763. (n. 1138.) De Vrede 1763.

Hierdoor nu hielden bij ons van zelfs de toenmalige (*temporele*) redenen van klagten op, en alles bleef ongedaan; maar hierdoor werden niet weggenomen noch vernietigd de gestrooide zaden van verdeeldheid tusschen de Republiek en Engeland, welken in deze laatste jaren zoo weeldig zijn gegroeid. Neemt de klagten weg. Maar niet de zaden van tweedragt.

Men heeft intusschen wel gesproken van een *Nieuw Commercie-tractaat*, welks grondslag zijn zoude dat van 't jaar 1674. (Zie de *Nouv. Extraord.* 1760. n. 78.) en ook van een met Frankrijk De toenmalige gesteldheid der zaken.

(*Mercur. Hist.* 1762. P. 2. p. 599.) maar alle dingen zijn voords gebleven op den ouden voet.

De zaak, alles bij één genomen, was toen dus gesteld:

Vervallen zeemagt in de Republiek.

Twee partijen in de Republiek.

Frankrijks pogingen, om ons neutraal te houden, voordeel te trekken van onzen grooten handel zonder Commercie-tractaat, en de Republiek van Engeland (ware 't mogelijk) aftetrekken.

Engelands pogingen om hulptroepen van ons volgens *Tractaat*, en ons te beletten, zijnen vijand te helpen meer dan bij *Tractaat*.

Der Koopliedeu pogingen, om zoo veel te winnen en te visschen in het troebele water als mogelijk was.

Frankrijks fijne staatkunde, om onze Kooplieden aan te lokken door de *vrije* vaart op zijne Colonien te openen; en alle *Contrabande* waren naar Frankrijk te begunstigen.

Hiertegen Engelands klagten wegens die begunstigingen, het nemen onzer schepen, en zijn *te vergedreven eisch*, om geene

geene zulke Scheepsmaterialen naar Frankrijk te zenden, die bij 't Commercietractaat uitdruklijk waren *vrij* gelaten.

'Overgang tot onzen tijd sedert 1775.' 't Ware wenschlijk geweest, dat men [toen ter tijd, of in Vredestijd, die zaken had kunnen schikken, [en die voorwerpen van verschillen, die toch bij 't oprijzen van eenen nieuwen oorlog telkens weder moesten komen, had *kunnen* wegnemen. Het staat aan mij niet, te beslissen, wat daaromtrent *al* of *niet* gepoogd zij; of hoe verre één dier beide Mogendheden het best geoordeeld hebbe, die snaar nu niet verder te roeren, in *hope*, dat zulke oorlog niet zoo ligtlijk weder rijzen, of in *verwachting*, dat men als dan beter voor zich zorgen zoude.] Dan neen! Het lot der Republiek was bepaald!

En hiermede ga ik over tot de latere troebelen en oorlog met Engeland.

Onze Politike betrekking in Europa.

Om dien te verstaan, dient vooraf te gaan eene korte beschouwing van den Politiken toestand der Republiek, in betrekking tot de buitenlandsche Mogendheden; welken ik mij dus voorstelle:

Met allen was Vrede.

Geheel Europa genoot nu Vrede; alles was werkzaam, om zijnen handel uittebreiden. Alleen waren hiervan uitgezonderd *Engeland* en zijne Noordamerikaansche *Colonien*. Deze laatsten, enkel om mede eenige stemmen of stem uittebrengen

gen over *de belastingen*, of mede zitting te hebben in 't Parlement van Engeland,

AANM. „ Dit is ten minsten de openbare oorzaak. „ Men geeft den hoofden der Amerikanen echter „ wel na, dat zij al vroeger op *onafhangelijkheid* „ hebben toegelegd: doch zij ontkenden het."

Maar vreze uit de onrust in Noord-amerika. hierdoor, zegge ik, *gaven* of *namen* zij aanleiding tot eenen zwaren Burger-oorlog, die geëindigd is in hunne erkende *Onafhangelijkheid* en nieuwgevormde Regeering door *een President en Congres cum plenâ*, uit vele *Congresſen* zaamgeſmolten.

In dien Oorlog, hieruit gerezen, mengt zich Frankrijk, en, tegen de Grondbeginſelen van eene Koninglijke Regeering, helpt hen de Franſche Koning en Natie, en geeft daardoor aanleiding tot een' gewigtigen Zee-oorlog.

AANM. „ Frankrijk moet hope gehad hebben, om „ door de Amerikanen en hunnen vrijen handel zich „ te herſtellen. Anders is 't onbegrijplijk, hoe hij in „ de hopelooze geſteldheid zijner *Finantie* (of Geld- „ middelen) daartoe heeft kunnen komen."

[AANM. 1793. Maar het geen toen nog onbegrijplijk ſcheen, is ſederd begrijplijk geworden. De goede Koning *Lodewijk* de

XVI.

XVI. had toen reeds in zijnen boezem de slang, die hem gebeten, hem gemoord heeft. De pogingen, om de Amerikanen tot eene *vrije Republiek* te verheffen, en daartoe hen te helpen tegen Engeland, moesten het voorspel zijn, van 't geen naderhand in Frankrijk zelf zoude ondernomen en gebrouwen worden. En Amerika zoude dan weder (dacht men) op zijn beurt door zijne Zendelingen en Voorschriften behulpzaam zijn. En kon men vervolgens in Nederland den Stoel des Erfstadhouders omkeeren, en de Republiek aan de belangens van Frankrijk verbinden, en van Engeland aftrekken, dan had men van die zijde ook niets te vreezen; maar tegen Engeland in alles ruim op kunnen wegen.]

Uit dezen Oorlog tusschen Engeland en Frankrijk ontstonden er twee magtige Scheepsvloten, die in 't *Oosten* en *Westen* zich alom verspreidden, en de Zeevarende Mogendheden niet weinig belemmerden.

AANM. „ Heeft onze Republiek aan die *temporele* „ Zeemagt van Frankrijk in de Oostindiën zich niet „ vergaapt?"

Doch verder ging dit toen nog niet. Zien wij de andere Mogendheden.

Om

Betreklijk het Duitsche Keizerrijk.

Om van 't Duitsche Rijk te beginnen. De dood van Keizer Franciscus I. had zeer weinig verandering opgeleverd, ten aanzien van 't Europisch Staatswezen. Zijn opvolger, Josephus II. gaf in 't zijne wel uitzicht tot het invoeren van vele veranderingen en nieuwigheden, die op goede gronden bouwden, maar veelal te voordvarende, of te onvoorzichtig werden aangeleid, gelijk de uitkomst bewezen heeft.

AANM. „ Eene Natie wil niet ligt van oude gewoontens [en vooroordeelen] eensklaps afgaan. „ Vele hervormingen behooren tot *den tijd*; zijn 't „ werk van nagedachten en *overweging*; van *voorbeelden*; van *ophelderingen*; niet van *Wetten*."

Maar echter kon hij, geduurende het leven zijner vrouwe Moeder *Maria Theresia*, die na den oorlog met Pruissen, de vrede en rust beminde, en in 't jaar 1780 overleed, weinig vorderingen maken in zijne Erfstaten en Vorstendommen. Na haren dood had Nederland meer reden om tegen hem op zijne hoede te zijn, zoo van wegen deszelfs Nabuurschap in de Nederlanden, als wegens zijne groote uitzichten en pogingen, tot uitbreiding van zijnen *Koophandel*, *Tollen* en *Zeevaart*, uit Ostende en Triest.

AANM.

[AANM. 1793. Voeg hier nog bij de oogmerken en pogingen, om zijne Staaten te vergrooten, of ten minsten door een zoo genoemd *Arrondisſement* meerder ſtevigheid, vastigheid en ſterkte bijtezetten. Waartoe ook behoort de ruiling zijner *Erfnederlanden* met *Beijeren*, waardoor tusſchen Frankrijk en onze Republiek niets dan een zwak en met zulk land weinig vermogend Vorst tot onze beſchutting zoude ingelegen hebben, vlak tegen 't ware interest der Republiek, die reeds van den tijd van J. DE WITT af, tot eenen vasten grondregel gehad, en er zooveel oorlogen om uitgehard hadde, *houd Frankrijk te vriend, maar laat hij uw nabuur niet worden*. Daar nu Frankrijk en Oostenrijk, door het Familieverbond, in naauwe vereeniging ſtonden, was er voor de Republiek geene zekerheid tegen die twee magtige Vorsten, indien ſlechts één hunner de Republiek eenigzins ten kwade wilde, dan de naauwſte vereeniging met de twee magtige Vorſtendommen, Engeland en Pruisſen, door Beſchermingsverbonden, behoudens de vriendſchap met Oostenrijk en Frankrijk. Raakte men daartegen in oorlog of oneenigheid met Engeland, de gevolgen daar-

daarvan moesten zoo van de zijde van Frankrijk en Oostenrijk, als van Engeland zelve, onberekenbaar zijn. De uitkomst heeft dit bewaarheid]

Rusland. De Keizerin van Rusland, op 't verbeteren van haar Rijksbestuur, en 't vergrooten van haar vermogens en 's volks welvaart, in die verre oorden, zig alleen toeleggende, gaf aan de Republiek geene reden tot eenige bekommering; ten ware alleen voor 't innige bestaan van den koophandel, vooral daar door het zenden eener vloot met koopvaardijschepen in de Middelandsche Zee de koophandel onzer Republiek in *de Levant*, dezelfde zwarigheid onderhevig raakte, als die van andere handeldrijvende Natiën, maar de onze dies te grooter en zwaarder, naar maate de meerdere uitgebreidheid en gewigtigheid van denzelven handel: maar toch de Keizerin gebruikte haar recht.

Zweeden. De inwendige zaken van Zweeden betroffen de Republiek in geenen deele. Of de Stenden bij de overeenkomst van 't jaar 1756 den Koning, dan of de Koning de Stenden overmogt, gelijk daarna gebeurd is, [en wat het meeste ten nutte van dat Rijk strekt], zulks raakte de Republiek niet. Die Revolutie is in Zweeden gemeen,

Dat

Dat Denemarken na den dood van Koning Frederik V. 1766. vele onrust had, na 't huwelijk van Koning Christiaan VII. met de Zuster van den Engelſchen Koning George III. zulks baarde in Europa wel verwondering, maar geene verandering; ook niet aan de Republiek. Denemarken.

Als Zweeden en Denemarken ons maar 't vrij genot der Sondſche Vaart [en Oostzee], volgens Tollijsten en Verdragen, met andere Volken gelijk op, liet en laat volgen, en dat hiervoor geene vrees is, zoo was en is de Republiek wel te vrede.

De Koning van Pruisſen, na zijne roemrijke oorlogen en vredesverdragen van Breslau, Dresden, en Hubertsburg, was hierdoor beroemd, magtig, en voor alle zijne naburen geducht geworden. Hij maakte en maakt thans een' zoodanigen Staat en Rijk op zich zelf, dat hij de balance van 't Noorden, als 't ware, in zijne hand had en heeft. Pruisſen.

AANM. „ Hij toont in dit jaar 1790 dit nog ge„ duchter ten aanzien van 't Zuiden."

Door 't hooge huwelijk zijner Nichte, de tegenwoordige Vorſtinne en Stadhouderesſe, alsmede door zijne nabuurſchap, zoo in Oostvriesland, als in de Kleefſche Landen en Oppergel-

 der-

derland, was Hij oplettende op den toestand der Republiek, betrekkelijk de Mogendheden van rondom, den Keizer, Frankrijk, en Engeland. Zijne vriendschap heeft de Republiek van nooden; dan de welvaart en de rust der Republiek is en was ook voor zijne landen van dienst. Vaart, Tollen, alles, bloeide en ging dan ook wel. Men had van zijne zijde, buiten *territoriale* verschillen, die toch wel eens hoog gedreven werden, niet te vreezen. Een *Commercieerende Staat* kon hier veel nut doen. 't Is waar: hij had vroeger, te Embden, en in 't jaar 1772, nog nader eene *Maatschappij* van *Zeevaart* en *Commercie* aangeleid; maar dit deed niets tot de Republiek, dan voor zoo verre haar handel hierbij leed en lijdt; doch Hij gebruikte zijn recht. De verschillen, die vervolgens de Republiek beroerden, toen men 't Stadhouderschap zocht *klein* te maken, of wel te *vernietigen*,

AANM. „Anderen noemen het aan vaste regels „te binden, of tot zijn vroeger stand te brengen: „maar in zijn vroegeren stand was het veel uit„gestrekter en onbepaalder dan tegenwoordig."

deze Verschillen, troffen den Koning van Pruissen zeer sterk. Dan de invloed van Frankrijk was hier te groot; de oorlog der Engel-

gelschen met de Republiek kwam er te ontijdig in; en des Keizers belang was te zeer, om die troebelen, zonder zich er in te steken, te doen voordduren, en zijn voordeel er mede te doen. De Koning was te oud, om zijnen verworven roem te wagen; dan dat hij zich te diep daarin konde of wilde steken, en krachtdadiger middelen in 't werk stellen tegen den gewapenden dwang van Frankrijk en deszelfs invloed op de zoogenoemde *Patriotten* of *Republikeinen*. Hij liet het voor zijnen Opvolger over. De pogingen, om *Dantzich* en den *Stroom* zich te eigenen, kon men toen zoo zeer niet achten: 't welk voor de Republiek niet *gunstig* schijnt te zijn; ten ware het bij *Commercie-traStaat* gevonden werd.

De onlusten in Polen, die na den dood van Koning Augustus III. Keurvorst van Saxen, 1763; dat Rijk naderhand beroerden, het zelve in partijen verdeelden, en door 't afscheuren eeniger stukken (*le partage de Pologne*) weinig aanzien bijzetteden, bragten onze Republiek geen' hinder toe. Met Polen.

[AANM. 1793. Dit was wel eer in 't jaar 1733. gebeurd, toen Frankrijk en de Keizer zich tegens elkander in 't harnas stelden om die Koningsverkiezing, en de *Oostenrijksche Nederlanden* hierdoor met eenen oorlog gedreigd wierden.]

Door den invloed van Ruslands Keizerin Catharina II. was nu een Poolsch Edelman, *Stanislaus de Poniatowsky* op den troon verheven. Oostenrijk, Frankrijk, Spanje, hadden liefst een' ander gehad. Zij, die hunne partij volgden, noemde men *Disſidenten*. Hieruit rees een Burgerkrijg. Uit dien krijg klagten over 't ſchenden der naburige Territoiren van Rusland, Hongarijen, Pruisſen. Van hier, dat die Mogendheden, hare kans waarnemende, aan Polen eenige vette brokken ontnamen.

AANM. „ De natuurlijke gevolgen van *Verdeeldheid* of *Magteloosheid*."

De Republiek zag dit aan; verwonderde zich; maar ſtak zich in geene zaken.

Met Spanje.

Spanje, ten westen, was door 't Familieverdrag [der Bourbons] van 't jaar 1761. zeer verbonden met Frankrijk. Men verwonderde zich hierover. Hierbij bleef het. Dat Rijk kon echter op zich zelve niets uitvoeren. Doch 't ſcheen iets te zullen worden, nadat 1777. de Graaf van Florida Blanca, als eerſte Rijksminister, was opgevolgd aan den Hertog van *Grimaldi*. Van dien tijd af leiden de Spanjaards zich met meer ijver toe op 't bevorderen van hunne Zeevaart en Koophandel. Hierover zijn twisten opgere-

zen met de Republiek, die nog niet vereffend zijn.

[AANM. 1793. Ik heb deze Verfchillen in hunnen oorfprong, voordgang, en gevolgen, elders behandeld, en naderhand, zoo kort mogelijk, uit de echtfte bronnen verklaard in mijne uitgegeven *Hiſtoriæ Federum Belgii Federati primæ Lineæ* Cap. VI. §. 410. fqq. p. 380—386.]

Ondertusfchen zet Spanje zijne vaart voord langs Africa en de Kaap de goede Hoop; 't welk de Staat oordeelt, dat *bij Verdragen* hem niet geoorloofd is, al was die Zee anders voor alle Volken vrij.

Van meer gewigts, ten aanzien van 't bewaren der rust voor de Republiek, fcheen de dood van den Keurvorst van Beieren te zijn, in zijne gevolgen befchouwd. Maximiliaan Jofephus ftierf 1777. zonder kinderen; en hiermede was de rechte linie van Keizer Lodewijk van Beieren en die van Wittelsbach uitgeftorven. De Opvolging moest nu komen op Karel Theodoor. Opvolging in Beieren.

[AANM. 1793. Ik zegge: zij *moest* komen. Maar was dit wel de wil van *'t Volk*, of met hun goeddunken? Zoo fpreekt

 men,

men, zoo redeneert men thans. Laat mij dit in 't voorbijgaan hier opmerken. Wij leven toch in een tijdgewricht, waarin men, andere grondbeginselen smeedende, de geaardheid, de strekking, en de veelvuldige valschheid dier grondbeginselen in hunne toepassing, ook wel eens mag aantoonen. Thans zoude men zeggen, en vragen: Waren er dan in dat Keurvorstendom van Beieren geene *menschen*, geene *vrije menschen*; maken die geen *Volk* uit. En is het *Volk* niet altijd de *Souverein*, of *meester*, om over zijne *Souvereiniteit* te beschikken? En zulks nog te meer in verkieslijke Volksstaten, of wanneer de Vorst zonder kinderen na te laten, komt te overlijden? Gelijk hier 't geval was. Zie daar de tegenwoordige taal, waardoor, wegens hare schoonschitterende begoocheling, zoo vele menschen verleid worden, en die zelfs op vele Academien in Europa, zonder de noodige Voorbehoedselen, de Jeugd wordt ingeprent, en hen reeds tot *naampatriotten* verheft, eer zij nog eens den *Staat* en de *Wereld* ingetreden, gelegenheid gekregen hebben, om *ware patriotten* te worden. Het is dat misbruik van 't *algemeene Staatsrecht*, 't welk

ik

ik in mijne uitgegeven *Redevoering* over dat misbruik heb aangewezen. Het is de valsche en verkeerde toepassing van op zich zelven ware gronden op reeds gevestigde Regeeringsstaten, waarin *Regeerders* en *Geregeerden* door bijzondere *Verdragen*, *Grondwetten*, en *Voorzieningen in de Opvolging*, tegen alle nieuw opkomende verdeeldheden en beroeringen reeds gezorgd hebben, opdat het Volk of de geregeerd wordende, niet t'elkens zeggen zouden: WIJ *zijn de Souverein! Wij kunnen die beschikkingen maken, zoo als ons goed dunkt.* Het is die schrikkelijke, die volkverwoestende, die koningsmoordende Leer van THOMAS PAINE, dat het *eene* Geslacht het *andere* of volgende Geslacht door geene *Verdragen*, *Overeenkomsten*, *Pacta Conventa*, en voorddurende *Grondwetten van Staat*, verbinden kan; waarvan ik de ongerijmdheid en noodlottigheid nog kortsgeleden getracht hebbe te toonen in mijn Werk, *de Rechten van den Mensch in Frankrijk, geen gewaande Rechten in Nederland.* bl. 377. Wanneer men dan van *Beieren* spreekt, zoo ontkent men niet, dat aldaar *menschen* woonen; dat, wanneer 't geval voorkwam, dat er geheel geene

Verdragen meer voorhanden waren, waar naar de *Opvolging* moest geregeld worden; en dat ook alle afhangelijkheid van de Duitſche Rijkswetten, en alle Verbindtenisſen met dat Rijk ophielden, en de Beierſche Ingezetenen allen te zamen daardoor een afzonderlijk Volk wierden: dat in zulk geval de *Souvereiniteit* bij het Beierſche Volk zoude zijn, of liever het recht en de bevoegdheid, om met malkanderen en onderling over hunne Souvereiniteit en Regeering nieuwe beſchikkingen te maken, en wilden zij dan een' Keurvorst aanſtellen; ook *dezen* of *dien* daartoe benoemen, of eenige andere Regeering vormen; dan waren zij meester; maar nu niet. Dat evenwel zich vreemde Vorſten of Volkeren anders, dan bij Familierecht, zich in die opvolging mengden, is eene andere zaak. Hoe verre dit toen *al* of *niet* plaats greep, moge ieder zelf beoordeelen uit het gene nu volgen zal.]

De opvolging (zeide ik), moest komen op *Karel Theodoor*, Keurvorst en Paltzgraaf van den Rijn, geboren uit *Rudolf*, oudſten zoon van Lodewijk II. Hertog van Beieren en Paltzgraaf, die

bij

bij Erfverdrag zijne Staten verdeeld had tusſchen zijne twee *Zoons*, aan den oudſten toeleggende het *Palatinaat*, en aan den jongeren het *Hertogdom van Beieren* of *Opperbeieren*. Maar buiten die Succesſie van Karel Theodoor waren er mededingers, Oostenrijk en Saxen, die op deze en gene gedeeltens aanſpraak maakten. Het huis van Oostenrijk had al van overlang voor den dood van *Maximiliaan Joſephus* zijne maatregelen genomen. *Vier* dagen, na zijn overlijden, den 3. Januarij 1778. maakte Oostenrijk een Verdrag, waarbij Keurpaltz aan Oostenrijk afſtaat, het beste gedeelte van Beieren. De Koning van Pruisſen ſtak zich hierin. Had hij daar recht toe, of maakte hij er eisch op? Geenszins. Dit vorderde hij ook niet. Maar de overgift of *cesſie* van dat gedeelte van Beieren gaf aan Oostenrijk een zoodanige overwigt van Magt, en 't verſterkte zijne Staten zoodanig (*par l'arrondisſement*, zoo men 't noemde), dat de Balance van 't Duitſche Rijk hiermede vernietigd ſtond te worden. Hiervan tracht Pruisſen den Keurvorst van den Paltz te overreden, en biedt aan hem zijne goede dienſten, of, ingeval de Keurvorst niet meer in zijn geheel ware [door dat verdrag], aan den Hertog van Tweebrugge, den toekomſtigen Opvolger des Keurvorſten. De

 Graaf

Graaf van *Hertzberg* gaf naderhand uit *un Exposé des causes du Roi de son opposition au démembrement de la Baviere*, 1778. (4) De Koning, zeide hij, had ook wel iets te vorderen; maar die nam hij in geene aanmerking. *De bewaring der balance in Duitschland, en mitsdien ook van geheel Europa*, was bij hem 't gewigtigst point. Men rustte zich, te wederzijde, te wapen. Men handelde gewapender hand, over, en maakte, dus, de vrede te *Teschen*, 1779. 15 Mei. De Keizer, na den kortgevolgden dood zijner Moeder 1780. voordgaande, en eene ruiling van geheel *Beieren* met zijne *Oostenrijksche Nederlanden* voorslaande, gaf aanleiding tot het maken der gewigtige *Ligue Germanique*, door Pruisfen gelukkig tot stand gebragt. Waardoor die ruiling achterbleef, en de Republiek ontheven raakte van die bekommering, om eenen zwakkeren Beierschen Vorst [die niet dan die Landen zoude hebben] tot nabuur [en scheidsbuur tusschen ons en Frankrijk] te krijgen, die met eigene krachten niet bestand was, om ons ten voormuur

Vreeze voor ruiling met de Oostenrijksche Nederlanden.

(4) Men vindt dit met alle de overige Stukken, hiertoe betreklijk in het *Recueil des Déductions, Manifestes, Déclarations, Traités — pour la Cour de Prusse, par le Comte* DE HERTZBERG, 8°. 1789. *T. II. p. 25. sqq.*

muur te ſtrekken tegen de geduchte Magt van Frankrijk.

AANM. „ Deze is en blijft toch altijd geducht, „ hoe zwakke ſtonden zij ook moge hebben. En „ moet daarom nooit gering geacht worden."

[AANM. 1793. Dus ſchreef en ſprak ik woordelijk in 't jaar 1790. toen bij de eerſte *Revolutie* of Verwarring in dat Rijk alles aankondigde, dat Frankrijk zich zelve zoude krenken door de verkeerde middelen, die toen in 't werk geſteld wierden. De Uitkomst beandwoordt in dit en 't vorige jaar volmaakt aan die gedachten, dat hij nooit te gering geacht moet worden. Maar ook heeft de uitkomst geleerd, dat, als Frankrijk eenmaal de Oostenrijkſche Nederlanden vermeestert, onze Republiek in 't grootst gevaar is.]

Wat *Engeland* betreft: nadat Lord *Chattam* (*Pit*) uit het Ministerie geraakte, en de Graaf van *Bute* hem verving, veranderde het Engelſche Systema geweldig ten aanzien van Frankrijk. Engeland maakte in 't jaar 1763. vrede met dat Rijk, offchoon niet naar den zin van de [heele] Natie. Engeland.

Tot herſtelling der uitgeputte Financiën van Engeland

AANM.

AANM. „ Het gewone gevolg, en dikwils de ee„ nige *vrucht* van het oorlogen."

tot die herſtelling moesten de Lasten vermeerderd worden; en hierdoor geraakte het Rijk (de Koning en 't Parlement) in onmin, en voords in oorlog, met zijne eigen Amerikaanſche *Colonien*, die deze kans van lastheffing waarnamen, om *ſtem* te *eiſchen* in het opleggen van dezelven.

Dit gaf aan onze Republiek, ten opzichte der vrije Scheepvaart en 't vervoeren van *neutrale* [of geoorloofde] goederen naar andere havens, wederom wel eenige bekommeringe, of eene mogelijk meerdere belemmering aan den handel der bijzondere ingezetenen: doch het *Commercie-tractaat* van 1674. den 11. Dec. nog voordddurende, zoo was er (dacht men) geene vrees, van wegen de duidlijke bedinging, *vrij ſchip, vrij goed*; de Kooplieden zagen dien oorlog met genoegen; zij berekenden reeds de voordeelen; ten minſten zij hoopten op winst.

AANM. „ En als zij winst kunnen doen, zeiden „ zij eens tegen een' Stadhouder, *zouden zij met* „ *hunne zeilen wel langs de hel varen*."

Frankrijk. De toeſtand van *Frankrijk* was zorgelijker in zijne *inwendige geſteldheid*; maar 't was toen zoo niet bekend. Het Koningrijk ſtak in diepe ſchulden;

den; 't ging jaarlijks achter uit; doch nam niets zoozeer ter harte, dan om die inwendige zwakheid te verbergen, en alle middelen bij de hand te vatten, om nieuwe krachten of *resſources* te vinden. Hij zocht die in Noord-Amerika. Die *Revolutie* diende den Koning, zoo als hij hoopte. Hij voegt zich bij die *Kolonisten.* Hij helpt hen. Hij verklaart hen onafhangelijk; maar daardoor verbitterde hij Engeland zoodanig, dat het tot een' oorlog kwam, die hem noodzaakte nieuwe pogingen te doen, en zich meer dan gewoon ook *ter zee* te wapenen. Ziehier gewigtiger reden voor de Republiek, om te vrezen voor Koophandel en vrije Vaart, als zij geene be ſcherming had, en noodzake, om op eigen Scheepvaartsbeveiliging te denken, indien maar de Eendragt zulks geduld had, en er reeds toen geene geheime *Menées* waren geweest, of *intrigues* van buiten, om de Republiek weerloos te houden.

Ziine hulp aan Noord-amerika, en oorlog met Engeland.

AANM. „Engeland vorderde van den Staat de „hulptroepen, en wel bijzonder *de Schotſche Brigade.* Zijn Doorl. Hoogheid ſtemde hier voor. „Anderen weigeren ze voluit, en ſtellen het *Caſus* „*Federis* er niet te zijn. Dit was, volgens ſommigen, de eerſte aanvang van 't ongenoegen te„gen den Stadhouder, vermeerderd door de be-

„han-

„ handelingen aan *Capellen tot den Pol.* Anderen
„ noemen dit het voorwendsel van den haat tegen
„ den Stadhouder. Dezen vermeerderde men uit
„ het Voorstel tot vermeerdering van *Land- en Zee-*
„ *magt*, *pari passu*, op gelijken voet te doen.
„ 't Welk anderen alleen tot de *Zeemagt* wilden
„ uitstrekken."

[AANM. 1793. Hoe stikziende zijn dikwils de menschen in zaken, waarin zij meenen klaar en duidlijk te zien. Hoe menig één is er toen geweest, die met mond en pen grootlijks ijverde, zonder dat hij eens begreep, dat hij zelf maar het *werktuig* was van buitenlandschen invloed en magt, om de Republiek (zoo als ik boven zeide) slechts verdeeld en weerloos te houden, om haar naderhand te beter te dwingen, en afhangelijk van de Franschen te maken. Maar dit ziet men meesttijds te laat. Mogt het eene Les strekken voor tegenwoordige medereregeerders!]

Frankrijks belangen in onze Republiek.

Immers 't was nu ook het oude spel, om de Republiek in Frankrijks belang te trekken, en ten haren koste, kon het zijn, zich uit dat Labyrint te redden. In 't jaar 1778. den 6 Febr. maakt Frankrijk met de Noordamerikanen reeds een *Alliantietractaat*, en teffens een Verbond

van

van *Commercie* (n°. 1168, 1169.) En in 't zelfde jaar 1778. den 4 Sept. (n°. 1171.) maken eenige Amfteldamfche Heeren, door hulp van den Heer Penfionaris *van Berkel*, een *Concept-tractaat* met Noord-Amerika over den *Koophandel*, om te fluiten en zijn beflag te doen hebben, zoodra de Republiek hunne *Onafhanglijkheid* zoude erkend hebben. Geheime handel met Noord-amerika.

[AANM. 1793. Alleen deze belofte, of hoe men 't noeme, doet zien, hoe noodzakelijk ter bereiking van dat oogmerk alle de raadflagen bedektlijk daarhenen moesten geleid worden bij hen, die in die groote Stad toen het bewind hadden, zonder dat dit bij de overige Staatsleden, Provincien, Staten, en Stadhouder, bekend was. Wat de zaak van geheim Verdrag zelf betreft; federd 1790. zijn in druk gegeven de *Memorien, dienende tot Opheldering van het gebeurde, gedurende den laatften Engelfchen oorlog*, door den Heer Burgemeester JO. RENDORP, die over vele gebeurde zaken meerder licht verfpreiden. Dezelve D. I. bl. 99. ontkent het bovengemelde van *een Tractaat*, of ook *Plan* tot zulk *Tractaat*. Daar is nooit, zegt hij, door Burgemeesteren van Am-

Amſteldam order toe gegeven. Heeft hun Minister, de Penſionaris van Berkel, zijnen last te buiten gegaan; hij alleen is ſtrafbaar. Ik geve dit ſlechts op, zoo als 't gezegd wordt. Ik kan of wil dit niet beoordeelen. De Registers van Burgemeesterskamer, of hoe men die *Acten* noeme, konden dit denklijk best uitwijzen.]

Het was Frankrijks voordeel en belang ten hoogſten, dat de Republiek in onmin raakte met Engeland; en dit kon niet anders, dacht hij, dan voordeelig voor zijn Rijk uitvallen.

Onze Koophandel bloeide uitnemend.

De Republiek had ſederd de Akenſche vrede 1748. rust genoten. En offchoon in de jaren 1756, 1757. enz. bij gelegenheid van dien Engelſchen en Franſchen oorlog onze Koopvaardijſchepen vele kwellingen, vooral van de Engelſchen, hadden ondergaan; Engeland uit kracht der Tractaten om onze hulp verzocht had, maar die geweigerd was; en Frankrijk alle middelen te werk geſteld had, om ons onzijdig te houden (n°. 1118. 1125. 1131. 1132.); niettegenſtaande dat, had de Koophandel (naar omſtandigheden van zaken) voor dat tijdſtip uitnemend gebloeid, en was zeer voorſpoedig geweest, en de Schatkisten van de Republiek waren (indien Geld alleen de zaak was) overvloedig voorzien.

AANM.

AANM. „ En wat zoude de handel niet geweest „ hebben, indien van het Voorstel van Prins Willem IV. van 't jaar 1751. over het *Transito*, „ volgens het reeds gemaakte Plan in 't jaar 1754. „ eens eene afkomst gemaakt, en het ten besluite gebragt ware." [Doch hiervan in het tweede Stukjen.]

Maar Land- en Zeemagt waren niet genoeg opgehouden, om aanstonds gereed te zijn.

AANM. „ Een Zeeoorlog der Naburen is altijd „ ons voordeelig, mits wij *neutraal* zijn, en 't „ kunnen *maintineren*."

De zelfde Grondbeginsels, die men in Amerika den Volke ingaf, en die sederd dien tijd, en vooral tegenwoordig geheel Europa in beweging brengen, en, om ze werkstellig te maken, burger tegen burger wapenen, en nog de grootste *Revolutie* dreigen, niet alleen in *Europa*, maar ook bijzonder in de *Eilanden*, de *Colonien*, en in *Zuid-Amerika*, met eene schrikbarende vreeze voor de gevolgen, ten aanzien van den Europischen en Nederlandschen Koophandel. De Politike Vrijgeesterij dringt ook bij ons door.

[AANM. 1793. Daar is sederd dien tijd een boekje in 't Fransch in 't licht gegeven door eenen MANDRILLON, eenen *Albeschik*, die alles wilde, en niets kon, of die

 niet

niet betrouwd werd, en die, op 't oogenblik dat ik dit schrijve, zijne Straf reeds vindt in zijn *Arrest à l'Abbaye à Paris*, volgens de Journalen, waar hij betiteld wordt met den naam van *Mandrillon, ci-devant Envoyé en Belgique, en qualité de Commissaire par l'Exministre Le Brun;* dees MANDRILLON in zijn boekje, *Mémoires pour servir a l'Histoire de la Revolution des Provinces Unies* 1787. Par. 1791. 't welk men naderhand de eer heeft aangedaan, om in 't Nederduitsch te vertalen, zegt bl. 97. *L'origine de la première Effervescence des Citoyens, je crois, qu'il faut l'attribuer aux excellens Ouvrages publiés en Angleterre au sujet de la guerre Americaine, & surtout ceux du Docteur* PRICE —— dat is: „ *De oorsprong van de* „ *eerste gisting of geestdrift der Burgeren,* „ *denk ik, dat men toeschrijven moet aan* „ *de uitmuntende Schriften, die in Enge-* „ *land zijn uitgekomen op 't stuk van den* „ *Amerikaanschen Oorlog, en bijzonder die* „ *van Doctor* PRICE." —— Een heerlijk getuigenis zeker van de kostelijke uitwerkselen, die zulke Geschriften, als van PRICE, PRIESTLEIJ, PAINE, ROUSSEAU,

in

in Europa gedaan hebben, en mogelijk, zoo de Albestierende Voorzienigheid het niet verhoedt, nog verder doen zullen! Wij willen het goede, dat in die Schriften op zich zelf gevonden wordt, hiervan uitzonderen. Ik spreke alleen van de Grondbeginfelen.]

Die grondbeginsels werden hier te land gretig verspreid en aangenomen. Men verhief hemelhoog de Amerikaansche Vrijheidsontwerpen, en met hun de *Colonisten*.

AANM. „ Iets kan op zich zelf beschouwd (in „ de *Theorie*) zeer goed en prijslijk, maar in de „ toepassing of inmenging een doodlijk vergift zijn. „ En dit ondervindt thans Frankrijk, en 't zal er „ de gevolgen en wrange vruchten waarschijnlijk „ nog lang van smaken. De gevolgen in Brabant, „ en in Luik zijn even zeer te vrezen."

[AANM. 1793. 't Was geen waarzeggende geest, die mij in dien tijd, toen dat gebeurde, deze verklaring ingaf, en die ik aan goede vrienden ter overweging voorstelde. De uitkomst heeft deze mijne aanmerking volledig bevestigd.]

Men prees den Koning van Frankrijk, als voor- Het ge-

Volg op de denkwijze onzer Natie.

Voor Noord-Amerika.

voorstander van *Vrijheid* en *Verdrukten*. Men beklaagde zich alhier over den Koning van Engeland, die niet dulden wilde, dat de Hollandsche Kooplieden zijnen *Amerikaner-Rebellen* (zoo als Hij die noemde) ondersteunden, en met koopwaren en behoeftens, vooral met *Contrabanden*, en 't geen Hij verder voor *Contrabanden* wilde gerekend hebben, zoo langs ons eiland, St. Eustatius, als anderszins, voorzagen en onderstand deden. Men nam ook kwalijk, dat de Stadhouder niet even zoo dacht over de Amerikaansche en Engelsche zaken, als afzonderlijke Kooplieden, en vele Regenten, die naar de zijde van Frankrijk meer en meer *overhelden*, of *overgehaald* werden. De Heer *Capelle tot den Poll* was aan die partij geheel overgegeven.

Voor Frankrijk.

In de zaak zelve kwamen twee bijzonderheden in hoofdzakelijke overweging.

Engelands betrekking tot ons.

1.) De betrekking van Engeland tot de andere Mogendheden en tot onze Republiek.

AANM. „Niemand, buiten Frankrijk, verklaar„de zich toen nog regelrecht voor de Amerikanen. „Dit was ook zeker de veilige, de gewone weg, „in verschillen en twisten tusschen het *Moederland* „en zijne *Colonien*." [Die verschillen raken geen anderen.]

2.) De

2.) De echter zich voordoende kans van vrijen koophandel voor alle die Mogendheden, door het eenmaal vrij worden van Noordamerika, als zullende dit een nieuw veld van handel openen. Onze hoop op voordeel uit den Noord-amerikaanschen Oorlog.

AANM. „ Onze Kooplieden meenden hierbij „ voordeelen te vinden, en aan anderen te moeten „ voorzijn."

En ziedaar de beginselen der smerten. Ziedaar *facta*, Daadzaken, bij elk erkend! Men begunstigt heimlijk de Amerikanen, van de zijde, zoo niet van den *Staat*, ten minsten van velen der *Staatsleden* en der *Kooplieden*. Overgang tot het Verhaal.

Doch omtrent de *middelen*, die verder aangewend zijn, zullen de twistende partijen [in onze Republiek] het niet eens zijn; noch minder omtrent de bijkomende *Vues*, die men gehad heeft; noch ook omtrent de *Intrigues*, die gebruikt zijn, noch omtrent de *Resforts*, die gespeeld hebben.

't Zal daarom noodig zijn, alleen het verder gevolg der zaken te verhalen, volgens bekende en erkende *Daadzaken*.

De Republiek was ongewapend!

Men kan niet ontkennen, en 't moet met droefheid erkend worden, dat reeds vroeger dan Vervallen staat onzer Zeemagt.

 het

het tijdstip, dat tusschen Engeland en de Noordamerikanen de Oorlog uitbrak, het niet gehaperd heeft aan veelvuldige Raadplegingen bij den Staat tot versterking onzer vervallen magt. In 't jaar 1773. (en dit leert ons het vervolg van WAGENAAR, D. XXIV. bl. 881.) raadpleegde men reeds over het vermeerderen van *de Land- en Zeemagt*, volgens eene gedane *Petitie* in 't jaar 1771, de Landmagt met 10297 man, de Zeemagt met 24 oorlogschepen. *Vijf* Provincien stemden in 't jaar 1773. hier *gaaf* in; maar *Holland* talmde tot April 1774.

AANM. „ Wat de reden van dat vertragen geweest zij, staat mij niet te beoordeelen. 't Is vaak in de orde der zaken zoo, dat dikwils de welmeenendsten zelf het ware geheim van iets niet doorgronden, en anderen in de hand werken; vooral dan als het slot van zaken *prijswaardige dingen* op zich zelf met zich brengt."

En toen bragt Holland op 't tapijt een ander verzoek, om een vast Fonds tot jaarlijks onderhoud en uitrusting *ter zee*; benevens eene meer spoedige betaling van elks aandeel. Dat zij, *alsdan*, ook het overschietende, tot behoef van den Krijgsdienst te land wilden besteed hebben. Doch alles loopt vruchtloos af, en eene *geringe vermeerdering* (zoo zegt men) van omtrent

200,000 —,

f 200,000 —, waarin Holland ⅗ dragen moest, deed alles in duigen vallen.

[AANM. 1793. Wat was hiervan de ware oorzaak? Wat waren de uiterlijke oorzaken, aanradende, of schijn gevende? Als men hier dieper intreedt, 't welk ik mij thans veroorlove; mag ik vooraf aanmerken, dat men hieruit ziet, welke allergeringste, zelfs wel beuzelachtige oorzaak, somwijlen de allergewigtigste, en heilzaamste Verordeningen doet achterleggen. Maar kan men denken of vermoeden, dat dit de ware oorzaak zij geweest, waarom de toen zoo noodige wapeningen achterbleven? Of was er toen reeds eene onzichtbare hand of werking, die verhinderde, dat het geen *de Stadhouder en Raad van Staate*, bij hunne Petitien, zoo aanhoudend en met zooveel ernst, aandrongen, en bleven aandringen, niet bewerkstelligd wierd? Dat hierin eene zichtbare werking van eene onzichtbare hand was; daarin zullen beide partijen, zekerlijk overeenstemmen. Het was zeker reeds toen *eene verdervende hand:* maar wie was die *verdervende hand?* Zie daar: het geen ik hier niet wil ontknoopen! Hoemeer de *driften*, Aanmerking er over.

 de

de *vooroordeelen*, de *nevelen* der toen gebeurde zaken verdwijnen; hoe meer de geheime handelingen van dien tijd; bedaarde overwegingen van 't gebeurde; en de uitkomende Staatstukken en Memorien aan 't licht komen; hoe klaarder alles zal toonen, waarom de Republiek toen zoo weerloos en zonder Krijgsmagt bleef.]

Zeven jaren verliepen er, eer de *Petitie* [of 't Verzoek om Geldmiddelen] tot aanbouw van 24 oorlogschepen, in 't jaar 1771. gedaan, in 't jaar 1778. tot besluit kwam.

[AANM. 1793. Maar hiermede waren de Schepen nog niet *gebouwd*; noch minder in zee.]

Engeland klaagt 1775. over den toevoer aan zijne rebellen.

In dien [toestand en] onmagt geeft de oorlog tusschen Engeland en Frankrijk, en de Scheepsvaart van de *onzijdige* Volken daar tusschen in, aan Engeland [in 't jaar 1775] aanleiding, om bij de Republiek te klagen over de Nederlandsche Schepen; dat dezelve aan zijne *rebellerende* onderdanen allerlei *verbodene* waren aanbragten, en ook *Scheepstimmerhout* aanvoerden naar de *Fransche* havens.

De Staten Generaal geven aanstonds een *plakaat* uit, waarbij den Kooplieden verboden wordt,

voor

voor den tijd van *zes* maanden, geene *contra-bande* goederen te voeren naar de Engelsche Noordamerikaansche Colonien, en den uitvoer niet te doen dan met kennis en toestemming van de Amiraliteitscollegien. *N. Nederl. Jaarb.* 1775. bl. 198. 826. Hierop komen nieuwe klagten en een verzoek van den Ambassadeur van Engeland uit naam des Konings, om niet toe te laten, dat men *heimlijk* en langs *indirecte* wegen allerlei soorten van *krijgsbehoeften* en *wapentuigen* tegen die Plakaten aan, heenvoere met Schepen, die uit de havens der Republiek uitvaren. Hij doet er een tweede Verzoek bij, om ook de Amerikaansche Schepen onze havens te verbieden. Op het tweede zwijgt men; het eerste wordt voor den tijd van één jaar toegestaan. *Jaarb.* 1775. bl. 1248.

Verbod van zulks.

Klagt op nieuws.

Verbod van nieuws.

Ziedaar den eersten grond der volgende verschillen! De Engelsche Afgezant bedankt de Staten voor de gemaakte schikkingen; doch vernieuwt het volgende jaar 1776. Octob. het vorige verzoek op 's Konings naam, en dringt bij zijn Memorie sterker aan, om *alle toevoer van* OORLOGSTUIG *naar de Engelsche Noordamerikaansche Volkplantingen* voor te komen. *Ned. Jaarb.* 1776. bl. 1244—1248. Vergel. bl. 363. 1139. en 't jaar 1777. bl. 1300.

Dringender verzoek.

Nieuw verbod.

De Staten GG. geven genoegen, en verbieden, 19 Oct. 1776. *den Uitvoer van oorlogstuig naar de Engelsche Colonien.* (n°. 1162.)

Sterke Vaart op St. Eustatius.

Ondertusschen voer men uit de Republiek druk op ons Eiland *St. Eustatius.* De Gouverneur van 't Engelsche Eiland *St. Christophel*, schrijft aan den Gouverneur van St. Eustatius, en beklaagt zich, niet alleen over de eerbewijzingen aan de *rebellerende* Volkplantingen, die met zijnen Koning in oorlog waren; maar ook over de krijgsbehoeftens, enz. die uit St. Eustatius naar die Engelsche *Colonien* afgezonden werden. *Jaarb.* 1777. bl. 377. De Gouverneur bij zijn andwoord ontkent niet alleen de zaak, maar beklaagt zich ernstig over die onrechtvaardige betichting, bl. 380—387.

Klagt daarover en gevolgen.

Die klagten komen ook naar Engeland over. De Engelsche Afgezant *Jork* doet uit 's Konings naam bij de Staten GG. zijn beklag over den Gouverneur van St. Eustatius, bl. 394. De Staten laten door hunnen Afgezant (den Graaf van Welderen) hun andwoord aan den Koning toekomen, waarbij zij bl. 398. (1777. den 26. Maart,) zich beklagen over de al te groote *scherpheid* zijns Afgezants; en voegen er eene belofte bij, om, zooveel in hun vermogen is, te zorgen tegen het vervoeren van Krijgsbehoeftens uit hunne

Andwoord der Staten.

ne Colonien, en berichten teffens, dat zij den Gouverneur van St. Euftatius hadden opontboden, om zich te verandwoorden.

AANM. „1.) Dewijl de Colonien van bijzondere „ Natien niet op elkander mogen varen tegen den „ wil van den Eigenaar: zoo kwam het hier aan „ op deze vraag: Schendt men de *Neutraliteit* tus- „ fchen *Koning en Colonien*, als men tegen zijn' wil „ en bevel op zijne Colonien vaart? Dit laat zich „ ligt beandwoorden.

„ 2.) *St. Euftatius* en *Curacao*, en andere onze „ eilandjes, deden aanmerklijke voordeelen bij den „ (*clandestinen*) heimlijken handel, en de *interlope*, „ zoo men 't noemde, tusfchen de Franfchen en „ de Noordamerikanen."

Het andwoord van den Koning hierop was zeer vriendlijk, en hij beruste in de Verklaring der Staten GG. bl. 403.

Maar de klagten der Engelfchen bleven aanhouden, en zij verhinderden die Vaart zooveel zij konden. Dus leden er de goeden ook bij. Dit gaf ook ftoffe ter andere zijde tot veelvuldige klagten in de Republiek, over het onveilig maken der Zee door de Engelfchen en hunne Kapers. De klaagftemmen hierover kwamen van verfcheiden kanten.

Engeland neemt de Schepen weg.

Velerlei klagten der Kooplieden.

1.) Van zeerveele Kooplieden zoo te Amfteldam als elders.

2.) Van

2.) Van de Westindische Compagnie zelve.

3.) Van de *Commerciecompagnie* te Middelburg. Zie de *Resol. der Staten* 1777. 21 Sept. enz. in *de Nederl. Jaarb.* 1778. bl. 773. 843. 968. 1380. 1405. 1410.

Men leverde over, en gaf in 't licht geheele Lijsten van Schepen, die men zeide door de Engelschen te zijn genomen en opgebragt, bl. 1376—1379, zoo die naar *Amerika* voeren als naar de *Fransche* havens met *Scheepstimmerhout* ['t welk een buiten mate voordeelige handel was, zoo in opzicht van de zaak zelve, als der zoogenaamde *Cabotage*, en de terugvoering van andere goederen, *retouren* geheten.] Hierop gaven de Staten eene Memorie over van klagten aan den Koning van Engeland, bl. 1391. waarin zij teffens zich beklagen, dat op die maniere het Tractaat van 1674. den 11 Dec. *geschonden* werd; het welk van die gevolgen was, dat in Engeland alle Schepen, die met geene *Materialen van Scheepstimmerhout* beladen waren, werden vrijgesteld, den 19 Octob. 1778. bl. 1414. De Afgezant van Engeland bood toen mede aan den weg van vriendlijke handeling; hij wilde schikkingen maken tot het vereffenen der klagten [door middel van betalingen, zoo van de waarde der opgebragte Scheepsmaterialen als de

Klagt der Staten.

Engeland biedt vriendlijke schikkingen aan.

de vracht der ladingen en vergoedinge van onkosten], en deed teffens nader aanbod tot voorzieningen voor 't vervolg, bl. 1440.

[AANM. 1793. Men kan hier zien, hoe wenschlijk het geweest ware, dat men dit aanbod van vriendlijke schikking omhelst hadde, (waarop de Provincie Zeeland altijd, doch te vergeefsch, aandrong). 1.) Om het toen nog plaatsgrijpend gebrek onzer Navale Magt, tot afwering van 't kwaad en handhaving van ons recht. De Jaarboekschrijvers zeggen ergens bij gelegenheid, dat Keizer JOSEPH II. onze troupen uit zijne bezettingsteden, *de Barriere* genoemd, deed uitgaan. *Jaarb.* 1781. bl. 2110. *Het is ontwijfelbaar, dat een Volk onder de anderen, geacht, geëerd, en ontzien wordt, naer mate van zijne Magt; laten wij derhalven onze Zee- en Landmagt vervallen, de kleinagting jegens ons moet er een onmiddelijk gevolg van zijn; en dit is nog maar een der geringste onheilen, die uit dat verzuim noodzaaklijk moeten voordvloeien* Doch die Vermaning kwam toen te laat.

't Was wenschlijk geweest:

Om vele redenen.

2.) Om dat de winst uit dat *grof hout* in vergelijking der vrije Zeevaart van al het

ove-

overige, ook op de Fransche Eilanden, en de winsten daaruit te halen, in geen vergelijk kwamen. Men vindt elders aangeteekend, dat de geheele tak van *grof Scheepstimmerhout*, waarover zoo veel te doen viel, een naaulijks noemenswaardig gedeelte van den onmetelijken Koophandel en 't gebruik der vrije Zee, die men in de Waagschaal stelde, uitmaakte. Men vergelijke hiermede de *Millioenen*,* die naderhand opgeofferd wierden.

3.) Omdat men over 't Verdrag van 1674. handelende, men ook over de *Acte van Navigatie* van 1651. gelijkelijk zou kunnen handelen.

4.) Om de Franschen, door 't weigeren van *Convoy* voor Schepen naar hunne kust varende, geen' aanstoot te geven, terwijl men het gevraagde *secours* door Engeland dan ook weigerde, en men intusschen de vaart op de Fransche Eilanden voordzettede.

5.) Om tijd te winnen, van zich beter in staat te stellen, indien die handelingen niet gelukten.

Het zijn de aanmerkingen, die hier gepast voorkomen, uit de *Memorien* van den Heer RENDORP D. I. bl. 74. 116.]

Doch

Doch de Kooplieden schenen met dit andwoord des Konings niet te vrede. De Kooplieden weigeren 't.

AANM. „ De ondervinding van alle tijden in „ onze Republiek heeft geleerd, dat het met de „ *Kooplieden* gaat gelijk met anderen. *Aandrijvende* „ middelen van *buiten* kunnen veel bij hun *voor* of „ *tegen* doen. Men heeft het in 't jaar 1787. ge- „ zien; toen alle handel bijna stilstond, en echter „ niemand klaagde, ten minsten niet hard op! En „ nu klaagde en schreeuwde alles; en men deed „ intusschen grove winsten."

De Staten, natuurlijk tot vrede geneigd, hebben eindelijk, na rijpe raadplegingen, besloten, om wel het voorstel des Konings van de hand te wijzen, om namelijk de aangehaalde goederen (waarover 't verschil viel) den Engelschen te laten houden, mits betalende den waren prijs [en vracht], doch geven echter toe, dat men onderscheid zoude maken tusschen *zwaar timmerhout* en *masten*, en tusschen *houtwaren* van minder belang; dan [nadat Engeland 1778. den 2 Nov. verklaard hadde, dat hij niet dulden zoude, dat men 't *grof scheepstimmerhout* naar zijnen vijand voerde, maar het zelve wilde *inkoopen* en *overnemen*, RENDORP *Memorien* I. 78. 114.] beramen zij eindelijk dat men, behoudens het Recht van de Republiek uit de Tractaten (1674. De Staten geven een weinig toe.

§. 4.)

En weigeren openlijk Convoy aan *zwaar hout.*

§. 4.) op dezelfde wijze zoude doen, als den 1. Oct. 1762., en dat men voor een' tijd zoude aflaten, om onder *Convoy* te nemen zulke Schepen, die of geheel of ten deele *grof* of *zwaar* Timmerhout voerden. Woordlijk dus: *dat tot nadere order niet onder Convoy zullen kunnen genomen worden Schepen, het zij geheel of ten deele geladen met ongezaagd hout tot het bouwen van Schepen van oorlog vereischt, als masten, krommers, knien, en zware balken. Jaarb.* 1779. bl. 33. 45. 57. *Mercur. Histor. Polit.* 1778. P. 2. p. 702, en 1779. P. 1. p. 89.

AANM. „ Men verbood dan wel niet het varen „ en voeren van *zwaar hout*, zoo als dit Engeland „ eischte, maar men weigerde alleen *'s Lands bescherming*. Hier gold de regel: *'t zwaarste moet het* „ *zwaarste wegen.* Maar de vraag bleef hier, wat „ was het zwaarste? Bij Verdrag stond in de daad „ *het Scheepshout* vrij, en de ingezetenen hadden „ hieruit een recht van *speciale* en *publike protectie.* „ Maar Engeland weigerde het thans te laten vol- „ gen [naar zijnen vijand], en toonde genoeg, dit „ te zullen maintineeren" [En dit *kon* hij wegens zijne Zeemagt doen. Deed hij het, en verzettede zich de Staat er tegen, zoo had men ongetwijfeld oorlog].

Als een middelweg.

In dit Staatsvoorstel hadden toegestemd de *Staten van Holland*, en 't ging door bij alle de *Provincien*, als een *middelweg.*

AANM.

AANM. „ Alle zoogenoemde *Conciliatoire Resolutien* [bij ons] zijn goed, als men er beide partijen of verschillende gevoelens, ten minsten één, „ kan genoegen in doen nemen; maar zij schijnen „ *verderflijk*, als zij beide partijen te onvrede ma„ ken."

Alleen was het de Stad van Amsteldam, die zich ten sterksten tegen dit voorstel verzettede, en den 17 Nov. 1778, eene *aanteekening* hiertegen gedaan had, en hare *Protestatie* in de Vergadering van Holland overgaf: *Jaarb.* bl. 45; doch 't ging door den 19 Nov. 1778. (n°. 1174.) Amsteldam protesteert.

AANM. „ Het was maar ruim *twee* maanden ge„ leden, dat *Amsteldam* het *Commercietractaat* met „ de Noordamerikaansche Coloniën *geconcerteerd* „ had; maar dit wist men toen niet in de Repu„ bliek."

[AANM. 1793. Ik ben verpligt een oogenblik hierbij stil te staan, en er eenige ophelderende aanmerkingen bij te voegen: Nader opgehelderd.

1.) Ik zeide: men wist dat niet in de Republiek. Over het gebeurde wegens dat *Tractaat* of Plan van *Tractaat*, spreke ik hierna. Alsdan zal blijken, dat het denklijk ook niet bekend geweest is bij de meeste Leden en Steden, die de Vergadering

van

van Holland uitmaakten, noch veel minder bij alle de overige Provincien.

2.) Wanneer ik boven zoo ruimschoots zegge, dat de Stad van Amsteldam er zich tegen verzettede; verstaat het zich van zelve, dat men er door verstaan moet, *derzelver Regeering*; maar dewijl ik zelfs met het bloot verhalen van waarlijkgebeurde zaken geen oogmerk hebbe, om toch iemand te beledigen of iets optegeven, dan 't geen volledig waarheid is; en de Heer RENDORP, wien men hier geen geloof kan weigeren, om dit het nageslagen kan worden, D. I. bl. 99. uitdrukkelijk verklaart, dat er door *Burgemeesteren van Amsteldam nooit orde gegeven is tot zulk Tractaat*; zoo gelieve men die woorden, *Commercietractaat te concerteren*, geenszins in een' zoo *ruimen zin*, noch van de *gansche Regeering*, noch ook van de *Burgemeesteren* op te nemen; maar alleen van onderhandsche en heimelijke handelingen dier *Burgemeesteren* met *Noordamerika*, die toch ruimschoots door den Heer RENDORP erkend en verklaard worden, bl. 95—98.

3.) Wist men dit niet in de Republiek; men wist dan ook toen zoo klaar niet, als nu, (en dit ongeluk heeft de Republiek

meer-

meermalen bezuurd) welke de drijfveeren waren van die *Protestatie*; eene *Protestatie* eener zoo magtige en voor de Republiek zoo gewigtige Stad als *Amsteldam*; maar toch eene *Protestatie*, tegen de duidlijk verklaarde meening van niet alleen *zes* Provincien, maar ook van de groote meerderheid der *Staten van Holland*; dat is, van 't gansche wezen en lighaam der Republiek, dewelke allen door geenen buitenlandschen invloed gedreven, evenwel ook meenden te weten, wat *de belangen van den Staat* op dien tijd vorderden, om met Engeland in geen' oorlog te geraken. Men veroorloove mij deze aanmerking. Zij is niet gericht tegen de magtige Koopstad Amsteldam, die bij mij, die overtuigd ben, wat aan den Koophandel gelegen is, hooggeschat en bewonderd wordt, maar tegen het ongeluk, dat die Stad trof, dat in haren boezem toen plaats hadde *eene drijfveer*, wier werking, schoon nog onbekend, echter zeerkrachtig was, maar toen nog geen kracht genoeg had, om de overige *Staatsleden* en de *geheele Republiek* over te halen. Mijne aanmerking heeft ook voor zich het *Besluit* van alle de zeven vereenigde Gewesten bij de Staten Generaal, uitgezonderd Amsteldam.

dam. En ik heb geen reden, om bekende en erkende waarheden, die de Geschiedenis ophelderen, te verzwijgen of te verbloemen.]

Klagten der Friezen.

De Friesche Kooplieden werden ook gaande,

AANM. „ Dat zij *gaande* werden, is een bekende „ *daad*. Dat zij gaande *gemaakt* werden door „ *aandrijving* van buiten, en dat vooral ook aldaar „ sterk gewerkt wierd, om aantedringen op het ver„ leenen van *onbepaalde Convoyen*, heeft het vervolg „ geleerd, en de beruchte *Lierzang* [van *Fr. Adr.* „ *van der Kemp* aan de Friesche protesterende Hee„ ren] getoond. Wat de gevolgen hiervan konden „ zijn, of moesten zijn, en ook waarlijk geweest „ zijn; zulks konden velen toen niet zien. Men „ gaf den *Stadhouder* de schuld van dat alles. Of „ het zoo geweest zij, is eene andere vraag."

Zij dringen op onbepaald Convoy.

[AANM. 1793. Zie hier, hoe ik mij voormaals over die *Convoyen* verklaarde. Thans, nu ik voor alle lezers spreke, en ik mij op de openbaar gemaakte zaken kan en mag beroepen, is het een ander geval. Wie verfoeit nu niet dien *Lierzang*? Wie staat nu niet verwonderd, dat in een Land, waar men anders het recht zoo gelijkmatig handhaaft, een *Dichter* van zoodanig *Geschrift*, en die voor den Gerichtsstoel met vollen monde aan zijne Richters, (en wie

Door welke drijfveer.

zat

zat hierover als Richter) verklaarde, en in 't aanzicht zeide: JA! *ik ben de Maker* van dien Lierzang; het zoovere heeft weten te brengen, dat *de Proceduren* tegen hem gehouden, van hooger hand, geen voordgang gehad hebben; dat men nog de vermetelheid gehad hebbe, om die *Verhooren* uit te geven; zich daarop te verheffen; om te zwijgen van al het verdere gebeurde met dien zelfden *Fredr. Adriaan van der Kemp*, die eindlijk, na het uitspelen van zijne langdurige rol te Leiden, te Wijk te Duurstede, enz. naar Noordamerika verhuisd is, en nog bij sommigen hier te lande als een *Martelaar van het Patriotismus* gehouden wordt. Wat ongelukkige tijden beleeft een Land, als het zulke predikers niet slechts in zijnen boezem kweekt, maar daarna nog openlijk hoort prijzen, en aanprijzen, en ook toen zag *aanmoedigen*. Ik doele op het bekende geval, toen hij bij gelegenheid van zekere hem tegenstaande *Resolutie te Leiden*, bij openlijke aankondiging in de Leidsche Courant afscheid nam van de *Vrijcorpsen*; wie was toen de persoon, die onder de letters *E. L. I.* in die zelfde Courant dien Heer F. A. van der Kemp aanspoorde, en trachte

over te halen, om vol te houden, en de goede zaak toch niet te laten varen. Vergel. *Vervolg der Vad. Hist.* D. X. bl. 151. Wat zoude de Nederlandsche wereld denklijk opkijken; als hij, die onder *E. L. I.* als *Een Leidsch Ingezeten* zich opdeed, bij name thans kenbaar gemaakt wierd. Maar ik handel van geene bijzondere persoonen, anders dan die bij den Souverein zelf zijn aangeduid. En op dien grond spreke ik hier wat sterker van dien Heer *F. A. van der Kemp*, omdat ik geene andere taal voere, dan die bij 's Lands Staten zelve gebruikt is; doch die men thans, zooveel mogelijk, voor zijne lezers bedekt houdt. Dan ter zake! ik sprak van de *Friesche* Kooplieden, waaronder vele rijke lieden waren, bij wien die Prediker, *Fr. A. van der Kemp*, zijne beruchte *Rehabeams* preek meermalen voorlas.]

de Kooplieden verzoeken de vernietiging van die *Resolutie*; zij klagen, dat zij meer dan *tweeduizend* Schepen uitrusten, die, zeggen zij, twintig millioenen waardig waren.

Beide Mogendheden dringen

21. Onderwijlen, toen de oorlog tusschen Frankrijk en Engeland op het heetste was, mag en moet men die beide Koningen, of liever hun

Ministerien [en beider Afgezanten] aanzien, als twee Medevrijers, die alle hunne kragten en verstand inspanden, of, zal ik zeggen, hunne *intrigues* gebruikten, om de Republiek aan hunne zijde te krijgen, of te bewaren, of ten minsten tot volledige Onzijdigheid te houden; maar die dit deden langs *wegen* en *middelen*, met *oogmerken*, en met *uitkomsten*, die zeerveel van elkanderen verschilden. Zie *Ned. Jaarb.* 1779. bl. 30. sq.

de Republiek.

Met verschillende inzichten.

AANM. „ Die hier het fijnste wist te *brigeren*; „ had nu de beste koop.

„ Frankrijk had thans hierin veel vooruit, zoo „ wegens de meerdere heblijkheid van dit Hof, als „ om de gunstiger gelegenheid van zaken. Bij onze „ Ingezetenen waren de beweegredenen, om de „ *Noordamerikanen* te begunstigen, eensdeels *de Sympathie* van *Vrijheid*, zoo als men zich die voor„ stelde, andersdeels *de uitzichten* van voordeelen, „ en verdere Staatkundige *Speculatien*. Frankrijk „ bediende zich ook van die goede gelegenheden, en „ voegde er nog veel van 't zijne bij. Hij beloofde „ groote Voordeelen voor de *Commercie*. En met „ dat lok-aas is onze Natie te vangen. Hij schildert „ *de vrijheid* af in 't Staatkundige belang der Repu„ bliek bij het verminderen van de magt of invloed „ van den *Stadhouder*. Hij neemt alle middelen bij „ de hand, om Engeland in te wikkelen in eenen „ oorlog met *Spanje* en *de Republiek*. Met Spanje „ gelukte het gereedelijk wegens den toen gevestig-

Frankrijks Voordeel boven Engeland.

 den

„ den invloed van Frankrijk. Maar met de Republiek [een vijand van oorlogen] ging dat zoo gemaklijk niet. Daar was meer aan vast; daar moest nog veel voorafgaan, en men kon 't niet gedaan krijgen anders, dan door 't verminderen van den invloed des Stadhouders [op de Regenten], en door den aangroei der zoogenoemde *Republikeinsche* partij, die zich [daarna] den verleidelijken titel van *Patriot* gaf, gaande gemaakt en aangevuurd door de inboezeming van vrees voor het aangroejend Vermogen van Engeland; 't welk zich ook gelooven liet. Hiertoe werden de geesten opgeruid door publike Geschriften, zoodat omtrent het jaar 1778. de partijen gerekend werden *gelijk* te hebben gestaan, als wanneer de *hooge toon* der Engelschen, en de *aanranding* der Schepen door dezelven, en hunne *onvoorzichtigheid* in het doen van eischen tegen de *klare* letter van 't *Commercietraktaat*, den weg baanden tot de *crisis* (de ontscheiding) bij de Regenten ten voordeele der Franschgezinde partij, welke allengskens toenam, schoon bedaarde en vooruitziende Regenten klaar zagen, waar het henen liep."

Partijen stonden 1778. gelijk.

Engeland handelt onvoorzichtig.

[AANM. 1793. En waar alles op neder komen zoude, namelijk, op eenen rampzaligen oorlog met Engeland. Niet dat ik hiermede zeggen wil of inboezemen, dat *de Franschgezinde partij*, zij, die het met Frank-

Frankrijk hielden, en met den Franschen *Ambassadeur* in deze Republiek zoo druk te rade gingen, *den Oorlog met Engeland* gezocht of dien bedoeld hebbe. Dit geloof ik van de meesten nooit. Maar het luisteren naar zijnen raad, de inboezemingen van zijne zijde, de afradinge van zachte maatregelen, de aanrading van sterke middelen, en het bandeloos veroorloven van gehuurde pennen en schriften, moesten noodwendig daarhenen leiden, dat de Republiek, willens of onwillens, in onmin, en in eenen oorlog met dat Rijk gestort raakte; die door geenen Stadhouder, door geene dieper denkende Regenten, die men haatlijk *Anglomanes* noemde, tegengehouden kon worden.]

Middelen en kunstgrepen van en voor Frankrijk.

„ Ik heb de vorige Aanmerking gehaald uit eén En„ gelsch Werkje, in 't Fransch vertaald, onder den „ naam van *l'Introduction de l'Histoire des Troubles* „ *des Pais-Bas*; waar men de middelen, die ge„ bruikt zijn om de Republiek van Engeland af- en „ aan de Fransche zijde overtehalen, bij elkander „ bevat heeft bl. 191. en die hierop uitkomen:

„ Men bediende zich van besoldigde Zendelingen „ (*Fransche Emissaires*), die in Amsteldam, Lei„ den, 's Hage, zich ophielden, en aldaar *Me„ moires* en andere Schriften voordbragten.

„ Men schreeuwde uit alle kragt over de verongelijkingen van *Engeland.*
„ Men mat zijne groote zwakheid in 't oorlogen uit; Engeland was buiten adem gevochten.
„ Men gaf het gevaar op en de kwade bestiering van den Hertog van Brunswijk hier te lande, en zijn *adscendant* op den Erfstadhouder.
„ Men schreeuwde van de groote en *inconstitutionele Magt des Stadhouders*, en 't nadeel van den Stadhouderlijken invloed op alle de Regeeringscollegien.
„ Men vertoonde Frankrijk als den Vriend der Republiek.
„ Men schilderde dat Rijk af, als in een' zeer bloeienden staat.
„ Zijn *Credit* als hoog geklommen.
„ Zijn Commercie en Zeevaart uitgebreid.
„ Zijne Zeemagt en Scheepsvloten geducht.
„ Zijne Landtroepen talrijk.
„ Zijn Zeewezen in goede krijgstucht en orde.
„ Zijne *Resources* onuitputlijk.
„ Men verhief en vergrootte alomme de voordeelen, die de Republiek in 't algemeen *toen* konde trekken uit eene nauwer *Alliantie* met Frankrijk.
„ Men toonde het groot belang der Republikeinsche Partij, om die *Alliantie* te bewerken; en,
„ Men noemde de zoodanigen alleen *Patriotten.*
„ Alle deze zaken vertoonen zich, zelfs voor de „ al-

„ allerbevooroordeeldsten van achteren klaar en dui-
„ delijk. Velen van die *Intrigues* [des Franschen
„ Rijks en zijner medehulperen] zijn ook thans
„ genoeg ontdekt. Het zijn *daadzaken* geworden.
„ Maar men zegt er bij bl. 194: *Lorsque le tems*
„ *decouvrira leurs vues secrètes, leurs desseins pro-*
„ *fonds & leurs intrigues cachées, alors le monde*
„ *verra des Scènes les plus confuses d'injustice & de*
„ *folie, les projets les plus étranges d'ambition pri-*
„ *vée & de politique corrumpue, qui ayent jamais*
„ *déshonoré la nature humaine depuis la formation*
„ *de la Societé*. [dat is: *Als de tijd eens openbaren*
zal hunne heimelijke oogmerken, hunne diepe inzich-
ten, en hunne verborgene kunstgreepen, dan zal de
wereld ontdekken de schandelijkste tooneelen van on-
rechtvaardigheid en dwaasheid, de ongerijmdste har-
senschimmen van bijzondere heerschzucht en bedorvene
Staatkunde, die immermeer sedert de opkomst der
Maatschappijen het menschdom onteerd hebben. Het
is sterk gezegd! Dan ik spreke hier niet van mij
zelven; maar met eenen, naar 't schijnt, der zaken
kundigen Schrijver.]

„ Men denke hier slechts om het *Livre rouge!*
„ Aldaar vindt men de *sommen gelds* gemeld, die
„ door Frankrijk onder den Heer *de Vergennes* uit-
„ betaald zijn aan *buitenlandsche Correspondentie*
„ (*des affaires étrangères*) waaronder zekerlijk de
„ *Hollandsche belangen* toen begrepen zijn; daar
„ leest men, dat de *Rhijngraaf van Salm* in 't jaar
„ 1786. daaruit in eens *f* 400,000: - genoten heeft.
On-

Ongeluk onzer Republiek.

„ Ondertusschen is het eene ongelukkige waarheid, die de Republiek ondervindt, welke de Abt DENINA beschrijft, sprekende van Polen, *Essai sur la Vie & le Regne de Frederic II. Roi de Prusse*, P. 2. p. 12. *L'Etat devenant moins puissant & moins heureux, les dissensions inévitables dans une Republique, ne pouvoient que s'accroître. Les Sujets de mécontentement & de plaintes étoient plus frequens, & les dissensions doivent par un effet nécesfaire augmenter l'influence des puissances étrangères* [dat is: *Een Staat verminderende in magt en voorspoed, zoo kan het niet anders zijn, of de Verdeeldheden, die in eene Republiek onvermijdelijk zijn, moeten toenemen. De voorwerpen van onvergenoegdheid en van klagten worden menigvuldiger, en de oneenigheden moeten door een noodzakelijk gevolg vergrooten den invloed van buitenlandsche Mogendheden*]. En dit is altijd het lot geweest der Republiek, zoodra er tusschen Engeland en Frankrijk een oorlog opree. Dit was ook het geval in 't jaar 1756. zoo als boven bleek, en nu wederom sederd het jaar 1776.

Frankrijk begunstigt Noordamerika,

Dat zich vrij verklaart. 1776.

Wat *Frankrijk* betreft! De Koning had reeds in 't jaar 1775, krijgsbenden gezonden naar de Westindien. En, 't geen veel verwondering baarde, in 't volgend jaar 1776. vertoont hij zich reeds openlijk den begunstiger van de Noordamerikaansche Colonien, met die gevolgen, dat Noordamerika zich zelve reeds den 6. Julij 1776. *onafhange-*

gelijk verklaart. Hij begunstigt ook alles, wat hem, tot den oorlog met Engeland hieruit opgerezen, kon dienstig wezen. Bij een *Edict* van 1778. den 26 Julij verklaart hij alle *Onzijdige* Schepen en *Koopwaren* vrij van lasten; verleent hun eene *vrije vaart*, met uitzonderingen der *Contrabanden*, die naar *den vijand* gevoerd werden; maar behoudt aan zich de magt, om die volledige vrijheid niet te doen gelden, ten ware *Engeland* het zelfde deed binnen den tijd van *zes* maanden. Bij die zelfde verordening bepaalt hij de *Contrabande waren*, en indien zij een ¾ deel van de lading uitmaakten, zal hij *schip* en *lading* verbeurd verklaren; en dat zelfde zal plaats hebben, indien er een vijandlijk Kapitein of Stuurman op 't schip zij. De Engelschen verzetten zich tegen dit *Edict*; zij klagen over het zelve bij den Staat; en, dewijl zij begrijpen, aan zulk Fransch *Edict* niet gebonden te zijn [dat is, dat zij voor geene *vrije waren* behoefden te houden die genen, die de Fransche Koning voor *vrij* verklaarde, om de zelve naar zijne havens te laten komen] zoo nemen zij de Nederlandsche Schepen, welke *Contrabanden* voerden; dan begrijpen daaronder (zoo als boven bleek) alle *scheepsbouwstoffen*; maar zij betalen [volgens hun aanbod, Octob. 1778. RENDORP *Memor*. I. 114.] derzelver *waardij*

Geeft een Zeewet uit.

Engeland klaagt over die Zeewet.

Verklaart de *Scheepsbouwstoffen* voor Contrabanden.

tef-

teffens met *de wacht*, op dien tijd namelijk, toen die geladen Schepen geacht konden worden onkundig te zijn geweest van den ontstanen oorlog; maar dit zoude in 't vervolg niet meer gelden. De Koning van Engeland geeft ook last, om geene Schepen aantehouden, die wettige zeebrieven hadden; doch *krijgsbehoeften* en *scheepsmaterialen* bleven uitgezonderd; en dit was dan ook de reden van der Staten *gelimiteerde* verordening over het *konvoyeren*. Maar wat doet hierop de Fransche Ambasfadeur, de Hertog *de Vauguion* [die, meen ik, ook dit jaar 1793. reeds zijn hoofd onder de Fransche *Guillotine* gebukt heeft] dees, zoodra hij het besluit verneemt der *Staten Generaal* van den 19 Nov. 1778, waarbij 't *grof timmerhout* van 't *Convoy* was uitgezonderd. [Vergel. RENDORP *Memor.* I. 117], doet hierover zijn beklag bij de GG. Staten, en vordert den 7 Dec. 1778. onder anderen, dat toch de Staten wilden gedenken *aan hunne onafhangelijkheid*; dat zij *aan de vlag der vereenigde Provincien alle vrijheid zullen doen geworden; en dat zij hunnen Koophandel zoo ongeschonden zullen bewaren, als dezelve volgens het recht der Volkeren en de Tractaten behoort te zijn*, *Ned. Jaarb.* 1779. bl. 85.

Frankrijk klaagt over 't Staatsbesluit van Convoy.

AANM.

AANM. „ Doch juist had men toen met Frank-
„ rijk geene Tractaten. En over die met Engeland
„ kon men alleen *handelen*."

Hij verklaart den 9 Dec. nader zijne meening, en dringt op nieuws aan op de *intrekking* van dat *Edict*, bl. 87. 161. *Mercur. Hist.* 1779. P. 1. p. 242. 244. Zijne verklaring kwam hierop uit: „ De Koning had den Staat wel willen bevatten in zijn Edict van 26 Julij 1778. als eene *onzijdige* Mogendheid: hij vraagt hunne verklaring over 't nakomen van die *onzijdigheid*, om er zich in 't vervolg naar te schikken. Hij verwacht, dat de G G. Staten den Kooplieden *de volle vrijheid* van vaart, volgens de Tractaten, zullen laten genieten. Anderszins zal hij Hen *Eenzijdig* rekenen, en het Reglement intrekken benevens alle [de Privilegien." En bij die Verklaring wordt de Republiek gedreigd, dat men het als eene inbreuk tegen de *Neutraliteit* zal rekenen, als men geen *onbepaald Convoy* verleent.

Eischt intrekking.

En vrije vaart voor onze Kooplieden.

Hierover vielen nieuwe Raadplegingen. Men voelde het gewigt [en gevolg] van *onbepaald Convoy* heel wel van de zijde van Engeland; en na ingenomen *advis* van de Gedeputeerden en van de Amiraliteit, brengen *de Staten van Holland*, *ook toen nog*, voor hun gevoelen uit:

Advis van Holland nog min gunstig.

1.) Dat

Men heeft recht.

1.) Dat het Recht der Republiek, om *vrij te varen*, te handelen, en *Scheepsmaterialen* naar de Fransche havens over te brengen, eene zaak was, die geene twijfeling onderhevig was, maar bij hun vast stond.

AANM. „ Dit was ook volle waarheid. En ik „ weet niet, dat iemand ooit hieraan getwijfeld „ heeft. De Engelschen, het tegendeel eischende, „ hadden hierin ongelijk."

Maar de zaak vorderd voorzichtigheid.

Maar 2.) dat men niet te min volgens de regelen van Staatkundige voorzichtigheid hier te werk moest gaan, en bij het vorige Staatsbesluit blijven volharden. Dat zij onzijdig wilden blijven, en, indien er verschil over *Tractaten* viel, zij daarin de regelen van *voorzichtigheid* zouden volgen.

Amsteldam is tegen 't advis.

Doch ook tegen dit voorgedragen besluit verzettede zich de Stad Amsteldam. Zie *Ned. Jaarb.* bl. 130—132.

Maar hierbij is zeer aanmerklijk de *taal* en 't *præadvis* van het *Besogne* der *Staten van Holland*, waarin zij verder aandringen bl. 133. volgg. ter eener zijde op het *summum jus Reipublicæ* [*het volle recht der Republiek*], ter andere zijde op de *Præcepta prudentiæ moderatricis* [*de voorschriften van eene voorzichtige beleiding der zaken*]

ken] die zij meenden, dat men tot voorkoming van nog grooter kwaad behoorde te volgen,

AANM. „ Juist daarin toch bleek de *Souverei-* „ *niteit* der Republiek, dat zij *haar Recht*, uit „ voorzichtigheid, niet gebruikte voor een' tijd."

hierop laten zij deze ernstige Waarschouwing volgen wegens de gevaren, die uit een *tegengestelde handelwijze* te duchten waren voor *de Republiek*, voor *de Commercie*, en voor *de Oost- en West-indische Compagnien*.

AANM. „ Men kan van achteren de zaken meer „ *koelbloedig* beschouwen; maar ook *heetbloedig* „ daarbij worden wegens de latere gebeurtenissen."

Zij zeggen daarin woordelijk: *Dat, zoo men met Engeland over het verstand van 't Tractaat van 1674 — — in misverstand en troubles komt*, HEEL ZEKER *alle Navigatie, en uit dien hoofde de voornaamste Commercie zal moeten* STILSTAAN, *en op eens uit den allerflorisantsten staat zal worden gedompeld in een complete* INACTIVITEIT. Aanmerkelijk veroog bij Holland tot voorzichtigheid.

AANM. „ Die dus naderhand spraken, noemde „ men sedert *Anglomanen*, en hiervan was de *Stad-* „ *houder* met den Hertog van *Brunswijk-Wolffenbuttel* „ het hoofd. — Doch, om zoo te denken, daartoe „ behoefde geen Engelsch Goud." [Indien zulke beschuldigingen of aantijgingen enkel met woorden,

 zou-

zonder bewijzen, bij iemand eenigen ingang konden vinden; hoe gemaklijk kunnen die dan omgekeerd worden, en in tegendeel gezegd worden, dat *om anders te denken, en te doen, ook wel Fransch Goud kan medegewerkt hebben.* Maar waartoe zulke ſtinkſche verdenkingen, anders dan om elkander haatlijk te maken, of daarmede zekere oogmerken te bereiken. Maar ik keer weder tot het Voorbericht der Hollandſche Staatsleden in dien tijd.]

Om 't groot gevaar van Vredebreuk.

Daar de Reſolutie, zegt men, *om alles op te zetten tot het maintien en de Executie van het Tractaat van* 1674. *in alle zijne Deelen, voor dat men het wacht, gevolgd kan worden van eene openbare en* VOLKOMEN RUPTUUR *met Engeland* (5), *omdat, gereſolveerd hebbende tot maintien*

(5) Is er thans wel iemand meer, hoe drieftig *Franschgezind*, of bevooroordeeld *tegen* Engeland, en ingenomen *voor* Frankrijk hij wezen moge, die niet ziet, en erkent, dat juist dit *het zoeken* en 't *oogmerk* was *van Frankrijk?* Ik verbeelde mij van, neen! Mogelijk dwale ik. Maar wiens vooroordeel zal dan grooter zijn, het *mijne* of dat van anders denkenden, die Frankrijk zulk oogmerk niet toeſchrijven, maar in tegendeel Hem voor den waren vriend der Republiek, ook toen nog, houden? De vraag is niet, of Engeland, door zijn onvoorzichtig, of Onſtaatkundig aandrijven, den Franſchen Afgezant en 't Franſche Hof in de hand gewerkt heeft; maar wat het Franſche Hof bedoelde, en waar de zaken henen geleid wiers

tien van 't Tractaat, zelfs in de materie van het ZWARE SCHEEPSTIMMERHOUT, *absoluut te duchten is een* ATTAQUE *van het Convoy, en vervolgens een direct affront aan de Vlag; 't welk men niet zal kunnen lijden, en zeker met geen honneur van de Republiek zal kunnen terug komen, om gedrongen zijnde te laten, 't geen zoo pas zal hebben geresolveerd te doen. Dat men derhalve niet anders kan voorzien, als te voeren* EEN' RUINEUSEN OORLOG.

AANM. „ Men heeft het dan zoo kwalijk niet „ gevat, als men de oorzaak van den Engelschen „ oorlog hierin stelt, en van dien Engelschen Oorlog „ afleidt het tijdstip onzer rampen, en bijzonder van „ het Verval der eertijds zoo bloeiende *Oost-Indische* „ Maatschappij, gelijk dit in de Missive aan de Be- „ windhebberen 1787. aangemerkt wordt, en door mij „ aangehaald is in mijn' tweeden Druk, *de Souve-* „ *reiniteit der Staten van Holland verdedigd tegen de* „ *Grondwettige Herstelling*, bl. 34."

Zij gaan voord, en zeggen, dat van *dien ruineusen Oorlog het minste* KWADE *gevolg kan zijn de te niet doening van het Tractaat van* 1674.

bij

werden door 't behulp van zulke Regenten en Pensionarissen, die toen van zijne hand vlogen, of ten minsten zich van zijnen Raad bedienden.

Bittere gevolgen.

bij de Vrede, en vervolgens het GEHEELE *verlies van alle die Avantages, die de Republiek zich door eene* MATIGE *Sacrifice van een temporair belang, omtrent een klein gedeelte, misschien voor eerst en nog voor lang, zoude kunnen menageren,*

AANM. „ Maar! zeggen hierop anderen: Dan „ zoude men met Frankrijk in oorlog geraakt zijn! „ doch hier valt het andwoord gemaklijk op." [Frankrijk zoude zijne handen wel t'huis gehouden, en zich wel gewacht hebben, in dien toestand van zaken, om ook met de Republiek in oorlog te geraken. Dit was zijn belang geenszins; ook zijn gewoonte niet. Toen de Pruisfen in 't jaar 1787. de zaken kwamen recht zetten, liet hij zelfs de Patriotten *zitten*, en roerde geen vinnen. *Dreigen* is geen *doen.*]

En schadens op zee.

zonder (zegt men verder) *in consideratie te brengen de schadens, die daardoor onmiddelijk moeten worden toegebragt aan zoo vele Schepen van Commercie, als de Republiek op dit tijdstip in Engeland of in Zee heeft.*

AANM. „ Dit geschiedde in eenen tijd, dat men „ meer en meer den slechten toestand der Repu„ bliek zicht- en kenbaar maakte. De Schrijver „ der *Introduction des Troubles* p. 67. vertelt, „ dat onze *Nationale* schuld in 't jaar 1776. was „ *f* 957,000,000:— Holl. En dat alle handelstak

„ ken

„ ken verliepen, en het *vierde* deel niet meer gaven „ dan voorheen. 't Is te hopen, dat dit alles zeer „ vergroot zij!"

Op deze gronden dan ontried het toenmalige *Besogne* van Holland nog het besluit tot het verleenen van onbepaalde *Convoyen*, zoo als die gevorderd werden door den Koning van Frankrijk, die daarin door de Stad Amsteldam ondersteund werd. En overeenkomstig deze Voordragt viel ook het besluit der Staten van Holland uit, den 16 Jan. 1779. schoon de Stad Amsteldam weigerde, daarin toeteestemmen. Men gaf van dit besluit den Afgezant van Frankrijk behoorlijke kennis. Dan deze weigerde dit Andwoord der Staten aan te nemen, en hij doet deze [zijne in de daad hoonende] weigering vergezeld gaan met bedreigingen, om alle de Vrijheden en Privilegien voor de Nederlandsche Scheepsvaart in te trekken, en eene nieuwe Koninglijke *Ordonnantie* of *Edict* uit te vaardigen wegens de vaart der Republiek naar en op de Fransche havens; ja ('t geen eertijds de Republiek eenen onverdraaglijken hoon zoude gerekend hebben, maar 't welk onze tijden gezien hebben) hij vertoont en levert den Staten eene Koninglijke *Ordonnantie* (n°. 1175), die reeds den 14 Januarie was geteekend, en den 26 Jan. in Frank

Men ontraadt nog 't onbepaald Convoy.

Frankrijks Gezant weigert het Besluit aantenemen.

Doet bedreigingen.

Toont een nadeelig Edict 1779. 14 Jan.

rijk stond afgekondigd te worden, *indien* de Staten langer verwijlden, den Koning te voldoen, en verweigerden het verleenen van *onbepaald Convoy* voor alle Schepen met *allerlei Scheepstimmerhout* geladen. Ik volge ook hier de naakte waarheid en de gebeurde zaken. *Ned. Jaarb.* 1779. bl. 163, 169. 171. en *Mercur. Hist. et Polit.* 1779. P. I. p. 246. Volgens die *Ordonnantie* zoude het vroeger *Edict* van 1778. den 26 Jul. over het *vrij varen* van *Neutrale* Schepen, ten aanzien van de Republiek ingetrokken, en een vorig Edict van 1744. den 21 Oct. §§. 1—5. ter *executie* geleid worden, met alle de belastingen daarbij verordend. (n°. 1039.)

Dit alles gebeurde in dat tijdstip, dat men rekende, dat onze Navigatie en Zeehandel ten hoogsten top, waarvoor zij vatbaar was, gestegen ware, en dat de Staten een *dubbel lastgeld* vorderden, en dit gretig opgebragt werd, *op hope van Convoy*, zegt de Vervolgschrijver van WAGENAAR D. II. bl. 12—54.

De Staten schorsen 't besluit. Wat doet hierop de Staat? Na korte Raadplegingen schorten de GG. Staten, den 28 Jan. 1779. (n°. 1177.) voor eenen tijd, of bij *provisie*, hun vorig Staatsbesluit op, wegens het *niet convoyeren van de Schepen met zwaar timmerhout beladen*, *Ned. Jaarb.* bl. 174. bl. 1352. Doch

ech-

echter werd er van 't *Convoy* zelf gezwegen, en daaromtrent niets bepaald. Hier uit dan volgde wel de *suspensie* [opschorting] van 't *Verbod*, dat is, stilzwijgende werd den Kooplieden geoorloofd, om ook *groot scheepstimmerhout* op openbaar gezag te voeren naar Fransche havens, maar verder werd er geene orde gesteld. De Koning van Frankrijk, hier niet mede te vrede, eischt een vollediger andwoord en besluit.

Doch zwijgen echter van *Convoy*.

Frankrijk eischt volledig besluit.

De Staten, hiermede dralende, en geen genoegen gevende, zoo komt in de daad het gedreigde *Edict* van den 14 Jan. 1779. (n°. 1175.) te voorschijn, waarbij alle vorige dus genoemde Privilegien en Vergunningen, van de zijde van Frankrijk, worden ingetrokken.

Geeft zijn Edict uit.

AANM. „ Moest nu niet elk Nederlander de „ oogen geopend hebben? Maar neen! De Neder„ lander *juichte*, en Amsteldam was *verblijd*, dat „ die Stad er van verschoond bleef. Zoo verre „ had men de *Natie* door publike Schriften ver„ voerd en verleid. En waartoe is eene Natie niet „ te verleiden, zoodra de *licentie* den vrijen teugel „ krijgt. Een gewigtige Les voor Staatsbestier„ ders, *Principiis obsta.*" [*Ga de beginselen tegen!* Men heeft dit in ons Vaderland gezien. Men ziet het heden ten dage in het door vrijgeestige en losbandige Schriften, zo in 't Staatkundige als Godsdienstige, ongelukkig gemaakte Koningrijk van Frank-

rijk nog. Men roept en schreeuwt niet anders dan van *'t Volk*, en men bedenkt niet, dat men *'t Volk*, in dien zin, waarin velen het opvatten, altijd leiden, voeren, en brengen kan, waar men wil. Maar ter zake. Ik sprak van 't intrekken van *Frankrijks* Vergunningen.]

De Koning van Frankrijk kon dat doen, dewijl alles louter *Vergunningen (Privilegien)*, maar geene *Pacta Conventa* [onderlinge *Verdragen*] waren. Of Hij *billijk* handelde, is eene andere vrage. Hierdoor nu werden de Nederlanders weder aan de oude en zware Tollen onderworpen, met eene nog nadere Verordening van den 8 Febr., volgens welke alles betaald zoude moeten worden, naar de *navale* wetten van 1750. 24 Nov. en 1757. 16 Jul. ook mede de 50 *sous par tonneau* [het vatgeld van 50 stuiv.]

Voert de oude zware tollen in.

AANM. „ Zoodat een schip van 300 lasten buiten de overige tollen en bezwaren, al wat betalen moest onder den naam van *Vatgeld*." [Te weten, een last op *twee Vat* gerekend wordende, zoo betaalde men nu voor een schip van 300 last de somma van *f* 1500:—

2

600 vat

2½

f 1500 Zie AITZEMA, Zaken van Staat, D. X. bl. 303.]

Dan

Dan van deze Belastingen en Verordeningen worden, door den Koning, de twee Steden *Amsteldam* en *Haarlem* uitgezonderd. Zondert Amsteldam en Haarlem uit.

AANM. „Men behoeft niet te vragen: waarom?
„ en tot wat einde geschiedde dit? De *Waarom*
„ lag hierin, omdat die twee Steden [dat is hunne
„ Regenten of Raden] geyverd hadden, om den
„ Koning behulpzaam te zijn. Het *eindoogmerk*
„ blijkt aanstonds genoegzaam van achteren."

[AANM. 1793. Wie den Koning dezen stap aangeraden hebben, zal mogelijk een geheim blijven, tot dat onze Nakomelingschap door *Lettres*, *Memoires*, of diergelijken, onderricht, dezulken met verontwaardiging zal bejegenen, die mogelijk nu nog *hoog verheven* en voor *martelaars der vrijheid* gehouden, en door *kunstplaten* veredeld worden. De verontwaardiging, die ik hier gevoele, perst mij deze aanmerking uit den hals.]

Hieruit ontstonden in Holland zeergroote bewegingen in de gemoederen, elk de zaak naar zijn inzien beoordeelende. Dit maakte ook heftige ontroering en verontwaardiging in de overige handeldrijvende Steden; klagten over die ongelijkheid, en eindelijk aanduidingen van de zijde van Frankrijk, dat die Steden [dat is Regeeringen, of Raden], welke mede wilden stemmen Verbazende uitwerking hiervan in Holland.

voor *onbepaald Convoy*, het zelfde Voorrecht ook genieten zouden; en dit baarde eindelijk (gelijk zulks 't oogmerk geweest was) eene meerdere overhelling van die Steden naar de andere zijde. Men zie de klagten der Friesche Kooplieden in de *Ned. Jaarb.* 1779. bl. 182. sqq. die van *Dordrecht* en *Rotterdam*, bl. 425. 502. En geen wonder! De Koning had belast, *dat de Fransche Oorlogschepen alle Schepen van Nederland gedestineerd naar of komende uit havens van Groot-Britannien, uitgezonderd de Schepen tot* HAARLEM *en* AMSTELDAM *t'huis hoorende, zullen aanhouden en opbrengen;*

Vele Hollandsche Steden klagen.

AANM. „ Men kon toen verzwelgen de uit„ drukking: *Schepen te Haarlem* t'huis hoorende."

[AANM. 1793. Maar wie toch hadde van eenen Franschman, die in 't stuk der Zeevaart naaulijks den naam van *Haarlem* in vergelijking met *Amsteldam* kent, ingegeven, dat *Haarlem* eerst genoemd moest worden, omdat het in orde der stemming *in Hollands Vergadering* voorgaat? Heeft men 't eertijds schrander genoemd, dat men in de *Unie van Utrecht* 1579. woorden en gezegden aantrof, die den landaard van den opsteller dier Unie openbaarden; men zal mo-

mogelijk deze aanmerking hier niet geheel laf of zouteloos vinden, waarbij opgemaakt wordt, dat de steller van dit Edict juist, *niet in Frankrijk*, moet gezogt worden.]

De Koning gaat voord: *Dat men zal inquireren op den eigendom der ingeladen goederen, en confisqueren de zoodanigen, die men verstaat aan onderdanen van Engeland toe te komen.*

Iets 't welk zelfs tegen den bekenden, en thans gewonen regel van 't *Volkenrecht* aanliep, *vrij schip vrij goed.*

AANM. „ Van wat gevolgen dit voor den Koop„ handel van *Rotterdam* zijn moest, en aanstonds „ was, wordt ons met zwarte verwen, doch, zoo „ 't schijnt, naar waarheid afgeschilderd in de *Na„ dere Remonstrantie* der Kooplieden van *Rotterdam* „ aan zijne *Doorluchtige Hoogheid*; doch het be„ klaaglijke van alle die dingen was; men wilde al„ les van den Stadhouder hebben; men zeide: *Hij* „ *had kwade raadslieden.*" [Men beet op den steen, en nog wel op een' verkeerden steen, zonder te zien op hem, die den steen wierp. Had men niet even sterke reden, zoo niet nog sterker dan men tegen Engelands vorderingen had, om te klagen, dat Frankrijk met *dreigementen*, en met *ondragelijke lasten* de Republiek en haren Koophandel onderdrukte, en nog verder dreigde allen handel te stremmen, indien de Staten zich niet aan 's Konings wil en begeeren geheel overgaven? En die dit werk aandre-

ven, waren, zal ik 't zeggen? 't waren — — *Hollanders!*]

Frankrijk dreigt nog sterker lasten.

De Afgezant van Frankrijk had er bijgevoegd, en volgens de *Remonstrantie* der Rotterdamsche Kooplieden (bl. 505.) *rondelijk gedeclareerd, dat, zoo niet* SPOEDIG *aan den Koning zijn' Meester genoegen wierd gegeven, men ook nog te wachten had een allerdrukkendst Toltarif over de Commercie en Traficquen dezer Republiek in 't gemeen, en van die Stad in 't bijzonder. Dat het zelve bereids was geconcipieerd; en dat, ingevalle onverwacht tusschen Frankrijk en Engeland een Vrede mogt worden getroffen, alvorens aan den Koning volkomen genoegen ware gegeven, er nimmermeer een Revocatie noch van het voorgemelde ruineuse Edict, noch van het voorhanden zijnde drukkendste Tarif te wachten zoude zijn.*

Gebruikt de Kooplieden zelve.

[AANM. 1793. De tijden zijn tegenwoordig zoo ten goede in de denkbeelden der Natie omtrent de Franschen veranderd, dat ik thans vrijer en met meer overreding hier eene wigtige aanmerking kan bijvoegen. Wie zoude niet in zoodanige *Remonstrantie* toen verwacht hebben een *allerbitterst beklag* over den onrechtvaardigen, hoonenden, en de Republiek zoo vernederenden handel

van

van Frankrijk en zijnen Afgezant, in 't drukken van de Navigatie, in 't dreigen van nog meer belastingen, en de hierdoor te vrezene vernietiging van allen Zeehandel; 't welk alles oneindig gewigtiger was dan dat Engeland de *volle vrije vaart* ons latende genieten, alleenlijk niet gedogen wilde, (hoe zeer hij kwalijk dede) dat zekere tak van koopwaren, (dien de Staat zelf *een klein gedeelte* noemde) voor *zekeren tijd* naar Frankrijk gevoerd wierd, en waarvan de Staten boven zelf zeiden, dat het zijn zoude *eene matige sacrifice van een temporair belang?* Maar neen! Hier stapt men over heen, en in tegendeel, men werkt den Afgezant in de hand; men laat zich door dien Afgezant de dreigementen welgevallen; men geeft die dreigementen in de volste kracht zelve aan *de Staten* op, veel sterker dan de Afgezant met voegelijkheid had kunnen of durven doen, en men bedient zich van *die dreigementen*, om den Staat als 't ware te dwingen, om toch aan 't Hof van Frankrijk toetegeven, deszelfs vorderingen intewilligen, besluiten te nemen tot onbepaalde Convoyen, en daardoor met Engeland in *ruptuur* te komen, gelijk voorspeld was. Zij, die aan het *opstel* of *aanbod* van zulke

Re-

Remonstrantie; hebben deel gehad, voor zoo-verre zij nog in leven zijn, mogen deze aanmerking eens bezadigd overwegen, en nagaan, in hoe verre zij hierdoor medegewerkt hebben, om Nederland dien rampzaligen Engelſchen oorlog op den hals te halen; terwijl ik intusſchen gaarne wil gelooven, en van brave, eerlijke, Kooplieden niet anders verwachte, dan dat zij toenmaal die zaken en derzelver gevolgen zoo diep niet hebben ingezien. Maar dan behooren zij ook recht te doen aan die Regenten en Medeburgers, die, toen ter tijd anders denkende, *den verkeerden ſtroom* zooveel mogelijk, doch vergeefsch, hebben getracht tegen te houden, en daarom bij hun ten onrecht *verdacht* gehouden wierden. Had men met Engeland over dat kleine punt, dat klein gedeelte van *houtwaren*, in vergelijking met de volſtrekte vrije Zeevaart en Handel door de geheele wereld, zich in der minne geſchikt; zich verder aan de Tractaten gehouden; en dan zijne *Navale Magt* tot onze beſcherming (des noods) ingeroepen; *Frankrijk* zoude niet meer gedreigd, en geene reeds *geconcipieerde Toltarifs* aangekondigd hebben.]

En

En waarlijk dit *Toltarif* verscheen in 't licht den 27 Apr. 1779. n°. 1179. en 5 Jun. *Ned. Jaarb.* bl. 599., waarbij de Koning van Frankrijk *boven en behalve de in gebruik zijnde belastingen op de Koopmanschappen en Producten van het Gewas, de Visscherij, de Fabrieken, en Commercie van de Onderdanen der Republiek bij hunnen invoer in alle de Havens van zijn Rijk, een Belasting legt van 15 per Cent van hunne waarde, uitgezonderd Amsteldam en Haarlem.*

Hij geeft een nog zwaarder Toltarif uit.

AANM. „ Het waren er de tijden niet na; even„ wel de zaak was er na, om *retorsie* te doen. In„ dien men opstonds een Verbod gedaan hadde, „ van alle invoer van Fransche Waren, totdat die „ 15 per Ct. zoude opgeheven zijn: [of alle *toevoer* „ naar Frankrijk *zoolang* verboden hadde] 't werk „ was afgedaan geweest. *Sed hoc erat in fatis!* Men „ moest door die dwangmiddelen (want 15 op 't „ *honderd* kan van de winsten niet gemist worden, „ en stond dus gelijk met het verbod van invoer in „ Frankrijk, 't welk toch alles van nooden had, en „ door *Amsteldam* alleen genoeg kon krijgen) het be„ sluit afdwingen van *onbepaald Convoy*.. En *onbe„ paald Convoy* kon en zou Engeland niet gedogen. „ Dit wist men wel, of had men behooren te „ weten."

[AANM. 1793. Zulk een *Verbod* was meermalen gedaan, ook ten tijde van den

Raad-

Raadpensionaris DE WITT. Wanneer eenmaal de Franschen met hunne Kaperijen zelfs in Vredestijd zoo verre gingen, dat de Kooplieden reeds 328 genomen Schepen telden, (men zie mijne *Historia Federum* T. I. §. 160 en 237.) welke allen, *schip en lading*, *vrije of onvrije*, *werden verbeurd verklaard*, 't welk de Kooplieden op vele Millioenen begrootten; toen besloot de Republiek tot *Represfalliën*. Men liet een staat opmaken van alle de waren en koopgoederen, welke uit Frankrijk naar ons Land, en meest met Hollandsche Schepen, werden aangebragt, welken volgens AITZEMA IX. 241. op 35. bij anderen op 43 millioenen geschat wierden; behalve nog 500 Zouthaalders. En men bragt den Franschen Koning tot reden.]

Men sprak toen meer en meer van zich te wapenen, en van Schepen uit te rusten. Waarvan straks.

Engeland klaagt over de Fransche Intrigues.

Wat *Engeland* betreft. De Engelsche Afgezant was ten uitersten gebelgd over die Fransche *Intrigues* en kunstenarijen (zoo als hij die noemde) en leverde den 9 Mei 1779. op nieuws eene Memorie over aan den Staat. *Ned. Jaarb.* bl. 493.

Hij

Hij beklaagt zich „over het genomen Staatsbe- „ sluit; hij waarschouwt de Staten van *'t gevaar*, „ 't welk zij liepen door dus te handelen; hij „ toonde verder aan, dat de pogingen en oog- „ merken van Frankrijk daarhenen strekten, om, „ door den eenen van lasten te ontheffen, den „ anderen te bezwaren, aldus de zaden van twee- „ dragt en verdeeldheid door de geheele Repu- „ bliek te verspreiden, en den Staatsleden de „ vrijheid te benemen, om naar geweten en be- „ vind over de ware belangen van den Staat te „ handelen en te besluiten; Waarschouwt de Staten,

AANM. „ Men vindt in het *Advis* van 't Hol- „ lands Besogne, den 4 Junij, dit nog genoemd, „ *een losmaking der banden van Unie en Bondge- „ nootschap.*"

„ en [gaat hij voord] om eene geheele Regee- „ ringloosheid in te voeren; de Republiek in „ den oorlog met Engeland in te mengen, en „ onder het schijnschoone van onpartijdigheid „ den Nederlander de wet te stellen; terwijl „ men ondertusschen het voorstel van Engeland „ tot eene vriendlijke *transactie* over 't verschil „ van de hand wees." *Ned. Jaarb.* bl. 493—501. Bij diezelfde gelegenheid verklaart de Koning van Engeland, dat hij dit niet kon aanzien, en Van 't gevaar. Klaagt over 't weigeren van schikking.

 dat

En dreigt de Amsteldamsche Schepen aan te houden.

dat hij de Amsteldamsche Schepen, die naar Frankrijk voeren, zoude aanhouden, en de overigen, uitgezonderd in 't geval van *Contrabanden*, vrij zoude laten varen. Zie hiervan 't *Advis* van 't *Amiraliteitscollegie* van Rotterdam, bl. 587. enz.

Klagten der Kooplieden.

Middelerwijl was er maat noch einde aan de klagten der Hollandsche Kooplieden. *Ned. Jaarb.* bl. 594. enz. *Mercur. Hist. Pol.* P. I. p. 229. 364. 467.

Holland besluit tot onbepaald Convoy.

Holland neemt hierop den 4 Jun. 1779. een Besluit, met meerderheid van 11 tegen 8 stemmen (deze waren *de Ridderschap*, *Schoonhoven*, *Briel*, *Hoorn*, *Edam*, *Munnikendam*, *Medenblik en Purmerende*), waarbij zij tot *Convoy* overgaan, *indistinctelijk voor alle waren bij de Tractaten niet voor Contrabande waren erkend*, — *zonder onderscheid, of ze voor eigen dan voor Engelsche of Fransche of Neutrale rekening geladen zijn.* bl. 439. 598. tot beweeggrond aanvoerende, in begrip te staan, dat die Resolutie haar effect sorterende alsdan ook bij Frankrijk zullen worden opgeheven het gemelde *Edict* en *Toltarif* met de gevolgen van dien, en dat men pogingen zal aanwenden, om dit besluit in eene *Generaliteits-Resolutie* te veranderen. Zulks wordt den 24 Jun. nader bekrachtigd, bl. 601. enz.

Dit

Dit geschiedde volgens het zeggen van den *Jaarboekschrijver* bl. 600 *met ter zijde stelling van het geadviseerde door de Generaliteits Collegien.*

Zulk besluit was niet zoodra bij Holland gekomen, of de Fransche Afgezant verklaart den 2 Jul., dat de Koning die belastingen intrekt voor- en de vrijdommen uitstrekt tot *over gansch Holland, tot den 1 Aug.* met teruggave van de betaalde zwaarder tollen, als nu onderricht van 't besluit der Staten van *Holland.* Frankrijk trekt de Edicten in tot 1 Aug.

[AANM. 1793. Twee aanmerkingen komen thans hier van zelfs voor den geest, waarom men *Holland* alleen *vrij* verklaart en wel bepaald tot den 1 Aug. Namelijk:

1.) Daar moest geen tijd verloren worden, en die tijd moest dus zoo kort gesteld worden als mogelijk.

2.) *Holland* moest blijven *volhouden*, niet weder veranderen (men had 8 stemmen tegen) en de andere *Provincien* moesten nog gewonnen worden, en daarom kwam er nog de volgende waarschouwing, indien ik dit zoo noemen mag, achter aan.]

Hij voegde er bij, dat, indien men niet *volhardde*, en de Convoyen niet *dadelijk* gegeven wier- Maar dreigt, zoo men terug keert.

wierden, de vorige Arresten weder (*ipso facto*) opstonds hunne kracht zouden oefenen. Zijn eigen woorden waren: *Que, si à l'epoque du 1 Août les effets — — ne sont pas assurés par la protection efficaçe des Convois illimités — — les dits Arrêts recommenceront à être exécutés.* — — [dat is: *indien op het tijdstip van den 1 Aug. men geene volledige zekerheid heeft voor de nakoming, door eene krachtdadige bescherming met onbepaalde Convoyen, zullen die voorgemelde* ARRESTEN *weder op nieuw beginnen hunne uitwerking te hebben.*]

AANM. „De Uitvoering van dat besluit kon er „*constitutioneel* niet wezen, of de andere Provin„cien moesten ter *Generaliteit* daarin mede toestem„men. En die begrepen 't nog anders; die spra„ken meer van zich in staat te stellen."

[AANM. 1793. En de zaak met Engeland bij vriendelijke overeenkomst aftedoen. Maar als men dit vorige leest, mag men dan niet vragen: Wie stelde toen aan de Staten van Holland de wet? wie waren 't, die verduwen konden: „Als gij voor den 1 Aug. „niet alles klaar maakt, zullen wij dezelfde „dwangmiddelen wederom gebruiken"; terwijl men daartegen niet verdragen kon het denkbeeld,

beeld, om met Engeland een veel geringer verſchil in 't vriendlijke aftedoen?]

Holland drong dan bij de overige Provincien aan, bl. 743. enz. verg. bl. 613. en men liet niet na, door de Dordrechtſche en Rotterdamſche Kooplieden bij den Stadhouder alles optezetten, bl. 737. om door Hem dat te bewerken bij de Generaliteit. Holland dringt de andere Provinciën.

[AANM. 1793. Of, om duidlijker te ſpreken voor elk lezer: bij de meeste Landprovincien, die minder belang bij het ſcheepstimmerhout, en meerder zin hadden om met Engeland in vrede te blijven; en bij wien men den invloed der raadgevingen des Stadhouders grooter veronderſtelde, of aan zich en anderen voorſtelde.]

AANM. „'T is natuurlijk te begrijpen, dat zulke „ ſtap al den haat op den hals des Stadhouders bren„ gen moest, indien het niet gelukte.

[AANM. 1793. En gelukte het al, zoo kwam het toch weder op den Stadhouder t' huis, zoo wanneer de beſloten *Protectie* niet ſpoedig en krachtdadig volgde; en dan had men, bij 't gebrek van alle noodwendigheden, groote reden om te klagen over *Inactiviteit.*]

Deze komen tot geen besluit.

Evenwel wat men ook werkte [en woelde] de *Advisen* of *Resolutien* der Provincien tot *onbepaalde Convoyen* gingen zoo vlot niet. Men vindt die van *Zeeland* bl. 1101. van *Friesland* en de Kwartieren bl. 780. en bl. 1104. [die van Gelderland bl. 746. van Utrecht bl. 759. enz. (6)] Ein-

(6) Wat daaromtrent plaats gehad hebbe, en wat enkele Leden of Stemmen in Hollands Raadzaal poogden, en onderwijl bekwamen, wil ik liefst met de *woorden der Jaarboekschrijveren* opgeven, te meer, omdat de zulken, die zich tegenwoordig tot Historieschrijvers van ons Land opwerpen, zulke dingen wel eens over het hoofd zien, daar zij toch het ware *caracteristike* van dien tijd uitmaken, en zien doen, hoe deerlijk de Ingezetenen door geschriften misleid zijn: *De Ned. Jaarb.* 1779. Aug. bl. 791. zeggen: „ *De Staten van Holland* volharden bij hoogstderzelver „ besluit van den 24 Junij, nopens de onbepaalde Convoy„ en; dog daar de *andere Gewesten*, of de vermeerdering „ van Zeemagt oordeelden te moeten uitstellen, tot dat men „ het over de Landmagt eens zoude zijn, of tot de alge„ meene onbepaalde Convoyen niet wilden besluiten, ten „ zij men alvorens in sterker staat van *tegenweer* ter zee „ zoude zijn, zo stelden de Steden *Dordrecht*, *Haerlem*, „ *Amsteldam*, *Rotterdam* en *Schiedam* voor, of men ook „ eenige *middelen tot het noopen der* andere *Provinciën*, „ om in de *onbepaalde Convoyen* te stemmen, zoude kun„ nen aanwenden. Dog de andere Steden hier niet in be„ willigende, zo is dit agter gebleven. Waarop den 31sten „ van Julij de Fransche Gezant de Hertog *de la Vauguion* „ aan den Commissaris van de Zeezaken bij eenen brief te „ ken-

Eindelijk werd den 21 Octob. [uit dat alles] een *Generaliteitsrapport* voordgebragt, bl. 1128. 't welk hierop neder kwam, „ dat er bescherming moest verleend worden aan de Commercie. Dit stond vast! Maar dat men weten moest, waaraan het haperde, dat die *Protectie* niet besloten wierd; dat die te zoeken was *in de ongelukkige discrepance tusschen de Bondgenoten over de meerdere of mindere uitgestrektheid dier Protectie*, en *het dadelijk verleenen van onbepaalde Convoyen of het provisioneel stellen van eene bepaling daaraan ten aanzien van zwaar scheepstimmerhout, nog voor een' tijd. En nergens anders in.* Praeadvis der Generaliteit. Men moest protectie verleenen.

[AANM.

„ kennen gaf, dat voortaan *geene Steden, dan de evengenoemden* van 't Edict zouden uitgezonderd zijn." Ik weet niet, deze aanmerklijke *Anecdote* ergens elders aangetroffen te hebben. De zaak zal toch waar zijn, en kan nagevraagd worden. Maar dan ziet men er uit, hoe toen eenige weinige steden, of hare afgevaardigden, indien zij maar eenige anderen op hunne zijde hadden kunnen bekomen, om zulks bij *Staatsresolutie* van Holland bij meerderheid door te krijgen, gezind waren, om een stuk van dat aanbelang, als *onbepaald Convoy*, waar voor maar die *eene Stem van Holland*, en nog niet eens bij eenparigheid, zich verklaard had, ter *Generaliteit* doortezetten, en *middelen te gebruiken, om daartoe de Provinciën te noopen.* — Men kon het toen niet anders gedaan krijgen. 't is te beklagen, dat men zulke Aanmerkingen maken kan en moet.

[AANM. 1793. De Koning van Denemarken heeft voorzichtig in 't jaar 1781. den 29 Jan. met Engeland zich verdragen, om namelijk den Kooplieden onder de hand te waarschouwen, dat Hij onder *de Contrabanden* ook bevatten zoude het *grof scheepstimmerhout*, *pik*, *teer*, *hennip* enz. Zie RENDORP *Mem.* I. 83. 't Ware te wenschen geweest, dat dit bij de Republiek ook had kunnen geschieden. Men gaat dus voord.]

Maar de Marine nog niet in staat.

„ *Dat hierop nog geene Resolutien genomen waren. Dat daarbij de Marine nog niet in staat was, om te ageren overeenkomstig de besluiten van equiperen; hoe noodzakelijk ook, dewijl* ALLES VERVALLEN *was. Dat zoodra de Schepen van Oorlog gereed waren, er Convoy kon gegeven worden voor onbetwiste Schepen; maar dat, zoodra Hun Hoog Mog. het tijdig zullen oordeelen, om ook de Houtschepen te convoyeren (ten einde de Vlag van den Staat en de overige Schepen aan geen insulten ter zake van de Houtschepen te exponeren), men dan eenige Oorlogschepen zoude kunnen afzonderen:* met nadere bepalingen over het *employ.*"

Om ook *Hout schepen* te Convoyeren.

De

De Ridderſchap van Holland ſtemde in dit voorgeſtelde plan toe. *Dordrecht*, *Rotterdam*, *Schiedam*, en *Alkmaar reſerveerden* hiertegen hunne *contradeclaratie*. *Haarlem* en *Amſteldam* wezen die ſchikking van de hand. Het ſlot was dat men in Holland bleef volhouden in zijn Beſluit *tot onbepaald Convoy*; en dat, zoo men ter *Generaliteit* kwam tot de voorgeſlagen ſchikkingen, men het Beſluit alsdan zoude aanzien. De overige *zes Provincien* namen er genoegen in; en 't ſlot van alles is geweest, dat bij de G G. Staten, bij meerderheid van ſtemmen, den 8 Nov. 1779. bepaald werd, om een *Esquader* van 8 Schepen *uitterusten* tot *Convoy* naar Frankrijk; voords 8 Schepen tot Convoy naar de Westindien en 9 naar de Middellandſche Zee, met order, dat *zij hunne Convoyen niet zouden bezwaren met Houtſchepen of zulken, die zware Masten of zwaar Scheepstimmerhout voerden*. En ziedaar dan gekomen tot het *Esquader* onder den Schout bij Nacht, Graaf van Bylant; 't welk ſtraks zal uitloopen. Zien wij eerst andere gebeurteniſſen.

Holland volhardt.

Beſluit der Generaliteit 1779 den 8 Nov. tot Convoy, maar buiten *zwaar Hout*.

In dien neteligen toeſtand was 't hoognoodig te zorgen, dat men *Marine*, [dat men *Schepen*] had. De Stadhouder had den 10 Maart 1779. (nº. 1178.) het Voorſtel gedaan, om zoo ſpoedig mogelijk *Zee-* en *Landmagt* in

Poogingen tot verbetering

van Land- en Zee-magt. beter ſtand te brengen, ter zee met 50 a 60 Oorlogſchepen, te land met 50 a 60000 man te vermeerderen, om in ſtaat te zijn de Rechten der Republiek, daar 't noodig zoude zijn, te handhaven. *Nederl. Jaarb.* 1779. bl. 431. en men leverde daartoe de *Geldpetitie* over ter G G. Staten bl. 1407. Vergel. E. LUZAC *Hollandſche Rijkd.* Bijlage D. II. bl. 265.

Aanmerking hierover. [AANM. 1793. Had men *de Landmagt* bij tijds naar *evenredigheid* vermeerderd, waarop de Landprovincien zoo ſterk aandrongen, men had waarſchijnlijk kort daaraan den Keizer niet behoeven te vreezen, en eenen *ſlechts gedreigden* aanval *afkoopen* (zoo als ſommige Leden zich uitdrukten) met *Tien Millioenen* geldswaarde, met overgifte van veel land, waaronder *Lillo* en *Liefkenshoek* en *een deel der Schelde*, én met de volledige vernietiging van het *Barrieretractaat* met alle de rechten en eiſchen daaruit voordvloeiende. Maar die Landmagt te verbeteren, kwam in het plan van Frankrijk niet; vooral indien het waarheid is, 't welk gemeld wordt in de *Lettres Historiques Politiques* D. VII. p. 227. te *Londen* uitgegeven, dat er geweest zij *une négociation ſe-*

crè-

crète entre Paris & Vienne pour annuller le Traité des Barrières, dat is, eene heimelijke onderhandeling tusſchen Parijs en Weenen tot vernietiging van het *Barriere-tractaat*; dat dit het werk en de aanſtoking van den Graaf *de Vergennes* geweest is, die den Keizer daartoe zoude aangedreven hebben, niet twijfelende, of door het wegnemen van dien hinderpaal zoude de Republiek geheel naar 's Konings wil te leiden zijn. Keizer Joſephus heeft toch niet te vergeefsch te Parijs met Vergennes in mondgeſprek geweest. Hij heeft niet te vergeefs de *Schelde*, *Liefkenshoek*, en de ommeſtreken, voords in perſoon komen opnemen; doch hiervan zal onze Nakomelingſchap met meer zekerheid kunnen ſpreken. Evenwel geloof ik ter goeder trouwe, dat zij, die toen ter tijd hier te lande den Franschman van de hand vlogen, ik meene de Franschgezinde partij der zoogenaamde *Patriotten* en hunne Hoofden, geene de minſte kennisſe van dat geheime plan gehad hebben, voordat het ten uitvoer kwam. Men oordeele hieruit, in 't voorbijgaan, of er zooveele reden geweest zij, om alle haatlijkheden en zwadder op den Stadhouder te werpen, omdat hoogst-

de-

dezelve met de andere Provincien *de Republiek* zoowel van de *Landzijde* wilde gedekt hebben, als groote Zeetoerustingen te maken. Tot *Convoyeren* moesten zeker Schepen wezen; dan het kwam toen nog in geene denkbeelden op, om zich tot eenen *Zeeoorlog* toe te rusten; schoon Frankrijk dit waarschijnlijk bedoelde, en daaruit voordeel voor zich zelven zocht te trekken door de Republiek tot medestander te hebben in zijnen oorlog tegen Engeland. Zie boven bl. 71. Dan dit in 't voorbijgaan! Maar wat gebeurde er verder?]

Engeland droog intusschen op de hulpbenden.

In den zelfden zomer (den 21 Jul.) dringt de Engelsche Afgezant op nieuws aan (n°. 1181) bij den Staat, om de hulptroepen te leveren door den Koning gevraagd, uit kracht der Alliantie 1678. en der nadere Verklaring 1716. *Ned. Jaarb.* bl. 786. en *Mercur. Hist. Pol.* P. 2. p. 104.

Klaagt over gebeurde zaken.

En te gelijk klaagt hij ernstig over het geen er in de Republiek toen omging; Hij beroept zich op de onafgebrokene vriendschap en goedwilligheid der twee Natien, en de *subsisterende Tractaten* van onderlinge hulp en verdediging tegen malkanders vijanden, bl. 790. Dit zelfde verzoek werd 4 maanden daarna (den 26 Nov.) nader her-

herhaald, bl. 1361. En op dien tijd gebeurde juist het geval met den Amerikaanſchen Zeekapitein *Paul Jones*, die twee Engelſche Schepen genomen, en in onze haven had opgebragt. De Afgezant eischt dezelve terug, volgens de Zeewetten der GG. Staten op *de Zeezaken* en *Armateurs* van 1756. (n°. 1115.) *Ned. Jaarb.* 1779. bl. 1208. 1211. 1217. 1221. 1365. enz. Hier over viel veel te doen, totdat door zekere ſchikking, —

AANM. „Misſchien *Manœuvre* te noemen."

de naam van den *Amerikaanſchen* Zeekapitein veranderde in *Zeekapitein van Frankrijk*, en de zaak op last van Hun Hoog Mogg. hiermede afgedaan gerekend wierd. Vergel. *Merc. Hist. Pol.* 1779. P. 1. p. 478. P. 2. p. 594. 696, en 1780. P. 1. p. 103, enz.

Wat Engelands verzoek betreft om *hulpbenden*, bij herhaling, ja zelfs tot *driemaal* gedaan, en eindelijk gepaard met eene verklaring, dat in geval van *weigering*, de Koning van Engeland onze Republiek zoude aanzien op den voet van onzijdige Mogendheden, die door geene *Tractaten geprivilegeerd* [bevoorrecht] waren, en Hij alle Verdragen, bijzonder dat van 1674. zoude *ſuspenderen* [opſchorten]. Omtrent dit Verzoek werd

Dreigt bij verdere weigering

de ſchorſing der verdragen.

Raadpleging of 't *Casus Federis* er wel zij.

werd er in deliberatie gebragt, of het *Casus Federis*, 't welk de hulp aan Europa verbindt, hier plaats hadde?

AANM. „De woorden van 't verdrag zijn; *alles* „ *echter alleenlijk in de uitgestrektheid van Euro-* „ *pa.*"

Na veel delibererens [en twisten in de Vergaderingen; welken ik hier voorbijga. Uit de toenmalige gesteldheid der gemoederen, oogmerken, en voorlichtingen, kan men genoegzaam opmaken, hoe hevig hierover getwist is geworden. De bewijzen zijn daarvan in de *Registers*, en *Jaarboeken*, voorhanden]. Na veel delibererens werd begrepen, en voorgeslagen, dat het *Casus*

Men oordeelt van neen.

Federis niet exteerde, en op dien grond wilde men het verzoek, om *Hulpbenden* tegen Frankrijk, afslaan. *Ned. Jaarb.* 1780. bl. 303. 315. 334. f. De Provincie Zeeland was hierin het allerzachtste, en wilde dat tot voorkoming van alle misverstand men met Engeland in onderhandeling moest komen.

De woorden van het Tractaat.

AANM. „Om zelf te oordeelen [zoo verre enke-„ le persoonen oordeelen kunnen] zal ik hier bijvoe-„ gen de betwiste woorden uit het ingeroepen Trac-„ taat van 1678. den 3 Maart, herhaald 1716. den „ 6 Februarij §. 3. (ROUSSET *Recueil* XVIII. bl. „ 117)

„ 117) die in 't jaar 1716. hierop uitloopen: *Indien „ 't gebeurde, dat zijne Majesteit en de Heeren Staten „ GG. getroubleerd wierden, of vijandlijk geatta„ queert, of bij openbare oorlog, door wien ook, of „ onder wat pretext dat ook mogte wezen, ten aan„ zien van 't geen boven gezegd is*, 2, 3 *Art.* van „ 1678, *zoo zullen zij zig schikken naar de boven„ gemelde Alliance Defens* 3 *Mart.* 1678. *En om „ nog particulierder te bepalen, en buiten alle twij„ feling te stellen de omstandigheden, waarin het „* CASUS FEDERIS *zal gerekend worden te exste„ ren, zoo zal 't Casus Federis zijn, niet alleen, „ wanneer een der Geallieerden vijandlijk gewapen„ der hand zal geattaqueerd worden; maar ook wan„ neer een naburige Mogendheid Oorlogstoebereidsels „ maken zal tegen een der Contrahenten, of een der„ zelver dreigen zal, 't zij dit geschiedde door ex„ traordinair werven van troupen door dien nabuur, „ of door 't equiperen van oorlogschepen, of op eeni„ ge hoegenaamde andere manier, zoodat de bedreig„ de zich verplicht vindt zich ook te wapenen.*"

[AANM. 1793. Ziedaar de woorden, welken in verband gesteld met het verdrag van 1678, waar alles gebragt wordt tot *de uitgestrektheid van Europa*, geoordeeld werden, den Staat niet te verpligten tot hulpbenden tegen Frankrijk, thans met Engeland, wegens begunstiging van de Noordamerikaansche Colonien, in den oorlog, dan waar-

waaruit Frankrijk ook den Engelschen in Europa beoorloogde, en daartoe reeds het eiland Minorca in de Middellandsche *Zee* had aangegrepen.]

Spanje valt ons ook lastig.

Men kreeg in dien tusschentijd ook te doen met Spanje. De Koning volgens zijn Familie-verdrag 1761. Frankrijk helpende tegen Engeland, verordende, in 't zelfde jaar 1779. Jul., (n°. 1180.) een nieuw Kaperreglement. De Spaansche Schepen onderzoeken de onzen, en brengen ze op. Spanje hield [de Engelsche vesting] Gibraltar geblokkeerd. De Staat klaagt over 't opbrengen der Schepen, en krijgt ten andwoord niets dan tegenklagten en beschuldigingen wegens den bijstand, welken onze Kooplieden aan Gibraltar [een geblokkeerde haven] toebragten. *Ned. Jaarb.* bl. 1381. Hiertegen beweren de Kooplieden, dat het nieuw *Zeere*-reglement van Spanje de *Contrabanden* anders opgeeft, dan bij het Tractaat van Marine 1650. bepaald is, *Ned. Jaarb.* 1780. bl. 183. De GG. Staten doen hierop een nader Verbod van *toevoer van goederen* naar Gibraltar, met inroeping nogtans van 't Zeeverdrag van 1650. *Ned. Jaarb.* 1779. bl. 1402.

Wegens Gibraltar.

AANM.

[AANM. 1793. Het kon wel zijn, dat dit Kaperreglement de *Contrabanden* anders opgaf; maar dat was hier de zaak niet; want naar geblokkeerde plaatzen mogen zelf geene *vrije goederen* en *waren*, hoe genoemd, door vreemde Natien, die onzijdig willen blijven, toegevoerd worden. Dan onze Kooplieden, tegen Engeland zoo bitter klagende, hielpen de Engelschen in Gibraltar; en men heeft hun dit nooit kwalijk geduid, wanneer maar de winzucht niet tot ongeoorloofde daden zich uitstrekt, en dit den Staat een' oorlog berokkent. Het Verbod dan der Staten was wettig, was pligtig.]

Men had kort daarna ook met Portugal te doen. Na 't uitbreken van den Oorlog tusschen de Republiek en Engeland, weigert Portugal onze Oorlogschepen lang in zijne havens te verblijven, als strijdig tegen de onzijdigheid. *Ned. Jaarb.* 1781. bl. 766. Ook Portugal.

AANM. „ Zoodra men zijne achting onder de „ Natien niet kan staande houden, is men den *zie-* „ *ken Leeuw* bij Phædrus gelijk." [Waarvan de Fabel verhaalt, dat, daar hij, gezond en frisch, van alle de dieren des velds gevreesd en ontzien wierd,

hij nu, oud, ſtram, en ziek geworden zijnde, zelfs van den luien en blooden Ezel beſpot en geſchopt wierd. Een gewigtige Les voor Volkeren en Regenten. Houdt uwe achting ſtaande! Verliest ze niet door 't ontdekken uwer zwakheid en tweedragt.]

Ons Convoy vaart uit, 1779.

Eindelijk in 't laatſte van Decemb. 1779. vaart ons gewapend Convoy uit, onder den Graaf van Bylant als Schout bij Nacht [met zijne onder zich hebbende Koopvaardijſchepen]; 't komt in 't Kanaal; 't wordt den 31 Dec. aangetast door den Engelſchen Zeevoogd Fielding, en gedeeltelijk opgebragt. De zaak is verſcheidenlijk verhaald. De berichten daarvan zijn voorhanden. *Ned. Jaarb.* 1780. bl. 130. enz. *Merc. Hist. Polit.* 1780. P. I. p. 228. Uit de getuigenisſen onzer Opperhoofden is den 2 Febr. 1780. voordgekomen het aanmerklijk *Bericht*, en bijgevoegd *Advis der Amiraliteiten nopens de aanranding van 't Hollandsch Convoy door de Engelſchen*; waarbij zij voorſtellen, om van nu voortaan, alle Schepen, zonder onderſcheid, welke niet geladen zijn met goederen, die *uitdrukkelijk* bij Tractaten voor *Contrabanden* erkend zijn, onder de openbare Beſcherming en *Convoy* te nemen. *Ned. Jaarb.* 1780. bl. 174. 249.

Engeland valt het aan, en brengt het op.

Voorſtel der Amiraliteiten tot onbepaalde Convoyen.

Men beſloot, hangende de Raadplegingen van

Hun

Hun Hoog Mog., onderwijlen en bij voorraad, zijne Klagten en *Remonstrantiën* in Engeland te doen met te rugvordering der Schepen, en *satisfactie* te vragen. Men vindt dit in de *Ned. Jaarb.* 1780. bl. 427. en het andwoord des Konings, bl. 431. 437. En nu besluit men de gevraagde Hulptroepen af te slaan: en eindlijk komt ook de Resolutie van Hun Hoog Mog. (schoon tegen den zin van Zeeland) ten besluite, om van nu voortaan *alle Schepen* (buiten uitdruklijk genoemde Contrabanden) *te convoyeeren*. *Ned. Jaarb.* 1780. bl. 315. sqq.

Klagen onderwijl bij Engeland.

Men besluit tot onbepaald Convoy.

[AANM. 1793. Dit besluit acht men den grond van alles wat gevolgd is. In zoo groot gebrek van Schepen en van magt; in de bedreigingen van een' oorlog; in de waarschuwingen van Engelands zijde; enz. *dit te resolveren*, rekent de Heer RENDORP als de oorzaak van alle de gevolgde gebeurtenissen en ongelukken, *Memor.* D. I. bl. 67. Maar de wegen waren er reeds toe gebaand, gelijk het eenvoudig bericht van 't vooraf gebeurde genoeg aanwijst. En men had nu door zoovele opruiende of verleidende schriften, dag- en weekbladen, de zaken zooverre gebragt, dat vele Regenten nu *toestemden*

Aanmerking hier over.

in 't geen zij lang hadden tegengehouden. Wat had men toch de Kooplieden niet in den waan gebragt, dat Engeland, ziende dat wij volhielden, niets zoude durven ondernemen! Was had men niet dikwils gezegd en geschreeuwd: *de Engelschen zullen 't niet doen; zij zullen niet, — — zij durven niet.* En wanneer een ander al eens zeide: *ja maar! als zij het doen?* zoo was het andwoord, toestemmender wijze: *ja, dan was men geruineerd: maar toch! zij zullen 't niet doen!* En aan zulke loszinnigheden werd de Republiek gewaagd; en, *toen het toch gebeurde,* — schreeuwde men over *Inactiviteit.* En toen, toen! had het de Stadhouder gedaan.]

De Raad van Staten doet Geldpetitien.

Omtrent dien zelfden tijd (den 25 Febr.) deed de Raad van State eene *Geldpetitie* tot het uitrusten van 52 Schepen van Oorlog. *Ned. Jaarb.* 1780. bl. 181.

AANM. „ *Alle pogingen*, om de Republiek in „ beteren staat van verdediging te brengen — — „ *volgens 't plan, dat reeds* (zegt men aldaar) *sedert zoovele jaren door zijne Hoogheid en ons is vertoond en aangeraden, waren tot nog toe zonder vrucht geweest.*"

[AANM.

[AANM. 1793. Opmerkelijke verklaring voorwaar van den Raad van State, die zoovele gewigtige zaken bevat, als er bijna woorden zijn; en wel zaken, die, hoe men zich ook draaie, door geene valsche of boosaardige redeneringen of *schetzen van Tafereelen* ooit weggeredeneerd zullen kunnen worden.]

De Koning van Engeland van zijne zijde verbitterd, zoo door het weigeren van de hulpbenden, die hij meende hem toetekomen, als door al het overige gebeurde in de Republiek, zoo als de Engelschen berichten luiden (7), vaardigt kort

Engeland schorst alle Tractaten.

(7) [De Ned. Jaarboekschrijver bl. 335. schrijft de opschorting der Tractaten alleen toe aan *de weigering van de gevraagde hulp* aan Engeland; en dit schijnt ook overeentekomen met den aanvang der Verklaring zelve, waarbij de Koning dus spreekt: *Nademaal sedert het begin van den Oorlog, waarin Groot-Brittannie door den onverdienden aanval van Frankrijk en Spanje is ingewikkeld, herhaalde Memorien door zijne Majesteits Ambassadeur aan de Staten Generaal — — ingeleverd zijn, de hulp, door de Tractaten bepaald, vorderende, op welken eisch, schoon in de laatste Memorie van den* 21 *Maart op het sterkste aangedrongen, Hun Hoog Mog. geen andwoord gegeven, noch hun voornemen verklaard hebben, om er aan te voldoen: en nademaal door het niet nakomen van de duidelijkste Verbonden zij de Verbin-*

kort daarop, den 17 April 1780. (n°. 1187.) eene *Verklaring* of *Publicatie* uit, waarbij hij alle de *Tractaten* met de Republiek opschort, en de Republiek als een *Neutrale Mogendheid* aanmerkt.

bintenis verlaten, welke zoo lang tusschen de Kroon van Groot-Brittannie en de Republiek heeft stand gehad, en zich zelve plaatsen in den stand van een Onzijdige Mogendheid, aan dit Koningrijk door geen Tractaat verbonden; zoo eischen: enz. Evenwel de Geschiedenis levert gronds genoeg op om te geloven, dat het *geven van onbepaald Convoy* hiermede zijn deel in gehad heeft. Immers in de Vonnisfen tegen de genomen Schepen door Engeland, *Ned. Jaarb.*, leest men verscheidene uitdrukkingen, die hier aanleiding toe geven. Onder anderen bl. 255. zegt men: *'t kon nooit de meening — wezen, dat de Koopvaardijschepen van de onderdanen van de Heeren Staten Wachtschepen zouden worden in dienst van den Koning van Frankrijk, noch dat de Oorlogschepen van de Staten als zijn Convoy zouden dienen*; enz. En bl. 257. *Zich in vijandlijkheden in te wikkelen is de weg niet om de Commercie te beschermen; en zij, die den Staten verzogten, zulk een Convoy te verleenen, waren veel eerder factieuse Amerikanen of intrigante Fransche Politiquen, dan solide, hartlijke, zuivere Hollanders en wezenlijke vrienden van hun eigen Land. Zekerlijk zijn er vele brave lieden in, die nimmer wenschen kunnen, dat het, in der daad, een Provincie aux ordres van den Franschen Koning en zijn daarin resideerenden Minister wierde.* Maar laat ik dit droevig tafereel een weinig verlichten en vervrolijken met eenige woorden uit dat zelfde Stuk,

merkt. *Ned. Jaarb.* bl. 335. 't Is vervat in deze woorden: *Dat de Onderdanen der Vereenigde Provincien van nu af aan, moeten aangezien worden op den zelfden voet als die van andere onzijdige Staten, welke door geen Verbonden bevoorrecht zijn; en zijne Majesteit schort hiermede bij voorraad en tot nader bevel op, alle de bijzondere bedingen rakende den Koophandel en Scheepvaart van de Staten G G. in tijden van oorlog, bevat in de verscheidene nog standgrijpende Tractaten tusschen zijne Majesteit en de Republiek, en in 't bijzonder die begrepen zijn in 't Tractaat van Zeehandel tusschen Groot-Brittannie en de Vereenigde Provincien gesloten* 11 Dec. 1674. Met bijvoeging van tijd en plaats, dat dit zijn uitwerking zoude hebben. En te gelijk komt daarop een nieuw *Kaperreglement* te voorschijn, bl. 338. Geeft een nieuw Kaperreglement.

1.) AANM. „ Zoodanig iets had in 't jaar 1745. „ Frankrijk ook gedaan (n°. 1046). Men kon vra- „ gen, wie er de meeste reden toe had?

2.) AANM.

Stuk, bl. 271, waar de lof der Hollanderen dus geschetst wordt: *Zoo er een land in de wereld is, 't welk inwooners heeft met een goed verstand en liefde voor hun Vaderland en Vrijheden, alsne hard vervolgd worden, is 't Holland. Hunne Historie bewijst hunne deugd en standvastigheid.* —]

2.) AANM. „ Bij deze Memorie verklaart ook „ Engeland aan zijne zijde zijne denkwijze over „ de behandeling der Staten. Men leest die in de „ *Mercur. Hist. Polit.* 1780. P. I. p. 551. sqq in „ deze bewoording: *Que leurs H. Puissances ont* „ *adopté un autre Système contraire aux interêts de* „ *la Republique — & qui paroit aussi opposé aux* „ *sentimens de la Nation Hollandaise, qu'il est con-* „ *traire aux interêts de la Republique.* Doch in de „ *Ned. Jaarb.* bl. 337. leze ik eenvoudig dus: *Dat* „ *Hun Hoog Mog. een ander plan hebben aange-* „ *nomen even strijdig met de belangen van de Repu-* „ *bliek, als met die van Groot-Brittannien.*"

Aard zijner klagt.

3.) AANM. „ Ziedaar een stap verder tot den oor- „ log! Ten minsten bedaarde lieden en bezadigde „ Vaderlanders, die een weinig inzien hadden in „ de gevolgen, konden toen gereedelijk begrijpen, „ hoe geringe tusschenstand er was tusschen *zulke* „ *Verklaring*, en een' *twijfelachtigen Staat* van „ Oorlog; daar nu elk zijne Rechten en Bezittin- „ gen met gewapende Magt stond te handhaven. „ Want het is geheel iets anders *Privilegien opte-* „ schorten, die elke Natie of Vorst, volgens de „ vrijheid, die hem toekomt, uit kracht van *Sou-* „ *vereiniteit* kan geven of niet geven, en om re- „ denen, hem bewegende, kan *intrekken*. Geheel „ iets anders *intetrekken* of *opteschorten Pacta, Con-* „ *venta* en Verdragen, welke met onderlinge over- „ eenstemming en verbintenis ingegaan, ipso jure, „ *heilig* en *onschendbaar* zijn, wanneer dezelven an- „ ders

Aanmerking over 't gevaar.

Engeland en Frankrijk vergeleken.

„ ders duidlijk en klaar ſpreken. De Koning van „ Frankrijk had met de Republiek geen Verbonden; „ die had hij *gerevoceerd* [en nooit vernieuwd]. „ *Privilegien* gaf hij, maar gaf die als *Koning*. Hij „ kon dezelve, om redenen hem bewegende, indien „ wij naar de regelen van ſtrikt recht oordeelen, „ weder terug roepen of opſchorten, indien zulks „ maar niet ſtrekte tot *praejudicie* van een ander „ gedeelte burgeren, waardoor hij in de Republiek „ de zaden van Tweedragt zaaide, die dikwils veel „ verderflijker zijn dan een openbaar Oorlog. Ja „ ook dat zelfs..! Maar was het betaamlijk, was „ het billijk zoo te handelen, en wacht men zulks „ van een',... Koning? Doch met de Engelſchen „ had men onderlinge Tractaten! Dat Rijk was „ daaraan, hoe nadeelig ook, gehouden en ver- „ pligt, en het kon die niet opheffen op eigen „ gezag.

„ De Koning van Frankrijk dan had veel ſchoo- „ ner ſpel, veel ruimer handen dan Engeland. „ Frankrijk kon meer beletſels doen, zonder dat „ de Republiek met grond kon klagen. Het ver- „ ſchil was dan alleen,

„ 1.) Of de Engelſchen gronds genoeg hadden, „ om de Tractaten zoo maar optezeggen? Zij zeg- „ gen, *ja*; wij, *neen*.

„ 2.) Of de Nederlanders gronds genoeg hadden, „ om hun hulpbenden te weigeren? Wij zeggen, „ *ja*; zij, *neen*.

„ Daar moest in dezen dan of een vriendlijke

 „ *ſchik-*

„ *schikking* tusschen komen of *oorlog*. Op 't eerste „ heeft Zeeland bijzonder altijd gedrongen. Enge- „ land wilde daar ook henen; maar de invallende „ gebeurtenissen .... Helaas!"

[AANM. 1793. En aan wien hebben wij alle die gebeurtenissen te danken? Kan een eerlijk mensch, die van achteren de zaken onbevooroordeeld nagaat, hier nu langer aan twijfelen? Kan hij, dat alles wetende, langer een *Patriot* blijven, in dien zin, waarin men nog bij velen het woord blijft bezigen? Men vergeve mij deze nadere Aanmerking; zij komt voord uit een oprecht hart, om, ware het mogelijk, velen mijner verdwaalde Landslieden te recht te brengen. Zij, die willens dwalen, of overdrevene *Systemaas* van *Vrijheid* en *Gelijkheid*, met aanprijzinge der Schriften van *Rousseau* en *Th. Paine*, blijven toegedaan, zijn niet te recht te brengen.]

Zoodra gebeurde niet dit [herroepen of opschorten der Engelsche Tractaten] den 17 Apr., Frankrijk of de Koning van Frankrijk, — —

AANM. „ Deze had nu zijn *oogwit* bereikt. „ Dat *Hof* wist de gevolgen van *vrij Convoy*."

herroept of Hij herroept aanstonds, den 26 Apr. 1780. al-

alle zijne vorige Edicten van *Verbod* en van *Belastingen* (n°. 1188.) De Vaart en *Commercie* had ondertusschen uitermate gebloeid. Maar alzoo nu vrees voor handen was; zoo ging men wat voorzichtiger te werk met *hout* aan Frankrijk te leveren. Men voerde dit langs de binnenvaarten de Schelde op. [*Ned. Jaarb.* 1780. bl. 669.] Ook was de Zeevaart naar de West grootelijks toegenomen, vooral naar 't eiland St. Eustatius; 't welk den Engelschen in den krop stak. Ook bediende men zich van buitenlanders en van de haven van Ostende. De winsten waren grof en groot. En dat laatste middel van dien aard, dat de Staten G G. er in voorzagen, zoo dat die Komtoiren, wier Schepen uit die haven naar onze Colonien voeren, ook dezelfde lasten, in *die Colonien* te betalen, en de verpligting, om in onze havens te rug te komen, werden opgeleid, en zulks op de klagten van anderen van 's Lands Ingezetenen. *Ned. Jaarb.* 1780. bl. 441.

zijne Edicten.

Groote Vaart bij ons.

In dien tusschentijd deed zich iets op, 't welk den Staten nieuwe bezigheden verschafte. De aanhoudende *Zeerooverijen* en aanrandingen van de Schepen van allerleie natien waren zoo toegenomen, dat zelfs het *Ottomannische* Hof daarover gebelgd was. Om dit kwaad te stuiten; had

Aanleiding tot de Gewapende Neutraliteit.

had de Keizerin van Rusland een Plan gevormd (men noemt ook anderen), om door middel van Verdrag van *gewapende Neutraliteit* (zoo als men dit noemde) de Koopvaardij ter Zee krachtdadiger te beschermen. Hiertoe noodigt zij ook de Republiek, gelijk reeds vele Mogendheden zich daarbij gevoegd hadden. Terwijl hierover langdurige Raadplegingen vallen, reeds van 24 Apr. 1780. tot het einde van het jaar, komt er wederom iets anders te voorschijn.

Ons aangeboden.

Nieuw voorval.

De Papieren van Laurens.

Namelijk de over boord geworpen, maar opgehaalde Papieren van den President van 't Noordamerikaansche *Congres*, *Laurens*, ontdekken ('t geen in de Republiek buiten enkele persoonen niemand wist) ontdekken het *gemaakte* en *geteekende* PLAN *van Commercietractaat* der Republiek, 't welk zijn *effect* zoude *sorteren*, mids *bekrachtiging*, wanneer de Koning van Engeland zijne Noordamerikaansche Colonien onafhangelijk zoude verklaren.

Ontdekte handeling met Noordamerika.

AANM. „ Ik spreek hier met de woorden en „ verklaring zelve der Voorstanders van dit Plan."

Jorks klagte.

De Afgezant *Jork* doet hierover zijn beklag, en geeft de bewijzen aan den Stadhouder over. Dees geeft er kennisse van aan de Staten van Holland. Dees desavoueren *het gedrag der Con-*

tra-

trahenten bij Resol. 23 Nov. 1780. *Ned. Jaarb.* 1781. bl. 219. Dit *desavoüeren* doen ook de *Staten Generaal.* Wat onheilen, twisten, heetheden, rampen, dit geval aan de Republiek berokkend hebbe; hoe geweldig dit de gemoederen, reeds zoo gaande gemaakt, meer en meer ontvlamd en in partijen verdeeld hebbe, is van zelfs tastbaar. Men zie 'er over *de Ned. Jaarb.* 1781. bl. 21. 157. 822. 1046. *Merc. Hist. Polit.* 1780. P. 2. p. 598. 1781. P. 1. p. 99. 321. sqq.

Afgekeurd door de Staten.

De Koning van Engeland, ten alleruiterſten verbitterd over die heimlijke *Alliantie* of *Verbintenis*, doet zeerzware en ernſtige klagten, bij herhaling, den 10 Nov. den 12 Dec. 1780. (n°. 1190.), en eischt, dat de daaraan *ſchuldigen* zullen geſtraft, en Hem *ſatisfactie* gegeven worden. En hierop geene voldoening naar genoegen erlangende —

Jork vordert ſtraf en ſatisfactie.

AANM. „ De gemoederen waren er toen niet „ naar geſteld. Maar wie was daar de oorzaak „ van?"

zoo verklaart Engeland onvoorziens den 20 Dec. 1780. den oorlog aan de Republiek, en roept 'zijnen Afgezant den 23 Decemb. t' huis, *Ned. Jaarb.* 1781. bl. 21,

Engeland verklaart den Oorlog.

[AANM.

[AANM. 1793. Ik noemde dit alhier *onvoorziens*, omdat ik de taal van dien tijd sprak, of liever uitbragt het gevoelen van die onkundigen of sterk voor Frankrijk ingenomen lieden, die, gelijk ik boven aanmerkte, rond uit zeiden: *Engeland zal niet; hij kan niet; hij durft niet;* en waartegen niets kon baten, dat anderen zeiden: *als hij het toch doet?* Maar alwie hier niet willens blind is, en blind blijven wil, en de zaken beschouwt, zoo als zij eenvoudig voorgevallen en hier verhaald zijn, zonder zelf acht te slaan op de door mij hier ingevlochtene aanmerkingen; wie moet dan niet verstomd staan, dat velen zoo verbijsterd geweest zijn, van niet *gezien* of *voorzien* te hebben, dat, indien men met Engeland niet in eenige vriendelijke schikking wilde komen, het onvermijdelijke gevolg hiervan een Oorlog moest wezen, al ware het zelfs in andere opzichten tegen 't ware belang van Engeland aan; terwijl intusschen de Republiek in 't ongereede bleef van wapening en van uitrusting, juist dat gene, 't welk naderhand aan die zelfde lieden stof en voedsel verschafte, om over *Inactiviteit* eenluiden kreet op te heffen, en alle de schuld daar-

daarvan te werpen op zijne Doorluchtige Hoogheid, als Stadhouder en Amiraal Generaal. Maar keere ik naar de brieven van *Laurens.*]

De Staten van Holland, hadden, wel is waar, op het sterk aandringen, de zaak van den Pensionaris Van Berkel [als den uitdruklijk genoemden en beschuldigden] aan het Hof van Holland aanbevolen, ten einde te onderzoeken, of er eenige misdaad begaan was, *Ned. Jaarb.* 1781. bl. 233. Die oorlog schorst het onderzoek der ontdekte handeling met Noordamerika.

Men wil wel zeggen, dat het Bericht van 't Hof niet *favorabel* was, of zoude geweest zijn, indien de onmidlijk invallende Oorlog met Engeland niet gemaakt hadde, dat men die zaak liet rusten, en het onderzoek schorste.

AANM. „ Men mag dit te meer denken, om„ dat, indien 't *Raport* gunstig geweest ware, „ zulks hier of daar wel zoude uitgelekt hebben. „ Waarom het nu niet uitlekt, sederd de omwen„ teling, mogen de Politiken onderzoeken."

[AANM. 1793. Sederd dit voor drie jaren geschreven is, zijn in 't licht gegeven de *Memorien* van den Heere RENDORP, die als mede bewust van de handelingen der Burgemeesteren van Amsteldam met de Engel-

gelsche Colonien eenig nader licht over de zaak verspreidt, en den Heer van Berkel als nog onder *reatus* beschouwt. D. I. bl. 107-110. Ik beoordeele dit niet.]

AANM. „Men konde over de zaak zelve, eene „voorafgaande of *vergelijkende* Vraag voorstellen. „Namelijk, of, gedurende dien toestand van za- „ken [en oorlog] tusschen Engeland en zijne Co- „lonien, de Staten Generaal zelve, zonder kwet- „zinge van Engeland zulk een *Preliminair plan* „van Tractaat zouden hebben kunnen of mogen „maken, of zulke *Stipulatien vooruit concerteren*, „*behoudens de vriendschap* en *'t recht van twee vrije* „Mogendheden? Dit beandwoord zijnde, zoude „mogelijk het andere van *private* persoonen ligter „kunnen opgelost worden."

Redenen van dien oorlog onderzocht.

Om over de *al* of *niet* gegronde reden tot oorlog een gewis en onpartijdig oordeel te willen vellen, moest men (gelijk uit het vorige genoeg is optemaken) vele dingen weten, die nog verborgen zijn; vele geheime *intrigues* en kunstgrepen weten; veel in acht nemen en onderscheiden; verscheidene redenen, zoo wezenlijke als schijnschoone, uit malkanderen zetten en vergelijken. Dit is 't werk der Nakomelingschap. Over de *ware* reden, die Engeland tot den oorlog bewoog, zijn de Politiken van Europa het niet eens.

De

De *persuaderende* of *justificerende* redenen willende doorgronden, moet men vooral in vergelijking brengen de twee *Oorlogsverklaringen*, van weêrszijde gedaan, in de *Ned. Jaarb.* 1781. bl. 39. 605.

De Koning van Engeland, behalve vele andere verongelijkingen, die volgens zijne meening de Staten hem aangedaan hadden, werpt de *ware* reden en de schuld van dien oorlog op dat Tractaat van *Vriendschap* en *Commercie* met zijne rebellerende Onderdanen, 't welk (zegt hij) *in Sept.* 1778. *is geteekend, op uitdruklijk bevel van den Pensionaris van Amsteldam en andere voorname Magistraats-leden van die Stad*, bl. 41.

[AANM. 1793. De Heer RENDORP, *Memor.* I. 88. sqq. schijnt alle de schuld van 't wuft vertrouwen in de gewapende Neutraliteit, en van den ganschen Engelschen oorlog met zijne rampzalige gevolgen, voornamelijk aan den Pensionaris van Berkel toeteschrijven; schoon hij dit ook meer voor een *Pretext* houdt, bl. 93. sqq. Hij beschuldigt ook verder dien Heer, van de gronden geleid te hebben tot alle de rampen en verdeeldheden, verder daarna gevolgd, D. I. 250. sqq. 269. en D. II. op 't einde.

 Doch

Doch men moet hierbij vergelijken 't geen hierop de Heer *van Berkel* tot zijne verschooning heeft bijgebragt, in eene uitgegeven *Misſive.*]

Daarentegen wat Hun Hoog Mog. betreft; dezen noemen dit thans meer *aanradende redenen* of *pretexten*, en ſtellen de ware reden dier oorlogsverklaring in de pogingen van den Engelſchen Koning, om de Republiek te verſteken *van de Effecten der Gewapende Neutraliteit*, alstoen tusſchen Rusland, Denemarken en Zweeden aangegaan.

De Gewapende Neutraliteit

[AANM. 1793. Dit wordt zeerwaarſchijnlijk, zoo niet blijkbaar gemaakt (ten minſten het *verhaasten* der Oorlogsverklaring) bij den Heer RENDORP *Mem.* I. bl. 92. 124. 132. Doch dit wilde Engeland niet weten. De Graaf van Welderen, onze Afgezant in Engeland, waarſchouwde dit echter. En hoe kwalijk de Republiek bij deze *Gewapende Neutraliteit* in hare gevolgen gevaren zij, zie D. I. bl. 43. 80. 227. Diezelfde Schrijver, van zaken niet onkundig, D. I. 84. en 127. merkt hieromtrent aan:

1.) Dat wij bij dat Tractaat van Neutrali-

liteit voor ons bedongen de handhaving van een Tractaat, 't welk bij de Engelschen reeds *geschorst* was; terwijl de andere volkeren spraken van *vigerende* en *onbetwiste* Tractaten. Men riep ook te hulp het Tractaat met Frankrijk van 1739. 't welk niet meer in wezen was.

2.) Gansch ongerijmd was het, te denken, dat Rusland, om de Republiek te helpen, zich in eenen kostbaren Zee-oorlog zoude begeven; terwijl Engeland om zijne belangen dat Keizerrijk ook vleide.

3.) Dat men even zoo weinig hulp uit die Neutraliteit van de andere Mogendheden te wachten had, dewijl die zonder Rusland niets zouden wagen.

En 4.) Dat de kracht dier Neutraliteit (bl. 227.) zeer verzwakt wierd door de verdediging te willen vastmaken *aan eens ieders* Verbonden, *zoo als zij die hadden*, maar niet zoo algemeen, om de zee vrij te maken.]

't Welk indien waarlijk de wezenlijke reden bij Engeland geweest is, zoo mag men voorzeker, met droefheid, zeggen, dat de Engelsche Koning zijn oogmerk uitmuntend bereikt heeft, vertraagd,

en dat de Nederlanders zich deerlijk bedrogen en met ijdele hope zich gevoed hebben; want wat die *gewapende Neutraliteit* aangaat, nadat men verfcheidene Raadplegingen daarover had aangeleid, en reeds den 24 Apr. 1780. daartoe befloten had, *Jaarb.* bl. 543. 550. 565. 822. 837. 842. 1023. zijn er weder nieuwe bedenkingen of beletfelen tusfchen ingekomen, waardoor die zaak vertraagd werd tot den 20 Nov. 1780. Toen eerst werd ter Generaliteit bij vier ftemmende Provincien [*Holland*, *Friesland*, *Overysfel*, *Groningen*, RENDORP I. 83.] befloten, om tot dit Verbond toetetreden, *Ned. Jaarb.* bl. 1051. Dan hiertegen verzetteden zich drie Provincien, welke begrepen, dat het zelve ons of geheel geene of zeerweinige voordeelen zoude aanbrengen, en ligtelijk aanleiding tot oorlog konde geven, ten ware men tegelijk zijne Indiaanfche Bezittingen kon *gegarandeerd* krijgen, bl. 1029. 1038. fqq.

en zeer laat befloten.

Redenen der vertraging.

AANM. „ Wie zal hier fcheidsman zijn, waarom dat Verbond van *Neutraliteit* zoo fleepende gehouden is? De eene partij zegt, dat de (zoogenoemde) Engelschgezinden tijd zochten te winnen, om Engeland te believen, om in dat Verdrag niet te treden. 't Is zeker haatlijk! Doch als het bleek, zoude men het moeten gelooven. De an-

„ de-

„ deren zeggen, dat Frankrijk er onder roeide, en „ zoolang [buiten 'sLands] het talmen bevorderde, „ tot dat men ons in den Oorlog had ingewikkeld „ met Engeland, om ons het genot daarvan te bene- „ men. Dit zoude niet minder haatlijk zijn! Maar „ dan waren de Staatsleden meer verfchoonbaar van „ opzetlijke oogmerken [want Frankrijk voerde hen „ wel aan, doch zeide aan de zoodanigen, die van „ zijne wenken vlogen, niet alles wat in zijn plan „ was]. Maar zoude er ook in Rusland iets geha- „ perd hebben, om den Engelfchen tot fpoed aante- „ drijven in hunne *Oorlogsdeclaratie?* In Rusland „ was de Staatsman *Panin* op de Franfche zijde, en „ *Potemkin* begunftigde de Engelfchen. *Panin* zou „ de Keizerin de gewapende *Neutraliteit* fmaaklijk „ gemaakt hebben. Die zelfde *Panin* (leest men er- „ gens) door Frankrijk gebruikt, ried den Engel- „ fchen Minister aan, om, eer men 't befluit van „ toetreding, ter *ratificatie* te Petersburg konde heb- „ ben, den oorlog te verhaasten. Hoe dit zij, door „ het vorderen van *Garantie* van onze buiten- en „ binnenlandfche bezittingen ('t welk met *goed* oog- „ merk kon gefchieden) vertraagde het werk. En- „ geland verklaart den oorlog den 20 Decemb., en „ eerst den 24 Decemb. ratificeert men bij ons het „ *Rusfifche* Tractaat."

[AANM. 1793. Het voorgemelde ftrookt zeerwel, met het geen Hun Hoog Mog. den 12 Jan. daaraanvolgende, aan hunne Af-

gezanten te Petersburg, Stokholm en Koppenhaven, in last gaven, namelijk om *bijzonder aantedringen op de betuiging van Panin, dat, zoo ras Hunne Hoog Mog. de verklaring hunner toetreding tot de gewapende Neutraliteit aan de oorlogende Mogendheden zouden gedaan hebben, de Republiek,* VAN DIEN DAG AF, *zou gehouden worden, in 't Verdrag te zijn getreden; en daar van vervolgens* VAN DIEN TIJD AF *genot te trekken, indien er* TUSSCHEN *den tijd der Verklaring en het sluiten van het Verdrag iets mogt voorvallen.* Maar had Panin ook gezeid, indien er VOOR *den tijd der Verklaring iets mogt voorvallen*, of *voor dien dag* van de Verklaring, en dat het plaats zoude hebben VOORDAT *aan de oorlogende Mogendheden* (Engeland en Frankrijk) die Verklaring gedaan was?]

Zij baat ons niet. Door 't voorgemelde is van onze zijde *eerst vier dagen*, na de oorlogsverklaring, den 24 Decemb. de *Ratificatie* of 't volle besluit gedaan, en in 't volgende jaar 1781. den 5 Jan. is het Verdrag te Petersburg door onzen Afgezant *Wassenaar Starrenburg* onderteekend. Aanstonds roept men (den 12 Jan.) de hulp der

Kei-

Keizerin van Rusland en verdere Noordsche Vorsten in, uit kracht van dit Verdrag. De *Keizerin*, zoowel als *Denemarken* en *Zweeden* verklaaren zich in 't wezenlijke *negatif*, en toonen van begrip te zijn, dat de Republiek het genot van dit Verdrag niet kan inroepen, alzoo het eerst *geratificeerd* was na de Oorlogsverklaring. [En dus 't *Casus Federis* er niet was. REND. *Mem.* I. 127. 131. Een Russische Vloot in Cadix weigert onze Koopvaardijschepen naar de Oostzee onder zijn Convoy te nemen, dewijl wij geene *onzijdige* Mogendheid waren, *Jaarb.* 1781. bl. 769. en 1421.]

De Staten van Zeeland vooral hadden wel alle die pogingen tegengegaan, de ernstigste waarschuwingen deswegens gedaan, en aangedrongen op 't gevaar, 't welk de Republiek en den Koophandel over 't hoofd hing, *Jaarb.* 1781. bl. 257 Maar 't besluit [nopens die gewapende Neutraliteit] was met meerderheid doorgegaan, *Merc. Hist.* 1781. P. I. p. 345. sqq. [vergel. *Ned. Jaarb.* in n°. 1194.]

De oorlog ontroert de Republiek.

De tijding der Oorlogsverklaring, door het land verspreid, gaf groote ontroering en verslagenheid bij allen, die inzicht hadden in zaken; maar geene mindere verontwaardiging en drift-vervoering tegen de Engelschen, en tegen hen, die

Baart allerlei klagten.

men zeide den Engelschen te begunstigen. Van alle kanten ging de kreet op, en klagten zonder einde; maar van velerlei aard, naar de geneigdheid van een ieder en naar de omstandigheden. Of *alle* die klagten gegrond of gemaakt waren, zal ik niet beslissen (8).

Hier-

(8) Toen ik dit schreef en sprak, dacht ik weinig op de mogelijkheid, dat er ook vele onzer Landslieden en Kooplieden zich in goeden ernst over dezen oorlog zouden *verheugd* hebben. Hoe is 't begrijplijk! Evenwel lees ik dit tot mijne verbazing in het Vervolg der *Vaderlandsche Historie*, waar men van *vele Kooplieden* zegt: *Zij verheugden zich over deze* VREDEBREUK, *en spelden, onaangezien de onmiddelijke schade, welke hun dreigde, niets dan goede gevolgen uit dezen Oorlog; zij berekenden de voordeelen, welke de Handel eerlang daaruit zou trekken.* — — Was dit niet recht *Patriottisch* van zoodanige eerlijke en brave Kooplieden, indien de Schrijver waarlijk zulke gekend heeft? Recht Patriottisch, zeg ik, zulke *blijdschap* te toonen over *eenen Oorlog*, die zoovele verwoestingen aanrechten, zoovele zielen ongelukkig maken, zoovele verliezen veroorzaken, en 't Land op zoovele millioenen, en de burgers op zoovele verzwaringen van lasten zoude komen te staan, terwijl men den schat, dien de Kooplieden toen op Zee hadden, op diezelfde bladzijde, (D. III. bl. 14.) *voor de Beurs van Amsteldam op niet minder dan dertig millioenen, en voor de andere Kooplieden op meer dan vijftig millioenen begrootte* — 't welk alles toen zonder behoorlijke *be-*

schers-

Hier hoorde men al vroeg van den tragen voordgang van 't schepenbouwen, en toerustingen, toen bekend onder 't *fameuse* woord van *Inactiviteit*. [*N. Jaarb.* 1781. bl. 941. en 1250.]

Daar waren klagten bij den Staat zelven, over de niet gedragene *Consenten*, of niet *gefourneerde* Penningen tot aanbouw van Schepen op de zoo dikwils of te vergeefsch gedane of te laat geconsenteerde *Petitien* van den *Raad van State*, *Ned. Jaarb.* 1781. bl. 58. 268. 489. 1192.

Hier was het geschreeuw over het verwaarlozen der *Navale Magt* en het verval van het Zeewezen, *Ned. Jaarb.* 1781. bl. 2003. sqq.

AANM. „ De buitenlanders de zaken over het „ algemeen, en in 't groot, beschouwende, komen „ daarin overeen, dat de Republiek eene groote „ fout had begaan met haar Zeewezen in dien stond „ niet tijdig in postuur gesteld te hebben. Maar „ dat

scherming was door den weereloozen toestand der Republiek; doch waar van hierna! Die zelfde Schrijver bl. 13. bericht ons, dat de Geldsommen, die de Ingezetenen der Republiek toen in Engeland hadden staan, meer dan *Driehonderd Millioenen Hollandsch* bedroegen; waar van de gemiddelde berekening van Interest 's jaarlijks beliep op *Vijf-en-twintig* Millioenen. En in zulk een stand van zaken verheugden zich Nederlanders en voorspelden zich voordeelen!

„ dat was niet anders! Men gaf den Stadhouder
„ de fchuld. En! — niemand had meerder dan
„ *Hij* gewaarfchuwd."

Daar weder over het weigeren of niet vaardig verleenen van *Protectie* en *Convoy* aan de *Navigatie* en *Commercie*, *Ned. Jaarb.* 1780. bl. 728. 1781. bl. 763. 1089 fqq.

Hier over de onnoemelijke fchadens, die de Kooplieden [op zee] leden, met opgave van alle de Schepen, die federd den 20 Decemb. reeds door de Engelfchen genomen of geplunderd waren, *Ned. Jaarb.* 1781. bl. 137.

[AANM. 1793. Niet onaardig zegt de Heer ZIMMERMAN, *Fragmenten over den Koning van Pruisfen* D. II. bl. 28. *De Koopmansftemme is luid en eerwaardig; maar zij is niet altijd* WAAR. Hier was zij *waar*, maar de vraag is, *hoe* kwam zij *waar?*]

Met allerlei oogmerk. En zoo vielen er vele andere klagten van tijd tot tijd over verfchillende Onderwerpen, met verfchillende inzichten en bedoelingen, openlijk aangekondigd, en gretig aan den man geholpen. *Ned. Jaarb.* 1781. bl. 1056. en 1782. bl. 787. fqq.

De Re- Maar te recht zegt men: *Vana est fine viribus ira.*

ʃra. Toen de Oorlog ons op het lijf kwam (hoezeer bij kundigen voorzien) was alles door de verdeeldheden onbereid en weerloos. De Engelſchen hadden op dien tijd in zee 60 groote ſchepen van linie, elk [van en] boven de 60 ſtukken geſchuts, de Republiek had ſlechts 17 linieſchepen [van en] boven de 50 ſtukken geſchuts, en die moesten overal zijn en alles dekken [en waren niet allen bekwaam of in dienst]. Frankrijk had er 72, maar Hij had zijne handen vol. *Ned. Jaarb.* 1780. bl. 862. publiek geheel weêrloos.

Het *Raport van het Defenſiewezen* kortling overgegeven, verklaart er zich nadruklijk over bl. 61. *Alle de Bondgenoten is gevoelig bekend, hoedanig het verval was van 's Lands Magt ter Zee, bij 't uitbreken van den laatſten* (Engelſchen) *Oorlog.* Zonder *geld* kon de Zeemagt niet opgebeurd worden. Men bericht verder, dat ſederd 1779—1788 alleen tot het *Zeewezen* beſteed is 76 *Millioenen*, behalve nog de gewone inkomſten, waarvan nog maar 60 Millioenen afbetaald zijn (9).

Maar

(9) De uitlandſche Schrijvers van 't *verval onzer Zeemagt* handelende, ſpreken daarvan op eene wijze, welke, buiten en behalve alle den lof, dien zij anderſins onze Republiek naar verdienſten toezwaaien, aan dezelve tot gee-

Maar *geld* alleen kon geen *Schepen* scheppen, op een' tijd als men die behoeft. De Kooplieden ijverden mede. Zij bieden hunne hulp aan, om Oorlogschepen toe te rusten, en te bemannen. Maar *de benoodigden* moesten nog gebouwd wor-

geene eer; ja zelfs tot grooten ondienst strekt, en waarvan ik wensche, dat zij niet genoegzaam en in 't zekere bericht zijn. De Brunswijker Professor LUDER, *Einleitung in die Staatskunde nebst einer Statistik der vornehmsten Europäischen Reiche*, I. D. bl. 482. zegt er dit van: *Het getal der Schepen — is zeer aanzienlijk; niet te min is echter de Zeemagt der Republiek onuitspreeklijk diep gezonken; eene verschijning, die alleen verstaanbaar is van wegens het getal der Amiraliteitscollegien, de voorwerpen der benoodigdheden derzelven, en de volkomene gebreklijkheid van een algemeen Opperopzicht. Eenheid en Eenvoudigheid, en het betrachten van een en 't zelfde doel, en werkzame ijver is hieruit doorgaans onmogelijk. Elk Collegie heeft niet slechts aanbouw gedaan, zoo als het goedvond; maar 't heeft Schepen gebouwd, die zij niet in staat waren te onderhouden; men heeft Schepen gebouwd aan plaatzen, waar zij, zonder in zee te kunnen gaan, slechts liggen te vervuilen, en hoe dikwils gebeurt het, dat, als er geëquipeerd moet worden, dan dit, dan dat Collegie buiten staat is, zijn aandeel te leveren.* — — Men weet, dat dit gebrek thans het gewigtig onderwerp der Raadplegingen der Provincien is, tot verbetering van een der wezenlijkste abuizen in den Staat.

worden. *Jaarb.* 1780. bl. 622. en 1781. bl. 111. 241. 400. De Stad Amsteldam, den oorlogslast nu gevoelende, deed ook krachtdadige pogingen, en gaf middelen naar haar inzien aan de hand. „Men *moest* den Russischen, Deenschen, en Zweedschen Vorsten verzoeken, om Schepen van hun overtenemen. Men *moest* een plan van *opêratie* [*zamenwerking*] met Frankrijk maken, en in alles met dit Rijk *de concert* en te rade gaan. (*Sècret. Resol. v. Holl.* 18 Mei 1781.) „Kon dat alles nóg niet helpen, alsdan moest men zelf alle krachten, middelen, en rijkdommen van Neêrlands Ingezetenen daartoe opzetten. „Men had *voor* den oorlôg *gelds* genoeg gewonnen. „Daarentegen Engeland was door 't aanhoudend en allerkostbaarst oorlôgen bijna buiten adem, onvermogend om iets te *ondernemen.* „Men moest nu iets groots bestaan. „Men *moest* den Prins Stadhouder te hulp komen, en [tot meer bespoediging en geheimhouding] Hem *eenige Raadslieden* toevoegen, enz. enz. *Jaarb.* 1781. bl. 1057. 1060. 1062. Amsteldams pogingen.

[AANM. 1793. De Vervolger van de *Vaderl. Historie* D. III. bl. 207. noemt dit bij verheffing en uitroep: *Rechttijdige, manlijke, welberade en wijze Voorslag, die ook*

al-

alle welmeenenden en weldenkenden als zoo-danig, doch den Engelschgezinden als een ſchorre donderſlag in de ooren klonk.

Memorie aan den Stadhouder.

Men leest hierop den 8 Junij den Stadhouder eene *Memorie* voor over den *toeſtand van 't Land*, over *het beſtier der zaken*, en over den Heer *Hertog van Brunswijk-Wolffenbuttel. Jaarb.* bl. 1167. wiens verwijdering men vorderde, en die eindelijk beſluit, om zijne Waardigheden nederteleggen, en eerst den Haag, en naderhand het Land verlaat, nadat men Hem tot misdaad toegerekend had *de Acte van Conſulentſchap*, die door den Heer *P. van Bleiswijk* zelf in 't jaar 1766. geſteld was.

De Stadhouder ſpreekt ook.

De Heer Erfſtadhouder aan zijne zijde liet niet na, om ook te ſpreken. Maar 't vond weinig ingang meer.

Doch vruchteloos.

[AANM. 1793. Men had namelijk door het onverhinderd gedogen van de boosaardigſte lasterſchriften — door het opheffen van luide klaagſtemmen en ſchreeuwen tegen de na-latigheid *der uitvoerende magt*, waarmede men den lezer gewoon maakte, om den Stadhouder, zoo in deze Waardigheid als in die van Kapitein-Generaal en Amiraal alleen te verſtaan — door het doen van *voorſtellen* en *uit-*

varingen van vele en velerlei perfoonen in Regeeringscollegien en Vergaderingen —— door het openlijk uitgeven van fchorklinkende *Protesten* —— door gebruik te maken van Franfche befoldigde Schrijvers — met een woord — door alle de kunftenarijen, die thans openlijk bekend zijn, door dit alles (zegge ik) had men de fchuld van al het verzuim, de oorzaak der *Inactiviteit*, en den blaam van dien *Engelfchen Oorlog*, dien men niet vermoed had, op den hals van den Erfftadhouder weten te fchuiven, wiens waarfchuwingen echter zoo menigmaal in den wind geflagen waren; en dit had men overal de burgers en gemeentens weten wijs te maken. En hoe men door alle zulke middelen, indien al niet eene geheele *Natie*, ten minften een volftrekt grooter *gedeelte* eener *Natie* kan misleiden en begoochelen, leert het tegenwoordige voorbeeld in 't ongelukkige Frankrijk, waar men onder 't zelfde voorwendfel van *Patriotfchap* zijn' braafften Vorst en Koning en Koningin heeft opgeofferd, en op 't fchavot doen omkomen]

En toen men klaagde over de *Inactiviteit*, ftel-

ſtelde de Vorst voor, om op *publiek gezag* te onderzoeken, of alles, wat had *behooren* klaar te zijn, wel daadlijk in gereedheid was? Zoo niet, dat men dan den *oorſprong* van die nalatigheid en dat verzuim moest opſporen.

Men belooft zich gouden bergen.

Aan de andere zijde gaat het ſchier alle geloof te boven, wat goudene bergen men zich uit dien Oorlog met Engeland dorst beloven of zich laten wijsmaken. Hooren we den toenmaligen Schrijver der *Mercure Historique & Politique* 1781. P. I. p. 387. *Les Provinces Unies n'ont jamais eu de plus beau moment que celui-ci pour reprendre des avantages, que la foiblesſe où la necesſité leur ont inſenſiblement fait perdre. Elles ont pour elles la France, l'Espagne, la Rusſie, la Suede, le Dannemarck, qui les favoriſent & les ſoutiennent* [dat is, *de Vereenigde Nederlanden hebben nooit een ſchooner tijdſtip dan het tegenwoordige gehad, om weêrom te halen alle die voordeelen, welke zij ongevoelig verloren hebben door zwakheid of door noodzaaklijkheid. Zij hebben voor zich Frankrijk, Spanje, Rusland, Zweden, Denemarken, die hen begunſtigen en onderſteunen.*]

Schoone woorden voorzeker! waardoor de gemeenteens misleid werden; dan die bij blaauwboekjes en ſchriften gretig geloofd werden!

Kost-

Kostlijke vooruitzichten, in een land, waar en schepen en wapentuig en volk ontbraken, en alles in de uiterste tweespalt verzonken lag, en niets gespaard wierd, om de klem der zaken, die in zulk een' tijd in 't *Eminente Hoofd* der Republiek moet gesteld en gezocht worden, Hem uit de hand te wringen; de Stadhoudersgezinden te ontmoedigen, en het bestier los te maken; 't welk die partij, die zich den naam van *Patriotten* bij uitsluiting toeschreef, meesterlijk gelukte.

En ziedaar den oorsprong en aanvang van alle de verdere *gevolgde* rampen, onheilen, en verliezen, der Republiek overkomen. Had men toen, door 't Amerikaansch Vrijheids-euvel, of liefst door de *Philosophische* denkbeelden van overdrevene *Volksregeering* niet besmet, naar 't voorbeeld onzer Voorvaderen handen in een geslagen; daar was mogelijk nog iets goeds gewrocht; ten minsten Engeland schijnt ras tot zich zelf gekeerd te zijn. Maar de stap was daar gedaan. Gevolgd van rampen.

AANM. „ Immers als *de Regenten* zelfs ééns „ zijn, kan onze Republiek wonderen verrichten. „ En dan eerst kan er *Activiteit* zijn."

[AANM. 1793. En dit bleek in dit jaar

1793, een *jaar van wonderen van Activiteit*, toen alle Regenten, één ziel en zin, een' enkele aandrift hadden, om, met den Stadhouder, handen in een te slaan, en toen alle de voorstellen, om 't Land tegen een' verwoestenden aanval van Fransche roovers benden te beschermen, zoo haast *gedaan*, zoo haast *toegestemd*, zoo haast *uitgevoerd* wierden; waardoor de vijand, met den hemeltergenden *Du Mouriez* aan 't hoofd, tegen zijne verwachting, klakkeloos, wierd afgeslagen, en zulks door *Wapeningen* en *Inundatien*. Eene verlossing zoo zichtbaar door de Goddelijke voorzienigheid begunstigd, dat zelfs sommige zoogenaamde *Patriotten*, en onder hen de zoodanigen, die den *Franschman* gaarne in 't land gezien hadden, geene andere oorzaak van den verhaasten aftocht van *Du Mouriez* hebben weten op te geven, of willen erkennen, dan dat *Du Mouriez*, door de kracht van *Hollandsch goud* herwaards gelokt, ook nu door *Engelsch* of *Stadhouderlijk goud* zoude omgekocht zijn, om van de Republiek af- en weêr terug te trekken, en zijne overwinningen eensklaps te laten varen; welke ongerijmdheden zij zelfs onder de hand aan

op-

oprechte, doch onkundige, of ligtgeloovige Vaderlanders, ook aan zulken, die *de Constitutie* oprecht zijn toegedaan, trachteden in te boezemen; terwijl andere brave Nederlanders, en wij met hun, daarin erkennen en eerbiedigen de zichtbare hand van Gods Goedheid, dat hij de middelen van Verdediging heeft willen zegenen. De uitgegeven Brieven van *Correspondentie tusschen den Generaal Miranda met Du Mouriez* enz. over de Verovering van Holland, toonen de zaak klaar genoeg aan. Indien 'er toen zoodanige *Verdeeldheden* in de Republiek geweest waren, als er 1780 en 1781. in alle de *Raadzaalen*, *Staatsvergaderingen*, *Vroedschapscollegien*, plaats hadden, die destijds tot langdurige *Deliberatien*, *strijdige Advisen*, *Remonstrantien*, *Protestatien*, en daardoor uitgestelde *Resolutien* aanleiding en oorzaak gaven; gewis! de Republiek ware onherstelbaar verloren geweest; eenige kwaadwilligen hadden hun zin gehad; en duizenden andere, doorzichtige, *Patriotten*, goeden en kwaden, zouden gedeeld hebben in de algemeene rampen en onheilen. Ik weet wel, dat men in zekere aanzienlijke Stad der Republiek eenige Leden noemt,

die bij de *Deliberatien* over de *Verdediging* en *Inundatien* den moed zoodanig hebben laten zakken, dat zij van gedachten waren, en zulks bij *Protesten* verklaarden, dat men zich maar zoogoed mogelijk, door opofferingen, 't zij van geld, of goed, of eer... met den Vijand verdragen moest, en die daarom tegen de middelen van verdediging ſtemden; doch ik ben verzekerd, dat zij thans tot betere gedachten gekomen zijn, dat zij mede God danken, dat de Vijand is tegen gehouden, en ik vertrouw, dat zij de zaak zelve zoo kwalijk niet gemeend hebben, en die Protesten terug zullen nemen.]

De Uitkomst [van dit oorlogen] was bij ons reeds vroeger voorſpeld door het Hollandsch *Beſogne*; en 't zelfde hadden de Staten van Zeeland gewaarſchuwd —— Maar de ſlag lag er toe.

Ook vervloog ſchielijk de hoop op hulp van *buiten*.

Aanmerking. AANM. „Gelijk het met de *menſchen* gaat, zoo „gaat het met de *Natien*. Zelden begunſtigen zij „malkander, dan voor *zooverre* en *zoolang* zij daar„in hun eigenbelang bevorderd zien, al is het

„dat

„ dat zij door *Verdragen* zijn verbonden; alzoo „ men dan den regel van *eigenbehoud* of *convenien-* „ *tie*, [of 't niet bestaan van 't *casus federis*] „ weet te pas te brengen. Dit is, helaas! in 't „ Staatsrecht van Europa, als een *Axioma* gewor- „ den; en 't ware te wenschen, dat Staatsleden of „ Ministers dit meer in 't oog hielden; niet, om „ 't natevolgen, maar om zich van vleiende belof- „ ten en 't schoon voordoen van anderen te wach- „ ten!"

[AANM. 1793. Dit was de schrandere Politiek van den Heer JOHAN DE WITT. En hadden in onze dagen velen der zoodanigen, die in Holland den toon gaven en alle zaken voorbereidden, (ik zal geen namen noemen; zij zijn bekend) meerder kundigheden bezeten en meer doorzicht gehad; zij zouden hunne *Franschgezindheid* minder den toom gevierd, en zich zoo deerlijk niet vergist hebben in de hulp en bijstand, die zij bij de Franschen en andere Natien ruimschoots dachten te vinden. Toen het op een helpen aankwam, was de hoop *op hulp van buiten* schielijk vervlogen. En roemt men de hulp der Franschen in 't bewaren van *de Kaap de Goede Hoop*, waarvan straks; dit is men zeker aan Frank-

rijk schuldig; dit verdient erkentenisse; maar komt dit niet juist op mijn boven gemaakte Aanmerkinge neder? Het gewigt, en de zorg om dien *Uithoek van Afrika* niet te doen komen in Engelsche handen, maar met Fransche hulpbenden te bezetten, was voor *Frankrijk* uitstekend groot; grooter zeker dan dat *Naganapatnam* in *Engelsche* of in *Hollandsche* handen ware. En toen Engeland op het kaneeldragende *Ceilon* de Zeestad *Trinconomale* voor zich veroverde, zoo kon Frankrijk ook veel minder kostbaar, de bescherming en bewaring van *Colombo* door krijgsbezetting op zich nemen. En ziedaar dan in *Ceilon* drie gewapende *Mededingers*, de *Republiek*, *Engeland*, en *Frankrijk*, gevestigd! totdat men zag, wat de *Vrede* zoude medebrengen. Dan, ook die mijn sprong verkeerd, en die inzichten zijn verijdeld. Hoe lang echter heeft het geduurd, en hoe kostbaar is 't den Staat en de Oost-Indische Maatschappij gevallen, om na den Vrede met Engeland de *Fransche Hulpbenden* van *Colombo* en *de Kaap* aftelossen!]

Wat in dien Oorlog *gedaan* of *niet gedaan* is;

is; en wat er of *behoorde* gedaan te zijn, of *verwacht* werd, 'ga ik voorbij. De *Jaarboeken* zullen hiervan getuigen. De heimlijke *Ressorts* en *Intrigues* [de raderen, werktuigen, en kunstgrepen] zullen onze Nakomelingen klarer inzien. Alleen zal ik eenige meer bekende daadzaken opgeven. De Engelschen overvallen en nemen aanstonds *onze Schepen*; veroveren onze [weerlooze] Eilanden, en het eerste en grootste geweld valt op 't eiland *St. Eustatius*, door welks kanaal de Engelschen geklaagd hadden, dat alle soort van waren en hulp naar de Amerikanen toegevoerd werd, en welken dat *een Roofnest* noemden. De Amiraal *Rodney* verovert hetzelve, plundert het uit, zooverre het algemeene bezitting of koopwaren [*Magazijnen* zegt men] bevatte, met de kleine eilandjes *Seba* en *St. Martin*. Hij maakt hierdoor zijn' naam bij ons gehaat. Men komt zelfs onze Kusten aan Goerêe en Scheveningen verontrusten. *Jaarb.* 1780. bl. 515. 578. 850. en 1781. bl. 333. 790. 815. Opmerklijk ondertusschen is het, dat, wanneer *Rodney*, na 't berooven van *St. Eustatius*, met zijn rijkgeladen vloot en buit naar Engeland keerde, hij door de Franschen ontmoet, en 23 geladen Schepen van dien Hollandschen buit hem zijn afhandig gemaakt, en in de havens van

De Engelschen nemen onze Schepen en Landen.

St. Eustatius.

Frankrijk opgebragt. De verdwaasdheid onzer Ingezetenen, of wel de vooringenomenheid voor de Franschen ging zoover, dat men openlijk schreef „ Frankrijk zoude den Kooplieden die „ goederen wedergeven." Wel is waar, *Bouillé* hernam voor ons St. Eustatius, en gaf het, 1781. terug. [Ditzelfde geschiedde ook met *Demerarij* en *Essequebo.*]

AANM. „ Had *Frankrijk* de berooving van St. „ Eustatius niet kunnen voorkomen? En was die „ *verrijking* wel *vriendbroederlijk*? [zoo dachten „ velen. Dan 't was nu Engelsche Eigendom] Hij „ had er *recht* op! Maar *recht* en *vriendschap* — — „ enz."

Verdere gevolgen. Wat gevolgen en rampen verder uit dien oorlog voordvloeiden voor de *Commercie*, als mede *voor de Oostindische Compagnie*, heeft de Republiek naderhand te deerlijk ondervonden.

Stilstand van Zeevaart. Dit eene staaltje voor *de Zeevaart* zal genoeg zijn.

In het jaar 1780 voeren er door de Sond nog Hollandsche Schepen . . . 2058.
In het jaar 1781. maar . . 11.
Hiertegen in dat jaar 1781. Engelschen 2021.
Uit de Maas en Goederee, buiten de Visschers, in het jaar 1780. in en uit . 1621.
— 1781. . . . 959.

In

In Texel en 't Vlie kwamen binnen
in 't jaar 1780. . . 2641.
in 't jaar 1781. . . . 1322.
Van Petersburg voeren in 't jaar 1780.
naar Holland 22, naar Engeland . 467.

De *Ned. Jaarb.* 1782. bl. 502. leveren ons 't verſchil der Engelſche, Franſche [Pruisſiſche] en Hollandſche Schepen, die 1778—1781. door *de Sond* kwamen, dus op:

De jaren	1778.	1779.	1780.	1781.
Eng.	2046.	1651.	1701.	2021.
Holl.	2406.	2039.	2058.	11.
Fr.	2.	0.	0.	0.
Pruisſ.	480.	606.	671.	1507.

[AANM. 1793. Doch ik moet hier eene Aanmerking maken, die mij door een' kundigen Vriend medegedeeld is: dat men wel gewoon is die tafels ons jaarlijks optegeven; maar dat zij allen toch een groot gebrek hebben. Men heeft namelijk aan die opgaven weinig, als er niet bij uitgedrukt ſtaat, hoe vele *lasten*, *vaten*, of *tonnen*, de Schepen hebben ingehouden. Daar kunnen, bij voorbeeld, in Texel meer Schepen in- en uitloopen in 't een jaar, dan in 't ander,

zonder dat men hieruit alleen besluiten kan, dat de handel in dat ander jaar afnam. Zulks is dan eerst zeker, wanneer er evenredigheid van lasten of tonnen zijn met het getal der schepen. Dit in acht te nemen, ware een zeernuttige verbetering in de opgegeven Lijsten der Schepen. Daar komt nog bij, en ik ben verplicht der waarheid hulde te doen, dat, als men in de Lijst der *Pruisfische* Schepen in 't jaar 1781. door *de Sond* aantreft 1507 Vaartuigen, en elders ook 2212 Zweedsche telt; velen derzelven in de havens der Republiek zijn aangekomen; waardoor dan vermoedelijk eenigermate ons gebrek en verlies vergoed is; gelijk dit laatste ook bij de *Jaarboekschrijvers*, bl. 2310. is opgemerkt. Waartegen het teffens waarheid blijft, dat de Zweedsche en Pruisfische Ingezetenen hierdoor veel van onze handelmanieren aangeleerd en de kunst ons afgezien hebben.]

Vrees voor de *Oost*.

Voor de *Oost-Indien* was de bekommering ook groot. Men stelde met reden een gewigtig belang in de *Kaap de Goede Hoop*. *Frankrijk* zag het ook liever in zijne bewaring, dan in de handen der *Engelschen*. De voordeelen, daaraan ver-

verknocht voor Frankrijk, worden ons gemeld in de *Lettres Historiques Politiques*, T. VII. p. 245.

[AANM. 1793. De aangelegenheid voor de Engelschen om die te overmannen, wordt ons uit HENRIK ROOKE, *Reize na de kust van Gelukkig Arabie* bl. 29. opgegeven bij den *Vervolger* der *Vad. Hist.* D. III. bl. 273.]

AANM. „ Mag men, onze weerloosheid in aan„ merking nemende, niet denken, dat Engeland „ [met zijne ontzachlijke zeemagt] niet alles heeft „ *willen* doen, wat hij *kon*, sederd hij zelf meer „ tot verzoening neigde?"

Men handelt dan met Frankrijk, en de Koning zendt aanstonds *krijgsbezetting* naar *de Kaap*, om die voor ons te bewaren, [en voorkomt de Engelschen. Dan] ongelukkig, dat er tusschen in, eenige rijkgeladen Oost-Indische Schepen in de Saldanha-Baay door de Engelschen worden buitgemaakt. Dezelve Engelschen veroveren ook *Negapatnam* op de *Chormandelsche kust*, en *Trinconomale* op 't eiland *Ceilon*. Men zendt Fransche Troepen, om op dat eiland de Stad *Colombo* te bewaren.

Frankrijk bewaart de Kaap.

Verlies van *Negapatnam*, enz.

De Keizerin van Rusland, om wier hulp en bescherming men te vergeefs had verzocht, biedt den Staat reeds den 1 Maart 1781. hare *bemid-*

Rusland wil bemiddelen.

deling aan, *Merc. Hist.* 1781. P. 2. bl. 53. ſqq. *Ned. Jaarb.* 1781. bl. 2239. en 1782. bl. 273.

[AANM. 1793. Ook bood zij die den Engelſchen aan; doch dezen weigeren ze. RENDORP *Mem.* I. 129. 130. die ook bl. 240. opmerkt, wat hachlijk en moeilijk werk de *bemiddeling* zij voor eenen *Mediateur*, die er niet bij wint, en die gemeenlijk onvergenoegden maakt. Maar! *Mediateur* te zijn; zelfs daar veel bij te winnen; en dan nog *bedankt* te worden, en een *aanbod van Linieſchepen* tot erkentenis te krijgen van die genen, die door die *Mediatie* zoovele opofferingen moesten doen: zulk een verſchijnſel was voor onze *Patriottiſche* tijden bewaard. En toch is dit gebeurd bij het *Verdrag* met den Keizer *Joſephus* II. 1785. den 8 Nov. Frankrijks belangen, zoo als Frankrijk toen nog was, bragten mede, dat wij geene *barrière* noch *krijgsbezettingen*, dien doorn in zijn vleesch! in de *Oostenrijkſche* Nederlanden hadden; enz. enz. Doch dit ſtuk zoude mij van mijn doelwit te verre verwijderen.]

ook Zweden. Hetzelfde aanbod van *bemiddeling* doet ook de Zweedſche Koning. *Ned. Jaarb.* 1781. bl. 1890.

[Kei

[Keizer Josephus raadt ons aan, om dat aanbod te ombelzen, RENDORP I. 240.]

Doch hiertegen wist men ook raad. De Republiek verbindt zich intusschen nader en nader [en dit was het, dat men zocht] aan Frankrijk, en men sluit, den 1 en 16 Mei 1781. (n°. 1201.) eene *Overeenkomst*, bij voorraad, over het deelen van den vijandlijken buit en 't hernemen van de Schepen. Men maakt Plans van *Operatien* [1781. REND. II. 157.] *Jaarb.* 1782. bl. 276. sqq. en de Staten G G. verbinden zich den 25 Maart 1782. (n°. 1210), dat, *zoodra* men zal *overeengekomen* zijn over de wijze om op zee gemeenschaplijk te *ageren*, zij voortaan *zich niet zullen verwijderen — om eenige reden, van de Uitvoering van het Concert van Krijgsbedrijven, en daarvan zich niet zullen laten aftrekken.* (bl. 452.) Frankrijk belet het.

AANM. „ In zulke beloften is het altijd eene „ *Societas Leonina* [eene overeenkomst van den „ zwakkeren met den sterkeren]. De Partijen staan „ uit hoofde van verschillende *Regeeringsvormen*, „ van *Geheimhoudingen*, van *Magt*, enz. hier niet „ gelijk."

[AANM. 1793. En deze bedenking wordt nog te gewigtiger door de aanmerking bij

REN-

RENDORP D. II. 157. dat Frankrijk het zelfde, doch slechts *mondling* beloofde; maar zich niet *schriftlijk* daartoe verbond. Wanneer men nu dit leest, moet men dan niet met verbazing vragen, waar heeft het hoofd gestaan bij die Leden van Staat, dewelke zich ten dien tijde van het gansche beleid der zaken hadden meester gemaakt? Men weet op hoe weinige schijven toen het rad der Republiek draaide. Des Stadhouders werkingen en invloed had men lam gemaakt. Men schreeuwde van *Engelschgezindheid*. De Republiek was in partijen gescheurd. De *Post van den Nederrhijn* deed wonderen op den geest der Natie. De *Couranten* voltooiden het overige, en schreven wat zij wilden, en de Hoofden van het Werk lieten zich alles welgevallen wat Frankrijk voorstelde.]

Door dat alles zijn geheel verijdeld en vruchteloos geweest, niet alleen de vorige pogingen (nº. 1195.), maar ook de naderhand herhaalde aanzoeken der Keizerinne van Rusland, om door haare tusschenkomst eenen *afzonderlijken Vrede* met Engeland te bewerken, bl. 544. (nº. 1212.)

Fox doet. Vergeefsch waren dan ook de pogingen van den

den Engelschen Minister, FOX, (den 29 Maart 1782. (nº. 1211.) die den Vrede door Rusland trachttede te bevorderen, en ten grondslag der Onderhandelingen leggen wilde het Tractaat van 1674. [RENDORP II. 159. 163.] Om dat werk gemaklijker te maken, bood hij zelf de vernieuwing van het Tractaat van 1674 aan, met de *gewapende Neutraliteit*, ook *een stilstand van wapenen*, *Ned. Jaarb.* bl. 454. *Merc. Hist. Polit.* 1782. P. 1. 477. sqq. (10.) Maar neen! ook pogingen tot vrede

(10) [Zie RENDORP, II. 196. Of is het onwaar, dat de Staatsminister FOX reeds den 29 Maart 1782. eenen Brief aan den Russischen Gezant te Londen schreef, welke inhield, dat hij last van den Koning had, dien Heer te berigten *dat zijne Majesteit, bewijzen willende geven van zijne oogmerken omtrent Hunne Hoog Mogenden, en om de vriendschap te vernieuwen, die zo ongelukkig gestremd geweest was tusschen Bondgenoten, die vereenigd moesten zijn door de banden hunner onderlinge belangen, gereed was in Onderhandeling te treeden met Hun Hoog Mog., om een Tractaat te maken* OP DEN VOET VAN HET TRACTAAT DES JAARS 1674, *tusschen zijne Majesteit en de Republiek; en dat de Koning om der uitvoering van eene zaak, welke hem zoo zeer ter harte ging, gemaklijkheid bij te zetten, bereid was, om* ONMIDDELIJKE *bevelen tot een* WAPENSTILSTAND *te geven*, INDIEN DE HEEREN STATEN *van hunne zijde, zoodanig eenen Maatregel dienstig tot het voorgesteld oogmerk oordeelden.* Men leest dit bij den Vervolgschrij-

neen! De Republiek was thans ongelukkig. De gevoelens van Frankrijk hierover ingenomen zijnde

schrijver der *Vaderl. Historie*, D. V bl. 228. Maar was dat niet met zooveel woorden gezeid? *Als de Heeren Staten stilstand van wapenen begeeren; zoo wil ik het onmiddelijk.* Was dat niet woordelijk gezeid? *Als de Republiek wil vrede maken, en haar Tractaat van* 1674. *weder vernieuwd krijgen: zoo wil ik het.* En dan is de vraag, wie *is*, wie *zijn* oorzaken geweest, dat men dien *stilstand* niet kreeg; dat men geen *vrede* voor 1784. kreeg; dat men geen *Tractaten* van *Commercie* kreeg; vele verliezen er bij leed, en dat men door Frankrijks *Mediatie* naderhand *niets kreeg*, maar in tegendeel op den zelfden dag, dat hij *vrede* met Engeland maakte, men nog blijde toe was, dat Hij voor ons wel een' *stilstand van wapenen* had willen bedingen? Thans nu men de zaken met meer bedaardheid kan en mag nagaan, valt het andwoord op die vragen gemaklijk. En men behoeft nu maar te lezen den bovengemelden Schrijver, van bl. 231. Men vindt aldaar zelfs de namen gemeld van de bijzondere *persoonen*, *steden* en *leden*, die er tegenstemden. Men pronkt er zelve met hunne *Advisen*. Het zoude derhalve niets haatlijks behelzen, indien ik hier eenigen der voorname persoonadien opgaf, die toen ter tijd onder den weidschen eertitel van *Patriotten* in 't middelijke de oorzaken geweest zijn van de verdere rampzaligheden en gevolgen van 't voordduren des Engelschen Oorlogs en den schandelijken Vrede. Men had zich met Frankrijk te diep ingescheept, en de handen laten binden. Hierop kwam ook het andwoord neder. Zie *Res. v. Holl.* 1782. 12 Jul. *G.G. Resol.* 1 Jul. Zulks gebeurde in 't voorjaar. En men kan teffens hieruit zien de re-

de (*Jaarb.* bl. 543.), werd dat afgeraden, en alles afgeslagen. (bl. 457. 655. 662.) Frankrijk raadt het af.

[AANM. 1793. De Republiek moest oorlogen, en in dien oorlog blijven, zoolang het Frankrijk geliefde, en Hij door onze geldmiddelen en schepen tegen zijne vijanden, de Engelschen, kon gerugsteund worden. De Heer RENDORP maakt eene nadere aanmerking over die poging van Engeland, en stelt ons met genoegzamen grond in staat, om te geloven, dat dit Rijk reeds sederd Mei 1781. tot vrede neigde. De Engelschen boden zelfs onder de hand deze voorwaarden aan:

1. De vernieuwing der Tractaten naar de omstandigheden. Der Engelschen aanbod.
2. Voldoening van onze zijde wegens de handelinge met Laurens.
3. Vriendelijke schikkingen over §. 4. van 't Tractaat van 1674.

4. Bil-

reden, waarom de Franschgezinde Partij in 't najaar zoo sterk ijverde, om het *Plan van Concert-operatie*, het welk den 1 Nov. afliep, te vernieuwen, en om de *beruchte Expeditie* van *Brest*, van 10 Schepen, te doen doorgaan. Waarvan hierna.

4. Billijke onderhandelingen over het genomene. RENDORP D. II. bl. 7, 12, 159.

Naderhand deed men door *Paul Wentworth* nog aanbiedingen van de *vrije Zeevaart*, en de teruggave van onze *Westindische Colonien*, bl. 32. 40.

Wij daarentegen eischten, met overleg van het Fransche Hof, en onder de hand, drie voorafgaande voorwaarden:

De eischen der Republiek.

1. De vrije Zeevaart.
2. De teruggave van al het genomene.
3. En satisfactie wegens 't nemen der Schepen, en schadeloosstelling van alle verliezen. RENDORP II. 83. 115. en Vervolg der *Vad. Hist.* VI. 5.

Dan, men sprak niet van 't vernieuwen der oude Verbintenissen. De Vervolger onzer Historie noemt dit elders *voorslagen van de zijde der Staten aan Engeland tot een' afzonderlijken vrede.* Doch hij meldt niets van de handelingen met *P. Wentworth* (11)].

De

(11) Deze *verzwijging* of *niet vermelding*, zal een oplettend Lezer zeggen, is zeerverschoonbaar, dewijl die Historie reeds wierd uitgegeven in 't jaar 1791, waartegen de *Memorien* van den Heer RENDORP eerst uitkwamen

De Koning van Frankrijk had ondertusschen ten behoeve van Noordamerika eene Geldbeleening voorgeslagen van *Vijf Millioenen*. Geldligting voor Noordamerika

[AANM. 1793. RENDORP, die dit weten kon, bericht, D. I. bl. 135. dat Hij voor *vijftien tot twintig Millioenen* verzocht, om daarmede Amerika bijtespringen].

En Hij verzocht de Staten Generaal, om vóór die somme, tot meerder *crediet* ter bekoming, zich vóor Hem borg te stellen [garanderen]; en, indien de Koning in gebreke mogt blijven, dat dan de Staat den *interest* op zekeren voet voldoen zoude: Dit werd beloofd (nº. 1205). Intusschen dat de Oorlog met Engeland zijnen gang gaat, zit de Heer *Adams*, Noordamerikaansch zaakgelastigde, hier te Lande, niet stil. Men handelde toen met hem over het *Commertietractaat* tusschen de Noordamerikanen en onze Republiek; *Ned. Jaarb.* 1781. bl. 994. sqq. 1012. en 1782. bl. 278. 306. Dit werd zeerhevig en volijverig gedreven. En geen wonder! Nadat dan de Staten den 19 Apr. 1782. (nº. 1213.) Adams wordt erkend.

nen in 't jaar 1792. Dit is zeker en waar! Doch dan is ook zeker en waar, dat dit *Vervolg* der *Vaderl. Historie*, als Historie, veel te vroegtijdig en voorbarig is uitgegeven.

Sluit het Commerciëtractaat.

1213.) op 't voorbeeld van Frankrijk, den Heer *Adams* openlijk als *Gezant* ontvangen, en Noordamerika voor *een vrij en onafhanglijk* Volk verklaard hadden, is ook eindlijk den 8 Oct. 1782. (n°. 1218.) dit Tractaat tot stand gekomen. Met hoe weinig dienst en voordeel voor de Republiek, zoo op zichzelve beschouwd, als in vergelijk met de overige ondiensten en nadeelen, uit het een en ander van dien aard voordgesproten: zulks heeft de uitkomst bewezen, en hebben de Kooplieden ondervonden.

[AANM. 1793. Die *twee* dingen, het onderhandelen met *Adams*, en het *plan concerteren* met Frankrijk, waren de geliefde voorwerpen van hun, die de Franschen aankleefden, en geenen *vrede* met Engeland zonder hen begeerden aantegaan. Men beloofde zich uit het eerste goudene bergen. De uitkomst heeft het tegendeel geleerd. RENDORP D. II. 168. Door het *tweede* werden der Republiek de handen gebonden, en het voorstel van Engeland, om vrede te maken, afgewezen; bl. 173.

Op denzelfden dag maakte men ook met Noordamerika een Verdrag over 't nemen en hernemen van Schepen (n°. 1219.)

Dit

Dit alles, met het gene, daarbenevens, in onze Republiek omging (waarvan ik thans niet spreke), heeft alle ernstige Maatregelen, om *vrede te verkrijgen*, doen verstuiven. Men voer van tijd tot tijd verder tegen den Heer Stadhouder en 't Stadhouderlijke bewind uit. Hiervan kunnen de *Nederlandsche Jaarboeken* vele bewijzen opleveren. [Ook alle de in 't licht gegevene stukken; alle de *Couranten* zijn hier vol van; zij ademden en bliezen niets dan beschuldigingen, logentaal, lasteringen, tegen alles, wat eer- en achtingwaardig was in den Lande. Dit gedoogde men straffeloos.] *De Post van den Nederrhijn* was toen het Vraagorakel, wat er moest gedaan worden. Directe aanvallen op den Stadhouder.

[AANM. 1793. Men kon in dat Weekblad gewoonlijk vooraf lezen, 't geen men in de *Vergaderingen* wilde voorgesteld, aangeprezen of doorgedreven hebben; schier alles werd daarin als voorbereid, en men dorst zelfs nu en dan zich op dat thans verboden *Schandschrift* beroepen.]

Op den 31 Jul. 1782. deed Leiden [en op wiens ingeven?] ter Staatsvergadering een voorstel en opgave van 32 Artikelen, waarover men zijne Doorluchtige Hoogheid moest vragen. [De Leidens voorstel tot 32 vragen.

ſteller daarvan, zegt men, was *Monte Pigallo*, zoo niet een eigen Ingezeten, dezelfde Loonſchrijver, die gezegd wordt naderhand *Le grand Tableau*, of *Schets van een groot Tafereel* geſchreven te hebben. Dezelfde ten minſten, die in dit lopende jaar 1793, waarin de Franſchen ons den oorlog aandoen, in de Franſche *Nationale Conventie* den 5 Febr. 1793. zijne mededankzegging ſchrifdlijk afleide voor die *Oorlogsdeclaratie* tegen de Republiek, met opgave en aanwijzing van 't Plan, en van de middelen, om ons Land gemaklijk te vermeesteren. Zulke monſters kweekte *Leiden* toen in zijnen boezem. En wie weet, hoe vele zoodanige *monſters* ook nog heden in ons Land gevonden worden, ten minſten zulken, *die zich onder de Patriotten in Holland nog ſchuil houden, om de Franſche Conventie aldaar te beter te dienen, en die* (zegt men) *tot wanhoop vervallen zouden, indien zij in Parijs niet vrij bleven van [arrest] gevangenſchap*; dus ſpreken de Hollandſche vlugtelingen te Parijs, in hun *Adres of Petitie der Bataafſche Patriotten aan de Nationale Conventie*, den 18 Oct. 1793., 't welk men zegt, dat *Abbema* tot ſpreker had. Het beſluit van Holland viel zoo [gelijk het Leidſche Voorſtel Deputatie luidde]. Men zendt eene plechtige *Deputatie*, die

die hier luister aan bijzettede. Zij werd ook plechtig ontvangen. Zijn Doorluchtige Hoogheid gaf hierop den 7 Octob. zijne *Justificatoire Memorie* over, ter aanwijzing van zijn gehouden gedrag. Men dreef er in de *Nieuwspapieren* openlijk den spot mede.

aan Zijn Doorluchtige Hoogheid.

's Prinsen *Memorie.*

[AANM. 1793. En daar men van de zijde der Staatsstadhouderlijken een *kort begrip* dier Memorie, minder kostbaar, had uitgegeven, om de oogen der Gemeentens en Ingezetenen te openen, die men dagelijks met kleine *Weekblaadjes* bedroog, en om allen burgeren te doen zien, hoe deerlijk zij misleid werden door zulken, die de schuld van alle het *Verzuim* en der *Inactiviteit* op den Stadhouder en den Amiraal wierpen: zoo nam men zelfs deze min kostbare verbreiding euvel op; ja eene zekere Stad van Holland viel klagtig bij eene andere Stadsregeering, dat een hunner Boekverkoopers zich testerk beijverde, om dat *Uittreksel te verspreiden.* Den gemeenen man moesten toen de oogen niet geopend worden. — Het is smertlijk, dat men zien moet, dat sommige Schrijvers hunne partijdigheden nog heden zooverre den teugel vieren, dat zij,

kwanswijs de zaken van beide zijden verhalende, alles wat toen ter tijd sommige bekende Leden van staat of regeering in de Raadzalen zich veroorloofden *uit te brengen*, of anderen *in den mond leiden*, alle deze hunne averechtsche voordragten met weidschen tooi, onder den naam van Historieschrijvers, opgeven, en in 't verhaal geheele *harangues* inlasschen tegen den Stadhouder, vol van al wat logen, laster, onwaarheid, verwoedheid, kon opdelven, om denzelven van zijne *eer*, *achting*, *aanzien* en *waardigheden* te ontzetten; dat, zeg ik, ondertusschen die zoo gewigtige *Memorie*, dewelke zeervelen moest *beschamen* of *beroeren*, naauwlijks bij hun wordt aangeroerd, dan alleen dat bij stukken en brokken iets uit dezelve ontleend, of aangehaald wordt, meer tot dienstbaarmaking aan hunne eigen verhalen, dan tot wederlegging van valsche aantijgingen; en wanneer men al iets goeds, daartoe dienende, niet durft voorbijgaan, vindt men hetzelve aanstonds ontluisterd of verduisterd door aanhalingen uit *Posten van den Nederrhijn*, *Schetzen van een Groot Tafereel*, en diergelijke Schandschriften! —— Wanneer door zulke gehuurde en loontrekkende Pen-

nen

nen, als er toen schreven, de Nakomelingen zullen moeten voorgelicht worden; wat zal er dan van de *ware Geschiedenisse* worden?]

Maar daar moest meer gedaan. [De Koning van Frankrijk belooft *een Vloot*, doch Hij komt zijne belofte niet na, en verklaart nu het plan van *concerteren* in een' gansch anderen zin. Zulks meldt ons RENDORP D. II. 184. 191] Toen 't plan van *Operatie* omtrent ten einde liep, vraagt Frankrijk den 21 Septemb. 1782. om 10 Oorlogschepen naar *Brest* te zenden tot eene onbepaalde, ten minsten onzekere, *Expeditie*. [Men besluit er toe, doch slechts met 4 stemmen, den 3 Octob., nadat *Groningen* overgehaald was; doch zoo schoorvoetend en bepaald, dat, als de Vloot voor den 8 Octob. niet *kon* uitvaren, de zaak ongedaan moest blijven wegens 't groot en gewigtig gevaar. REND. *Mem.* II. 209.]

T'zamenwerking.

Frankrijk vraagt om 10 Schepen.

Over 't niet uitvaren viel vrij wat te doen. De Stadhouder (zeiden de Loonschrijvers) had dit tegengehouden. Hij had *Contra-order* gegeven, enz. *Jaarb.* 1784. bl. 16. [Sommigen, en onder dezen een J. MANDRILLON (12), een

Zij varen niet uit.

Bewegingen hierover.

(12) Nadat dit was afgeschreven, hebben de *Daglijsten der Guillotine te Parijs* (want deze komen dagelijks uit) ons

een Amsteldams klein Koopman, in een boekje, *Memoires pour servir a l'Histoire de la Revolution*, p. 67. begint de *Nederlandsche Troeblen* wel voornamelijk van dit geval. Men kan uit al het voorgemelde opmaken, hoe valsch en verdicht zulke Voorstellen zijn. Het kan zijn, dat hij zijne rol toen eerst begonnen hebbe.]

Commissie tot onderzoek.

Men besluit eene *Commissie* tot onderzoek over de oorzaak *van 't mislukken der Expeditie naar Brest*. Na lang zittens en onderzoekens kwam er den 7 Nov. 1784. van wegens Hun Hoog Mog. vooraf eene verklaring tot onthef van den Amiraal Generaal wegens eene verzonnen *Contra-order* naar *Brest*. En in Junij 1785. komt eindelijk te voorschijn *het Raport van die Commissie*, waaruit genoeg doorstraalde, dat het verzuim bij de *Amiraliteiten* was geweest. En daarover zoude men een *Gerechtelijk* onderzoek voorstellen; maar dit bleef achter!

Rapport van onschuld des Stadhouders.

[AANM. 1793. Men heeft doorzichtige Politiken gevonden, en de Nakomelingschap zal dit beter kunnen beoordeelen, die meenen,

ons medegedeeld, dat deze IJveraar, ook reeds op den 18 *Nivose*, dat is, den 7 Jan. 1794. zijne vrijheidsdrift met de Guillotine bezuurd heeft.

nen, dat het heele Werk van *'t Verzoek van den Hertog de la Vauguion*, om *tien onzer Oorlogschepen* naar Brest te zenden, in een *tijdstip*, dat het najaar die reis zorglijk maakte; in een *tijdstip*, dat er nog geen *nieuw plan* van *Operatie* met Frankrijk, 't welk den 1 Novemb. verviel, gemaakt was; en in een *omstandigheid*, dat het vrij waarschijnlijk was, dat 's Lands *Schepen* tot zulk eene *reis* niet *geproviandeerd* waren, of gelijk de verklaring van *alle de Vlagofficieren* mededragt, „dat *de Schepen wegens gebrek aan victualie, manquement aan behoeftens, kleederen voor het Volk, en verscheiden andere redenen*, VOLKOMEN BUITEN STAAT *waren, om de Expeditie naar Brest ten uitvoer te brengen*; dat, zeggen zij, dit heele stuk van Brest eene *farce*, een opgemaakt werk, is geweest, zoo ongerijmd op zich zelfs, dat het ook niet tot besluit heeft kunnen gebragt worden, anders dan dat tegen den wil der drie *Provincien*, (*Gelderland*, *Zeeland* en *Utrecht*) de Provincie *Holland*, met *Friesland* en *Overijssel*, wier voorname leden toen de *Hollandsche* Maatregelen bijna in alles volgden, alleen dat Voorstel aanna-

namen, en die eindelijk den Afgevaardigden van *Stad en Lande* had weten overtehalen, om daarin toe te ftemmen. En dit zelfs kon men ter *Generaliteit* met die 4 Stemmen en bij Meerderheid niet gedaan krijgen, dan met eene uitdruklijke bepaling, dat, wanneer van nu af, den 3 Oct. 's Lands Schepen door wind of weder, of eenig onvoorzien toeval belet wierden voor den 8 Octob. de reis voordtezetten, de order of *Refolutie* voor vervallen moeste gehouden worden. Die Uitreis dan bleef achter: maar juist die mislukte Uitreis, die ligtlijk te voorzien was, moest den ftempel drukken op het fchreeuwen van *Inactiviteit*, en *befchuldigingen* tegen den Stadhouder, als *de verdervende hand*, en nu konde het werk eerst recht aan den gang gaan, terwijl de Franfche Koning en zijne Ministers er zich denklijk heimlijk in verblijdden. Hooren we wat men hieromtrent heeft durven fchrijven, en als Vaderlandfche Historie opdisfchen. *De mislukking van dezen Tocht, waarvan men zich allen heil beloofde, deed het misnoegen over het Beftuur der Zeezaken ten hoogften toppunt klimmen, en zich op velerlei wijze openbaren; men fprak*

en

en schreef over die onverwachte gebeurtenis als een der schreeuwendste in dezen Oorlog voorgevallen: ontelbaar waren de Schimpschriften en spottende Printverbeeldingen. Alles, met een woord, wat ten middel kon dienen om der misnoegdheid lucht te geven, werd AANGEWEND: *de vuurigste en steekendste aanmerkingen vloeiden uit mond en pen.*" En men liet die *vloeien*; men liet dit toe; men liet het zijnen *tuil tuilen*; men liet den Stadhouder straffeloos hoonen en hekelen, en toen alle die vuiligheden hare kracht op der burgeren gemoederen gedaan, en de bedoelde uitwerkingen hadden, kwam er, bijna *drie jaren* daarna, 1785. Jun. een *Rapport van die Commissie*, 't welk den Stadhouder van alle blaam en verdenking *vrij* verklaarde. Op die wijze werden toen 's Lands zaken bevorderd door zulken, die zich meester van 't gezag gemaakt hadden. De zaak aan de zijde van *Frankrijk* beschouwd, was zeerfijn overlegd. Die kon uit die Schepen, te *Brest*, oogenschijnlijk voordeel halen. Ging het door, zoo behoefde hij zich weinig te bekommeren over het *nieuw Plan van Operatie*, waarop Amsteldam drong. Hij had de regeling dier Ope-

Operatie dan in zijne hand en magt; zonder zich zelven aan iets te verbinden. En als hij die Schepen in 't ongure jaargetij, gereed om in winterlage opgeleid te worden, al niet bekwame, dan kon hij *klagen*; dat men hem niet hielp; dan kon hij *reden van ongenoegen tegen de Republiek voorwenden*; dan kon hij de Republiek aanmerken als een bondgenoot, die van geen gewigt was, of die den vijand geene afbreuk konde of wilde doen; eindelijk dan kon hij zijne bijzondere zaken doen, en men mogt hem *niet kwalijk nemen*, dat Hij dan zooveel mogelijk *met Engeland* zich afzonderlijk zocht te verdragen (waartoe dat Hof reeds in Augustus bij hem aanzoek gedaan had), zonder in allen deele zich aan de Republiek te binden. Zijne vrienden in de Republiek zouden dit dan wel weten goedtemaken. En zeker! het leed flechts *drie dagen* (den 11 Octob.); of er kwam een geweldig opftuivende Brief uit zekere Provincie aan Zijne Doorluchtige Hoogheid over dien *mislukten* tocht naar Brest, waarin men met zoovele woorden zeide, *zich te bekommeren, dat die mislukking den Koning van Frankrijk reden mogt geven, om, of eenig ongenoegen tegen de*

de Republiek optevatten, of anders dezelve aantemerken als eene Bondgenoote, welke van GEEN GEWIGT *is*, enz. *Res. Holl.* 1782. den 16 Oct. Men plaatste die spoedig in alle de Couranten. En men hield met die zaak de Natie bijna *drie jaren* gaande, eer men den Stadhouder zuiverde. De Vervolgschrijver der *Vad. Hist.* D. VI. bl. 182 na verhaald te hebben, wie tot deze *Commissie* van onderzoek gelast waren, en welke de gunstige uitslag van dat onderzoek geweest zij, laat er op volgen: *'t Zelve hieldt in zich de volkomenste wederlegging, van de blaam, als ware deze Commissie alleen ingerigt geweest, om iets uittevinden, waarmede men den Amiraal Generaal openlijk kon beschuldigen, diens vrienden benadeelen, en alles op rekening van den Stadhouder brengen.* Maar was het de pligt niet geweest van een onzijdig Historieschrijver, om de zaak ook van de andere zijde te beschouwen, en met achterlating van alle de voorafgezondene hatelijke *advisen, propositien*, en *decreten* van sommige Staatsleden en *Lighamen, Couriers* en *Posten van den Nederrhijn*, die niets ter zake deden, dan om den *Stadhouder* en *Amiraal*

Ge-

Generaal voor 't oog der Natie zwart aftescbilderen, vooral na deszelfs volledige ontschuldiging, ook alhier eene andere gewigtige tegenaanmerking bij te voegen, daarin bestaande: „ dat gesteld, ter andere zijde, dat deze Commissie warelijk ware ingericht (gelijk velen meenden) om Zijne Hoogheids eer en bestuur te bezwalken, of iets optesporen, dat Hoogstdenzelven *ten laste* gelegd of ten kwade geduid kon worden, terwijl zelfs eenigen van de hevigste Tegenpartijen van Zijne Doorluchtige Hoogheid tot Onderzoekers waren gekozen: of men dan niet zeggen mag, dat dit Verslag, deze Vrijspreking, teffens inhield *de volkomenste wederlegging van alle den blaam, waarmede men den Stadhouder en Amiraal Generaal, zoo onschuldig en onverdiend straffeloos had laten versmaden en vertrappen*, alzoo men na een bijna driejarig onderzoek, onder alle de bevelen, orders, schrifturen, verhooringen en uithooringen van Kapiteinen, Vice-Amiraals, enz. niet het minste had kunnen opdelven, waarin het gedrag *des Stadhouders* iets berispelijks inhad, of dat eenig bewijs medebragt van die zoo hoog opgehevene klanken van *Inactiviteit.* En kan men

den

den Heer *Pensionaris van Berkel*, die openlijk bekend en geroemd werd als Voorstander der Franschgezinde Partij, en Tegenstander van den Stadhouder, zooverre boven de menschelijke zwakheden verheven stellen, hoe braaf hij ook anderszins wezen moge, dat, indien hij met zijne medeonderzoekers iets ten laste des Stadhouders *gevonden* had, hij zulks niet zoude geopenbaard hebben: ik beroep mij op zijn eigen gewisse. Doch 't was nu genoeg; men had den Stadhouder eerst verdacht gemaakt; nu zijne gangen nagegaan; men had getoond, dat zijn *gedrag* niet *boven de wet*, maar aan *onderzoek* onderhevig was: dan, heeft ooit iemand, zelfs een Stadhouder, daaraan getwijfeld? — Zoo iets mogen kwalijkdenkenden uitstrooien! geen braaf mensch ontkent of miszaakt dit: zelfs Willem de Iste, toen Hem in *Holland* en *Zeeland* in die bange tijden was opgedragen *de volkomen authoriteit en magt om als Souverain en Overhoofd te gebieden en te verbieden alles wat tot conservatie en bescherming der Landen dienlijk of schadelijk zal mogen wezen.* En toen *de Staten in 't gemeen, en alle Magistraten, Schutterijen en Gemeenten in alle steden en Vlekken den Eed*

deden, Hem in de voorschreven zijne regering, bevelen en ordonnantien — getrouw, onderdanig en gehoorzaam te wezen (zie het bij P. BOR *Ned. Ber.* B. IX. f°. 140. 't welk iets meerder was dan Gouverneur en Stadhouder); die zelfde Willem de Iste maakte geene zwarigheid, de *Generale Staten* van alle de Provincien boven zich uittestellen, hen voor zijne hoogste Overigheid te erkennen, en zijn gehouden gedrag voor hun openteleggen. Ook onze Stadhouder Willem V. wist dit; maar die Stadhouder, met andere weldenkenden, die zulk een openbaar onderzoek, als een middel ter verkleining des Stadhouders, en zijner hooge Waardigheden en gewigtige Betrekkingen aanzagen, die Stadhouder wist er bij, dat onze Republiek zich altijd zorgvuldig gewacht had, om Persoonadien van uitstekenden luister, rang, waardigheden, of invloed, door openbaar gemaakte vermoedens en éclat makende onderzoekingen, bij de gemeentens en de ingezetenen in minachting te brengen, wanneer niet alvorens zeker stond, dat zij zulks waarlijk verdienden, en zij daarom niet meer *gebezigd* konden, zouden, of behoorden te worden. Dit wijzen

de

de *geheime* Staatsregisters en *secrete* Stukken, waarvan er sommigen naderhand bekend zijn geworden, overvloedig uit. Ik zal hier geene voorbeelden ophalen.]

Intusschen liet de Koning van Frankrijk niet na, om zijne eigen bijzondere belangens te behartigen. Dit was [op zich zelf] billijk. Het gevolg was, dat Frankrijk, over den Vrede met den Koning van Engeland *afzonderlijk* handelende, beide die Vorsten [ook Spanje en Noordamerika] in 't jaar 1783. den 20 Jan. (*Ned. Jaarb.* 1783. bl. 74. 87. 184.) met elkanderen de *Vredespreliminairen* teekenden, en tegelijk een stilstand van wapenen aangingen.

Frankrijk teekent zijne Vredespreliminairen,

[AANM. 1793. *Men vernam welhaast* (zegt naar waarheid de Vervolgschrijver, D. VI. bl. 8.), *nadat de Hertog* DE LA VAUGUION — *van zijne reis na Parijs in 's Gravenhage terug gekeerd was, dat de voorloopige Voorwaarden van den Vrede tusschen alle Oorlogende Mogendheden, uitgezonderd* ONZEN STAAT, *den* 20 *van Louwmaand geteekend waren* Men moet wel koelbloedig zijn, op alles wat de Franschen deden, of schandelijk partijdig en vooringenomen zijn, dat men dit niet alleen zoo

eenvoudig verhaalt, maar ook, in plaatze van de trouwloosheid, en 't bedrog van 't *Fransche Hof en Ministerie* krachtig aantewijzen, dit zelfde nog tracht te verschoonen met *ons dralen* en met ons *eigen gedrag*, terwijl men ter zelfder tijd nog blijft volhouden, om op de Engelschen en zoogenoemde Engelschgezinden te smalen. Evenwel men heeft niet durven nalaten, om ook daarvan iets in 't voorbijgaan te zeggen, en de oude voorstanders van vrede en eendragt, en de vorige aanraders *tot minlijke schikkingen*, deze navolgende woorden, schoon zelfs ook niet vrij van haatlijkheden, kwanswijs in den mond gelegd (D. VI. bl. 10.): *De partij tegen Frankrijk in den Lande meende nu reden te hebben, om der verwijtinge bot te vieren, en uitteroepen: „ Die vervloekte Mogendheid heeft ons eindelijk verraden; hare beloften valschlijk vergeeten, „ onwaardiglijk onze belangens en onzen „ roem aan Engeland opgeofferd. Ziedaar „ 't geen wij voorzegd hebben; ziedaar 't „ geen onze verblinde, onze zoo ondankbare „ Natie jegens* ONZEN PRINS, *niet heeft „ willen geloven, daar Hij zulks alles hadt „ voorzien, en daarom allen vlijt aange-*

„ wend,

„ *wend, om eene breuk voortekomen tusſchen* „ *ons en de Engelſchen, onze oude Bond- en* „ *Geloofsgenooten, die ons, nu ſederd vier* „ *jaren, zoo mishandelden, om dat wij zulks* „ *verdiend hadden.*" Maar, neen! Dit was de taal niet van andersgezinden. Op die wijze ſpraken toen bedaarde Vaderlanders niet; zij ſpraken van geen *vervloekte Mogendheid*, van geen *verraden van Frankrijk*, van *onzen Prins*, enz.; maar zij beklaagden in hun hart de *verblindheid*, waarin men de *Natie*, ten minſten 't grootſte gedeelte der Natie, geſtort hadde. Men kan toch wel een Natie verblinden; dit ziet men thans in Frankrijk. Zij beklaagden het *Vaderland*, 't welk door eenige lieden, die alle de heimlijke inblazingen en raadgevingen van 't Franſche Hof gevolgd waren, tot zulk eene vernedering gebragt was. Zij beklaagden den Staat en de Ingezetenen, die, terwijl men hun niets anders dan van *rechten*, *verloren rechten*, *onvervreemdbare rechten*, *grondwettige herſtellingen* voorpraatte, onderwijl hunne beste, hunne *ware* en *wezenlijke Rechten*, *Rechten*, op vorige Tractaten gegrond, en *Voordeelen* van *handel* en *zeevaart*, met zooveel bloeds gekocht, in eens za-

zagen verloren gaan. Doch bedwinge ik hier mijne verontwaardiging! 't is een enkel staaltjen, om te toonen, hoe men thans onzen WAGENAAR en zijne *Vaderlandsche Historie* vervolgt.]

Bevat ons in den stilstand van wapenen. Onder dien *stilstand van wapenen* werden de Nederlanders ook begrepen, die denzelven ontvingen uit de hand van die twee Koningen, doch zonder nog *voorloopige Vredesartikelen*. Hierover dan moest de Republiek nu hare zorg en kommer uitstrekken. De Koning van Frankrijk, welke der Republiek zooveel dienst gedaan had, wilde dan ook nu wel voor *Middelaar* in dezen strijd zich opdoen. *Ned. Jaarb.* 1783. bl. 202.

AANM. „*Reflectie zonder reflectie* [van woorden. „Men leze hierbij RENDORP II. 225]."

Kommer voor onze Preliminairen. Daar vielen toen zeerveele twisten en raadslagen van weêrszijde [zoo van de Engelschen, als van den Staat, te *Parijs*, waar alles verhandeld werd] over de teruggave van onze bezittingen in beide de Indien, en over vele andere bedingselen [het Salut der Zee, doorvaart door de Molukken, enz.]. *Ned. Jaarb.* bl. 224. 407. 1364. 1514. 1534.

Kor-

Kortom: de Koning van Frankrijk haastte zoodanig met zijne Vrede, en met het *maken* van onze *voorloopige Voorwaarden* met Engeland, dat het weinig verscheelde van *dreigen*, indien de Republiek zijne voorslagen niet omhelsde. *Hierop kwam nog, den 28 Augustus, des avonds* (zeggen de *Ned. Jaarb.* bl. 1378.) *een Courier van Parijs* (in 's Hage) *met tijding, dat de Republiek terstond* MOEST *besluiten; of dat anders de Hoven van Frankrijk en Spanje met het sluiten der Vredesvoorwaarden met Grootbrittannien*, ZONDER DE REPUBLIEK, *zouden voordgaan. Dus wierd nog des avonds* — — — *besloten, om de* AANGEBODENE *Voorwaarden van Vrede*, ZOO ALS DIE LAGEN, — — *aantenemen.*

Frankrijk maakt vrede.

Hij bezorgt ons preliminairen.

De Jaarboekschrijver voegt er van 't zijne bij: *Daar zijn er, die deze harde Voorwaardens zoeken te verligten, en verzachten met de hoop, dat in het volledig Vredes-verdrag*, DE VRIJE VAART, *volgens de gewapende Neutraliteit zoude bevestigd, en door de Mogendheden wederkeerig gestaaft worden. Maar anderen twijfelen ten hoogsten, en het laat zich niet aanzien, dat zulks zal voltrokken worden. Het blijkt dan dat, behalve de drie gemelde Voorwaardens thans alle* ANDERE *Verbintenissen tusschen den Staat en Groot-Brit-*

 tan-

tannien vernietigd zijn. Vergel. *Nederl. Jaarb.* bl. 1523. sqq. (13)

AANM. „Het *losmaken* der Verbintenissen van „Engeland met de Republiek was het *primitive* „Plan van Frankrijk. Ik hope niet, dat iemand „dit *thans* zal miszaken."

[AANM. 1793. En wie zijn het, die dit *Plan* zoo heerlijk bevorderd, en den arglistigen *Ambassadeur, de la Vauguion*, treffelijk in de hand gewerkt hebben? Zijn dit *Engelschgezinden* geweest, dan wel *Franschgezinden*, en dezulken, die zich zelf daarom den naam van *Patriotten*, boven anderen, toeschreven?]

Dus

(13) Men leze hier zelve bij, 't geen ik om alle schijn van partijdigheid te mijden, liefst met de woorden van de *Ned. Jaarb.* bl. 1377. zal nederzetten. *Men ontving tijding, dat ten huize van den Grave de Mercij, Keizerlijken Gezant te Parijs, eene Vergadering van den Franschen Staatsdienaar Grave de Vergennes, en de Spaansche en Engelsche Gezanten, benevens nog twee Russische Gezanten is gehouden, zonder dat onze Afgezanten daarbij tegenwoordig waren. Daar wierd alles vereffend; waarop aan onze Gezanten wederom was te kennen gegeven, zig in staat te stellen, om een einde van deze zaak te maken.*

Dus werd der Republiek de wet van buiten voorgeſchreven; door den nood werd zij gedwongen zich daaraan te onderwerpen, en, terwijl men binnen 's Lands niets dan *vrijheid* ſchreeuwde, *vrijheid* droomde, onderteekende men te *Parijs*, onder het beſtuur des *Graven de Vergennes*, de *preliminaire* Vredesvoorwaarden met Engeland, den 2 Sept. 1783 (nº. 1225.), terwijl den volgenden dag, den 3 Sept. tusſchen *Frankrijk* en *Engeland* de *volledige vrede* afzonderlijk geteekend werd (nº. 1226.). De Jaarboekſchrijver verhaalt. bl. 1524. dat, alzoo de Staten draalden, *de Franſche Staatsdienaar aan onze Afgezanten te kennen gaf, dat de dag van den 3 Sept. bepaald was, om het zij met*, HET ZIJ ZONDER DE REPUBLIEK, *de volkomene vrede tusſchen de oorlogende Mogendheden, Frankrijk, Spanje, Grootbrittannien en Noordamerika te teekenen.*

Hij dreigt, zonder ons te teekenen.

AANM. „ De Staat had tot beter bezorging „ (thans) *twee* Ambasſadeurs in Frankrijk, behalve „ den Heer VAN DE PERRE, Bewindhebber, en „ den Heer BOERS, Advokaat der Oostindiſche „ Compagnie; doch die niet gebruikt werden."

[AANM. 1793. Men weet, dat deze twee laatſte Heeren ſederd het begin van

1781. niet wegens den *Staat*, maar wegens de *Oostindische Compagnie*, ter waarneming van derzelver belangen, naar Parijs gezonden waren. En dat de Heer gewoone Afgezant van onzen Staat met den Heer *Brantsen*, die aldaar met het Character van buitengewoon Afgezant in 't jaar 1782. aankwam, last hadden, om in de Vredes-onderhandelingen, zooverre dezelven de *Oostindische Maatschappij* betroffen, met die twee Heeren ruggespraak te houden. Men mag uit *de Memorien* van den Heer RENDORP, die van 's Compagnies zaken ook wat wist, opmaken, dat deze ruggespraak zeldzaam hebbe plaats gehad, omdat die Heeren misschien in betrekking tot hunne politike gevoelens en denkbeelden over de *belangen* van den Staat, in geenen goeden reuk stonden bij die Staatsleden, welken zich ten dien tijde van het *beleid* der zaken, hadden meester gemaakt. Ik laat dit aan zijne plaatze! Keeren wij tot den uitslag.]

De Staat besluit er toe. De Voorloopige Voorwaarden, ons voorgeschreven, kwamen in de hoofdzaak hier op neder:

Inhoud dier 1.) De vrije vaart voor de Engelschen door onze Oostindien en de Molukken.

2.) 't Ver-

2.) 't Verlies van Negapatnam, ten zij men een *Aequivalent* konde geven. Voorwaarden.

AANM. „ Men had volgens *de Ned. Jaarb.* „ bl. 1575. tot vergoeding reeds aangeboden des „ Compagnies Etablisfementen op de Westkust van „ *Sumatra*, en *Suratte*, mits Engeland in andere „ zaken wat meer infchikkelijkheid betoonde; doch „ het was afgewezen."

3.) De teruggave van *Trinconomale* op 't eiland *Ceilon* aan de Republiek."

AANM. „ Men wil weten, dat Engeland had „ aangeboden, om in Londen te handelen, en niet „ onduidlijk te kennen had gegeven, dat men dan „ beter voorwaarden zoude krijgen. Maar!.... „ men was te ver gekomen." Engelands Voorftel niet gehoord.

[AANM. 1793. 't Gene ik hier, als een: *men wil weten*, opgaf, is thans veel zekerder. Maar dit bleef toen voor 't grootfte gedeelte nog verborgen voor de bedwelmde Natie. Men zie het bij RENDORP *Memor.* II. 238. Elders leest men ook, dat er Staatsleden waren, die zeker meenden te weten, „ dat het den Engelfchen niet zoo„ zeer om *die Voorwaarden* te doen was, „ dan wel om de Hollanders te bewegen, „ om de Voorwaarden van vrede te *Londen*,

„ zon-

„ zonder tusſchenkomst van het Franſche „ Hof, te ſluiten; dat zij dan gunſtiger Be„ dingen, om de vriendſchap der Neder„ landeren te herwinnen, zouden hebben „ willen toeſtaan; maar niet *te Parijs.* „ Wanneer de Engelſchen, die voordeelen „ niet zoozeer *vrijwillig*, doch veeleer, „ door den invloed der Franſchen, daartoe „ *genoodzaakt*, zouden ſchijnen afgeſtaan te „ hebben, in welk geval de eer en dank „ aan Frankrijk zou t'huis komen." Men voegt er bij, dat andere Staatsleden vreesden, hierdoor ondank bij Frankrijk te zullen behalen, en verkoeling in de vriendſchap met dat Rijk te veroorzaken. (*Vervolg* der *Vad. Hist.* VI. 34) Maar moest men dan, om enkele vrees voor vriendſchapsverkoeling met Frankrijk, de dierbaarſte belangen van de Republiek opofferen? Evenwel dat dit van Engelands zijde, met zulk oogmerk en inzicht geſchied is, toont ons REND. D. II. bl. 247. Maar dan is ook de vraag nu eenvoudig: Wie zijn 't, die de belangen der Republiek aan hunne denkbeelden of vreze hebben opgeofferd? ten minſten middelijke oorzaken van dat kwaad zijn? Laat mij dit beandwoorden met deze weinige

woor-

woorden van den Heer RENDORP bl. 246. Een ieder beoordeel ze naar zijn beginselen. *Het voortduren van 't vertrouwen in 't Hof van Versailles, bewerkt door dezelfde lieden, die ons daarvan het ellendig slachtoffer hadden gemaakt, gevoegd bij de schier volstrekte Regeeringloosheid, die door de verdeeldheden, die alle verstandhouding tusschen de Provincien, Steden, en Leden der Regeering onderling, en tusschen dezelve en den Stadhouder hadden weggenomen, veroorzaakt was, maakten, dat men niet* WILDE, *en mooglijk niet* KON, *andere maatregelen nemen.* Maar zien wij het vervolg in.]

Dit was [alles], 't geen men onder Frankrijks vriendlijke bemiddeling van Engeland kon verkrijgen. Hiertegen was er een diep stilzwijgen van alle vorige Verbonden, zoo van *Defensie* als van *Commercie en Navigatie*, welke boven de honderd jaren hadden stand gehouden. En dus werd ook de weg gebaand, om door eene *Alliantie* zich naauwer aan Frankrijk te verbinden. 't Welk anders niet wel mogelijk was geweest. Waarvan straks.

Onze Afgezanten deden vervolgens te Parijs hun uiterste best, om de beloofde *garantie* van den

Vergeefs aanzoek om garantie.

den *Keizer* van *Duitschland* en de *Rusſiſche* Keizerinne tusſchen Frankrijk en Engeland, ook *voor de Republiek* te beſpreken; dan ook dit konde men niet bekomen, op grond, dat de Staat in 't vorige jaar *de Bemiddeling* dier Vorſten had van de hand gewezen.

AANM. „ Elders noemt men dit een *voorwend-* „ *ſel.* Ik beoordeel dit niet."

De voorloopige Voorwaarden werden goedgekeurd (*geratificeerd*) door *zes* Provincien.

[AANM. 1793. Schoon de *Concluſie* maar genomen ware door *vier* Gewesten, onder tegenverklaring (*protestatie*) van *drie* Gewesten, *Gelderland*, *Zeeland*, *Stad en Lande.* Zie REND. *Memor.* II. 274. en het *Vervolg* der *Vad. Hist.* VI. 42.]

Zeelands klagten.

De Staten van Zeeland weigerden het in 't eerst; verklaarden zich daarna duidlijker, en zij voegden er bij, dat ook nu *de Uitkomst* bevestigde, alles wat zij te voren, met zooveel ernst, gewaarſchouwd hadden, bl. 1727. enz.

[AANM. 1793. En zij drongen zelfs na de *Preliminairen* ten ſterkſten aan, om met Engeland nog in nadere onderhandelingen te

te treden. *Ref. v. Zeel.* 1783, den 22 Sept. Ook waren er *Patriotten* zelf, die het ſchandelijk rekenden. RENDORP *Mem.* II. 276. En indien men de adviſen, voorſtellen, en naderhand gedane beklagingen van ſommigen, die ik hier niet noemen zal, met aandacht overweegt, en als *de ware meening* uitdrukkende beſchouwt, gelijk ik acht te moeten doen; alsdan mag ik vastſtellen, dat de *Patriotten* op dit zelve ſtuk oneens geweest zijn, maar dat het werk is doorgedrongen door eenigen, die wel het meeste klem bijzetteden.]

Maar nu was men den berg nog niet over. Daar moest, om *de Vrede* zelve nog gedacht en gewerkt worden. Dit had vele moeite in, en men ſleet zeerveel tijds, met Raadplegingen over *de plaats*, waar men nopens *de Vrede* zoude handelen. De Engelſchen ſloegen voor of te *Londen* of te *'s Gravenhage.* Maar de Republiek wilde *Parijs. Ned. Jaarb.* 1784. bl. 119. 1095. **Poging tot vrede.** **Twist over de handelplaats.**

[AANM. 1793. Den Voorſlag van Engeland hielden die genen, welken toen in de Hollandſche Vergadering de klinkendſte ſtemmen hadden, tegen. *Jaarb.* bl. 119. En 't is in die Vergadering, dat tegen *de Ridder-*

derschap van Holland, welke vóór 't verleggen der Raadplegingen stemde, iemand de zonderlinge uitdrukking zich veroorloofde, dat men zich met de Ridderschap *niet meer zoude inlaten*; dat zulks maar *was den Moriaan geschuurd*. — En dit werd toen *goedgekeurd* en *toegejuicht!* Ik zoude dit hier met stilzwijgen voorbijgegaan hebben. Mijn oogmerk is niet *verbitteren*, maar *verbeteren* en *overtuigen*; maar 't staat geboekt bij den Vervolgschrijver der *Vaderl. Histor.* VI. 92-105. In de Algemeene Staten sloeg men toen die verplaatzing des handels met *zes stemmen* af tegen het advis van *Zeeland*.

Men kiest Parijs.

En niettegenstaande kort daarop Engeland nog eene afzonderlijke bezending aan de Republiek deed, om haar tot andere gedachten te brengen; men schuurde ook hier den Moriaan! men volhardde bij dat (zoo noodlottig) besluit. De Franschgezinde Partij dreef boven.]

Maar nog was het einde niet aan Neêrlands rampen. Men worstelde met de inlandsche Verdeeldheden van *binnen*.

[AANM. 1793. Met zoogenoemde *aangeboren Rechten*, met *den invloed des Volks*, met

met de *opgeworpen Majesteit des Volks:* ten minsten van deze benamingen en voorwendsels bediende men zich, om *het Volk* op zijne zijde te trekken.]

Maar van *buiten* kwam, gedurende de Vredesonderhandeling iets vreemds, iets onverwachts op; waaruit de wapening der Ingezetenen of hare aanleiding of haat beslag konde krijgen. Keizer JOSEPHUS II. niet vergenoegd, dat hij *de Barrière* tusschen ons en Frankrijk op eigen gezag (*auctoritatif*) vernietigd had: Josephus II. doet zware eischen.

AANM. „Daar zijn Staatkundige Schrijvers, „die deze vernietiging aan Frankrijk, wien die „Barrière tegen zich, sedert 't jaar 1715, in den „krop stak, toeschrijven: ik laat dit aan zijne „plaats. *Josephus* kan het ook eerst bedacht heb„ben."

Josephus, zeg ik, komt gedurende den Vredehandel op met eene geweldig zware *Pretensie* van *Maastricht*, enz. en dreigt zelfs met de wapenen en eenen aanmarsch van Troepen.

AANM. „Het is niet te hopen voor de eer van „Frankrijk; dat de Nakomelingschap zal ontwa„ren, dat dit ook door Frankrijk heimlijk aan den „Keizer ingeblazen is, om [zijne kans waartene„men, en] dewijl de *Vrede* nu stond te komen, Oorzaak of aandrijving.

N „en

„ en er in Nederland dus geen *plausibel pretext* „ meer kon gevonden worden, om *gewapende Bur*- „ *gercorpsen*, *Genootschappen van Wapenhandel* en „ *Vrijcorpsen* opterichten tot volhouding van de „ ondernemingen tegen *het Stadhouderschap* en *de* „ *Voorstanders der Constitutie*, langs dezen weg die „ wapeningen, en wel voornamelijk die *ten platten* „ *lande*, te bevorderen. Doch schoon na 't sluiten „ van 't Verdrag met Josephus [1785. den 8 Nov.] „ die Burgerwapeningen van zelfs hadden moeten „ ophouden; daar bleven dezelve nu voordduren, „ en namen sederd meer en meer toe. 't Is der- „ halve te vrezen, dat die Schrijvers die zaak „ wel inzagen, dewelke duizenden van brave bur- „ gers niet doorzagen van wegen de fijngeslepen „ staatkunde. [Vergel. RENDORP II. 280.]

Eindelijk vrede met Engeland. Onder alle die woelingen wordt eindelijk met Engeland *de Vrede* getroffen den 20 Mei 1784. (n°. 1233.) Zij is vervat in XI. Artikels:

Inhoud. §. 1. Vernieuwing van vriendschap en vergetelheid.

§. 2. De oude eerbewijzing aan de vlag.

§. 3. Teruggave van Schepen na de wapenschorsing genomen.

§. 4. Overgifte van Negapatnam aan de Republiek bij een *equivalent* ('t welk echter nog niet gevolgd is.)

§. 5, 8, 9. Teruggave van Trincomale aan de

de Republiek, en 't verder veroverde, en dit van weêrszijde.

§. 6. De vrije vaart van Engeland door onze Oostindische Colonien.

(Dit Art. hebben de Staten G G. op aanzoek der Oostindische Compagnie van hunne zijde, den 1 Nov. 1785, zoo verklaard, dat het Art. spreekt van *vrij te varen*, maar niet van *koophandel*, en nog minder van den *specerijhandel*, *Ned. Jaarb.* bl. 1535.)

§. 7. Aanstelling van wederzijdsche *Commissarissen* tot slechting der geschillen tusschen de Engelsche Afrikaansche, en Neêrlandsche Westindische Compagnien.

§. 10 Onderlinge Garantie, om ter goeder trouwe dit natekomen.

§. 11. De *Ratificatie* te doen binnen één maand. En deze is den 15 Jun geschied.

Men voegde er een afzonderlijk Artikel bij van geen *prejudicie* uit het gebruik der *Fransche taal.*

[AANM. 1793. Men kan 't mij niet euvel nemen, dat ik deze Vrede *schandelijk* noeme. De Staten van Zeeland, *Ned. Jaarb.* bl. 1141, zeggen er van, dat *de schande en schadelijkheid dier Vrede elk wel-*

 den-

denkend Ingezeten tot in 't harte grieven moet. RENDORP *Mem.* II. 102. noemt ze *eene schandelijke vrede* wegens *de aankleving* aan Frankrijk (14). En bl. 268. zegt hij: *Men wilde liever onrechtvaardige en laesive Voorwaarden (dus wierden ze door de meerderheid zelve in gemelde Resolutie* van Holland *genoemd) zich laten welgevallen, dan te beproeven, door handelingen — — beter Voorwaarden te verkrijgen.*]

Letten we nu hier op 't geen in dit Verdrag *voorkomt*, en er *niet* in *voorkomt*.

Wat zij *al*, wat *niet* bevat.

Het eerste komt in 't wezen hier op neder: „ Men eindigt, na alle de geleden zware verlie„ zen en uitputtingen, den oorlog, en geeft En„ geland Negapatnam of deszelfs waarde, en de „ Vrije Vaart in 't Oosten." [Zie daar alles.] Maar wat er *niet in voorkomt!*

1.) Men

(14) Zijne eigen woorden zijn: *Het verzuimen van deezen — Raad heeft de grondslag gelegen tot de schandelijke Vrede, die eene blinde toegeevenheid voor het Fransch Ministerie, rustende op den bijstand, dien men tot bevordering van zijne bedekte oogmerken en uitvoering van verregaande onderneemingen, noodig had, ons berokkend heeft, en die wij ons door het Fransch Ministerie hebben moeten laten opdringen.*

1.) Men vernietigt stilzwijgende alle vorige *Verbonden*, die van 1674. tot 1780. hadden stand gegrepen.

2.) Men gaat stilzwijgende voorbij *de Vrije Vaart* volgens de Regelen en Verdragen der Gewapende Neutraliteit.

3.) Men blijft buiten de *Garantie* van beide de Keizerlijke Hoven.

4.) Men krijgt, hoe genoemd, geene schadevergoeding voor de Kooplieden.

[AANM. 1793. Men liet de Kooplieden met veel ophefs opgave doen van hunne verliezen sederd 1778. geleden. Men leest elders, dat men die begrootte op 80 millioenen. Er kwam niets van.

En hiermede was het *Politike Systema* van de Republiek, in betrekking tot Engeland, geheel veranderd, overeenkomstig met den wensch der *Gallomanen* of Vrienden van Frankrijk.

[AANM. 1793. Ja de zoogenoemde *Patriotten* zelf erkennen, dat zij Frankrijk hebben ingeroepen; ten minsten dus onbeschaamd wordt dit voorgesteld door eenen MANDRILLON bl. 68, wiens woorden dezen zijn: *Le parti Patriotique avoit besoin* Aanmerking.

 d'un

d'un appui, qui pût le soutenir dans les réformes nécessaires à la Constitution, au bon ordre, & à la tranquillité publique. La France, comme amie & alliée de la Republique, lui parut la puissance la plus propre à séconder ses desseins. La France promit tout, & dès-lors on vit paroître ces Declarations vigoureuses, qui menaçoient les partisans de la maison d'Orange, & amenèrent enfin ces dispositions de Magistrats, ces réclamations énergiques, qui achevèrent de mettre le comble à l'effervescence du peuple; dat is: „*De Patriotsche Partij had een steunsel noodig, 's welk haar krachtig helpen kon in de herstellingen zoo noodzakelijk voor de Constitutie, voor de goede orde, en voor de openbare rust. Frankrijk, als vriend en bondgenoot van de Republiek, scheen haar de geschiktste Mogendheid toe om hare oogmerken te bevorderen. Frankrijk beloofde haar alles, en van toen af zag men te voorschijn komen die werkdadige Verklaringen, die de Voorstanders van 't huis van Orange bedreigden, en die eindelijk te weeg zouden brengen die verordeningen der Magistraten, die krachtdadige inroepingen van rechten, die geschikt waren*

om

om de heet gemaakte geestdrift van 't Volk op de hoogste snaren te spannen. En ziedaar, het geheim van de Patriotten, door hunne eigen Schrijvers, ontdekt en ontmaskerd. Zonder Frankrijks hulp en bevordering hunner oogmerken zouden de Patriotten niets ondernomen hebben; daarom haakten en blaakten zij zoo driftig naar eene naauwer verbintenis, gelijk straks zal blijken. Men mag dan zeggen, dat alle de binnenlandsche Troebleu, de *Burgerwapeningen* en *Vrijcorpsen*, het zenden van *Hollandsche* Troepen op 't Territoir van *Utrecht*, met alle hunne noodlottige gevolgen, geene plaats gehad zouden hebben, indien geene *Fransche Cabale*, door middel van voorvallen, die onvermijdelijk uit den Noordamerikaanschen Oorlog voordvloeiden, gepoogd hadde de banden der Republiek met Engeland, die meer dan 100 jaren vastgestrikt waren, los te maken. Dit dan is het grondbeginsel aller onzer smerten en rampen geweest. Al het overige zijn maar *de middelen* geweest, om dat beraamde *plan* te bevorderen. En hoevelen van onze *Regenten* hebben daarin medegewerkt, en *die middelen* bevorderd, zonder dat zij van *'t plan*

 wis-

wisten! En wat is dit niet een spiegel en waarschuwing voor onze jonger Regenten, om op hunne hoede te zijn tegen verleidende Schriften en Aanvoerers, die gewoonlijk in 't duister schuilen; of alle hunne oogmerken en uitzichten niet in ééns ontdekken. Indien ik in deze Aanmerking dwale, men verschoone mij! ik dwale dan ter goeder trouwe, en naar aanleiding der *Patriotten* zelve. Mogt het intusschen eens een einde hebben, dat men de *Prinsluiden* en de *Patriotten*, als tegen over elkander staande wezens beschouwde; en mogt men zulken, die de *Staatsstadhouderlijke* Constitutie, die nu beëedigd is, opregt toegedaan zijn, WARE *Patriotten*, en de anderen WAANpatriotten of *Malcontenten* noemen: wat zouden de partijschappen schielijk gesmoord zijn!]

Pogingen tot Alliantie met Frankrijk.

En hiermede werd dan nu de weg gebaand, om een Verdrag van *Alliantie* en onderlinge *Defensie* aantegaan met het Rijk van *Frankrijk*. Hierop had men te voren gedoeld; alle pogingen van den Graaf *de Vergennes* waren daarhenen gericht geweest. Men had dit gedurende den Engelschen Oorlog sterk gedreven, en aangevuurd,

vuurd. Zie dit van Jonker *Capelle tot den Pol*, en zijne voorstanders; *Ned. Jaarb.* 1783. bl. 2163. en 1784. bl. 485.

[AANM. 1793. Men voege hierbij RENDORP *Mem.* II. 294. Ja men kan nu met meer zekerheid hiervan spreken; en zeggen, dat dit reeds vroeger dan 't jaar 1783. zich ontdekte. Ik zal hier niet aanhalen, 't geen boven bleek, dat er in 't zelfde jaar van den oorlog met Engeland, in de *Secret. Res. van Holl.* 1781. den 18 Mei, voorgesteld wierd *een Plan* van gemeene *Operatien met Frankrijk*, en dat de Republiek zich den 25 Maart 1782. reeds verbond, om, bij vaststelling van een *geconcerteerd Plan*, zich op geenerlei *wijze*, en om geene *oorzake*, van Frankrijk aftescheiden anders dan met *gemeene bewilliging*. Dit toch kon zonder zulk oogmerk, uit noodzake, tegen eenen *vijand* plaats hebben, en had zijne nuttigheid; doch men lette slechts, wat de ijverige verdediger van alle die handelingen der zoogenoemde Patriotten, de Vervolgschrijver der *Vad. Hist.* D. VIII. bl. 172. zelf verhaalt, dat namelijk in 't jaar 1784. *het aangaan van een beschermende Verbintenis*

met Frankrijk eene gebeurtenis was, die ten dezen jare, NA VERSCHEIDEN JAREN ARBEIDS *tot stand gebragt werd.* En bl. 173. dat *de Ridder Capellen tot den Marsch reeds in den jare 1781. de snaar eener verbintenis met Frankrijk geroerd had:* dat hij in 't jaar 1783. op den Landdag voorsloeg, *om niets onbeproefd te laten — om den Koning van Frankrijk, onzen edelmoedigen weldoener, te bewegen tot het sluiten van een Verbond van naauwe vriendschap met dezen Staat.* Men behoeft zich slechts te herinneren die pogingen, welke volgens het verhaal van denzelfden Schrijver, D. VIII. bl. 178. naderhand ten *Overijsselschen* Landdage gedaan zijn door Jonkheer *Capellen tot den Pol*, die in zijn schriftlijk Vertoog zelfs zooverre ging, dat hij van Frankrijk zeide, *dat het door sprekende daden, door overtuigende blijken, getoond heeft, door wederzijdsch belang* ONZE NATUURLIJKE VRIEND *te zijn.* Met zulke Stukken schikt men onze Vaderlandsche Historie op. En nadat men volgens bl. 180. *een aantal burgers van Deventer*, en naderhand van *Enschedé* (bl. 183.) had opgedaan, om bij de Staten *hun oordeel*

over

over die Verbintenis te zeggen, en verzoek te doen, om zulk Verdrag toch spoedig aantegaan: zoo noemde men dit *de stemme des Volks*, *eene Volkskreet*: dit werd door *Rosten van den Nederrhijn*, *Couriers van Europa*, en andere diergelijke Geschriften, sterker aangedreven; en alles wat min doorzichtigen kon gaande maken, aangegrepen. Het Volk, eenmaal bedrogen, geloofde, dat dit alles *waarheid* was.]

Nu werd de zaak ernstiger betracht, en bij Staatsbesluiten tot rijpheid gebragt, den 26 Mei 1784. *Ned. Jaarb.* bl. 1105.

[AANM. 1793. Tot opheldering van dit korte verslag gelieve men optemerken, dat ik hier enkel sprak van het Besluit *tot eenen Voorslag* aan Frankrijk. Immers nadat de Provincie van Utrecht, den 4 Febr. 1784. hiervan de eerste opening bij de Staten Generaal gedaan had, werd er den 26 Mei bij 5 Provincien besloten, om Frankrijk een' zoodanigen *Voorslag* tot Verbintenis te doen. Maar 't is mijns bedunkens hier zeer opmerklijk, dat juist twee dagen, na dit Besluit, de Afgezant van Frankrijk, de Hertog *de la Vauguion*, afscheid nam van Hun Hoog

Voorslag daartoe.

Hoog Mog., als opontboden, om het Gezantschap in Spanje te bekleeden; een *Afgezant*, *die*, met de woorden van den Vervolgschrijver, D. VIII. bl. 208, *zo veel deels had, in het te wege brengen, uitbreiden en bevestigen van het vertrouwen tusschen dezen Staat en zijn Rijk.* Volgens 't zelfde verhaal verklaarde hun i's *Konings Staatsdienaar, de Graaf de Vergennes, niet alleen, dat de Koning — tot zoodanig eene nadere Verbintenis genegen was; maar stelde hun teffens een Plan ter hand, 't welk onmiddelijk herwaards werd overgezonden.* Dit Plan, *onmiddelijk* herwaards gezonden, werd reeds den 8 Sept. bij zes Gewesten omhelsd; de inhoud van het Verdrag zelve volgt *onmiddelijk* bij den zelfden Schrijver bl. 212; dan (het geen hier eene opmerking verdient) het Verbond zelve kwam eerst 14 maanden daarna tot stand; 't welk de Schrijver bl. 222. ook in 't voorbijgaan vermeldt. De reden hiervan volgt.]

Frankrijk draalt om Josephus twist.

Maar Frankrijk wilde vooraf de *Pretensien* van Keizer Josephus II. afgedaan hebben. Deze Verschillen moest de Republiek vooraf beslechten; maar..... onder Frankrijks *bemiddeling*.

[AANM.

[AANM. 1793. Hoe gelukkig dit bemiddeld zij, en welke verpligting wij daarvoor aan Frankrijk hebben, is thans genoeg bekend. Mogelijk verhandel ik dit stuk wel eens afzonderlijk.]

Men maakt intusschen, gedurende het wapenen der Ingezetenen, *de Acte van Verbintenis* onder eenigen, die zich noemden *Vaderlandsche Regenten.* Acte van Verbintenis van eenige Regenten.

Eindelijk komt door medewerking van Frankrijk de zoo noodlottige *Conventie met den Keizer,* den 8 Nov. 1785 (nº. 1246.), om welke te verspoedigen, Frankrijk aanneemt een deel van de uittelovene *Millioenen* te betalen, dewijl de Koning geen mogelijkheid zag, om de Provincien anders [en hooger dan tot *vijf Millioenen* uitbods] tot toestemming te bewegen en eene afkomst van zaken te maken. Verdrag met Josephus.

AANM. „ *Millioenen* zijn schielijk genoemd; maar „ zoo moeilijk te vinden in 's Lands Kas. *Particuliere Rijkdom* en *Geldnegotiatien* van buitenlanders uit dien Rijkdom te bezorgen ['t welk eertijds ten strengsten verboden was], is eene geheel andere zaak. Dit moet wel in 't oog gehouden! De Schatkist van 't Land kan arm, en het Land of de Ingezetenen rijk zijn. Ook omgekeerd, kunnen 's Lands Schatkist rijk, en de „ In-

„ weest, dat van zulks geene *Resolutie* bij Hun „ Hoog Mog. gevonden wierd.

geen Commercietractaat.

[AANM. 1793. Wat het *Commercietractaat* betreft, sommigen zijn van oordeel, dat *de dierbare belangen* van de Republiek veeleer gevorderd hadden, om van Frankrijk te verkrijgen de vernieuwing van het *Commercietractaat* van 1739, 't welk de Koning in 't jaar 1745. zoo willekeurig en onrechtvaardig verbroken had, en om welks vernieuwing met de noodige verbeteringen de Republiek zoo dikwils en ernstig aangehouden had; 't welk vrij wat nuttiger volgens hen zoude geweest zijn dan een *Alliantie-* en *Defensietractaat.* Men zegge daar niet tegen, dat dit laatste moest voorgaan, en het andere wel zoude volgen. De ondervinding heeft meermalen het tegendeel, en ook nog in dit geval, geleerd.

Vreugde over die Alliantie.

Welk eene vreugd ondertusschen het aangaan van zulke *Alliantie* met Frankrijk in *de Republiek* verwekte, dat is, bij *die Franschgezinde Partij, die toen in de Republiek bovendreef,* is nog in versch aandenken. Dat die *Vreugde* niet algemeen was, behoeft niet gezegd. „Wie zich de twee

„ te-

„ tegen elkander overstaande en tegen el-
„ kander werkende Partijen in onzen Staat
„ verbeeldt, begrijpt, hoe zeer de voltooi-
„ jing van een zo lang sammelend werk,
„ deze met vreugde en geene met droef-
„ heid vervulde; hoe elk, naar gelange zij-
„ ner Staatsbegrippen, daaruit hoop schep-
„ te op betere dagen, of voor den Lande
„ kwaad vreesde," zijn de woorden van den *Vervolgschrijver* der *Vad. Hist.* D. VIII. bl. 224; een' Schrijver, die niets verzuimt van 't geen de *Franschgezinde* of *Patriotsche* Partij van dienst kan zijn, en daartoe reeds Elf Deelen vervuld heeft. Maar ter zaak! De vreugd der zoogenoemde *Patriotsche* Partij was groot: de Ridder Capellen tot den Pol *keurde het een plegtigen Dankdag waardig* (bl. 212). De Graaf de Vergennes kreeg van den Staat, *voor het sluiten* van dat Verbond, *een zilver-verguld Servies ter waarde* van *f* 20,000:- guldens; onze Gezanten kregen van den Koning ieder een *kostbare gouden Doos, rijklijk met Edelgesteente omzet, en vercierd met 't Konings afbeeldsel, elk ter waarde van* 80,000 *Livres* (bl. 223). Men hield alomme plech-

tige *Maaltijden* (15); men deelde *gouden* en *zilveren Medailjes* uit, en vierde allerlei feesten en vreugdebetooningen (bl. 227), *die echter voor 't meeste gedeelte*, (zegt de Schrijver) *verre van luidrugtig en schitterend waren.* Er waren dan toch *vele luidrugtige en schitterende*; waartoe men de *illuminatien* van sommiger huizen betrekken mag! Men had nu die zoo gewenschte Alliantie! (16)]

Wat

(15) Men wil, dat op een dier Maaltijden, waaraan ook de Fransche Afgezant zich bevond, en waar meer dan 80 Persoonen verschenen, door of voor elk der gasten betaald zij de somme van *f* 157:12:- Wat denkbeeld moet niet die Afgezant van den Rijkdom onzer Landzaten gemaakt hebben; en hoe nuttig konden die Rijkdommen nu besteed worden tegen de rooversbenden der Franschen, die op onze Schatten in dit jaar zoo vermetel azen!

(16) Schoon mijn oogmerk hier ter plaatze niet was, noch is, om van dit Verbond en deszelfs inhoud te spreken, kan ik echter niet voorbijgaan een of twee Artikels aanteroeren. Bij Art. 2. belooft de Koning de Garantie van alle onze bezittingen, volgens de Tractaten van Munster en Aken van 1648. en 1748. *uitgezonderd de veranderingen, die in beide Tractaten reeds plaats gehad hebben*, OF NOG ZOUDEN HEBBEN. Ik wete niet, of ik die woorden, *veranderingen, die nog zouden plaats hebben*

Wat er ondertusschen in de Republiek van binnen is omgegaan; hoe men de burgers, nu eenmaal in de wapenen gebragt zijnde, heeft weten *in de wapenen te houden*; hoe men alle po- Voorbijgang van den burgertwist.

ben wel versta; in welk geval ik moet vragen, wat er dan te *garanderen* overschiet, als er van uitgezonderd worden *de veranderingen, die nog plaats zullen hebben.* Kan dan Frankrijk niet altijd zeggen: ik heb niet gegarandeerd de Veranderingen, die gij naderhand mogt willen of moeten maken. Nog wordt er bij 't separaat 3de Art. bedongen en beloofd: *om getrouwelijk het welzijn en den voorspoed van den een en den anderen te bezorgen en bevorderen, met alle ondersteuning,* 1.) *het zij in Raad of wezendlijken Bijstand,* 2.) *bij alle gelegenheden, en* 3.) *ten allen tijde; en zij zullen* 4.) *hunne toestemming niet geven aan eenige Onderhandelingen of Negotiatien, welke nadeel of schade aan de eene of andere Partij zouden kunnen toebrengen; maar zij zullen dezelve* 5.) *verbreken en afwenden, en* 6.) *elkanderen wederzijds daarvan bericht geven, met zorgvuldigheid en opregtheid, zoodra Zij daarvan kennis zullen bekomen hebben.* Vergel. met Art. 10. van 't Verbond, waar onder anderen beloofd wordt, *malkander den staat van verdediging, waarin hunne Militaire Etablissementen zich zullen bevinden, toe te vertrouwen.* Ik wil wel verklaren deze Uitdrukkingen niet genoeg in hare ware meening te begrijpen. Immers ik kan niet gelooven, dat hierdoor der Republiek zoo volledig de handen gebonden zijn geworden, om in geene Onderhandelingen of Negotiatien te mogen

politieke wapens tegen den Stadhouder en zijne Waardigheden heeft gewend, en door de losbandigheid der *Courantiers* en *mercenaire* Schriften gestijfd; hoe hieruit een tuimelgeest van verwarring is geboren; en men daaruit *driederlei soort* van menschen en partijen in de Republiek gekregen heeft:

Driederlei partijen.

1.) Staatsstadhouderlijke.

1.) Zulken, die (als voorstanders der gevestigde *Constitutie*, zoo als dezelve bij de opkomst der Republiek geweest was, *Staatsstadhouderlijke*) alle deze woelingen aanmerkten, als gevaarlijke nieuwigheden, die geen goed, veel kwaads konden doen; hoezeer vernist met den naam van *Vrijheid-* en *Vaderlands-liefde.*

AANM. „Men denke op 't geen thans in *Frank-* „*rijk*, *Brabant*, *Geneve*, en *Luik* omgaat, en ver- „der in de Duitsche Staten staat te gebeuren, in- „dien er niet bij tijds in voorzien worde."

[AANM.

gen komen of toestemmen, maar die verpligt zoude zijn te verbreken, als Frankrijk dezelve voor zich nadeelig oordeelde. Uit die algemeene bewoordingen zouden toch echter anderen het willen afleiden. Men zegge niet, Frankrijk beloofde hetzelfde aan zijne zijde. Het verschil tusschen een Fransch Koningrijk en een Republikeinsche Staten-Regeering komt hier vooral in aanmerking met alle deszelfs gevolgen.

[AANM. 1793. Dus ſprak ik in 't jaar 1790. De uitkomst leert, hoe noodig zulke voorzieningen geweest zijn; en men weet nu den afloop der zaken in *Luik*, *Geneve*, en *Brabant*. De pogingen, die men uit Frankrijk doen zoude, om hunne gevaarlijke en verwoestende Leer van *Vrijheid* en *Gelijkheid* met geweld van wapenen en bloedvergietingen doortezetten, en door geheel Europa te verſpreiden, die pogingen konden toen nog weinig voorzien worden; en nog minder, dat men in ons Land Voorſtanders van die Leer zoude aantreffen, die den Vijand met blijſchap in 't Land ontvangen wilden.]

2.) De zoogenoemde *Aristocraten*, voor zoo verre zij hun eigen belang meer dan 't algemeen belang bedoelende, zich van 't bij hun zoogenoemd haatlijk *Juk* der *Stadhouderlijke Regeering* zogten te ontdoen; dewelken in de tijden van den Heere *Johan de Witt*, en in de *Brieven* van *d'Estrades* en *d'Avaux*, genoemd worden *Republikeinen* en *Gemeenebestgezinden*, in tegenoverſtelling van *Prinsgezinden*. 2.) Aristocraatſche.

[AANM. 1793. Om mij wel te verſtaan, en mijne meening niet ten kwade te duiden,

 merk

merk ik hierbij op, dat het woord *Aristocraten*, 't welk thans een zoo haatlijke naam door 't gebruik geworden is, op zich zelf en in zijnen oorsprong geen het minste kwaad beteekent, maar in tegendeel een' zeergoeden en gunstigen zin oplevert; beteekenende hetzelve *eene regeering der beste burgeren*, *der voornaamsten*, *aanzienlijksten*, *notabelsten*, *rijksten*, *vroedsten*. En dewijl onze meeste Stedelijke Privilegien en Voorrechten medebrengen, dat niet *het gemeen*, de *lagere stand*, maar wel de *voornaamsten*, *notabelsten*, *rijksten*, *vroedsten* (dat is, *verstandigsten*) uit de burgeren het bewind moeten voeren, en alle de overige *burgeren* vervangen en vertegenwoordigen: zoo volgt hieruit, dat *in zooverre* onze Regeering is eene *Aristocratie*, en dat alle onze Regenten zijn *Aristocraten*, dat is *aanzienlijke*, *kundige*, *welgestelde* medeleden van den Burgerstaat, het woord in dien goeden zin genomen; maar in dezen zin neem ik hier het woord *Aristocraten* niet, maar wel in den thans meer gebruiklijken van *Eigenbelangzoekers*, die zoowel de mindere Burgeren, als het uitstekend Hoofd der Republiek aan hunne Bedoelingen zouden

op-

opofferen. Zoodanigen waren er velen gedurende het eerste tijdstip der Stadhouderlooze Regeering ten tijde van den Raadpensionaris J. de Witt; en ik zondere hier mede de latere tijdperken niet uit. Hoevelen hebben in de verlopen troebelen 1780-1787. medegedaan, die naderhand berouw kregen, terug keerden, of te vergeefs poogden terug te keeren, ja zelfs openhartig erkenden, die zaak zoo niet te hebben ingezien, en die anderszins niet medegedaan zouden hebben!]

3.) De *Democraten*, die met het nieuw *Systema* en *Vrijheids-euvel*, 't welk thans Europa doorwandelt, besmet, op beide die Partijen het gemunt hadden; en die eene zoogenoemde *Representative Volksregeering*, meest volgens het Amerikaansch Systema, zogten intevoeren, en alles wat daartegen streed, veranderen wilden. 3.) Democratische.

AANM. „ Deze waren het, die van eerst af „ aan, achter het scherm zaten, en de *tweede* Par„ tij werken en woelen liet tegen de eerste [of „ Staatsstadhouderlijke] Partij, totdat zij de zaken „ verre genoeg gevorderd ziende, meer openlijk te „ voorschijn kwamen, en de Regeeringen te *Am*„ *steldam*, *Rotterdam*, *Delft*, enz. van 't Kussen

 „ wier-

„ wierpen, om de Republiek op zijn Fransch te
„ *constitutioneren*."

[AANM. 1793. Het is deze partij, en niet eigenlijk de *Aristocraatsche*, die den ganschen *Republikeinschen Regeeringsvorm* trachtte omver te werpen, en door *'s Volks* zoogenoemden *invloed*, op den naam van verbeteringen, van *misbruiken*, en *grondwettige herstelling*, eene bloote *Volksregeering bij Representatie*, zoo als in Amerika, en hierna in Frankrijk, intevoeren, met vernietiging van alle thans standgrijpende Rechten en Magten. Het is hierop, dat de Stadhouder in zijnen Brief, ten geleide van zijne gewigtige *Memorie*, den 7 Oct. 1782. de Provincien reeds waarschouwde, als hij hen verzocht bedacht te zijn *op de krachtdadigste Mesures tegens de hoogst strafbare en dagelijks meer en meer veldwinnende pogingen, die aangewend worden, om niet slechts* DE TEGENWOORDIGE REGEERINGSVORM *te renverseren; maar zelfs* ALLE GRONDEN *van Regeering te* ONDERMIJNEN, *en omver te werpen*. Men denke om ROUSSEAUS *Contract Social*, en de gevolgen, die zijne Leer thans in Frankrijk heeft, en overal *Jacobijnen* maakt.

En

En men bedenke er bij, dat nog dit loopende jaar bij ons met gretigheid gelezen en aan den man geholpen is een boek, waarin dit Rousseaus Geschrift *een uitmuntend werk* genoemd, en in t'zamenstemming gebragt wordt met de *Schriften van den Bijbel*, en zulks in een' tijd, dat men in Frankrijk *den Bijbel* verbrandt, en voor *Rousseau* een standbeeld opricht. Tot welk eene onvoorbeeldelijke laagte moet niet ons Nederland reeds gezonken zijn in 't stuk van Godsdienst en Politike Dweeperij!]

Doch deze *Democraten* in de jaren 1786. en 1787. (gelijk 't gemeenlijk gaat, en vroeger voorspeld was) liepen ook uit elkander, en raakten weder in twee partijen gescheurd, in de *zachtere* en meer *geweldige*. De laatsten, Deze weder in tweeën verdeeld.

AANM. „En tot dezen behoorde *Capellen tot* „*de Marsch*, gelijk hij toont in zijnen door hem „zelfs *erkenden* Brief."

de laatsten wilden het op 't einde met geweld [van wapenen] doordrijven, en dezen zijn het, die daartoe de latere *Burgerlegertjens* gebruikten. De eersten wilden alles hetzelfde, maar bij leeniger middelen, bij form van Voorstellen, Deli-

beraden, Rapporten, Besognes, Volksvergaderingen, Resolutien; en alles zoo zachtkens aan, onder den schijn van, en het beroep op 's Volks Rechten, Volksvrijheden, en Privilegien. Dezen nu, welken zachter middelen aanprezen, waren bij mij wel de gevaarlijksten, en hadden met de Republikeinsgezinden der vorige Eeuwe onder den Raadpensionaris J. DE WITT niets gemeens, dan de *speciense* Namen van *Vrijheid* enz. en den *Haat* tegen 't Huis van *Orange*.

AANM. „Ik denke, dat men onder deze *vier* „*Classen* alle Ingezetenen kan rangschikken; behalve dezulken, die geheel onkundig van zaken „alleen hunne nieuwsgierigheid voldeden met le„zen, praten, en navolgen."

[AANM. 1793. Doch ik hebbe reeds vroeger dit meer omstandig aangewezen in mijn Werkje, *de Souvereiniteit der Staten van Holland verdedigd tegen de* (zoogenoemde) *Grondwettige Herstelling*, 2de Druk, bl. 48. Men vergelijke hierbij RENDORP *Memor.* D. II. op 't slot. En welke rampzalige gevolgen en onheilen men uit alle die gewaande *Patriottische* Systemaas en zoogenoemde *Verbeteringen van Misbruiken* langs *ongerechte wegen*, kwanswijs

wijs op naam des *Volks*, over geheel Europa te wachten hadde, was reeds in 't jaar 1784. door mij aangewezen in mijne openbare Redevoering, die ik naderhand vertaald uitgaf, over *het Misbruik van 't algemeene Staatsrecht of over de Onheilen, die uit deszelfs verkeerd Gebruik voor alle Volksstaten te duchten zij*. De uitkomst heeft hier 't zegel opgedrukt. Maar onzen tegenwoordigen Gelukstaat en de Zegeningen, die wij nog genieten, meene ik dit loopende jaar 1793. breeder te hebben aangetoond in mijn Werkje *over de Rechten van den Mensch in ons Nederland*, boven gemeld.]

De Republiek op 't punt van scheuring en ondergang.

Dit alles met de noodlottige gevolgen ga ik voorbij. De zaken waren in 't najaar 1787. tot zulk een uiterste gebragt, en stonden zoo geschapen, dat *de Band der Unie* op het losspringen was (17), of liefst dat de *Meerderheid der* *Pro-*

(17) Zeeland zoude zich, zoo men meent, in de armen van *Engeland*; *Gelderland* in die van *Pruissen* geworpen hebben; en Holland was reeds door de Franschgezinde Partij geheel aan Frankrijks leiding en bestiering overgegeven: en wat zoude er dan van onze *Oostindische Molukken*, van *Ceilon*, van *de Kaap de Goede Hoop*, geworden zijn? Op het eiland *Ceilon* en aan *de Kaap* waren door

Provincien door het inbrengen van nieuwe Staats-

Ge-

door de Fransche Troepen Fransche zeden veraangenaamd. De rest der Buitenlanden, in *Amerika* en *Afrika*, zouden den eerstgewapenden in den mond gevallen, en de *Generaliteits-landen* in Fransche bewaring gekomen zijn, ten ware de Keizer ook een' brok van de *verdeelde* Republiek begeerd hadde; en daaruit zoude tusschen hen een nieuwe Oorlog gerezen, of alles geëindigd zijn in de volledige slooping der Republiek: en voor dat onheil is zij door Gods Goedheid bewaard gebleven door den schielijken aan- en inmarsch der Pruisische Troepen. Deze inmarsch toch ging zoo spoedig, dat, daar de Heer Envoyé *Thulemeier* uit 's Konings naam aan den Raadpensionaris den 9 Sept. schriftelijk en bij dringende orders verklaarde, (zie *Ned. Jaarb.* bl. 4516.) dat, zoo Holland niet *binnen vier dagen* (dat is voor den 13 Sept.) zich voldoende verklaarde, de Koning er mede door zoude gaan, hierop reeds den 13 Sept. de Pruisische Troepes *in de Betuwe* hunne Tenten opsloegen, en reeds 's avonds den 15 *Utrecht* door de Patriotten ontledigd werd. Dit hielden de Patriotten zelfs voor malkander verborgen, en velen werden met den slag gewaarschouwd. Hoe toch kon in Holland tot *zondag* en *maandag* verborgen blijven, dat *donderdaags* te voren de Pruissen reeds in de Betuwe stonden! maar de Courantiers verzwegen het. Was die *inmarsch* niet gelukt, of niet gebeurd, wat zoude er dan van de Republiek geworden zijn! Gelukkig dies, dat *in den tijd van zeven dagen* alle de pogingen, waarover *zeven jaren* met zoo veel drifts, en rampsgevolg, gearbeid was, in eens gestuit en verijdeld zijn!]

Gedeputeerden in de Vergadering van Hun Hoog Mog., hierdoor zich in de *armen* van Frankrijk ſtond te werpen.

[AANM. 1793. De Heer ZIMMERMAN, *Fragmente über Friedrich den Grosſen* D. I. bl. 139, ſpreekt van *een Plan des Heeren de Vergennes, om door list en verwekte tweedragt de Zeven Vereenigde Gewesten aan de Kroon van Frankrijk te onderwerpen.* Wie zoude in die jaren van hittige Tweedragt dit openlijk bij ons hebben durven ſchrijven of zeggen, toen de vrijheid der Drukpers reeds kreupel ging. Denken ſtond nog vrij. Ondertusſchen alles wat toen gebeurd is, van achteren bedaardelijk ingezien, wat zal men dan zeggen? En voegt men hier bij, alles wat dezer dagen door DU MOURIEZ, en zijnen aanhang, eerst *heimlijk* in Nov. en Dec. 1792. en daarna bij *openlijke* Oorlogsverklaring, 1 Febr. 1793. gedaan en gepoogd is, om zich door een' *brusquen* inval (zoo zij het noemen) meester te maken van de Republiek, onder den ſchijn van tegen den *Stadhouder* te oorlogen: wat geeft dit niet aan doordenkende en eerlijke Lezers een ruime ſtof tot over-

overwegen! De heimlijke, doch welaangelegde pogingen, om in *Nov. en Dec.* 1792. langs Nymegen onvoorziens in de Republiek intedringen, en de Steden onverflags te vermeesteren, hebben, wel is waar, bij weinigen toen eenige aandoenlijkheid verwekt of opmerklijkheid gebaard; offchoon 't gevaar allernijpendst was, toen de Fransche *Husfaren* reeds den 17 Dec. voor de poorten van Kleef genaderd waren. Maar dat opzet bleef niet verborgen voor 's Lands Vaderen, en voor *de naauwe toezicht des Stadhouders*: dit toonen de brieven, waarbij Zijne Hoogheid reeds voor den 15 Nov. 1792. aan den Commandant van Breda gelaste, *om de vesting Breda, à l'abri d'un coup de main & d'une surprise te stellen.* Als insgelijks aan den Commandeur van Geertruidenberg, *om deze vesting tegen een coup de main of vijandlijke surprise gedekt te houden*; gelijk dit gelezen wordt in de Sententien van den *Hoogen Krijgsraad* van den 4 Jun. en 5 Aug. 1793. Indien dit dan waarlijk sedert 1780—1787. *Frankrijks* plan geweest is, zoo kan men zeggen, dat dit *Ministerie* geen doodlijker slag of tijding heeft kunnen treffen dan de *welgemeende* aanmarsch

en

en overkomst der Pruisfische Troepen op den bodem der Republiek, om de tweedragts-hydra nedèrtevellen; en dan kan men reden vinden, waarom Frankrijk zelve ook toen den Patriotten *aanried*, om de geëischte *Satisfactie* aan Pruisfen te geven; want dan had de zaak nog wat *sleepende* kunnen gehouden worden, en die Troepen zouden van der Staten bodem nog afgebleven zijn; of Frankrijk had meer klarigheid kunnen gemaakt, of andere middelen aan de hand gegeven hebben; alzoo de Fransche Koning met zoovele woorden toch verklaard had: *L'intention de sa Majesté n'étant pas, & N'AYANT JAMAIS ÉTÉ, de s'immiscer par la force dans les affaires de de la République des Provinces Unies*; dat is, *dat het oogmerk van zijne Majesteit niet is*, NOCH OOIT GEWEEST IS, *om zich met force* [dat is met *gewapende magt*] *te steken in de zaken van de Vereenigde Republiek*. Zie HERTZBERG *Recueil des Deductions* &c. T. II. p. 438. Men ziet hier tevens uit, hoe spoorbijster geweest zijn die Staatsleden, welke bij de Hollandsche Vergadering den 10 Sept. deden besluiten, om de hulp van *dien Franschen Koning*

Frankrijk laat de Patriotten zitten.

ning met gewapende manschap tegen *de aannaderende Pruisfische Troepen* te verzoeken; 't welk onwraakbaar blijkt uit de *Misfive* van *de Staten van Holland* zelve aan den Koning van den 21 Sept., (daags na het terugkeeren van Zijne Doorluchtige Hoogheid) waarbij zij melden, dat er in Holland geene *vijanden* zijn, en dus die *Refolutie* van den 10 Sept. vervallen is, *Ned. Jaarb.* 1787. bl. 5106. Vergelijk hiermede bl. 4542 — 4557. waar men opgeeft, hoe het tegenovergeftelde den ingezetenen bij de Couranten toen nog werd wijsgemaakt; en voeg er nog bij het Bericht van onzen Gezant *van Rheede* uit Berlijn, in de *Ned. Jaarb.* 1787. bl. 4572. *dat de Franfche Minister te Berlijn* aan *het Pruisfische* Ministerie verklaard had, dat *zijn Koning geenszins afkeurde den ftap, dien* zijne Pruisfifche Majefteit gedaan hadde, om *door den aanmarsch* zijner Troepen zich *fatisfactie* te bezorgen; „ *doch dat Zijne Allerchristlijkfte Majefteit tevens vertrouwde, dat,* „ *wanneer Zijne Pruisfifche Majefteit die* „ *Satisfactie ten zijnen genoegen zoude* „ *hebben verkregen, Hoogstdezelve zijne* „ *Troepen wel zou willen gelieven terug* „ *te*

„ *te trekken*," — — — Waarop de Jaarboekschrijver te recht deze Aanmerking maakt: *Waaruit wederom tastbaar blijkt, hoe de goede Ingezetenen dezer Landen* [lees, *een deel der Ingezetenen*] *met valsche voorgevens van hulp van Frankrijk; van aanmarsch van Fransch Krijgsvolk; van bijstand met alle magt; van rappelleren van den Franschen Gezant van Berlijn, en diergelijke logens meer, zijn misleid geworden.* Dit zijn bekende daadzaken; openbaargemaakte Staatsstukken! doch ik twijfele, of diergelijke Stukken, bij velen der *Patriotten* toen wel bekend, of nog heden in aanmerking genomen worden. Doch die lieden, die onvergenoegd zijn om 't gebeurde, 't welk hun eigen werk was, moesten ten minsten nu de oogen openen, daar het zelfs de Heer ABBEMA is, een hunner grootste Medestanders en Voorvechters, die naar Frankrijk gevlugt zijn, dewelke in de *Nationale Conventie* geene zwarigheid maakte, om nog dit jaar 1793 ten dien opzichte te verklaren, *dat de Fransche Monarchie hun* EENEN LAAGHARTIGEN TREK *gespeeld heeft; dat anders het Huis van Orange* NB. *reeds voor Louis* XVI. *zoude gevallen zijn.* Doch ik

 stap-

flappe van deze gruwelen af! alleen moet ik er bijvoegen, dat men verkeerdelijk denken zoude, dat dit nu eerst, nadat die zaken aldaar verbrod zijn, gezegd wordt; neen! reeds in 't jaar 1791. den 22. Sept. heeft *de Patriotsche Bataafsche Deputatie*, uit naam van alle de Hollandsche Voordvlugtigen, die zich in Frankrijk bevonden, en daar Pensioenen trokken, in de *Nationale Vergadering*, om verdere onderstenning vragende, openlijk gezegd, *dat zij hunne rampen alleen te wijten hadden aan het* GEDRAG VAN 'T FRANSCHE MINISTERIE *van* 1787. *jegens hun Vaderland.* Het zijn derhalve de *Patriotten* zelve, die den weldenkenden deze wapenen tegen hen in de hand geven. Het zijn geene vertellingen of partijdige voordragten; zij erkennen zelf, dat de Franschen, op 't slot van zaken, hen bedrogen hebben; het gewone slot! Want ook ik ken geen tijdperk in onze Geschiedenissen, dat zulke Nederlanders, die zich op het Fransche Hof verlaten hebben, niet bedrogen zijn uitgekomen; maar wanneer ik zegge, dat de Franschen de Patriotten, of de tegenwoordige *Malcontenten*, hebben bedrogen en laten zitten, zoo ontkenne ik

daar-

daarmede niet, maar vooronderstelle veeleer, dat het Fransche *Ministerie* hun alle hulp en bijstand in hunne ondernemingen tegen den Stadhouder en den Stadhouderlijken Regeeringsvorm waarlijk *beloofd* en *toegezegd* heeft, en dat nimmer die Staatsleden, die Regenten, die Volksbestierders en Aanvoerders, de zaken zoo sterk zouden doorgedreven en met opgerichten hoofde tot het uiterste toe vol gehouden hebben, indien zij gedacht hadden op de mogelijkheid, dat Frankrijk hen op 't flot bedriegen zoude. Dan, is deze mijne vooronderstelling wel waar? ja, eerlijke Patriot! brave en eerlijke Lezer! het is zelfs geene vooronderstelling meer! het is eene nu bewezene waarheid! Uwe Hoofden erkennen het zelve! Uwe Historieschrijvers voeren het zelfs als een beklag aan! Kan ik dit bewijzen? ja zeker! De *Vervolgschrijver* in zijn laatstuitgekomen XI. Deel, na opgave van zoovele Hollandsche Staatsbesluiten in 't jaar 1786. tegen den zoo bedaard blijvenden Stadhouder, tot het schorsen zijner Erfwaardigheid als Kapitein-Generaal, tot het ontnemen der Patenten, en Commando in 's Hage, tot Wapeningen en Beschermingen van Vrijcorpsen en Volks-

genootschappen, tot afdanken en aannemen van Krijgsvolk van den Rhijngraaf *van Salm*, na de voorstellen tot afzetting des Erfstadhouders van alle zijne Waardigheden, na sterke bevelen aan alle het Krijgsvolk op Hollandsche betaling staande, tot aanmarsch van hetzelve zonder *territoir* te ontzien, en andere diergelijke thans herroepene en vernietigde handelingen; deze Schrijver erkent zelf, en laat hierop volgen, dat alle die stappen steunden op *de beloofde toezegging van bijstand en medehulp* van *'t Fransche Hof.* Hooren wij hem bl. 285. en 't zal alles afdoen: „ *Zo veele en zo sterke Staatsbesluiten* (zegt de Schrijver), *zo veele en zo groote stappen, als wij ter Vergadering van Holland zagen neemen, die veeler goedkeuring en toejuiching vonden, terwijl zij, van den anderen kant, op 't sterkst gewraakt werden, en waarover de Nakomelingschap versteld zal staan,* STEUNDEN *niet weinig op de* TOEZEGGING *door den Franschen Afgezant, den Markgraaf* DE VERAC, *die zich grootlijks in alle deze bedrijven* MENGDE, *aan eenige Leden der Hooge Regeering, in 't midden van Herfstmaand, gedaan,* „ *dat de* „ *Koning van Frankrijk het in beweeging* „ *bren-*

„ *brengen van Troepen door Zijne Hoogheid* „ *aanzag, als eene openbare Rebellie, en* „ *hiervan verklaaring hadt laaten doen aan* „ *de daarbij belang hebbende Ministers ten* „ *zijnen Hove; met bijvoeging, dat, hoezeer* „ *Zijne Majesteit voorneemens ware, zich niet* „ *te willen bemoeijen met de binnenlandsche* „ *Geschillen van deezen Staat, hij, egter,* „ *met geene onverschillige oogen zou aan-* „ *zien, dat dit door andere Mogendheden* „ *gedaan wierd, en, bij gevolg,* ZO ZULKS „ GESCHIEDDE, *Holland* MET AL ZIJNE „ MAGT *zou beschermen.*" — *Deeze toezegging, ten breedsten uitgemeeten, baarde een allersterkst vertrouwen bij de Partij, der Grondwettige Herstellinge toegedaan. Van zulk eene* MAGTIGE *Hulp zich verzekerd houdende, scheenen zij geene vreeze te hebben, dat de Zee, hoe zeer ook door Staats-orkaanen ontroerd, hun te hol en te hoog zou kunnen gaan.*" Hij voegt er in een *noot* bij: „ *De Heer Capellen tot de Marsch schrijft met zo vele woorden:* „ *Ik ontken* „ *niet, dat mijn vertrouwen op den bijstand* „ *van Frankrijk, der Patriotsche Partij,* „ *zo stellig en bij herhaaling toegezegd,* „ ONBEPAALD *was.*" Ja! men leest zelfs

 bij

bij den meergemelden MANDRILLON, bl. 87. een' Brief, die hem zoude geschreven zijn van den Prins van Pruisfen, *Frederik August* den 3 Dec. 1787. waarin die Vorst Hem en zijne Patriotten ten sterksten verwijt hunne onberaden stappen in het aanhouden van hare Koninglijke Hoogheid de Princesse, Gemalin van Neêrlands Stadhouder, en hun *dwaas* vertrouwen op krachtdadigen en welmeenenden bijstand van Fransche Krijgsmagt. *Welke ongepaste onvoorzigtigheid* (leest men daar) *begaan de Patriotten! Op weg aangehouden de Zuster van eenen Koning, die kortling den Rijkstroon beklom, en reeds voorstellingen van vriendlijke schikking gedaan had. Dit was hun eigen glazen inslaan: men liet zich verschalken door Fransche beloften* (par les paroles Françoises). *De Koning van Pruissen vraagt met reden om voldoening van dien hoon. Men weifelt daaromtrent. Hij zendt bericht dat hij Krijgsvolk laat aanrukken. Gij trekt het in twijfel. Waarom? omdat Frankrijk u zegt: „Hij zal niet durven. Wij komen naar „Givet. Hij zal wel aan de Frontieren „stil blijven.“* Niets van dat alles. *Nog blijft gij de Franschen wachten op dien tijd,*

dat

dat de Pruisfen reeds voor de poorten van Amfteldam ftaan. De .... Couranties blijft de Stad Amfteldam nog aanmoedigen om zich te verdedigen, omdat de Franfchen dezelve niet zullen varen laten. Men zendt; men rent te post naar Givet. Men vindt er in plaats van een Kampement vier Franfche Officiers (gelijk de Keizer ook moet bericht hebben), die zich zelven vermaakten met malkanderen fpreukjes te vertellen; terwijl Amfteldam bezig was met capituleren, en Pruisfisch en Hollandsch Guarnifoen ontving. Zie daar in der waarheid de afgeloopen historie van eene zaak, kwalijk aangevangen, nog erger vol gehouden, en vrij droeviger geëindigd." Maar dat evenwel de Koning van Frankrijk *heimlijk* en *onder de hand* die partij, die toen in Holland bovendreef, en waarmede het meerder gedeelte der Leden van Holland tegen de Staten van andere Provincien het hield, heeft onderfteund, en kundige Officieren en manfchap van tijd tot tijd heeft toegezonden, fchoon buiten kennis der Staten Generaal en der Geunieerde Provincien, onder het bevel van den Ridder *de la Barrière*, is eene waarheid, die thans geftaafd is door de ontdekte *Originele Stukken* en

Bevelschriften des Konings, uitgegeven in de *Ned. Jaarb.* 1787. bl. 5703. Niemand neme mij kwalijk, dat ik op dit gewigtig en thans zoo duidlijk bewezen stuk zoo lange blijf stilstaan, en zoo ernstig aandringe; ik doe zulks niet dan op voorgang van den Staat, de Republiek zelve. Hooren wij, hoe men in de *Missive voor de Generale Petitie en Staten van Oorlog* den 27 Dec. 1793 zich aan Hun Hoog Mog. hierover uitdrukt; *Het zijn de Intrigues van het Fransche Ministerie onder den anders goedhartigen en deugdzamen Lodewijk den XVI, welke, om Engeland met des te meer nadruk te vernederen, ons te verzwakken, aan den band te houden, of op het sleeptouw te nemen, in het midden van een voorspoedig en gelukkig Volk onrust verwekt, ontevredenheid heeft opgeruid, en de zaden van misnoegen en oude partijschappen kiemen deed; met dat gevolg, dat een aanzienlijk gedeelte der natie door eenen ijdelen waan* VAN DIE VALSCHE VRIJHEID, *waarvan haare verleiders zelven naderhand de slagtoffers geworden zijn, verblind en zooverre is vervoerd geworden, dat sommigen ter goeder trouw, maar velen door lage en verfoeielijke oogmerken aangedreven,* ge-

getragt hebben de gevestigde orde van zaken in ons Vaderland omtekeeren; waarvan het uitwerksel is, dat men met de gevolgen van eene verwarring blijft worstelen; waarvan de zaden alsnog diep bedolven liggen, en de uitkomst onberekenbaar is; eene verwarring, welke, zoo de Almagtige het niet verhoedt, in onzen ondergang eindigen kan." Ziedaar de vruchten van 't zoogenoemd pogen om eene gewaande *Grondwettige Herstelling*, en van het wuft vertrouwen op de medehulp van *'t Hof van Frankrijk!*]

Hierdoor nu [door die geweldige pogingen van dat laatste slag der Patriotten] was er iets meer *dan gewoonlijk* noodig, om dat werk eenen keer te doen nemen.

'T Geval met Hare Koninglijke Hoogheid had dat gevolg, dat de Koning van Pruissen [hoogstderzelver Broeder] de behoorlijke *voldoening* hiervan niet kunnende bekomen, met voorkennisse van den Koning van Engeland, de zaken *te recht bragt.* Toen Pruissen dreigde

AANM. „ Men noemt het *Revolutie.* Die naam „ is reeds ingeworteld. Men had het behooren te „ noemen *herstel der Constitutie.*"

en daadlijk inkomen.

De Koning van Frankrijk, die dat werk had aangezien, en, ten tijde dat de zaak daar was, niet hielp, maar in tegendeel die *Satisfactie* den Hoofden aanried, wapende zich [daarna], ten minsten in schijn. Engeland doet hetzelfde. De Staten van Holland verklaren hierop, dat de zaken in de Republiek geschikt waren, en zij dus de door hun gevraagde hulp (*Ned. Jaarb.* 1787, bl. 5106.) nu niet behoeven. Hierop doen Engeland en Frankrijk den 17 Octob. eene onderlinge Verklaring, dat zij van weêrszijde zich ontwapenen zullen (n°. 1259). En den 16 Nov. 1787. vernietigen de Staten van Holland de *fameuse* [en fijn gesponnen] *Acte van Verbintenis der Regenten* van den 8 Aug. 1786, en ontslaan dezelve van die Verbintenis (bl. 5688).

[AANM. 1793. Ruim zoo sterk hebben hieromtrent de Staten van Groningerland bij hunne nadere vastselling der Staatsgesteldheid gesproken, wanneer zij §. 3. zich dus uitdrukken, *Ned. Jaarb.* 1789. bl. 1442: *Dat bij het doen der Eed op de Constitutie, door alle Ambtenaars eene verklaring zal worden geteekend, dat zij geen deel gehad hebben aan de zoogenaamde Acte van Verbintenisse, op den 8 Aug. 1786. te Amsterdam*

dam opgericht, en bijaldien zij dezelve mogten vertekend hebben, zij door het doen der Eed op de Constitutie zich ontslagen zullen houden van alle verplichting daardoor op hun gelegd; ook nimmer diergelijke VERBINTENISSEN *wederom zullen aangaan, of dat zij anders terstond van hunne Ambten en Bedieningen zullen zijn* VERVALLEN, *en boven dien als* BEROERDERS *van den Staat andere ten voorbeeld worden gestraft.*]

De Republiek, schoon uitgeput in middelen, krachten, en achting, dus aan zich zelven terug gegeven, hebben de Staten Generaal zich op nieuw en plechtig aan elkander verbonden bij eene formele *Verklaring* den 18. Febr. 1788. ter bewaring der *Grondwetten* van den Staat en den vorm der Regeering. *Ned. Jaarb.* 1788. bl. 250. De Republiek gered. Nauwer vereenigd.

Tot meerdere verzekerdheid van dien is er den 15 April daaraanvolgende een *Nieuw Verbond* van onderlinge Bescherming en Verdediging aangegaan tusschen *de Koningen van Engeland* en *Pruissen*, elk afzonderlijk met de *Republiek* (n°. 1263. 1264.); waarbij Nieuwe Verbintenis met Engeland en Pruissen.

§. 1. en 2. beloofd wordt, dat, waar ter wereld een van beide de Natien vijandlijk worden

aan-

aangevallen, de andere tot Verdediging toe zal schieten, te water en te land.

§. 3. De Koning belooft en *garandeert* de Waardigheden van den Heer *Erfstadhouder, als uitmakende een essentieel deel van de Constitutie der Republiek*, zoo als dezelve in de jaren 1747. 1748. 1766. zijn opgedragen en bevestigd, tegen alle pogingen van het tegendeel.

§. 4. Aan de zijde van Engeland worden de Onderstanden bepaald op 8000 voetknechten, 2000 ruiters, 12 linieschepen en 8 fregatten; aan de zijde der Republiek op 5000 voetvolk, 1000 ruiters, 8 linieschepen en 8 fregatten, — enz.

§. 5. Die hulptroepen zullen naar de opkomende noodzakelijkheid vermeerderd worden; maar de vermeerdering der Republiek zal niet gaan boven 10000 voetknechten, 2000 ruiters, 16 linieschepen en 16 minderen.

§. 6. Zoo eenige Europische Mogendheid in verre landen, Afrika, of de Indien, vijandlijkheden doet, poogt te doen, of dreigt te doen, zal de *Gouverneur* aldaar, zonder verderen last en zonder uitstel, dadelijken bijstand aan de aangevallen partij verleenen, en die vijandlijke schepen in zijne havens niet toelaten dan bij nood der zee.

§. 7. Zoo

§. 7. Zoo beide de vereenigde Mogendheden met eenen gemeenen vijand in oorlog geraakten [Dit geval is thans 1793.] zal men de wapenen niet nederleggen dan met gemeene toestemming, en onderling over vrede of wapenstilstand raadplegen.

§. 8. In plaats van manschap kan men hulp in geld verschaffen, volgens berekening bij afzonderlijk Artikel.

§. 9. Den leeftocht en voeder zal men voor den gewonen prijs leveren; en de troepen zullen aan 't bevel gehoorzamen van die Mogendheid, die ze behoeft en gebruikt: maar zij mogen niet afzonderlijk gebruikt worden, dan met toestemming van hun Opperhoofd, en onder eigen militaire krijgstucht.

§. 10. Gedurende den handel over een Commercieverdrag, zal men elkander behandelen, als de meestbegunstigde Natien. Doch de Tollen blijven op den ouden voet.

§. 11. De GG. Staten, bij 't Vredesverdrag met Engeland, *Negapatnam* voor eenig aequivalent terug wenschende, en uit §. 6. nog nader bepaald moetende worden over de Vaart door de Oostindische Colonien der Republiek: zoo belooft de Koning hierin voordeelige schikkingen te maken. Hierover zal men, om dit Verdrag niet

niet te vertragen, afzonderlijk handelen, doch moet binnen 6 maanden afgedaan worden.

Nader Verbond tusschen Engeland en Pruisfen.

Op dit Verdrag volgde op *het Loo*, in tegenwoordigheid van den Koning van Pruisfen zelve, den 13 Jun. 1788. eene nog naauwere, maar voorloopige, *Verbintenis* tusfchen Pruisfen en Engeland (n°. 1267.). Het eindoogmerk van dezelve blijkt uit de Voorrede, te weten, eene naauwer Vereeniging en onderling Verband tot bevordering van wederzijdsche belangen, zoo dat teffens hiermede sterker toegetrokken worden de reeds gelegde banden met de Republiek. Men belooft daarin

§. 1. Met alle krachten en middelen, en onderlinge vereeniging te zorgen, dat het bedongene, bij Verdrag van 1742. den 18 Nov., tot beschermingе van den tegenwoordigen toestand van Europa gehandhaafd worde.

AANM. „ De Staten G G. waren toen ook daartoe genoodigd. Zie den *Europ. Merc.* 1743. D. I. „ bl. 94. Dat Verdrag zelve is bij ROUSSET *Recueil des Traités* T. XVIII. p. 45."

Garantie der Staatsstadhouderlijke Constitutie.

§. 2. Het Verbond, den 15 Apr. 1788. van beide zijden met de Republiek aangegaan tot standhouding van derzelver *Vrijheid* en *Onafhankelijkheid*, en vastgestelden *Regeeringsvorm*, zal met ge-

gemeenen raad, daad, en bijstand, krachtdadig gehandhaafd worden.

§. 3. Indien door eenig geval de Republiek meer hulp benoodigd had dan bedongen is, of indien dezelve met alle kracht moest bijgestaan worden: zal men onderling over de benoodigdheid tot die zekerheid of bescherming besluiten.

§. 4. Indien eenige Mogendheid, uit haat van dit Verbond, of van anderen hiertoe betreklijk, eenige moeilijkheid aan een der Bondgenoten wilde aandoen, zal men dit, met gemeenen raad en daad, afweren, en elkanders bezittingen beschermen.

§. 5, 6. De hulpbenden, hiertoe te leveren, zullen zijn 20,000 man voetvolk, en 4,000 ruiteren, om die binnen twee maanden te bezorgen, en op 't vaste land van Europa te gebruiken; maar zoo die hulp niet toereikte, zal het getal naar omstandigheden vermeerderd worden.

AANM. ,,Men vindt dit Verdrag elders genoemd ,, *Een proefstuk van welbegrepen Staatkunde en een* ,, *nieuw Bolwerk voor de veiligheid van onze Constitutie; niet min gelukkig voor geheel Europa,* ,, *welker evenwigt in de Politique Balance daardoor* ,, *meerder dan ooit wordt bevestigd.*"

[AANM. 1793. Hoe zeker en klaarblijkelijk heeft zich dit niet vertoond in dit loo- Nut daarvan 1793.

loopende jaar 1793, waarin *de Fransche Natie*, of zij, die de Fransche Natie op den naam van *'t Volk* aan hunne grilligheden opofferen, en op eene Tyrannische wijze, en volmaakt *Despotisch* regeeren, aan onze Republiek op nieuw den oorlog aandeden, en zulks klaarblijkelijk uit *haat* tegen onze vastgestelde *Constitutie*, of liever, om onder dat voorwendsel, meester te worden van alle Schatten, en om alle Kooplieden, en gegoede Ingezetenen te *sansculottiseren*, en *dood arm* te maken. Wat is toen die beloofde hulp en bijstand van Engeland en Pruissen, aan de Republiek niet onbegrijplijk gelukkig te stade gekomen! maar ook, mag men zeggen, wat is sederd ik het vorige schreef, de gedaante der zaken in Europa niet onbedenklijk veranderd, en wat heeft die geweldige stroom van *overgedrevene Philosophische Denkbeelden* of nieuwerwetsche *Philosophie*, of, wil men het zachter hebben, die pogingen, om het zoo bijzonder in Amerika gelukte, maar in Europa volslagen onmogelijke, Regeerings Systema natevolgen, niet eene algemeene verwarring verwekt, en eene vereeniging van krachten, van Vorsten, van Volkeren, en Natien, nood-

na-

zakelijk gemaakt, die anderszins uit hoofde van bijzondere belangen veeltijds van elkander verwijderd waren en zijn. Maar wat zal nog het einde wezen, als alles tot bedaren komt, en men eene algemeene Vrede zal willen maken! Kunnen hieruit wederom geene nieuwe voorvallen, nieuwe belangen, nieuwe Alliantien, nieuwe Oorlogen opstaan? dit zal de tijd beslissen. Ten aanzien onzer Republiek, van buiten, schijnen de uitzichten niet ongunstig, ten minsten:

Gunstige vooruitzichten van buiten.

1.) Voor de blijvende banden van Vereeniging met Engeland en Pruissen.

2.) Voor een vredesverdrag met Frankrijk, waarbij te hopen is, dat die Natie zal afzien van alle pogingen, om onze Republiek op nieuws in verwarring te brengen, door 't in de hand werken der *Malcontenten*.

3.) Voor eene algemeene en gegronde verachting en verfoeijing van de *Jacobijnen* en Voorstanders van *Rousseau*, *Paine*, enz. die zich nog in ons land mogten bevinden, aldaar de Schriften van *Rousseau* blijven aanprijzen, en zich schuil houden onder vele anderszins *brave Patriotten* en *Misnoegden*, die zich dikwils laten medesleepen zonder te weten, tot wat einde zij zich inschepen,

pen, totdat zij te laat zien, dat zij bedrogen zijn.]

Van binnen gevestigd door een onderling Verbond der zeven Provincien.

De zaken voor Europa [en voor ons van buiten] dus vastgesteld zijnde, zorgde men ook alhier van binnen voor de rust en verzekerdheid der *Constitutie.* En wel:

1.) Door eene *Solemnele Acte* of *Verbindnis* der Zeven Souvereine Bondgenoten onder elkander, tot handhaving der *Grondwettige Constitutie* der Republiek en der gevestigde orde van zaken in de Provincien, den 3 Julij (n°. 1268.) van welke *Acte* twee *Afschriften* gemaakt zijn, waar van het eene plechtig is overgegeven aan den Heere *Erfstadhouder* voor zich en zijne Nakomelingen; het ander Afschrift weggelegd is in *den Raad van State der Vereenigde Nederlanden* (18), bij welke gelegenheid ook een *penning* geslagen is.

[AANM. 1793. Die ons beschreven wordt in de *Ned. Jaarb.* 1790. bl. 1892, op wiens eene zijde men ziet een *Eikenloof*, met Latijnsche woorden, die dezen zin hebben: *De vrijheid des Volks* (*offert*) *aan de Va-*

(18) Ik had hierbij moeten vermelden, dat dit een gevolg was van de voorafgegane verklaring der *Staten Generaal*, waarbij zij den 18 Febr. 1788. *Ned. Jaarb.* bl. 250. zich onderling verbinden om de *Stadhouderlijke Constitutie* te handhaven: waarvan hierboven.

Vaderlandsche Helden. En ter andere zijde in dezen zin:

De Republiek, na het nedervellen der Dwingelandij, na meermalen met openbare en bedekte krijgsmagt door zeergeduchte en magtige vijanden te vergeefs te zijn belaagd, van ondeugende ondernemingen van snoodaards verlost, en eindelijk onder 't bestuur van God haren Grondlegger, door eene naauwer verbintenisse onder de Bondgenoten duurzaam gemaakt zijnde, hebben de Hoogmogende Staten der Vereenigde Nederlanden dezen Penning laten slaan.

MDCCLXXXVIII.

Maar ook hebben de Staten van *Gelderland* afzonderlijk eenen gedenkpenning vervaardigd, die de gedachtenis verlevendigt, dat de Republiek door een *Standvastig gedrag voor haren ondergang is bewaard.*]

2.) Dit is nog steviger bevestigd [en bestendiger gemaakt, zooverre bestendigheid in 't ondermaansche en bij de Volkeren te vinden is] door een nader Verbond tusschen de Koningen van Engeland en van Pruissen den 13 Aug. 1788. (nº. 1269.) bij 't welke — Door een Garantie-Verbond met Engeland en Pruissen.

§. 1, 2. De vorige Verbonden voor de rust

van Europa, en onderlinge Verdediging, vernieuwd worden.

§. 3, 4. Indien eenige Europische Mogendheid een hunner moeien wilde, zal men elkander bijspringen met 16000 voetknechten en 4000 ruiters. Maar de Engelsche Koning zal die hulptroepen niet gebruiken buiten Europa *noch* in Gibralter. Men kan met geldgeven volstaan, als de hulpvragende partij er niet tegen heeft. Men kan bij benoodigdheid meer hulp vragen.

§. 5. Men hernieuwt en bevestigt nu nog plechtiger het vorige Verdrag van den 13 Junij ten opzichte der *Vrijheid, Onafhanglijkheid*, en *Regeeringsvorm onzer Republiek*, volgens het bepaalde op den 15 April. En indien te eeniger tijd hieruit noodig wierd, om *de Republiek* met alle krachten bijtespringen: zoo zal men bij gemeen overleg en bijstand daartoe de bepalingen maken. En bijaldien aan eene der Verbondene Partijen, om die *Garantie*, eenige moeilijkheid wierd aangedaan: zoo zal de een den ander helpen volgens §. 3. en 4. (19)

Dit

(19) Een Buitenlandsch Schrijver, met Democraatsche Beginselen bezield, heeft onlangs uit even die Verdragen van *Garantie* de zwakheid en wankelbaarheid onzer Republikeinsche Constitutie tegen de aanvallen van *misnoegde Ingezetenen* aangevoerd. Hij zoude gelijk hebben, indien de

Dit alles dus geſchikt, en tot handhaving onzer Republiek vastgeſtèld zijnde, 't welk ik wenſche; dat vast en geſtadig blijve, en door geene onmin of tusſchenkomende oorlogen, buiten kracht Slotwensch.

de Staat niets anders dan die *Garantie* van buiten hadde; maar de belangen van weldenkende Ingezetenen, de belangen van de Koopliedèn en Zeevaart, de overtuiging van de zegeningen, die wij genieten, de liefde tot rust onder de werkzame burgeren groot en klein, en de thans zoowel gevestigde Eendragt onder de Regenten, Staatsleden, en Provincien, en het kennelijk herſtel der gewigtigſte Misbruiken, en de *grondwettige* Verbeteringen in den Staat, met de grootſte hartelijkheid en eenparigheid van Staten en Stadhouder, zijn op zich zelven zoovele Garandeurs, dat eene buitenlandſche Garantie alleen in den hoogſten nood kan ſchijnen te pas te komen. Men ſtelt in Engeland altijd veel krachts en klems in de *twee Parlementen*, die, als zij welmeenend en welgezind zijn, met den Koning de ſterkſte pogingen van kwaadwilligen kunnen tegenſtaan; en men bedenkt niet, dat zoovele Steden van Holland, als er zijn, dezelve zoovele kleiner *Parlementen* uitmaken in de *Vroedſchapscollegien*, voor zooverre die insgelijks als de *ware en duurzame Repreſentanten van de Burgerijen en 't Volk* bij de Conſtitutie bekend zijn. Het *Volk* toch oulings om die Privilegien tegen Spanje gevochten en die bevestigd gekregen hebbende, heeft onzen Regeeringsvorm, zoo als hij thans is, zelf verordend, zelf ingeſteld. Men zorge dan ſlechts, dat die *Repreſentatien* blijven beſtaan uit *welmeenende en welgezinde Burgers*; zoo als het plicht is; en men zal nooit buitenlandſche *Garantie* behoeven.

kracht gerake: zoo is het nu de zaak der Republiek geworden, om, *van binnen*, door *heilzame verordeningen* de vervallen zaken en uitgeputte schatkisten te hulp te komen, en te zorgen, dat Weldenkenden alomme tot 's Lands bestuur gebezigd worden, om alle nieuwe scheuringen te verhoeden: en om *van buiten* door *Verbonden* van *Koophandel* en *Navigatie*, indien zij te bekomen zijn, als ook door andere middelen, den vervallen buitenlandschen *Koophandel* en *Zeevaart* (het eenigste kurk, waarop wij drijven) optebeuren, en tot vorigen bloei (is 't mogelijk) terug te brengen. Waartoe God zijnen zegen geve, en de pogingen, bijzonder van den Heere Stadhouder, doe voorspoedig zijn!

[AANM. 1793. Hoe verre aan alle deze wenschen voldaan is, of voldaan heeft kunnen worden, is thans ieder bekend. Daar zijn reeds groote stappen tot gewigtige verbeteringen van Misbruiken gedaan. De Besluiten genomen op de *Rapporten van 'het Finantie-* en *Defensiewezen* wijzen dit uit. De God des Vredes zegene ook nu onze wapenen tegen eene wrevelige, bondbreukige, en God noch menschen ontziende Natie, en schenke aan ons dierbaar Gemeenebest eenen spoedigen, luisterrijken, en voordeeligen Vrede!]

IIde STUK.

IIde STUK.

IETS

OVER

NEDERLANDS

KOOPHANDEL, GROEI, VERVAL, EN HERSTEL.

VOORBERICHT.

Mijn oogmerk was geenszins bij het opſtellen dezer kleine Schetze (zeker een aangenamer Onderwerp dan 't vorige), den Nederlandſchen Koophandel te beſchrijven, noch over deszelfs oorſprong, voordgang, als anderszins, te handelen, maar alleen, zooverre mijne kundigheden reikten, en mij de beste Schrijvers voorlichtten, in een beknopt tafereel bijeen te brengen de oorzaken van zijnen aanmerkelijken *groei*, van deszelfs toenemend *verval*, en van de aangewende en nog mogelijke en gebruikbare *middelen* van *herſtel*, zoo als de zaken tegenwoordig geſteld zijn, om of het iets medewerken konde tot in- Oogmerk van 't Werk.

lichtinge voor 't vervolg. Tot welk einde ik deze Schetze ook thans door den druk gemeen makende, raadzaam vinde, bij wijze van Voorbericht, hier eenige aanmerkingen vooraf te laten gaan over de middelen van ons bestaan en onzen handel. In mijne *Historieschets der Verbonden van de Republiek met de buitenlandsche Mogendheden*, die ik jaarlijks op 's Lands Academie gewoon ben breeder te verhandelen, spreke ik over den toestand onzes Handels en der Zeevaart, van de vroegste tijden af (1), en van derzelver uitstekende aanmoedigingen, ook voor den aanvang der Republikeinsche Regeering door de Nederlandsche Vorsten (2), en zulks wel door middelen, 1.) van *Privilegien* en Vergunningen der Natien onder elkanderen, 2.) door heilzame *Wetten* en Verordeningen binnen 's Lands (3), en 3.) door onder-

Onze Koophandel van de vroegste tijden.

(1) *Primae Lineae Historiae Federum Belgii Federati*, Cap. IV. §. 298. sqq.

(2) Zie F. V. MIERIS *Historie der Nederlandsche Vorsten* enz. *tot den dood van Keizer Karel* V, 3 Deelen, 1732. f°.

(3) Hiertoe behooren de drie bekende *Edicten* of *Ordonnantien* op de Zeevaart, het eerste van *Maximiliaan* Grootvader van Keizer *Karel* V. den 8 Jan. 14$\frac{87}{88}$. (n°. 83), het tweede van *Karel* V. zelven, genoemd *Ordonnan-*

derlinge *Zee- en Handelverdragen*, waarbij de Zeevaart en Koophandel der Nederlanderen uitermate begunstigd werden. Ik hebbe aldaar teffens met eén woord (§. 232. p. 241.) aangewezen de verscheidenerlei hoofdonderwerpen, welken den Koophandel opleverden en werkzaam maakten, en hebbe dezelve gebragt tot deze drie; namelijk: den *invoer* van vreemde waren; den *uitvoer* van eigene waren, en den zoogenoemden *Oeconomischen*, of liefst *den Vrachthandel*; allen in hunne verscheidene takken. Het zal den lezer mo-

nantie op de Zeevaart der Nederlanden, den 27 Dec. 1540. (n°. 120), het derde van denzelfden Vorst, meer uitgebreid, op den naam van *Ordonnantie*, *Statut en Edict op het faict der Zeevaart*, *Equipage en toerustinge van Schepen*, *zoo Koopvaarders als Visschers en andere*, *mitsgaders van den geschutte*, *munitien*, *mannen van waerre en meer andere zaken dienaangaande*, den 29 Jan. $\frac{1549}{1550}$. (n°. 134.) Waarbij men voege de nadere *Ordonnantie Statuit ende Eeuwig Edict op het fait van de Zeerechten*, *toerustinge en Zeevaart van Koning Philips*, den 31 Oct. 1563, 't welk door ADR. VERWER met ophelderende aanteekeningen is uitgegeven in zijn Werk, *Nederlants Seerechten*, 4°. 1716. bl. 71. ook te vinden in 't *Groot Plakaatboek* van *Cau en Scheltus*, D. I. bl. 796. *Plak. van Vlaanderen*, D. II. bl. 307. en SCHWARZENBURGH *Charterboek van Friesland*, D. III. bl. 591.

mogelijk niet ongevallig zijn, indien ik vooraf hier een oogenblik bij ſtille ſta.

Is de grond van Neêrlands luister.

De Republiek, en wie ontkent zulks? is hare grootheid, hare magt, haren luister, verſchuldigd aan den Koophandel en Zeevaart. Verdwijnen die, zoo verdwijnt die grootheid, die magt, die luister; het is met de Republiek gedaan, en 't magtige, prachtige, *Tyrus*, onze Republiek, vertoont weder zijne arme Viſchershutten en Stulpen. In haren eigen boezem toch bezit zij niet dat gene, 't welk in aanmerking komt bij, of kan opwegen tegen de onmetelijke ſchatten, die in de Republiek of in omloop zijn, of bij buitenlandſche Volkeren uitſtaan, of nog in de Republiek bewaard worden.

Erkend bij Vreemden.

Reeds in de vorige Eeuw, de Eeuw der Spaarzaamheid gepaard met groote Winſten, had de Koning van Frankrijk LOUIS XIV. daarvan zulke grootſche en der waarheid mogelijk naastkomende denkbeelden, dat Hij in een' brief, eigenhandig, aan zijnen Afgezant, den Grave *d'Estrades* ſchreef (D. IV. bl. 8. Ned. Vert.): *Het is zeker, dat in geen land in de waereld wezenlijk zoovele ſchatten zijn, als in de zeven Provincien, en in een tijd zelfs, dat alle de andere Staten of arm zijn, bij gebrek van een' gewonen koophandel, of de voornaamſte vrucht*

van

van den kunnen, sederd dezen oorlog — verliezen; gelijk Frankrijk. Men ziet rijke Vloten van twintig Millioenen in Texel komen, die men niet kan zeggen, dat geen gouden Koopmanschappen zouden wezen; want zij terstond in gereed geld veranderen, tot nadeel der andere Staten, die ze niet ontberen kunnen, en verplicht zijn, zich van geld uittemergelen, om die Koopwaren magtig te worden. Op eene andere plaats (D. VI. bl. 182.) schrijft de Graaf *d'Estrades* aan 'sKonings eersten Staatsdienaar, den Heer de Lionne: *De Steden Amsteldam en Rotterdam, alwaar de zetels der Admiraliteiten zijn, willen op generlei wijze naar het breken met Spanje luisteren, uit hoofde van 't groot belang, 't welk zij in den Koophandel hebben. De Stad Amsterdam alleen heeft vijfhonderd Schepen in Spanje, te Smirna, en in de Middelandsche Zee met eene lading van dertig Millioenen, die hun zestig Millioenen zullen inbrengen, zoo zij in behouden haven komen* (4). Voeg hier nog bij, het geen de

(4) Hoe wenschlijk ware het geweest in de afgeloopen jaren, dat de Fransche Afgezant *de la Vauguion* aan 'sKonings eersten Staatsdienaar, den Graaf *de Vergennes*, had kunnen of moeten schrijven: *De Steden — — — willen op generlei wijze naar het breken met* ENGELAND *luis-*

de Koning te voren schrijft, D. III. bl. 141: *'Het geval scheen toen onmogelijk, dat een Staat, die agt- of tienduizend Schepen heeft, eenige Vaartuigen van mijne onderdanen, waarvan in een gansch jaar geen tien of twaalf naar Holland gingen, zoude willen aanhouden.*

Ik kan wel geloven, dat men in *Frankrijk*, en in deze Brieven de zaken wel eens met een vergrootglas beschouwd heeft; hoedanig er veel in *d'Estrades Brieven aan den Koning* uit toen dienende oogmerken voorkomen: maar 't is toch ook waar, dat toen ter tijd de handel nog meest met Nederlandsche Schepen op Frankrijk gedreven werd, en Engeland en Frankrijk nog in hunne kindschheid waren, wanneer onze Republiek reeds eene Reuzengestalte in hare Welvaart en Koophandel had aangenomen. En 't is niet dan aan Nederlands Koophandel toeteschrijven, dat die Koningrijken, Engeland en Frankrijk, opgewekt zijn, om den hunnen uit te breiden.

Hoo-

luisteren, uit hoofde van het groot belang, 't welk zij in den Koophandel en in de vrije Zeevaart hebben in vergelijking van eenen enkelen tak van *Scheepstimmerhout. Zij hebben in Zee ladingen die* 80 *Millioenen zullen inbrengen.* (Zie boven bl. 197.) En komen zij in oorlog met Engeland; zoo is dat alles in eens verloren (zie bl. 81 sqq.).

Hooren we hieromtrent het getuigenis van den kundigen Schrijver, *Les interests des Nations de l'Europe relativement au Commerce*, 4to. T. I. p. 381. *Ce n'est peut être qu'au succès & à l'érection rapide de cette Republique, que sont dus les progrès de Commerce de l'Angleterre & de la France — — longtems occupées uniquement d'une industrie interieure*; dat is, *Het zijn denklijk de groote voorspoed en de schielijke oprichting van die Republiek, waaraan Engeland en Frankrijk verschuldigd zijn de vorderingen van den Koophandel, die langen tijd te voren alleen zich bezig hielden met hunne binnenlandsche vlijtbetooning en werkzaamheid.* Diezelfde Schrijver laat er, p. 387, op volgen: *La puissance, que la Hollande a montrée a l'Europa à la fin du siècle dernier & au commencement de celui où nous vivons, est dans l'Histoire du monde le seul exemple d'une puissance si étendue, uniquement formée par les Richesses, que procure le Commerce*; dat is: *Het Staatsvermogen, het welk Holland in 't slot der laatste, en 't begin der Eeuwe die wij beleven, aan gansch Europa vertoond heeft, is in de Geschiedenis der Wereld het eenigste voorbeeld van een zoo uitgebreid Vermogen, 't welk alleen gevormd is door de Rijkdommen, die de Koophandel verschaft.*

Het

Het moet voor een waar Nederlander, voor een' echten en rechten *Patriot*, een groot genoegen zijn, wanneer hij zelfs door buitenlanders erkend vindt, dat Engeland en Frankrijk de opkomst en de grootste voordgangen hunner *Commercie*, verschuldigd zijn aan onze Republiek; en 't moet hem ook behagen, dat hij nog heden door buitenlanders hoort getuigen, dat, hoezeer er eenige Handeltakken in de Republiek verminderd zijn, er echter geene Natie, indien men Engeland alleen uitzondert, nog tegenwoordig is, die ten aanzien van Handel en Zeevaart zich met de Hollanders kan gelijk stellen, en dat er geen Koningrijk der aarde is, waar de binnenlandsche handel zoo sterk en levendig is als hier. Dit getuigt nog kortling de Brunswijksche Hoogleeraar LUDER (5).

Nader gestaafd.

Dat nu die *Koophandel* en *Zeevaart*, reeds vroeg groote vorderingen en aanmerklijke winsten heeft aangebragt, en al voor den aanvang onzer Republiek, als de voorname grondslag van 't bestaan der Ingezetenen werd aangemerkt, zulks wordt met uitdrukkelijke en zeeraanmerkenswaardi-

(5) *Einleitung in die Staatskunde nebst einer Statistik der vornehmsten Europäischen Reiche.* Erster Theil, seite 421. 8°. 1792.

dige woorden getuigd in de voorrede van het bekende *Edict* op de Zeezaken of Amiraliteit van *Maximiliaan* en *Philips*, Grootvader en Vader van Keizer *Karel* V. den 8 Jan. 14$\frac{87}{88}$. (n°. 83.) waar gezegd wordt, dat *de Koopmanschap is het principaalste fundament en onderhouding der gemeene zaake van onze voornoemde Landen en Heerlijkheden, en in 't bijzonder van onze Landen van Vlaanderen, Holland, Zeeland, Friesland en andere, aan de Zee gelegen, aan dewelke geen goed, profijt, of nut kan toekomen, dan door toedoen en middel van de Zee.*

Dan dit daar gelaten! In 't stuk van Koophandel, komen bij ons driederlei hoofdonderwerpen in aanmerking. A. de *Invoer* der Waren. B. de *Uitvoer* van Waren. C. de *Vrachthandel.* De drie hoofdonderwerpen van handel.

A. Wat den *Invoer* betreft; deze geschiedt van benoodigdheden, die in een land ontbreken, en die of bij buitenlanders moeten gezocht, of van hun aangebragt moeten worden. Dus worden in een Land, 't welk *wijnen*, *olie*, *hout*, *ijzer*, en diergelijken ontbeert, dezelve van elders aangebragt. De zoodanigen noemt men gemeenlijk middelen van *behoef* of *consumtie.* En indien men deze benoodigdheden betreklijk maakt tot ons Lands behoef, op zich zelf genomen, zonder in aanmerking te nemen den handel, die daar- A.) *De Invoer* van buiten.

daarmede gedaan kan worden; zoo zijn deze, uit hoofde der kleine uitgestrektheid van ons terrein, en 't gering aantal der inwonenden zeer weinig en van bijna geen belang; in vergelijking met de grooter uitgestrektheid van territoiren en de meerderheid van inwoners van andere Staten. Men neme slechts Engeland en Frankrijk. Naar de beste waarnemingen rekent men onze Republiek op 625 □ of quadraatmijlen, en 't aantal menschen tusschen 2,000,000 en 2,400,000. Hiertegen telt Engeland 6308 □ dat is, ruim 10 maal zoo veel; en de menschen op 11,800,000. Frankrijk op 10200 □ en het getal van menschen tot 25,000,000 (6). Offchoon nu naar evenredigheid van elk terrein, in ons Nederland elke vierkante mijl, door elkander, veel meer menschen bevat, en de geheele bekende wereld een diergelijk tweede voorbeeld niet oplevert; zoo staat het vast, dat die twee Rijken veel meer behoeftens vereischen dan wij, 't zij ze dezelven uit hunnen eigen boezem krijgen (gelijk voorhenen) het zij door *invoer* van buiten.

B.) De *Uitvoer* van binnen.

B. De *Uitvoer* heeft zijne betrekking tot de Voordbrengsels van een land, welken door der-

zel-

(6) Men vindt die berekening in de *Nederl. Jaarb.* 1789. bl. 935.

zelver overvloed in 't geval zijn van uitgevoerd te kunnen worden, het zij dezelve door *de Natuur* of door *de Kunst* bewrocht, te voorschijn komen. En zie daar twee *soorten* van waren, wier eersten men noemt I.) *Natuurlijke Voordbrengsels.*

I.) Natuurlijke Voordbrengsels.

En deze kan men weder tot *drie* hoofdsoorten brengen. 1.) Die uit de aarde; 2.) die uit de wateren; en 3.) die uit de *Colonien* of Volkplantingen aan 't moederland verschaft worden.

1.) Uit de aarde.

1.) De eersten zijn zulken, die uit de *aarde* of uit den grond gehaald, in 't Fransch gemeenlijk heeten *de son cru, eigen gewas.* Dezen, in vergelijk gebragt met andere landen, zijn bij ons ook zeergering. Ik zegge, in vergelijk met andere landen; 't zij men wederom lette op de grootere uitgestrektheid van andere Gewesten, Koningrijken, en Staten; 't zij op de meerdere inwendige voordbrengselen van verscheidene landen van *mijnen, kolen, ijzer, gesteentens*; alsdan bepaalt het zich bij ons meestendeels bij den *akkerbouw* en bij de *veeteelt*, en dan is de uitvoer, die van eenige aanmerking is, meest de Hollandsche *kaas* en *boter*, de Zeeuwsche *tarwe* en *meekrap.* De schrandere Rijksverweldiger *Cromwel*, aan wiens doorzichtig beleid in 't bevorderen van den Koophandel het Rijk van En-

geland zeervele verpligting, en Nederland zeervele nadeelen wegens de *Acte van Navigatie*, 1651, te danken heeft, dewijl van dat tijdstip af de Engelsche Handel het hoofd heeft begonnen optebeuren: Cromwel begreep dit ook, en hij zonderde daarom van zijne *Acte* uit de buitenlandsche waren *de son crü*, waardoor ten voordeele zijner Natie, de benoodigde Voordbrengsels van elders konden aangebragt worden: maar de bepalingen, die hij er bijvoegde, zoo ten aanzien der volle ladingen als anderszins, veroorzaakten, dat onze Kooplieden er weinig genot van trokken of weinig gebruik van konden maken, zoodanig, dat men zelf nog heden Kooplieden vindt, die meenen, dat het hun geheel niet vrijstaat, om anders dan met Engelsche Schepen goederen in Engeland aantevoeren. Met dat alles moet men zich niet verbeelden, dat de Voordbrengselen van ons Land, die tot uitvoer dienen, vooral die van *kaas* en *boter* en *vee*, op zich zelf of in aanmerking van ons klein Land zoo onbeduidend zijn of van geringe waarde: het tegendeel blijkt uit de opgave, die men enkel van *kaas*, en *wolle*, in de *Nederlandsche Jaarboeken*, langs eenige jaren herwaards, aangeteekend vindt, die in Noordholland ter wage gebragt zijn, en waaromtrent ik hier des Schrijvers

vers eigen woorden zal opgeven (1789. bl. 935.)
„ Men is, zegt hij, doorgaans in het denkbeeld,
„ dat ons Land van natuur weinig opbrengt; dat
„ zijne middelen van bestaan meestal die van
„ kunst en vernuft en werkzaamheid zijn; gelijk
„ Koophandel en Fabrieken. Het is zeker, dat
„ kunst en vernuft de voornaamste bronnen
„ van welvaart hier te Lande zijn; dat daardoor
„ dit Land niet alleen bestaat, maar ook zo
„ volkrijk bestaat, als er, in evenredigheid van
„ zijnen engen grond, geen ander Volk op on-
„ zen aardbodem te vinden is." (Hier brengt hij
de grootte en volkrijkheid der Landen van En-
geland, Frankrijk en de Republiek in vergelij-
king, 't geen ik boven toonde; en hij gaat dan
voord) „ Waar is het Land, in 't welk men
„ 4000 zielen kan rekenen te leven op ééne
„ vierkante mijl? En neemt men dan nog eens
„ de kleinheid van grond van Holland (met alle
„ zijne wateren en plassen), welke Provincie
„ echter bijna de helft van de Inwooners der
„ geheele Republiek bevat; dan rijst de verwon-
„ dering ten top Zwitzerland heeft een derde
„ van vierkante mijlen meerder, en kan echter
„ met dat al niet dan ⅓ minder zielen voeden.
„ Dit is buiten twijfel de uitwerking van Kun-
„ sten, Fabrieken, Koophandel, en Zeevaart;

„ aangezien er geen Land op den aardbodem is,
„ 't welk op ééne vierkante mijl 4000 zielen
„ zou kunnen doen bestaan. Maar men zou
„ zich echter bedriegen, wanneer men zich ver-
„ beeldde, dat ons Land geen Voordbrengsels
„ der *Natuur* hadt. Om nu van de Delfsche,
„ Leidsche, Friesche en andere *Boter* en *Kaas*
„ niet te spreken; wie zou denken, dat Noord-
„ Holland alleen *een Millioen ponden* WOL, de
„ jaren door elkander gerekend, zou opbrengen?
„ en zoo ook, de jaren door elkander gerekend
„ jaarlijks 17,000,000-, of zeventien millioenen
„ ponden KAAS? Ondertusschen is zulks zeker
„ uit de echte lijsten, op welken volkomen
„ staat is te maken."

Hij geeft daar alle de lijsten op der in de Wage gebragte ponden sederd de jaren 1767 tot 1786. ingesloten.

2.) Uit de Zee en Wateren.

2.) Het tweede soort der *Natuurlijke* Voordbrengselen komt uit de *Wateren* door *de Visscherijen*. Deze zijn van vrij grooter aangelegenheid, zoo in de Binnenwateren en aan de Zeekusten, als in de groote wijde Zeeën; waartoe behooren de *Haringvisscherij*, bij ons genoemd *de groote Visscherij*, en de *Walvischvangst*. De Visscherij op Zee is, uit hoofde der bekwame gelegenheid, ook geweest het gewigtigste en oud-

oudste middel van bestaan, 't welk den grond tot den uitgebreiden handel der Republiek gelegd heeft; eerst door 't natuurlijk en 't eenvoudig middel van *ruiling* en mangeling van *waren*; naderhand door verkoop en gelds waarde. Reeds in de XIIIde Eeuw vischten de Hollanders en Zeeuwen op de Kusten van Engeland, met verloof van en voordeel voor den Engelander. Men heeft in 't Charterboek der Graven van Holland, van MIERIS D. I. bl. 566. hiervan reeds het bewijs, waar de Koning in 't jaar 1295. veroorlooft, en aan alle zijne Baljuwen en Kustbewaarders bij *Jarmouth* beveelt, om die van Holland en Zeeland, die kwamen *om te visschen in zijne Zee bij Jarmouth* niet te moeien, maar in tegendeel behulpzaam te zijn zoo in 't visschen, als in 't behartigen van der Visscheren voordeel, als zij bij hun aankwamen; 't welk wel is waar, de Heer WAGENAAR *Vad. Hist.* D. III. bl. 54. schijnt te brengen alleen tot de *Haringvangst*, maar mijns bedunkens vrij ruimer moet genomen worden van allerlei vischvangst, voornamelijk van den *Haring*; zonder dat ook de uitdrukking, *in onze Zee*, aan 't latere denkbeeld der Engelschen eenig voedsel geven kan, als of daaruit hunne Oppermogendheid over de Noord- of Brittannische *Zee* of Zeeën blijken

De Visscherij zeer oud.

 zou-

goude; dewijl 't geheel iets anders is te veroorloven de *vischvangst in* ONZE *Zee*, of *de vischvangst in onze Zee bij Jarmouth*, dat is bij en langs de Kusten binnen bereik van 't land, waar het *onze Zee*, om de nabijheid aan de Kust, geheeten wordt (7).

zo zeer groot Hierdoor werden allengskens bijzonder de Haringvisscherij, en naderhand de andere takken van vischvangst al vroeg de bron van ontzaglijke Rijkdommen voor Holland en Zeeland; vervolgens ook het voorwerp eerst van *verwondering*, naderhand van *naijver*, en eindelijk van

Nut. *navolging* van onze *Naburen*. Uit dit oogpunt de zaak der Haringvisscherij beschouwende, kan de Opgave der Engelsche Schrijvers van *onze Haringvisscherij* en derzelver allergewigtigst belang, mogelijk veel van 't overdrevene, ook veel waarheid, inhouden, strekkende om hunnen Engelschen Landaard al verder en verder tot na-

(7) Doch dit is voor twee jaren meer opzetlijk aangetoond door den Wel-Ed. Heer T. G. PLEGUER in zijne *Historisch-Diplomatische Dissertatie*, alhier te Leiden verdedigd 1791. *de pristina Libertate Belgarum sub Principibus quammaxime Hollandis et Zeelandis commercandi et piscandi per mare Septentrionale et ad oras Magnae Britanniae, Pactis etiam sancita*, p. 10. sq.

naijver en *navolging* te verwekken. 't Welk ik hier met de eigen woorden van den Heere JOHN NICKOLLS (8) zal opgeven, om of het bij onze Natie een tegen-naijver kon gaande houden, om toch met alle krachten dien magtigen handeltak te blijven aankweken. „ Sederd 1610. „ geeft de Ridder Walter Raleigh eene bereke„ ning (zegt hij), die door *Johan de Witt* niet „ ontkend is, van den handel op Rusland, „ Duitschland, Vlaanderen en Frankrijk, dien „ zij (de Nederlanden) dreven met *den Haring*, „ welken zij vangen op de Kusten van Enge„ land, Schotland en Yrland, bedragende in één „ jaar 2,659,000 £ Sterl. (29,149,000 Guld. „ Holl.) Dit enkel Artikel hield hen ſederd be„ zig met 3000 ſchepen of haringbuizen, en „ 50000 ſchepelingen: zonder nog te rekenen „ 9000 andere ſchepen, groot en klein, en „ 150000 menſchen op 't land en te water, die „ gebruikt worden tot den vischhandel, en an„ dere handeltakken, die uit de Visſcherij ont-

„ ſtaan.

(8) Ik volge hier de Franſche Vertaling, ten titel: *Remarques ſur les avantages & les desavantages de la France & de la Grande-Bretagne, par rapport au Commerce & aux autres Sources de la Puisſance des Etats — du Chevr.* JOHN NICKOLLS. Amſt. 1754. 8°.

„ ſtaan. Onze laauwheid heeft dit Volk 't ge-
„ not gegeven van onze eigene goederen, en
„ dus op onze kosten hen verrijkt met meer
„ dan 100,000,000 £ Sterl. (dat is veel meer
„ dan *Duizend Millioenen* Hollandsch). Sederd
„ dat tijdperk heeft de Hollandſche Marine of
„ Scheepstoerustinge ter *Zee*, eenigen opgang
„ gemaakt: zelfs nog tegenwoordig, daar hunne
„ Zeemagt zoo groot een krak gekregen heeft,
„ is die tak van hunnen handel de gene, die
„ van alle handeltakken het minst geleden heeft."

Hooren wij hierbij zijne berekening van den laatſten tijd, die hij, als Schrijver, kende, en meende recht te weten. „ Een ſtaat (zegt hij)
„ hunner Haringvisſcherij in 't jaar 1748. be-
„ droeg 1000 ſchepen van 70 tot 100 ton of
„ vat, dat is de een door de ander gerekend
„ van 85 ton. Het geheel hunner Vischvangst
„ in de *beide* ſaiſoenen, tot 85000 last, (een
„ last makende 2 ton), en dan het last op
„ 20 £ Sterl. brengt dit uit de ſomme van
„ 1,700,000 £ St. of Holl. Guld. *f* 18,700,000-
„ Tot aanbouwing en uitrusting
„ der 1000 buizen, met de kos-
„ ten op de Vischvangst, en de
„ Zeeſchadens, £ St. 850,000- *f* 9,350,000-
„ Blijft er over zuivere winst . *f* 9,350,000-

„ In-

Per Transport *f* 9,350,000-

„ Indien men hierbij voegt het
„ voordeel van de *Kabeljauw-*
„ *vangst*, die onderwijlen ge-
„ ſchiedt, tot £ St. 150,000- *f* 1,650,000-
„ Zal men hebben £ St. 1,000,000- *f* 11,000,000-
„ dat is *Elf Millioenen* Hollandsch.
„ De Viſchers, gerekend op 14 man voor elke
„ Buis, . . op 14000 man,
„ en hier nog bij gevoegd 86000 —
„ die gebruikt worden, 100000 man,
„ bij gelegenheid van de Viſcherij en haare ge-
„ volgen."

Dus verre de begrooting van NICKOLLS. Mijn oogmerk is niet in eenig onderzoek te komen van de waarheid dier Opgave, en hoe verre dit nog heden waarheid zij, en hoe zeer die handeltak van zijnen ouden luister, benevens zoovele anderen, en bijzonder die der Walvischvangst vervallen zij; en hoe hierin door de mededinging van zoovele andere Volkeren groote verandering en omkeering in *den Uitvoer* en de middelen van *beſtaan* der Ingezetenen gekomen zijn: dit is den Staat genoeg en tot zijne droefheid bekend: ik nam het alleen tot een voorbeeld eener tweede ſoort onzer *Natuurlijke*

Voordbrengselen uit de *Wateren* der Zee, voor zooverre zij tot *uitvoer* kunnen dienen.

3.) Uit de Volkplantingen

Ik kome tot het *derde* soort van Voordbrengsels, die de Natuur verschaft: deze hebben wij te danken aan onze *Colonien* of Volkplantingen zoo in het *Oosten*, als *Westen*, en onze Komtoiren op de Kust van Afrika. Zoolang het

in 't Oosten:

Oosten en de Oostersche Molukken *hunne* geurige en kostelijke Specerijen in onzen schoot werpen, en de overige Europische Natien dezelve van ons benoodigd hebben, en zij zelven geene middelen of wegen hebben of uitvinden, om die zelven in eigen Schepen, *regelrecht* en onmiddelijk in Europa te brengen en in hun eigen Land aantevoeren: zoolang zal dit soort van *Uitvoer*, waaruit zulke groote Voordeelen voor den Staat en voor deszelfs Ingezetenen geboren worden, den daaglijks meer en meer vervallenden Koophandel gedeeltlijk blijven opbeuren. En

in 't Westen.

wat de Westersche Eilanden en Volkplantingen op 't vaste Land van Amerika betreft: zoolang het aan de buitenlanders niet geoorloofd *is*, die Voordbrengsels, welke onze Colonien opleveren, in hunnen schoot overtebrengen, of eenen weêrzijdschen Koophandel met deze onze Colonien te drijven: zoolang zullen die Volkplantingen onze

Re-

Republiek verrijken, en den Nederlandſchen handel doen bloeien door de onuitputlijke ſchatten, vruchten, inkomſten, of *retouren*, welke de *land-* en *akkerbouw* aldaar oplevert; en die zekerlijk ſederd eenige jaren niet verminderd zijn. Dit van de *Natuurlijke* Voordbrengſels, tot uitvoer dienende.

II.) Door de *Kunſtige* of *Vernuftige* Voordbrengſels verſtaat men alles wat de Fabrieken, Trafieken en Handwerken of Manufacturen in ons Land opleveren, of weleer opgeleverd hebben, waartoe bijzonder behoorde de *lakenhandel*, met alles wat daaraan vast is. Deszelfs afneming is groot; dan, zoo men acht, niet t'eenemaal onherſtelbaar. Indien men op eén buitenlandsch Schrijver ſtaat kon maken, ten aanzien van den Leidſchen lakenhandel, zoo als die in de vorige Eeuw beoefend wierd, in vergelijking van den tegenwoordigen tijd, zoo is dit zeeraanmerklijk. De geleerde PUFENDORFF *Rerum Brandeburg. ſub Frederico Wilhelmo* p. 932. ſprekende van de gevolgen van den Oorlog van 't jaar 1672. enz., verhaalt, dat men toen ter tijd alleen in de Stad Leiden telde 20000 arbeiders of handwerkslieden, die door de gevolgen van dien rampzaligen aanval tot zoo groote armoede vervallen waren, dat zij hunne weefgetouwen en

II.) Kunſtige Voordbrengſels.

an-

andere werkgereedſchappen verkoopen moesten. Men mag hiermede vergelijken de klagten van den Leidſchen Magiſtraat bij de Heeren Staten van Holland, in de *Reſol. van Holl.* 1791. den 4 Maart, en de pogingen, thans door Leiden aangewend, om daarin eenig herſtel te verkrijgen.

C.) Vrachthandel en Cabotage.

C. Maar dat alles komt in geene aanmerking bij de *derde* bron van handel, of de eigenlijke Scheepvaart en *Zeehandel*; dien men wel eens oneigenlijk *Oeconomiſche* ook *Wiſſel-* of *Tusſchen-* of *Vrachthandel* noemt; door welken de Nederlanders de waren en goederen van buitenlanders zich aanſchaffende, aan andere Volkeren, die dezelve behoeven, verkoopen, of voor Koopers en Verkoopers door behulp van hunne ſchepen of gelden overvoeren: welk *overvoeren*, indien het geſchiedt met aandoen onzer havens, reeën, en markten, ontzaglijke voordeelen over allerlei menſchenſtanden verſpreidt; maar indien 't geſchiedt met voorbijgang onzer havens, alleen den Koopman, die het geld opſchiet, verrijkt. Men noemt ook *Cabotage* of *Kusthandel*, die gedreven wordt door onze Schepen bij andere Volkeren van de eene naar de andere haven, met ſtuk- en vrachtgoederen: deze was in de vorige Eeuw uitnemend groot op Frankrijk, ten tijde dat de Franſchen zelve nog weinig eigen

Sche-

Schepen hadden, en zij van onze Schepen in grooten aantal zich bedienden, en den Nederlanderen hierdoor groote rijkdommen in den schoot wierpen; vooral, nadat men van hun, bij de Handelverdragen verworven had het onthef van de 50 *sous par tonneau*; en insgelijks van *hun en van 't Engelsche Rijk* bij Verdragen bedongen had, dat in oorlogstijden zoude gelden de Regel: *vrij schip vrij goed.* Zoodanig, dat bij 't maken van ons Handelverdrag met Engeland in 't jaar 1674. den $\frac{1}{11}$ Dec. het den Afgezant *van Beuningen* door den Staat zeereuvel genomen, en Hem door de Staten GG. afgevraagd werd de reden, waarom in dat Tractaat niet uitdruklijk gemeld was, dat de Clausule *vrij schip vrij goed* hare kracht ook zoude moeten oefenen, dan, *wanneer 't schip van de eene naar de andere vijandlijke haven, 't zij onder een en dezelfde of ook wel onder twee of meer diversche Souvereiniteiten gelegen souden mogen navigeren* (9), 't welk ten gevolge had, dat bij een afzonderlijke verklaring in 't volgend jaar 1675. den 30 Dec. (n°. 694.) ook dit ten goe-

(9) Men vindt dit in de *Resol. van Holland* 1674. den 21 Dec. f°. 86.

goede van onzen Koop- en Kusthandel gevonden wierd. (10).

De Vrachthandel is de hoofdzaak.

Ziedaar de drie hoofdmiddelen van handel! Indien men de twee eersten in Nederland vergelijkt met den laatsten, zoo kan men rekenen, dat de twee eersten, de *in-* en *uitvoer* van Voordbrengsels en benoodigdheden, zeerweinig in aanmerking komen bij den uitgebreiden Zee- en Vracht- of Tusschenhandel. Al wat Engeland, al wat Frankrijk, door die eersten doet wegens hunne groote uitgestrektheid en meerdere voordbrengsels, en daarmede een' voordeeligen handel drijft; dat doet de Republiek meer door den *vrachthandel* en de uitbreiding hunner vaart door de geheele wereld; hierdoor waren zij al vroeg, en zijn nog de eerste Magt van Europa en de voornaamste Bankiers, indien men alleen Engeland uitzondert; en hierdoor is het ook, dat het geen bij anderen slechts middelen voor den Koophandel zijn, namelijk *het geld, de wissel, en de assurantie*, bij ons ook een wezenlijken tak van

De groote geldhandel.

Koophandel zelf uitmaakt, sederd het geld als ee-

(10) Men vergelijke hiermede *Les interets des Nations de l'Europe relativement au Commerce*, T. I. p. 224. & p. 367.

eene *koopware* is aangemerkt. Men vindt hierover gewigtige bemerkingen in de *N. Ned. Jaarb.* 1789. bl. 725. enz., waarbij bl. 729. ook in opmerking genomen wordt, dat volgens de gedrukte plans der *Negotiatien* voor buitenlandsche Mogendheden, zonder Engeland en Frankrijk daaronder te begrijpen, jaarlijks aan de Ingezetenen van ons Land door de buitenlandsche Mogendheden betaald worden, enkel aan *Renten* of *Interessen*, tusschen de 50 en 60 millioenen guldens; dat is, dat de zuivere *geldwinst*, door *geldleening* gemaakt, zonder inmenging van andere koopwaren, of arbeidzaamheid, een voordeeligen handel oplevert van boven de 50 millioenen. Voegt men hier bij, 't geen *de Vervolgschrijver* der *Vaderl. Hist.* denklijk uit richtige bronnen, D. III. bl. 13. opgeeft, dat in 't jaar 1781. de Geldsommen, die de Nederlanders in Engeland hadden, meer dan ƒ300,000,000. Holl. beliepen, waarvan de gemeene *Renteberekening* 'sjaarlijks geschat werd op 25 Millioenen; en 't welk met *Frankrijk* denklijk niet minder zijn zal: alsdan kan men zich een flaauw denkbeeld maken van de onmetelijke grootheid van Nederlands handel (11).

Ik

(11) Volgens GRABNERS *Brieven* zoude de Republiek

Ik hebbe hier mijne eigen denkbeelden gevolgd

bliek alleen van Engeland 800 Millioenen uit de hoofdsom te vorderen hebben. LÜDER schat de *Interesſen* over allen thans op 50 Millioenen: maar besluit er uit, dat de uitgezette Geldsommen dan ook ver over de *duizend* Millioenen bedragen moeten; doch volgens de opgaaf der *Jaarboeken* zouden die hoofdsommen oneindig grooter zijn, indien men alles door één tot 5 op 't honderd berekende. LÜDER voegt er bij (bl. 458), dat volgens openlijke berichten de provincie Holland in de laatste jaren alleen uit Frankrijk jaarlijks 24 Millioenen, de provincie Utrecht 6, en de anderen naar evenredigheid getrokken hebben. En wat moet zulks niet een invloed op den *Wisſel* hebben! Evenwel moet ik hierbij aanmerken, dat men in Duitschland in 't jaar 1786. heeft uitgegeven algemeene *Tabellen*, onder den naam van *Statistiſche Uberzicht der Europäiſchen Staaten*, welken zoo hoog niet komen, en de Interesſen over alles op het meeste berekenen op 25 Millioenen, en alle de vorderingen van hoofdsommen op zijn hoogst op 585 Millioenen, ten ware hier *lijfrenten* buiten bleven; doch men zoude veeleer hooger berekening ſchijnen te moeten omhelzen, indien 't waar is, 't geen men bij THOMAS PAINE *Theorie & pratique des Droits de l'homme* leest, bl. 158 en 313, dat Engeland alleen aan Interesſen, buiten nog de Tontine, in 't jaar 1789. betaalde de somme van bijna 9,000,000 £ Sterl., dat is omtrent 98 millioenen Hollands; waarvan dan Holland een goed deel trekken zal. De Uitgever der gemelde H. D. Tabellen voegt er deze juiste aanmerking bij: *de Privaatrijkdom is hier groot;*

volgd omtrent de verdeelingen van handel; schoon ik niet onkundig ben, dat anderen weder andere verdeelingen maken (12). Alleen kan ik hier niet voorbijgaan optemerken, dat ten aanzien van de *wijze*, hoe de handel van Volk tot Volk gedreven wordt, men denzelven gewoonlijk onderscheidt in zoogenoemden *Activen-* of dadigen, en *Passiven-* of lijdelijken *handel*. Eenen *Passiven* handel drijft een Volk, als het zijne waren of voordbrengsels door andere Volkeren laat afhalen, en de voordbrengsels van die Volkeren zich weder laat toevoeren: eenen *Activen* handel drijft een Volk, 't welk zijne waren aan andere Natien zelf toevoert, en de Koopgoederen van die Natien afhaalt. Op die wijze drijven de *Levant*, *China*, en de *Oostindien* eenen *Passiven* handel met de Europeanen; en daar ter eener zijde ieder lijdelijke handel *eenen dadigen* handel ter andere zijde veronderstelt, of met zich brengt, zoo volgt hieruit, dat de Europische Volkeren, en

Active en Passive handel.

groot; maar het geld is hier, 't geen elders zijn Koornvelden, Bosschen en Bergwerken.

(12) Men zie hierover LÜDER, *Einleitung in die Staatskunde nebst einer Statistik*, D. I. bl. 72. sqq. a. 1792, en de Verhandelingen in de *Haarlemsche Maatschappij* naderhand opgegeven.

en daaronder ook wij, Nederlanders, eenen *Activen handel* drijven met die Wereld-oorden; maar alsdan kan, volgens *Lüders* aanmerkinge, een Volk eenen *Activen* handel drijven, en daarbij *verliezen*; en eenen *Passiven* hebben, en daarbij *gewinnen*.

Overgang. Dit vooraf gezegd hebbende over de verschei-den takken van onzen Koophandel, voor zoover ik voor mijnen Lezer noodig achtte; begeef ik mij tot de algemeene beschouwing van den staat onzes handels, ten aanzien der oorzaken van des-zelfs zoo aanmerklijke *opkomst*, toenemend *verval*, en de aangewende middelen van *herstel*, zoo als ik dezelven naar mijn beste inzien, in een algemeen tafereel kort bij elkander getrokken, aan mijne goede vrienden ter overweginge over-gaf; 't welk dus aanvangt.

Algemeene bronnen van Koophandel. Eer ik van onzen Koophandel, de oorzaken van zijnen *groei*, *verval*, en middelen tot *herstel* spreke, waartoe ik het Voorstel van Zijne Doorluchtige Hoogheid, Willem IV. in 't jaar 1751. ten grondslage zal leggen, moet ik vooraf eenige algemeene bemerkingen maken over de *bronnen*, waaruit in 't gemeen *de Koophandel*, eenmaal ge-

gevestigd zijnde, zijn voedsel haalt, of nadeelen lijdt.

De natuurlijke verdeeling dier bronnen is zekerlijk die gene, welke door Zijne Doorluchtige Hoogheid zelve is opgegeven; namelijk A. *Physique* of *Natuurlijke*; B. *Zedelijke*, en C. *Toevallige*; maar dezen zijn toch bij alle Volkeren niet dezelfden. Hare verdeeling.

Beschouwen wij ze dan eerst in 't algemeen, en zien we vervolgens, welke bijzondere oorzaken bij ons daartoe het meeste gediend hebben.

A. Tot *Physique* of *Natuurlijke* oorzaken of bronnen kan men in 't gemeen brengen: A.) Natuurlijke oorzaken.

1.) De natuurlijke ligging van een land, het welk voor handel en zeevaart *zeerwel* of *zeerkwalijk* of *middenmatig* gelegen kan zijn. Ligging.

2.) De *Vruchtbaarheid* of *Onvruchtbaarheid* van deszelfs grond en bodem in de voordbrengselen, en ook in de soorten en hoeveelheid der producten, betreklijk tot de inwoners. Grond.

3.) De verscheidenheid van Luchtgesteldheid en Klimaat. Landstreek.

4.) De aard en hoedanigheid der voordbrengselen zelf, en Voordbrengsels.

5.) Al het verdere plaatzelijke, bij en om dat Land, 't welk veel geven of nemen kan. Omstek.

B. De *zedelijke* oorzaken hangen meest af B.) Zedelijke oorzaken.

'sVolks inborst.

1.) Van de goede en kwade *geaardheid* en inborst der ingezetenen zelf, en hunne geschiktheid of ongeschiktheid tot den handel; doch die weder hangt veel af van eene andere oorzaak, namelijk:

Bestuur.

2.) Van het *bestuur* van dat Volk en den goeden zamenhang en verband met malkanderen, *'t Volk* en zijne *Overheid*: hetzij, dat dit bestuur zelf voordvloeit uit die geaardheid van 't Volk, of dat hetzelve door anderen buiten 't Volk hiertoe gebragt of geleid wordt (bij voorbeeld door een Uitlandsch Vorst). En *dus* hangt dit veel af van de soort des Regeeringsvorms; welke echter, ieder op zich zelve, *goed* kan zijn; maar ook *kwaad*, naar mate hij wel gebruikt wordt.

Geldmiddelen.

3.) Van het *goede* of *kwade* bewind der *Geldmiddelen*, sederd de zaak der *Geldmiddelen* een voornaam en wezenlijk punt, zoo niet het voornaamste der instandhouding eener Natie geworden is: 't welk oulings geheel anders was.

Rechtspleging.

4.) Van de *goede* en *kwade* gesteldheid der *Rechtsplegingen* in een land, en het denkbeeld, dat zich in- en uitlanders daarvan vormen.

Plaatslijke wetten.

Eindelijk, 5.) van de goede *burgerlijke* inrichtingen in de bijzondere steden en plaatzen, waar de handel gedreven wordt.

Al-

Alle deze punten leveren in hun inwendig bestaan een groot aantal *Zedelijke* oorzaken op, die, als zij met de *Natuurlijke* medewerken, en die behulpzaam zijn, groote zaken kunnen uitrichten; of, als zij met elkander ſtrijden of ten kwade werken, eene ganſche Natie, zelfs die anders goede geſchiktheden had, in de *laagte* kunnen houden, (waartoe men een voorbeeld in 't Rijk van Spanje heeft) en beletten 't hoofd optebeuren; ja zij kunnen zoo *in* en *met* elkander werken, dat dikwils de *Zedelijke* oorzaken door haren invloed in ſtaat zijn, om de allernadeeligſte Phyſique hinderpalen uit den weg te ruimen; en dit is voor een Wijsgeerig oog, dit is voor dat gedeelte van Amerika, 't welk nog woest is, in vergelijking met het tegenwoordige Noordamerika, eene gewigtige Staatsles. Pleegt men raad met de Romeinſche Schrijvers over het denkbeeld, dat zij van onze Gewesten in hunnen tijd vormden, zoo als het voorkomt bij FLORUS en JULIUS CAESAR, hoe zouden die Schrijvers verſtomd ſtaan, als zij nu opzagen! 't Is niet dan de *industrie* van onze Natie, die de Natuurlijke hinderpalen zoozeer verwonnen heeft. „ En wat is 't niet eene loflijke ſchilderij, die ons door den buitenlandſchen Schrijver, *L'abbé* RAYNAL, van onzer Voorvaderen Kracht der zamenwerking.

 ijver

ijver en werkzaamheid opgegeven wordt (13); welke ik van elders ontleene (14): *Verheffen wij ons boven de oppervlakte onzer Provincien, en vraagen wij: Wie heeft deze kanaalen gegraven? Wie heeft deze laage vlakten en alle deze meiren droog gemaakt? Wie heeft er alle die menigte steden gebouwd, uitgelegd, en verrijkt? Wie beveiligt deze laage landen tegen het stormend geweld der veel hooger opgejaagde Zeevloeden, en der veel hooger opgezwollene Rivieren? Of wie doet na verwoestende overstroomingen dezelve wederom te voorschijn komen? Wie heeft van deze eng-bepaalde, veenachtige, moerassige Landouwen een Zomerparadijs, een altijd wenschelijke woonstede van een geheel Volk, de bewaarplaats van de rijkdommen der Natien, en de voorraadschuur van de voortbrengselen der geheele wereld gemaakt? En alle deze ontzettende wonderen heeft het Volk van Nederland verricht!* Men denke eens om de ligging van Amsteldam en het schepenmartelende Pampus!"

C. Maar

(13) *Histoire Philosoph. & Politique des Etabliss. & du Commerce des Européens dans les deux Indes.* — — T. I. p. 323. Ed. 1781.

(14) In mijn Werk, *de Souvereiniteit der Staten van Holland, verdedigd tegen de Leer der Volksregeering*, bl. 48. 2de druk.

C. Maar behalve dezen zijn er *toevallige oorzaken*, die van buiten aankomen, dewelke zoo krachtig kunnen medewerken, dat zij het *nadeelige* van de vorigen of verminderen of geheel wegnemen, of het *voordeelige* van de *twee* eerste bronnen zoozeer in de hand werken, dat er niets voor staat, en de voorspoed ook daardoor zoodanig bevorderd wordt, dat geene Natie daartegen op kan. Tot zoodanige *toevallige* oorzaken brengt men C.) Toevallige oorzaken.

1.) De grootere vordering en aanwas van den Landbouw, of andere takken bij andere Volkeren. Landbouw bij anderen.

„ Indien 't Rijk van Polen oorspronglijk niet eene zoo groote voorraadschuur van koorn geweest ware, zoude Nederland zich denklijk nooit den Graanhandel geëigend hebben! Indien de *Molukkische Eilanden* afzonderlijk geene kostbare *Specerijen* voordteelden, en deze niet onder de magt der Nederlanders, ten tijde der Spaansche overheering van Portugal, en des Oorlogs met de zeven Provincien, geraakt waren: zoude Nederlands Oostindische handel nooit dat toppunt van luister bereikt hebben."

2.) De meerdere of mindere uitgestrektheid der Scheepvaart van andere Natien. Scheepvaart van anderen.

„ Men denke hier om de Scheepvaart der

 Fran-

Franschen en Engelschen in het midden der vorige XVIIde Eeuw, in vergelijking zoo met elkander, als bijzonder met onze Republiek, gelijk die toen gesteld was."

Hunne Zeewetten.

3.) De minder of meerder verstandige Inrichtingen of Wetten omtrent den Koophandel en Zeevaart.

„ Indien, bij voorbeeld, de Engelschen geenen OLIV. CROMWEL gehad hadden, die een voor de Engelsche Natie toen zoo gepaste en voordeelige *Acte van Navigatie* uitgaf, waarbij hunne Zeevaart bevorderd, en die der andere Natien, bijzonder die van Nederland, zoozeer gestremd wierd: zoude waarschijnlijk de Engelsche handel, ten minsten niet zoo schielijk, het hoofd opgebeurd hebben."

Uitslag van oorlogen.

4.) De goede of kwade uitslag van gevoerde Oorlogen, die veelal eindigen in veranderingen, zoo niet van *belangen*, ten minsten van *voordeelen*.

„ Men denke hier, om ons verlies van 't magtige *Brasiliaansche Rijk* ten tijde van onzen oorlog met *Cromwel*.

Men denke om onze overwinningen in de Oostindien op de Portugesen, ten tijde des Spaanschen Oorlogs.

En eindelijk om de ongelukkige gevolgen van onzen laatsten oorlog met Engeland."

5.) De

5.) De minder of meerder heersch- of winzuchtige oogmerken eener Natie, die dezelfde bedoelingen van anderen volgt of naijvert. Jaloersheid van anderen.

„ Hoe beschuldigden niet eertijds de overige Volkeren onzen Nederlandschen Landaard van alles te willen opslokken, en niets voor een ander overlaten. Hoe is thans die zelfde beschuldiging niet werkzaam in Europa en bij ons, tegen de Engelschen en hunnen koophandeldrijvenden naijver."

6.) Groote Ondernemingen of Veroveringen in andere werelddeelen, of aanwinsten van zijn territoir, waarmede de handel of voor- of nadeel verkrijgt. Overwinningen.

„ Wat hebben in 't eerste geval de groote Overwinningen van onze Republiek in 't Oosten en op de Kust van Afrika, niet toevallig medegewerkt, om onzen Handel uittebreiden! en wat magt en aanzien heeft zich thans Engeland niet door de veroveringen in *Bengale* in deze laatste jaren aangeschaft! en wat nadeel heeft in 't andere geval Spanje niet toegebragt aan Portugal sederd 't jaar 1580. door 't veroveren van dat Rijk, hetwelk daardoor zijne beste Colonien in Spanjes handen vallen zag!"

7.) Eindelijk, om geene mindere zaken opte- Handelverdragen.

 ha-

halen, de Tractaten van *Commercie* en *Navigatie*, waarvan oneindig veel af hangt.

„ Men denke om het Handelverdrag van Engeland met Portugal, in 't jaar 1703, waaruit Engeland zooveel voordeelen gehaald heeft, en alleen voor zich! Het laatste Handelverdrag met Frankrijk, ook zoo gunstig voor Engeland, zoolang hetzelve voordduurde (15). En wat ons betreft; hoe gewigtige voordeelen zijn onzen Kooplieden niet aangebragt door de oude Zeetractaten met Spanje 1650, met Frankrijk 1662. 1678. 1697, met Engeland 1668. en 1674; toen wij bij die Mogendheden de bekwaamste gelegenheden waarnamen om van hun het eerst te bedingen den Regel, die geheel niet overeenkwam met hunne Landswetten: *vrij schip vrij goed*; waardoor wij toen de eenigste Vrachtvaarders van Europa waren, zoodra ergens oorlog opree.s"

Van

(15) Ik mag hieromtrent opmerken, dat dit Engelsche Commercieverdrag in betrekking tot vorige tijden aan Frankrijk geacht wierd toetebrengen eene schade van 30 Millioenen *Livres*; dus wordt dit ten minsten opgegeven in een Werk te Parijs 1789. uitgekomen, 8°. met den titel: *Memoire du Baron de Cormeré sur les Finances. — par l'ordre de l'Assemblée Nationale.*

Van deze *toevallige* of van buiten bijkomende oorzaken zijn er zeker, die in het uiterlijke vrij gering schijnen, maar die dikwils groot zijn in de gevolgen of uitwerkſels.

Om hiervan een nuttig en beoefenend gebruik te maken, behoort men dit alles eerst in zijn *geheel* te overzien; dan nategaan die *tijden*, waarin deze en gene *oorzaken* het meeste zamenwrochten, en daarmede den *tegenwoordigen* toeſtand vergelijken; dit doende, zal men lichtlijker kunnen uitvinden, welke van alle die oorzaken nog voordduren, en in wat verband zij ſtaan of gebragt kunnen worden. Naar die inrichting moet dan gehandeld worden; en het is die Leidſtar, die Zijne Doorluchtige Hoogheid, de Stadhouder Willem IV. gebruikt en gevolgd heeft, toen hij het aanmerklijke Voorſtel, tot opbeuring van den Nederlandſchen Koophandel, gedaan heeft; waartoe ik nu overga.

Alles bij een getrokken.

Dit deed Willem IV.

Dat onze Koophandel, wiens voorname takken ik boven aanwees, en welke eertijds de verwondering van geheel de wereld uitmaakten, ſederd deze Eeuw, en meest bijzonder ſederd ruim 50 jaren herwaards, ten uiterſten vervallen is, daarover is geen verſchil meer.

Zijn Voorſtel, tot opbeuring

Om dien Handel, zoozeer vervallen, als hij reeds bij tijde van Prins Willem IV bevonden werd,

des vervallen handels.

werd, weder opte beuren, en, ware het mogelijk, te herstellen, daartoe strekten de onvermoeide pogingen van dien Vorst, die, als Stadhouder, toonen wilde, dat ook daarin het *Stadhouderlijke* bewind voor de Republiek nuttig en heilzaam zijn konde en moest.

Zoodra was de Republiek niet op haren adem gekomen, en de beroeringen wegens voorledene misbruiken, 't zij ware, 't zij gezogte, onder het Volk gestild, of Prins Willem deed bij Me-
1751. morie in 't jaar 1751. den 27 Aug. zoo aan de Generale Staten als aan de Staten van Holland een Voorstel, bekend onder den naam van *Propositie van Zijne Doorluchtige Hoogheid tot redres van den Koophandel*, (in de *Ned Jaarb.* 1751. bl. 894.) waarbij hij opgaf de *Middelen*, die Hem 't best en geschiktst voorkwamen, om dat einde te bereiken, zoo door het herstellen van het vervallene, als door het aanmoedigen tot nieuwe pogingen van *uitbreiding* des handels.

Waarbij de Oorzaken van onzen Aanwas.

Bij dit Voorstel, 't welk de Vorst verklaarde te doen, na alvorens daarop te hebben ingenomen de *advisen* en *consideratien* van de kundigste en aanzienlijkste Kooplieden van de Republiek, worden vooraf opgegeven de bijzondere *oorzaken* van den grooten *aanwas* van den Koophandel; en dezen worden insgelijks gebragt tot

de-

deze drie hoofdoorzaken: A. de *natuurlijken*; B. de *zedelijken*; en C. de *toevalligen*.

A. Tot de *Natuurlijken* betrekt hij, Natuurlijke.

1.) De goede *gelegenheid* van ons Gewest; zijnde schier in 't middenpunt van Europa, tusschen de Noordelijke Volkeren, en zulken, die ten Westen en Zuiden zijn, bijna geheel aan zee gelegen, voorzien met stroomen en rivieren, die zich in zee ontlasten; en ter anderer zijde den weg naar Duitschland zelve banen. 1.) Onze ligging.

2.) De groote plassen, meiren en rivieren, die overal in 't binnenste van het Territoir het land doorsnijden; waardoor oneindig vele gemakken geboren, de inwendige handel uitmemend bevorderd, en zeergroote kosten, die elders vereischt worden, gemijd kunnen worden. 2.) Onze wateren.

3.) De gesteldheid van het Territoir zelf, niet bestaande in de overvloedige mededeeling en vruchtbaarheid van den grond; maar vlak in het tegendeel, in deszelfs *onvolkomenheid*, om zoo veel uit zijnen grond opteleveren, dat daaruit de ingezetenen gevoed konden worden: hetwelk dan voedsel gegeven heeft aan het vlijtbetoon, om, daar de gelegenheid van *Zee* en *Rivieren* zich daartoe aanbood, door middel van *Visscherijen* niet slechts een gedeelte van hun bestaan te zoeken, maar ook, door het overtollige *uitteventen* 3.) Ongenoegzaamheid van 't territoir door vlijt vergoed.

den

den handel met andere Waren ook aantegrijpen, en te bevorderen: waardoor men alles wat te huis ontbrak bekomen konde, en zulks door de vischvangst vergoedde en vervulde.

Ziedaar de *Natuurlijke* oorzaken.

Zedelijke oorzaken

B. Tot de *Zedelijken* werden gebragt,

1.) Godsdienst-vrijheid.

1.) De *Godsdienstige* Vrijheid in dit *Land* van eerst af aan, dewelke aan ieder wordt vergund; offchoon men tot bewaringe van *de Eendragt* en *Rust* maar aan eene bijzondere Godsdienst-belijding de openlijke oefening toestaat, en bij fundamentele wetten zorgvuldig toeziet, dat *lieden*, die van andere gevoelens zijn, en daarvan of openlijke belijdenisse doen, of daartoe behooren, niet in de Regeeringscollegien of in zaken van algemeen Staatsbewind geplaatst worden. Door deze *Godsdienstige* Verdraagzaamheid heeft de Republiek boven andere Natien voormalen het geluk gehad, dat in haren schoot kwamen toevloeien, en hunne geruste woning verkiezen zeervele gegoede, kundige en werkzame *personen* en familien, die wegens den Godsdienst elders vervolgd of gekweld werden. Zoo deed de strengheid, die men in de overige Provincien aan Spanje verknocht bleef volgen, vele ingezetenen naar Holland en Zeeland overkomen. Zoo heeft in de vorige eeuw de Duitsche Oorlog; zoo

zoo heeft de herroeping van 't *Edict* van *Nantes* in Frankrijk, zeervele familien herwaards heen gedreven, die met zich bragten handwerken, kunsten en andere wetenschappen, die den Koophandel aanmerklijk begunstigden, uitbreidden, en in sommige takken van winsten eene aanzienlijke omkeering van zaken te wege bragten ten goede.

2.) De *Politike* of *Burgerlijke Vrijheid* en *de Regeeringsvorm* met het *publiek bestuur* van zaken, waardoor bij ons ieder bij de Wetten beschermd en veilig is, en zoolang hij tegen dezelve niet zondigt, geene vrees behoeft te hebben, dat hij uit zijne have en bezittingen gezet zal worden; waardoor langs alle tijden een groot aantal van vreemdelingen zich herwaards begeven en den lande vele nuttigheden aangebragt hebben. 2.) Burgerlijke vrijheid.

[AANM. 1793. Het is bij alle Staatkundigen als eene groote onstaatkundigheid, ja veel erger gehouden, dat de Spaansche en Portugeesche Regeeringen in vroeger tijden zoo onverdraagzaam waren. Zoude het magtige Amsteldam wel immer zoo vele Portugeesche Joden, zoo grooten handel door die Joden, en zoo ontzaglijke rijkdommen hierdoor zich verworven hebben,

indien de burgerlijke vrijheid en verdraagzaamheid den horizon van Portugal maar even beschenen had? Wat onherstelbare schade deed in tegendeel Philips de IIIde Koning van Spanje zich en zijn Rijk, toen hij op eens, bij een enkel Edict, meer dan negenhonderdduizend Mooren *zijn Rijk* uitdreef! Wat verloor hij daardoor niet vele vlijtige, arbeidzame handen, werklieden, kooplieden, en ontvolkte daardoor geheele Provincien!]

„ AANM. Men roemt nu zeer de tegenwoordi-
„ ge grooter burgerlijke vrijheid in Frankrijk; vele
„ lieden willen derwaards henen; maar 't zal te
„ bezien staan, of dat aldaar zoo stand zal houden:
„ bij ons hield dat altijd stand tot op den tegen-
„ woordigen tijd."

[AANM. 1793. Dus schreef ik voor drie jaren. De groote gebeurtenissen sederd dien tijd in Frankrijk voorgevallen; de *geweldige* overheersching, de volslagen vernietiging van alle *burgerlijke vrijheid*, de alles overklimmende en losgelatene woede, en de schrik- en grillingwekkende Tiranny en moordblazende Regeeringloosheid, leeren onzen Nederlanderen thans duidlijk, hoe gering de

overstap is van eene overdrevene *Vrijheid* tot de uiterste *losbandigheid*, die door geen duizend Bastiljes, welken er thans zijn, smooren kan de stemme en pogingen van zulken, die om eene *redelijke vrijheid* en *wettige regeering* zuchten.]

3.) De gelijkmatige *Administratie* van de *Justitie*, die aan rijken en armen, burgers en vreemdelingen, bediend wordt, en groote kracht doet in den handel. 3.) Rechtshandhaving.

4.) De voorzichtigheid in het Wetgevend ligchaam en het opstellen van zulke Wetten, door welken de vrijheid van Koophandel met doorzicht geregeld, en den Kooplieden meer hulpmiddelen en behoedselen tegen bedrog en hinderpalen, dan hindernissen zelf en moeijelijke bezwaren worden voorgeschreven en aangebragt. 4.) Geschikte handelwetten.

5.) Eindelijk *de goede trouw*, welke onze Staat gewoon is in acht te nemen in 't houden zijner *Tractaten* en Verdragen met buitenlandsche Vorsten en Natien, en de klaarblijkelijke pogingen, 5.) Goede trouw.

AANM. „ Hoe wenschlijk ware het, dat dit „ ook van den laatsten Oorlog konde gezegd wor„ den."

om alles te vermijden, wat aanleiding kan geven

tot oneenigheden of tot oorlog; en het bekende Systema der Republiek, van geene *Conquesten* te willen maken. Uit welk alles spruit eene grooter *gerustheid* en zekerheid voor *de Kooplieden*, om handel te drijven, en voor *Uitlanders*, om *Commissien* te geven; en welk eenen invloed dit hebbe, leert ons de loop, de rijzing, en de daling der *Actien* in duistere of hachlijke tijdstippen.

Voeg er bij de geaardheid onzes Landzaats.

Ik twijfele niet, of onder die Zedelijke Oorzaken is ook bedoeld te stellen, of liever als een vooruitstaande of voorafgaande hoofdbron veronderstelt de *geaardheid* van onzen Landzaat; waarover men naleze den Heer ENGELBERT, *De eer der Hollandsche Natie verdedigd*, en S. STIJL, *de opkomst en bloei der Vereenigde Nederlanden*, op het einde.

Twee hoofdbronnen;

Die *geaardheid* der Nederlanderen ben ik voor mij gewoon te brengen tot *twee* hoofdbronnen, namelijk *de aangeboren industrie*, en *het denkbeeld van vrij te zijn*. Uit die twee bronnen leide ik alle de overige Nederlandsche hoedanigheden en Charactermatige onderscheidingen ten opzichte van andere Natien, zoo wel in 't *kwade* als het *goede* af. Ik zal mij nader verklaren.

Nijverheid.

1.) Het eerste is, die alles overklimmende en alle beletsels verwinnende Ijverzucht des Nederlan-

landers in 't algemeen beschouwd (want de klagt over de luiheid van 't gemeene volk in sommige plaatzen, is ook wel eens gegrond, maar toch plaatzelijk, en zelfs komt die klagt bij sommigen ook uit ijverzucht voord; men zal die, bij voorbeeld, te Amsteldam en op 't platte land zoogroot niet vinden, als in sommige Steden) een ijverzucht, gepaard met *waagzucht*, en met *winzucht*, om zich zelven te verschaffen niet alleen alle *noodzakelijke* levensbehoeftens, maar ook alle verdere *levensgenoeglijkheden*, welke dan ook opgewekt, aangevuurd, en in stand gehouden heeft alle takken van bestaan en koopmanschap, van landbouw, van visscherij, zeevaart, fabrieken, hand- en kunst-bewerkingen (geen Volk toch heeft, naar evenredigheid van grond en tal, zoovele uitvindingen in kunsten en wetenschappen gedaan), waaruit dan gesproten zijn de daarmede verknochte rijkdommen, schattenophoopingen, pracht, weelde, verkwistingen, en alle derzelver gevolgen zoo ten kwade als ten goede.

2.) Het denkbeeld van *vrij te zijn*, zoo in 't *burgerlijke* als *godsdienstige*. Ik zegge, het denkbeeld van *vrij te zijn*; want dat is in eene Natie genoeg! Ik kon dit uit voorbeelden van onzen leeftijd bevestigen in de gebeurtenissen in *Frankrijk*, in *Brabant*, in *Luik*. Komt er het

Het denkbeeld van vrijheid.

wezen en de zaak zelve bij, de uitwerkfelen zijn dies te grooter en heerlijker.

Hoe opgevatten.

Dit denkbeeld is in 't *burgerlijke* bij de Nederlanders altijd zoo groot geweest, dat zij, sederd men meer van *burgerlijke vrijheid* heeft gaan spreken onder de Regeering van Philips II, zij liever alle nood en dood, vuur en zwaard, tarten en doorstaan wilden, dan eene *vrije Republiek* te missen, en wel eene *vrije*, waarin zij Willem den Isten Souverein maakten, schoon met bepaalde magt (16). En hieruit moeten na de Afzwering, naar mijn inzien, ook worden afgeleid alle de volksbewegingen, oproeren, en burgerlijke oneenigheden, die ons Land bezuurd heeft, en wel bijzonder in de latere dagen, over de Stadhouderlijke Waardigheid, met de goede of kwade denkbeelden, welke men of opvattede of inboezemde van dien of dien Stadhouder, dat *hij* de Vrijheid poogde te bewaren, of dat hij inbreuk op dezelve wilde doen. Indien men toch den ingezetenen door publique geschriften, die bij ons den toon geven, kan overreden en overtuigen, dat tot bewaring en bevestiging van *'s Lands Vrijheid*,

De gevolgen

in Stadhouderlijke regeering.

(16) De redenen, waarom de Staten dit deden, moge men lezen bij den Heer P. PAULUS, *Nut der Stadhouderlijke Regeering*, bl. 35—39.

heid, zoo van burgeren als van regenten, de Stadhouderlijke Waardigheid *nuttig* en *noodzakelijk* is: gelijk men daarvan in vorige tijden ten vollen overtuigd was tot aan den dood van Willem II, alsdan is 't Volk niet inteteugelen; dan roept alles, *Vivat Orange!* [Men heeft daarvan de aanmerklijkste bewijzen gehad in de herstelling van Willem III. in zijner Voorvaderen Waardigheden 1672, in de aanstelling van Willem IV. 1747; beide gevallen, toen ons Land door den Franschen Koning met den ondergang gedreigd werd, en nog later in de aanvaarding dier Waardigheden door den tegenwoordigen Stadhouder, Willem V. 1766, waaromtrent 's Lands Jaarboeken getuigen, met welke liefde, vreugde, welmeenendheid, en zegeningen, dit alles bij rijken en armen gepaard ginge. Men wist toen over 't algemeen niet anders, en de Volkstem bazuinde dit uit, en bevestigde het vroegere denkbeeld, dat ter bewaring van 's Lands Vrijheden, van der Burgeren Voorrechten, en hun voorddurend geluk de Stadhouderlijke Waardigheid het geschiktste middel was; of, gelijk de Heer PIETER PAULUS in zijn *Nut der Stadhouderlijke Regeering*, zulks in het jaar 1772. uitdrukte: *Onze Voorvaderen — — vooruitziende de onheilen, die er uit eene zuivere Staats-Re-*

gering te wachten ſtonden, kwamen dezelve in tijds voor, door het aanſtellen van een Illuſter Hoofd over hun Gemeenebest, als de beste wijze, waarop de uiterſtens van ieder ſlag van Regering konden werden voorgekomen.] Ongelukkig is het, dat ſederd dien tijd de tegenſtrevende partij [van wier opkomst ik ſpreek in mijn Werkje: *de Rechten van den Mensch — — in Nederland* bl. 138 en 431] de penvoerders op zijne zijde getrokken heeft en nog heeft; 't welk echter in den aard der zaken een noodwendig gevolg is van de *Posſesſie.* Men zal toch altijd meer ſchrijvers zien aan de tegenzijde. [De reden is klaar. Eene *Conſtitutie*, of Regeeringsvorm, eenmaal zijnde vastgeſteld, ſchoon met onwil van andersdenkenden, zoo zal men altijd tegenwrijters, tegenwerkers, tegenſchrijvers aantreffen, die, voornamelijk in een Land, waar de Drukpers zoo vrij is, en alleen door noodige wetten tegen 't *misbruik* beſchermd wordt, alle hunne krachten inſpannen, om dien Regeeringsvorm of regelrecht of zijdelings aantetasten en deszelfs gebreken te gispen. Terwijl in tegendeel zij, die onder zulk eene Regeeringe een gerust en gelukkig leven aantreffen, onder 't verbeteren van *ware* gebreken, zich gerustlijk op hunne Regeering verlaten, zich weinig aan

dat

dat geschrijf bekreunen, en der wederlegginge veelal onwaardig keuren; 't welk echter somtijds van kwade gevolgen is].

Evenwel zijn er ook in *Stadhouderlooze* tijden zulke edelmoedige Verstanden geweest, die de bovengemelde waarheid ten aanzien der Stadhouderen erkend hebben; en zelfs onder de kundigste Regenten openlijk hier voor uitkwamen. Een boven allen zij de Heer S. VAN SLINGELAND; dees [in zijnen tijd, eerst *Secretaris* van den Raad van State, vervolgens *Raad* en *Thesaurier Generaal* der Vereenigde Nederlanden, en naderhand *Raadpensionaris van Holland*, van 1690 tot 1736. die dus beiderlei Regeeringsvorm, bijna eene halve eeuw werkzaam, had bijgewoond en ondervonden, de zwaarste Posten en Bedieningen waargenomen en doorkropen; en derhalven het voor- en nadeel van alles grondig kende] dees in 't jaar 1728. over de *noodzakelijkheid* of niet *noodzakelijkheid* der Stadhouderlijke Waardigheid ter bewaring van de Republiek en hare Vrijheid schrijvende, schoon door eede verbonden tot handhaving van het tegendeel, dorst zich evenwel hierover dus uitlaten: *Wie zou het als een ontwijfelbare zaak durven stellen (dat de Republiek gelukkiger is zonder, als met een' Stadhouder), die zich te binnen brengt, dat de Voorouders, Stigters van de Re-*

Erkend in Stadhouderloozen tijd.

publiek, nergens MINDER *om gedacht hebben, als om een Regeering zonder Stadhouders* — D. II. bl. 4. Vergel. bl. 7 en 10. waar *hij* met zoovele woorden zegt: *dat het een onwederſprekelijke zaak is, dat een Staatsregeering met Stadhouders de* OUDE *en* WAARE *Conſtitutie van de Republiek is.* [Ik wil hiertoe niet brengen den reeds genoemden Heer, P. PAULUS, *het Nut der Stadhouderlijke Regeering* 1772, een Werkjen in Stadhouderlijken tijd geſchreven, en op verſchillende wijze beoordeeld. Het ware echter te wenſchen, dat dit Werkjen door de zoogenoemde *Patriotten* of Prinſenhaters wat naarſtiger gelezen, herlezen, en herkaauwd wierd. Ik kan hun dit niet ernſtig genoeg aanprijzen. En zonder mij het oordeel aan te matigen over latere denk- of handelwijze van dien kundigen Man, zoude men denzelven mijns bedunkens zeer verongelijken met te veronder ſtellen, dat hij in dit Geſchrift dubbelzinnig, of 't geen nog erger ware, dubbelhartig zoude geſchreven hebben. Indien men den tijd, waarin hij volgens de *Voorrede* ſchreef, in aanmerking neemt, kan men niet anders zeggen, dan dat hij, onder het berispen van eenige gebreken, thans geboterd, *de Stadhouderlijke Regeering verre uit boven de vrije Staatsregeering* verhef-

fen-

ſende, met alle oprechtheid en overtuiging hierin handelde, wanneer hij met zoovele woorden zegt bl. 91: *Om hierin wel te ſlagen, zal het niet ondienſtig zijn, eerst eene korte ſchets te geven van de Staatsgewijze Regeering, opdat wij dezelve vergelijkende met de Stadhouderlijke, te beter in ſtaat zijn, om elk, hij bezitte ſlechts de allerminſte kennis en edelmoedigheid, te overtuigen, dat de Regeering met een Eminent Hoofd onzen Staat voordeeliger dan eene gewaande vrije-regeering zij.* Te voren had hij gezegd, bl. 10, dat *niemand ligtelijk ontkennen zal, dat het voor de gemeene zaak allerheilzaamst zij, bijaldien de Stadhouderlijke Regeering op den tegenwoordigen voet tot in de laatſte nageſlagten mag blijven ſtand houden.* Hij erkent, zelf, bl. 79, dat door de *aanſtelling* van Prins Willem IV. *ons Land hierdoor zijne oude Regeeringsvorm* WEDERKREEG. En bl. 195. noemt hij dezulken alleen *Patriotten*, die Voorſtanders zijn der *Stadhouderlijke Regeering;* en wel in deze nadruklijke woorden: *Ik oordeel daarom, dat elk* BRAAF PATRIOT *verpligt is dezelve voorteſtaan, en uit generlei wrok, den ſtervelingen zo onbetamelijk, zig te kanten tegen 't gene dat zij goeds aanbrengt, en zonder zijnen tegenſtand nuttigs voordbrengen zoude; maar in allen dele*

gehouden medetewerken, ter volmakinge van 't geluk onzes vrijen Vaderlands (17).]

Een alles afdoend voorbeeld is er in een ander Schrijver, ten minsten, indien hij de maker is van het Vers *aan Willem* V., op den naam van *Harmodius Friso*, waarin hij zich niet ontziet, den goedaardigsten der Stadhouderen een' verrader, en bloeddorstigen tyran te noemen, wien men 't staal in 't hart moest stooten; maar wat verschilt dit van den Schrijver en zijne denkwijze (18), wanneer hij den haat van J. de Witt tegen de Stadhouderlijke Regeering trachtende te verschoonen, over 't regeeringsbewind van dien zelfden Stadhouder in 't jaar 1778. zich dus uitliet:

(17) De verkeerde bevatting, die velen omtrent dit Werkjen koesteren, heeft mij deze breedere aanhaling veroorloofd. Vrienden en Vijanden van den Heere Pieter Paulus dit Werk nu lezende, zullen eenstemmig moeten verklaren, dat het onmogelijk is, dat dit Werk anders dan in goeden ernst toen geschreven is; en dat het een der krachtigste steunsels is en blijven zal voor het Staats-Stadhouderlijke Bewind.

(18) Ik verkieze hier den naam diens Schrijvers achter te laten, omdat, schoon men in die laatste verwarde tijden den naam genoemd hebbe, het toch mogelijk zijn konde, dat de Schrijver van 't bedoelde Werk een ander ware. Ik geve dan slechts de woorden op, en bepale hieromtrent niets.

liet: *Heeft Jan de Witt evenwel zijnen afkeer van de Stadhouderlijke Regeering den teugel te ruim gevierd: laten wij tot zijne verſchooning erkennen, dat hij in zijne dagen geen denkbeeld hebben kon van eene zoo vreedzame en beminlijke Regeering* (des Prinſen van Orange WILLEM V.) *als die waarin wij thans het opperſte geluk van ons Vaderland ſtellen, en waarvan het voorbeeld nog heden bezwaarlijk in de geſchiedenisſen te vinden is.* Ziedaar het *denkbeeld* van *de Vrijheid* onder eene Stadhouderlijke Regeering!

Maar keeren wij het blad om, gelijk die Schrijver het omkeerde; en beſchouwen wij *het denkbeeld van vrij te zijn zonder Stadhouder.* [Wanneer men in *Stadhouderlooze* tijden over Neêrlands Vrijheid ſchreef; was het even als of *de Vrijheid in den Burgerſtaat* alleen daarin beſtond, dat men *regeerde zonder Stadhouder*, terwijl intusſchen *de burgers* en *gemeentens* dikwils zuchtten onder eenige Grooten, die de klem van 't bewind alleen in handen hadden, terwijl in de daad de Republiek, volgens SLINGELAND's aanmerking, daarom niet *gelukkiger* noch aan minder gebreken vast was] maar wanneer ook de Republiek al een' Stadhouder heeft, en men dan eenmaal door ſchriften, couranten en andere middelen de Gemeentens, en zelfs Omgekeerd.

de

de beste en aanzienlijkste Burgers kan wijsmaken of in den waan brengen, dat die Waardigheid nadeelig en voor 's Lands Vrijheid gevaarlijk *is*, of dat zulk een Vorstlijk Personadie op 's Lands vrijheden en 's burgers rechten inbreuk doet: alsdan is er ook geen houden aan 't hollen van de Natie; en kan men het domme gemeen, 't welk altijd en overal het grootste getal uitmaakt, op zijne zijde gewinnen; dan kan men ze zelfs in de wapenen brengen, [*Societeiten* of *Clubs* doen vormen, gewapende Volksvergaderingen aanleggen, om eenige Rijken of Heerschzuchtigen behulpzaam te zijn, die op den val of vernedering des Stadhouders toeleggen: en dit alles in den schijn, dat op die wijze 's Volks rechten *bewaard* of *hersteld*, *grondwettig hersteld*, wierden]; en beiden bewerkte *de Post van den Nederrhijn;* dan krijgen drukkers en schrijvers de handen los; en dit heet dan *Vrijheid!*

Ziedaar de uitwerksels alleen van 't *denkbeeld* en *den schijn* van *vrij zijn*. Doch wat is het voor onze Republiek niet een groot voorrecht, dat men meer dan Schijn geniet, en dat men, buiten zulke beroerde tijden, als wij beleefd hebben, het *wezen der zaak* zelve bezit, en boven andere Volkeren hierop roemen mag!

En wat de *Kerklijke*, zoowel als de *Burgerlijke*

Vrij

Vrijheid betreft: deze is bij ons zoo uitnemend groot, dat wij daaraan een goed deel van onzen bloei en welstand mogen toeschrijven. En hiervan heeft men, na 't afwerpen der Spaansche *Inquisitie*, die bij alle Nederlanders, Roomsch en Onroomsch, gehaat was, zich nooit laten aftrekken. Overheden en Ingezetenen zijn daarin altijd eenstemmig geweest, zelfs in de grootste hitte van twisten; en het is een onzer *Politike Grondbeginselen*, om de Godsdienstige *Vrijheid* ongemoeid te laten, voor zooverre zij geen nadeel doet aan den *openbaren Godsdienst*, noch hindert aan der burgeren *Rust* en *Veiligheid*.

Doch dit in 't voorbijgaan, bij gelegenheid der geaardheid onzer Landgenoten.

C. Wat de *Toevallige* oorzaken betreft; hiertoe brengt Prins Willem IV. Toevallige oorzaken.

1.) De reeds vroegere geneigdheid en poging onzer Ingezetenen, bijzonder van Holland en Zeeland, om Koophandel te drijven *in die tijden*, toen alle de Natien van Europa ten Noorden nog als in een' diepen slaap van ongevoeligheid en werkeloosheid gedompeld lagen [en binnenlandsche middelen van bestaan alleen kenden]. 1.) Werkeloosheid van vreemden.

2.) Die inlandsche beroeringen, verdeeldheden, en burgerlijke oorlogen (altijd schadelijk voor een Volk) die in de twee vorige Eeuwen zoo- 2.) Uitlandsche beroertens.

ve-

vele verwoestingen of verwarringen aanrichtten in Duitschland, het Noorden, Engeland en Frankrijk, en die oneindig vele Ingezetenen, aangelokt en bekoord door de berichten onzer Vrijheid, noopten, om zich in deze Gewesten nedertezetten.

3.) Oorlog met Spanje.

3.) Dat onze Republiekeinen door den oorlog met Spanje, in plaatze van krachten uitteputten en de Natie te doen ontaarden, geheel anders om, door een' wonderbaren zamenloop van zaken, van voordeelen, en aangelegenheden, en door een bijzonder *geluk*, zich door den oorlog en handel verrijkten, door ſpaarzame zuinigheid ſchatten verzamelden, hierdoor 's Lands ſchatkisten ſtijfden, en ze in ſtaat ſtelden, om ontzaglijke Vlooten uitterusten, alle wereldzeeën te bevaren; en zulks op een' tijd, dat Portugezen en Spaanſchen alle zorg voor hun zeewezen verzuimden, en de Engelſchen en Franſchen nog geene Zeemagt van eenig aanbelang zich aangeſchaft hadden.

Ziedaar in 't kort de oorzaken onzes *aangroeienden* handels.

Verval des handels.

Dit gezegd hebbende, gaat het Voorſtel van Zijne Doorluchtige Hoogheid verder, en merkt aan, gelijk dit, helaas! de ondervinding genoeg bevestigt, dat onze Koophandel en Zeevaart, ſederd 25 en meer jaren, toen *geweldig was afgeno-*

nomen. Dit was dan sederd 1729. en vervolgens.

Ten aanzien a) der *Natuurlijke* oorzaken van den Handel, deze waren toen nog omtrent dezelfde als van te voren, de *ligging*, de *zeeën* enz. uitgezonderd, dat toen reeds de *Visscherij* in alle hare takken zeerverminderd was. Oorzaken. 1.) Natuurlijke.

[AANM. 1793. En wat is die vermindering sederd deze laatste 40 jaren niet schrikbarend toegenomen Mijn oogmerk was niet, en is ook nu niet, dit alles in 't breede aantewijzen: dit deed ik bij andere gelegenheden: ik zal nu slechts een voorbeeld van de *Walvischvangst* opgeven, ten aanzien onzer *Vermindering* vergeleken met, en gesteld tegen eens anders *Vermeerdering*; 't welk ook over de *toevalligheden* licht verspreiden kan.

Hoezeer de *Walvischvangst* afgenomen zij, kan men hieruit opmaken, dat bij ons te eeniger tijd ter vischvangst in zee staken meer dan 220 Groenlandsvaarders.

In 't jaar 1744 nog 187.

1756.	186.
1766	166.
1770	150.

In

In 't jaar 1775 nog 129.
1778 111.
1779 104.
1788 69.

waartegen uit Engeland ter vischvangst uitvoeren, in 't jaar 1749 . . 2.
Door prijsuitlooving 1750 20.
1771 109.
1787 246. (19)].

Zedelijke;

b.) De *Zedelijke* oorzaken waren ook bijkans dezelfden. De Natie had nog diezelfde *Godsdienstige* en *Burgerlijke Vrijheden;* oefening van *Rechtvaardigheid*, *Wetgeving*, voorzichtig *Regeeringsbeleid*, en verzekerdheid van goede *Trouw* bij Buitenlanders.

maar meest toevallige.

Dan het haperde thans voornamelijk c.) aan de *toevallige*, van buiten bijkomende, oorzaken en omstandigheden;. en vooral daaraan, dat alle die Grondbeginselen en Regelen, welke de Nederlanders eertijds alleen volgden, en in acht namen, om hunnen handel en zeevaart uittebreiden, en te handhaven, thans door alle de Volkeren van

(19) Ik heb dit opgemaakt uit de *Ned. Jaarb.* D. XXII. bl. 6187. en de jaren 1788. bl. 1954. en 1789. bl. 761. en LÜBER *Einleitung* D. I. bl. 404.

van Europa, de een meer de andere minder, gevolgd en bewerkstelligd wierden.

En wat aangaat de *binnenlandsche* redenen van *Verval* en *Vermindering*, die bij ons zelven zijn, en waarop de grootste aandacht verdiende gevestigd te worden; onder die waren wel voornamelijk te tellen de bovenmatige Lasten, die bij den *invoer* en *uitvoer* der Koopwaren betaald moeten worden, en welken aldaar opgeteld worden onder de namen van *convoygelden*, *licenten*, *last- en veilgelden*, *premiegelden*, *waaggelden*, waardoor de buitenlanders worden afgeschrikt, anders dan bij hooger noodzakelijkheid van gereed geld of geldfondsen, of om andere redenen, hunne schepen en goederen herwaards aftezenden, wanneer zij elders betere winsten kunnen doen. Binnen 's Lands de zware lasten.

's Vorsten oogmerk niet geweest zijnde, om alle de verdere oorzaken van verval aantewijzen; maar alleen de hoofdbron aanteroeren of den voornamen hinderpaal uit den weg te ruimen; zoo zal ik hierbij nog in 't kort opgeven en zamentrekken, wat andere onzer Nederlanders, die na dien tijd dat stuk nog dieper ingezien, en in alle zijne raderen en drijfveeren beschouwd hebben, hierover verder hebben aangemerkt.

Het is onbetwistbaar, dat de aanhoudende *ver-* Die zijn

de hoofdbron. *meerdering* der *Lasten* de hoofdbron is, en dat de verzwaring der ongelden in het drijven van Koophandel en Scheepvaart, zoo binnen onze Gewesten, als in onze buitenlandſche Bezittingen, oorzaak is van vele andere beletſelen, als daar is, de duurte der middelen van beſtaan. Deze duurte maakt weder verhooging van arbeidsloonen. Deze hebben ten noodzakelijken gevolge eene verhooging der prijzen van de waren; en om die hooger prijzen wil ze een *ander niet hebben*, en gaat naar elders. Men kan 't voorbeeld nemen uit onze *Manufacturen*, die thans zoo vervallen zijn (20). Wat is de reden van hun

(20) *Nergens* (zegt LÜDER *Einleitung* D. I. bl. 462.) *hebben de Lasten den prijs der levensmiddelen hooger opgedreven, en de Manufacturen dieper doen zinken dan in de Republiek.* Vergel. E. LUZAC *Holl. Rijkd.* D. III. bl. 85. En beſchouwen wij de zaken in 't groot, dan kunnen we uit de eenmaal gedane klagten van ſommige Kooplieden dit navolgende zamentrekken, daar zij zeggen: dat zij eertijds de Noordſche en Oosterſche Volkeren voorzagen met de voordbrengſelen van Frankrijk, Spanje, Portugal, en Italie; en deze baatſten wederom met de voordbrengſels der eerſten. Dat deze als nu ons Land voorbijvaren, om de kosten van onze convoygelden, licenten, en andere lasten. —— Weinige jaren geleden was Amſteldam het magazijn der *Indigo* en andere verwſtoffen; thans is hier bijna geen overblijfſel van; Duitschland ontbiedt ſedert

hun verval, bijzonder hier te *Leiden?* Is het niet, de verhoogde prijzen derzelven? Als een ander buiten 's Lands de waren, beter koop gewerkt, levert met gelijke deugdzaamheid, dan gaat die tak naar vreemden over, gelijk hij te voren, om die zelfde reden, naar ons kwam. Maar nu! van waar die *verhoogde* prijzen anders dan uit de verhoogde Arbeidsloonen (21). Deze verhooging is weêr een uitwerksel en noodzakelijk gevolg van de meerdere duurte der leevensmiddeleen. Hier uit de duurte

derd eenige jaren zijne goederen regelrecht uit Frankrijk, Spanje, Portugal, en Italie over Altona en Hamburg. Bij 't laatste Register van uitvoer van Suiker, Koffij en Indigo van Bourdeaux, van 1 Jun. 1750. tot 31 Mei 1751, blijkt, dat van deze waren ¼ naar hier, ¾ naar Hamburg ingescheept zijn. Een verdeeling, die kort te voren recht omgekeerd was. Waar ziet men nu de hennip, vlas, en andere Oosterfche waren van hier naar Spanje, Portugal en Frankrijk inschepen, als te voren? Men zie slechts de Sondsche Lijsten, om te weten, dat alle die natien deze goederen voorbij ons Land voeren. Men heeft geene Hollandsche huizen meer in Spanje, en 't is verbazend, hoe weinig de Republiek meer in *de Gallioenen geïnteresseerd* is, en hoe sterk de Hollandsche Commercie op de Levant is afgenomen." Dus spraken zij in die jaren.

(21) Stel, dat een arbeider maar 1 stuiver daags op 16 stuivers verhooging krijgt: dit is voor den Koopman 6¼ P. C. verloren.

delen. [Wat scheelt het veel, dat een brood van *twee* stuivers naderhand *drie* stuivers kost, dat is 20 tot 30.] En deze verduring wordt meestal voordgebragt door de verhooging van lasten; en deze groeien dagelijks aan.

Vergeleken met vroeger tijden,

Wat oneindig verschil is hier niet met de vroegere tijden, toen de lasten matig waren; toen de ingezetenen minder wonnen, maar naar evenredigheid veel minder aan lasten betaalden; toen de ambtenaren minder trokken, en met zoovele *f* 100:- doen konden als nu met zooveel *f* 1000:-! Maar hoeveel verschilde dit weder van 300 of 400 jaren vroeger. 't Gaat het geloof schier te boven 't geen men van den aangroei van *lasten* in Frankrijk uit de beste en *echtste* bronnen leest. Men heeft in 't jaar 1789. in 4°. uitgegeven een Werk van MALLET, die geweest is eerste Commis der Finantie van Frankrijk van 1708—1715. met den titel: *Comptes rendus de l'Administration de Finances du Roy de France, pendant les onze dernières années du Regne de Henri IV. Louis XIII. & XIV. — avec des recherches sur l'origine des Impôts, sur les Revenus & Depenses de nos Rois, depuis Philippe le Bel jusqu'à Louis XIV.* Deze, zoo men acht, naauwkeurige Schrijver leert ons dit in allerlei opzichten. Hij toont daarin aan, dat de lasten, en

en daaruit voordvloeiende Staatsinkomsten onder Francois I. in 't geheel beliepen *f* 16,000,000-en onder Lodewijk XIV. *f* 117,000,000-. Hij bericht, dat de *Extraordinaire Deniers* op de Ingezetenen geligt in de jaren 1600 — 1610. *f* 105,000,000; en 1700—1715. *f* 1,589,000,000-bedroegen. De Staten van Frankrijk onder Karel VII., die in 't jaar 1422. begon te regeeren, verwilligden Hem eene jaarlijksche *Aide* of onderstand van *f* 2,000,000-, die van den Lande geheven zouden worden bij *Taille*. Onder zijn' zoon Lodewijk XI. werd zij verhoogd tot *f* 4,700,000-. Eene Eeuw daarna onder Koning Henrik III. steeg zij tot *f* 31,600,000-; nog een Eeuw later op *f* 42,000,000-; en in 't jaar 1715. was zij *f* 45,000,000-. De Zouttol, bij uitstek *de Gabelle*, welke eerst in de XIVde Eeuw opkwam, was in zijnen oorsprong zoo gematigd, dat men voor een kleine maat 2 of 4 penningen betaalde naar de Provincien der groote of kleine Gabelle; zoodat toen eene mudde kostede 8 en 16 sous, welke reeds in 1680. klom tot *f* 1200 en *f* 2400. Doch in welke berekening ook aanmerking moet genomen worden op de veranderde waarde van het geld.

Dan men zoude verkeerd handelen, en zijne onkunde bloot leggen, indien men dacht, dat het in Nederland.

 in

in Holland oorspronklijk beter was geweest. Bij ons was in die zelfde XIV. Eeuw een *morgenpenning*, of halve duit op elken morgen, een zware last, en dit was $\frac{1}{320}$ van een Gulden. En hoe vele morgens zijn er thans, die aan lasten of verponding *f* 10:-:-opbrengen, dat is 3200 zulker penningen.

Nog andere oorzaken. Dan buiten dit bezwaar zijn er nog vele andere redenen, die min of meerder medewerken. Ik zal ze uit de beste Schrijvers hier te hoop opgeven. Men brengt er toe,

1.) Vordering der buitenlanders. 1.) Het vermeerderen van 't getal der Kooplieden in verschillende Staten; waartegen het beroep van koopmanschap en het handeldrijven eertijds dat aanzien niet had als tegenwoordig; en de veelvuldige pogingen van die Uitlandsche Handelaars, om rechtstreeks te varen en te handelen, waartoe men te voren onze Schepen, onze Koopkomptoiren, gebruikte. Benevens de groote vorderingen, die de vreemde volkeren, en inzonderheid Engeland, in de Vaart en Koophandel gemaakt hebben.

2.) Nasleep bij verlies eens taks. 2.) Het verband, het welk er is tusschen de verschillende takken van Koophandel, waardoor het verlies van eenen tak doorgaans het verlies van een of meer andere takken naar zich sleept. [Schoon het ook waar is, dat somtijds weder

nieu-

nieuwe takken het verlies van anderen vergoeden.]

3.) De kwellingen en moeilijkheden, welke onze Scheepvaart en Koophandel van tijd tot tijd hebben geleden en nog lijden, en de nadeelen, welke door vreemde Mogendheden aan onze algemeene Vaart, Handel, Visscherijen en Manufacturen zijn en worden toegebragt. 3.) Stremming des handels van buiten.

4.) De weêrzin, welken brave en gegoede Ingezetenen, en bijzonder zoo vele Renteniers, die hunne gelden vooral buiten 's Lands uitstaande hebben, voor het beroep van Manufacturier, Fabrikeur of Koopman krijgen: 't welk uit het zedenbederf vooral is afteleiden. 4.) Renteniers.

5.) De geneigdheid, of wel de noodzakelijkheid, om flinksche wegen te zoeken, ten einde het betalen der lasten te ontduiken; de oneerlijke begrippen, die daarmede vergezeld gaan, en het gebrek van oprechtheid en goede trouw, tot welke dezelven in het drijven van Koophandel aanleiding geven; en welken hen, die naauwer van geweten zijn, den Koophandel doen verlaten. Waartegen ook de zwakheid of flapheid in 't gebruiken van middelen, om kwade practijken, flinksche handelingen en looze bedriegerijen uit den Koophandel te weren, die de veelheid van opzetlijke Bankroeten als 't ware 5.) Verval van goede trouw.

stijven: behalve nog de ongelukkige Bankbreuken, die menig braaf Koopman medesleepen.

6.) Crediet aan vreemden. 6.) Het onder de hand bevorderen van de Vaart en Koophandel der vreemden, door de groote *Credieten*, welken sommigen onzer Koopliedenhun geven.

7.) Onbekwame bedienden. 7.) De weinige oplettendheid op *lieden van* bekwaamheid en van verdiensten, in verscheiden takken en posten, welke bekwaamheden vereischen; en de geringe aanmoediging, welke aan de zoodanigen gegeven wordt; benevens de maniere, op welke men aan *bedieningen komt*. Met het weinige belang, het welk men in zulke kundigheden stelt, die tot het Vaderlandsch bestaan en welwezen betreklijk *zijn*.

8.) Zwakke Land- en Zeemagt. 8.) Het niet behoorlijk in stand houden van eene noodige *Land-* en *Zeemagt*, zoo verre zij aan de eene zijde overeenkomstig zijn met de Staatsgeldmiddelen, die aanhoudend verminderen, en ter andere zijde strekken, om zijne eer en waardigheid, vooral ter Zee, optehouden, en teffens den Koophandel bij voorkomende gelegenheden krachtdadig te beschermen: *zijnde* de vermindering van ons aanzien bij vreemde Mogendheden wel mede eene oorzaak van 't verliezen der voordeelen des handels; en dit weder de reden, waarom wij onze Verbintenissen met

vreem-

vreemde Natien zoo moeilijk kunnen tot ſtand-brengen of ſtaande houden.

9.) Het verval der Oostindiſche Compagnie, benevens die der Colonien; als ook de onbedrevenheid der genen, die de bezorging en 't beheer dier Landen en Colonien, buiten 's Lands, ook binnen onze Republiek, hebben, en het bejagen van 't bijzonder en eigen belang, met voorbijzien der reden van aanſtelling, namelijk de bevordering der Volkplantingen en 't algemeene welzijn daarop gebouwd. Waarbij men in de Westindiſche Colonien voege de overmatige kosten, welken de *Commisſionarisſen* hunnen lastgeveren in rekening brengen. 9.) Oostindiſche Compagnie en Colonien.

10.) De verſchillende belangen en inzichten der menigvuldige leden van Staat, zoo voorheen in Stadhouderlooze tijden, als ook nog tegenwoordig onder de Stadhouders, benevens het gemis van daaruit ſpruitende Eendragt, de gevaren van oorlog daarmede verknocht, en de oorlogen zelfs, die den handel krenken: de pogingen, die de eene Provincie doet tegen de andere, om zooveel mogelijk aan zich te trekken, of te houden, en de daardoor veroorzaakte overgang van bijna de geheele Scheepvaart en Koophandel met de Manufacturen tot eenige weinige plaatzen. 10.) Eigenbelang en tweedragt.

11.) Het verval van Godsdienſtige begrippen 11.) Gods-

 en

dienst- en zedenbederf. en van goede zeden in den burgerstaat, en de daarmede gepaard gaande pracht, weelde en overdadigheid. Offchoon ten aanzien van *de pracht* de gevoelens van velen zeer uit elkander loopen. Ik zal de zaak naar mijne bevatting opgeven, en trachten door onderscheiding licht bij te zetten.

De pracht overwogen, Men behoort *de pracht* of *luxe* uit driederlei oogpunt te beschouwen.

1.) Van de zijde van 't *zedenbederf.*

2.) Van 't *bestaan* der burgeren en ingezetenen.

3.) Van den *buitenlandschen Koophandel* en zijn verval.

ten opzicht van 1.) 't zedenbederf. 1.) Beschouwd van de eerste *zijde*, van *'t Zedenbederf*, zoodanig dat zij den geest van alle nutte bezigheden aftrekt, verwijfde jonkers, en losbandige vrouwen maakt, die geene nuttigheid aan de Maatschappij toebrengen, is de pracht bij mij een der schadelijkste zaken, aangemerkt in hare gevolgen op den burgerstaat; maar zij *is* geen oorzaak van handelverval in zich zelven.

2.) 't Bestaan der burgeren. 2.) Beschouwd van de zijde van 't bestaan der Ingezetenen. Ja, dezen, zegt men, putten zich uit; elk boogt zijn meerder na, en hierdoor bederven zich de familien. De zaak op zich zelf is waar; maar is *de Luxe* daardoor oorzaak van

'tver-

't verval des handels? Neen! Zonder *last* konden die zelfde uitkomsten daar zijn, zoodra de *winsten* minder zijn dan de *uitgaven* door andere gevallen. Beiden zijn er noodig; en waaruit komt die benoodigdheid? Ik antwoord: uit de behoeftigheden dezes levens. Elk burger, groot of klein, heeft zijne *behoeftens*, en hij levert aan anderen de behoeftens. Maar nu! de behoeftens des levens, 't zij dezelve *wezenlijk*, 't zij ze *gewaand* en *ingebeeld* zijn, of uit eigenzinnigheid voordkomen: deze *behoeftens* zijn juist de *grondslag* van den Koophandel. En of ik dien Koophandel drijve in *granen*, *visch* en *vleesch*, of in *kapsels* van vrouwen, of in *borduurfels* van mans kleederen, in kostbare *lenstoelen*, of in *vercieringen* op mijne tafel: zulks doet niets ter zake. Neem de *overtollige* behoeftens weg, zoo neemt ge ook een groot voorwerp van arbeidzaamheid, vernuft, naijver, en uitvinding, weg.

De pracht dan in dit oogpunt beschouwd, wel verre van den handel van een Volk nadeelig te zijn, strekt dies tot noodig voedsel van denzelven. Zij geeft gelegenheid tot verscheiden soorten van bezigheden, fabrieken, en handwerken, die eene menigte kunstenaars en handwerkslieden doen bestaan, welken met het geld in de handeling

ling te doen omloopen, in de plaats van hetzelve in kisten en koffers optehoopen, de benoodigdheden van den Staat teffens te hulp komen. *Zijn* er burgers, die door *de pracht* in den grond geboord worden, gelijk er zijn; dit doet weinig tot den handel: het zijn bijzondere gevallen, die omtrent gelijk staan met huisgezinnen, welke buiten schuld bezwaard zijnde met moeite den kost gewinnen. Korter! een braaf huishouden, 't welk te gronde gaat, omdat het zoovele behoeftens niet uit kan venten, als het voor zich volstrekt vereischt van kost en kleederen voor zich en vrouw en kinderen, om staande te blijven: zulk een huishouden staat in dat derde gelijk met een ander huishouden, dat door *pracht en weelde* meer behoeft dan ontvangt, en daardoor te gronde gaat. Het doet er niet toe, of het door eigen schuld, door gewaande of door wezenlijke behoeftens te gronde gaat. 't Verschil ligt in de meerdere *verandwoordelijkheid* van den weeldigen huisvader.

't Is dan de pracht niet, die den handel kwijnen doet; maar 't is het toevallig daaruit voortvloeiend gevolg, namelijk het onvermogen, om in ons eigen Land die pracht door *winsten* goed te maken, en de *stoffe* zelf daartoe te leveren en te bereiden. Met één woord: het is *de pracht*, be-

beschouwd in het 3de geval, van de zijde van onzen *buitenlandschen Koophandel*, betreklijk de *voorwerpen* van *de pracht*. En in dat oogpunt beschouwd, zoo is de toenemende *Luxe*, door het verloren gaan van onze Fabrieken, en het verval onzer Manufacturen (waardoor wij die goederen van elders moeten halen) voor den Koophandel een zeernadeelige zaak, en in geen Land van Europa heeft dit nadeeliger gevolgen dan in het onze. Hierdoor toch worden oneindig veel meer *sommen gelds* den Lande *uitgevoerd* dan *ingebragt*; en hierdoor verliest de Staat alle die schatten over 't algemeen, en gaat jaarlijks geweldig achteruit, ten zij het door andere middelen en takken van Negotie hersteld, en het verlies, 't welk wij lijden, vergoed worde door andere inkomsten.

3.) Den buitenlandschen handel.

AANM. „ Dit zoude de Republiek, bij voorbeeld, ten aanzien van Frankrijk eens ondervinden, indien alle de van daar gebragte waren, wijnen, enz. niet opgewogen werden door zoo vele *Millioenen* Interessen, die men daartegen, meest met den wissel, verrekent, waardoor in den wederzijdschen handel andere lieden weder voordeel trekken; schoon 's Lands Schatkist uit dien geldhandel geen last- en veilgeld, waaggeld, of diergelijken opbeurt."

Laat

Door een voorbeeld opgehelderd.

Laat men, bij voorbeeld, het eiland *Texel*, als een kleine Republiek aanmerken: laat daar de Boerinnen het fijnste lijnwaat gebruiken, dat er is; laat haar zelfs hembden met de kostbaarste kanten dragen! Zoolang zij die uit hare eigen voortbrengsels zelve maken, en die uit gaârn en linnen toereeden, dat van 't vlas komt, 't welk zij winnen; zoo, dat zij aan anderen ook nog mededeelen: zoolang dit geschiedt, zal die *luxe* haar doen bloeien, ja zelfs verrijken; maar indien zij, zelfs zonder *pracht*, de gemeenste linnen- en wollenkleederen en de grofste hembden behoeven, en die door luiheid van elders moeten ontbieden (en hoe menig spinnewiel ligt daar thans op solder te vergaan!) *alsdan zullen jaarlijks* 5000 menschen, waarop men dat Eiland begroot, tot dat behoef alleen ten minsten *f* 40000 guldens uit hun Eiland wegzenden, totdat *zij* verder ten uitersten verarmen, ten zij er even zooveel van andere takken weder ontvangen worde. Waar meerder uitgave is, dan inkomst; daar verarmt het Land. Dit noemt men een nadeeligen handel drijven.

En dien drijven wij thans zekerlijk ten aanzien van het artikel der *pracht* of de onnoodige of liever overtollige pracht, alleen door 't verval van onze eigen vlijtigheid in 't bevorderen

van

van die behoeftens. En ziethaar het *Problema* van de *Luxe* naar mijn inzien opgelost. Laat ons Land de stoffe tot de *pracht* zelf leveren, eigen gewonnen goederen dragen, al ware het in Oostindische waren: de balance zal onze zijn, en de pracht zal voordeel brengen; en hare voorstanders zullen 't pleit winnen.

Men vindt geleerde en dezer zaken kundige Mannen, die meenen, dat de *naijver van buitenlandsche Natien* een niet zoo groote reden van 't verval van onze Negotie en 't geen er aan vast is, moet gehouden worden, als velen ze daadlijk houden. Maar ik bedrieg mij, *of* daar moet iets menschlijks in begaan worden, of de tegenwoordige tijd moet het verval nog veel meer zicht- en tastbaar maken dan te voren. Men behoeft maar te letten op de voordgangen der Engelschen sederd 1750. en op die van de *Ostender*-vaart op de Oostindien sederd 1784. om hiervan overtuigd te zijn. 1ste Tegenwerping.

Maar hier krijgt men te doen met zoodanige Kooplieden, die over het verval onzes Koophandels geheel anders denken, en meenen, dat dezelve zoo sterk niet vervallen zij als het voorstel van Prins Willem IV. vooruit stelt, en die als zeker verondersteld wordt. Ten bewijze echter van dat verval beroept zich Zijne Doorluch- 2de Tegenwerping.

luchtige Hoogheid op de overeenstemmende getuigenissen van Kooplieden en Makelaars; het ledig staan van een aanzienlijk aantal winkelhuizen; de vermindering van zeevarend volk door vermindering der scheepvaart; het afnemen der Katoendrukkerijen, Raffinaderijen, en vele andere Trafiken, enz. (Vergel. *den Tegenw. Staat der Vereen. Nederl.* D. I. bl. 569.) Niettegenstaande dit alles waren er ook ten tijde van dat Voorstel, die vasthielden, dat onze Koophandel nog op denzelfden voet was als voor dezen.

Dit heeft toen zijne Doorluchtige *Hoogheid* bewogen, om de gronden, waarop zij bouwden, en de wederlegging derzelven, die veel lichts verspreidt, er bij optegeven. *Ik zal de gronden* kort voorstellen; zij waren dezen:

Hare gronden. 1.) Dat de Convoyen en Licenten van de inkomende en uitgaande waren, de waaggelden, de lastgelden op de schepen, de rechten op de *Consumtie* enz. niet verminderd waren.

2.) Dat de klagten der Kooplieden niets bewijzen, vermits de winsten nog wel dezelfde zijn, maar over een meerder getal van personen omloopen.

3.) Dat de hedendaagsche prachtige levenswijze de Kooplieden in grooter onkosten en verteering wikkelt dan onze voorouders.

Tot

Tot wederlegging van die redenen wordt bij het Voorstel opgemerkt (en dit is eene inlichtende aanmerking), dat de vermeerdering van de inkomende rechten geen bewijs is van den zelfden bloei des Koophandels. Wat brengt, vraagt men, de toenemende prachtige levenswijs anders te wege, dan een aanvoer van meer overtollige vreemde Waren, en bij gevolg ook een aanwas van *inkomende* rechten? Wat zijn de oorzaken geweest van de toeneminge van 's Lands inkomsten na den rampspoedigen winter van het jaar 1740, anders dan dat, naar mate onze binnenlandsche Gewassen van meest alle levensmiddelen door den strengen vorst vernield waren, dit gebrek vervuld moest worden door den toevoer van buiten. Wat heeft 's Lands inkomsten doen vermeerderen bij den invoer van vreemd vee, boter en kaas, ten gebruike, anders dan de zoo beklagelijke en schadelijke ziekte onder 't rundvee? Hieruit besluit men, dat de stelregel: onze Koophandel is niet verminderd, omdat de Convoyen en Licenten, op de inkomende goederen *niet* verminderd zijn, zeermank gaat, en geen aanmerking verdient. Heel anders is het gelegen met de Convoyen en Licenten op de *uitgaande* Waren. Kan men bewijzen, dat die *niet* verminderd zijn? men maakte geene zwarigheid, om toeteſtaan, dat de handel

Wederlegging uit de inkomende rechten.

De uitgaande rechten.

der Republiek toen nog omtrent op den zelfden voet was; mids dat men, bij 't onderzoeken der Registers, uitzondere de jaren van den toenmaligen laatsten oorlog door Engeland aan Spanje in 1739, en door Frankrijk aan Engeland in 1743. verklaard; vermids de handel dezer drie Natien, toen wederzijds verboden, over de Republiek loopen, en alles aanvullen moest; en dus niet alleen een aanwas van *uitgaande rechten*, maar een bloei in alle trafiek en handel moest veroorzaken. Dat ook het beloop der *lastgelden* niet verminderd zijnde, zulks een bewijs *zoude* uitleveren, dat de Koophandel der Republiek niet verminderd is; daarop werd aangemerkt, dat de voornoemde drie Natien, in *die laatste oorlogsjaren*, met minder kosten en *risico* met *onze*, dan met *hunne* schepen kunnende varen, zich niet alleen van de *onzen*, tot het overvoeren hunner voordbrengsels, hebben bediend, maar zelfs hunne Schepen aan de Hollanders moeten verkoopen; waardoor onze Scheepvaart in drie jaren ten minsten een *derde* is aangegroeid, gelijk dezelve sederd het sluiten van de Akensche Vrede ook weder wel zooveel verminderd is. Dus is ook het niet afnemen van de Lastgelden geen bewijs, dat de Koophandel niet verminderd is. Dit blijkt te klarer, wanneer men overweegt, dat er in ons

De lastgelden.

Land

Land geene Provincie is, die meer Reederijen heeft van smakken, koffen, galjooten en dierge-lijke Vaartuigen, dan *Vriesland*, zonder daarom *Commercie* te hebben. Derhalven besluit men, dat die tegenwerping van geen meerder waardij is, dan die van de *Rechten* op de *Consumtien*, welke alleen op de Manufacturen, Fabrieken en dierge-lijken invloed hebben; en dus hier niet te pas komen. Rechten op de Consumtien.

Dit Verval dan vast staande (de twee andere gronden daargelaten) en de oorzaken meest bekend, en wel in de eerste plaats door Zijne Doorluchtige Hoogheid gesteld zijnde in *de zwaarte der Lasten*, die handel en negotie drukken; zoo kwam 't nu op de vraag aan: op wat wijze dit te verbeteren? Immers zoolange de *lasten* niet *verminderd* worden, oordeelt men, met recht te mogen zeggen, dat de vervallen Koophandel niet zal hersteld worden, vermits de vreemde Natien, om die lasten te ontgaan, hare Producten voorbij ons Land, op andere plaatzen brengen, en daar wederom inladen en verhandelen zoodanige goederen, als haar ontbreken. De vraag was dan, op wat wijze, en door welke schikkingen men onzen bezwaarden Koophandel de noodige ontlastingen en voordeelen best zal kunnen toebrengen? En hier moet men, om met vrucht Het bezwaar der Lasten: hun gevolgen: hoe te verhelpen:

te kunnen antwoorden, meer dan ééne zaak in 't oog houden. Want de Collegien der Amiraliteit ('t zij één, 't zij meer) kunnen hunne gewone inkomsten niet missen. Ja men is bij 't *Rapport op de Finantien en Quotes* 1790. reeds zooverre gekomen, dat men een' vasten post van tebaatkoming van *f* 70,000:- vóor hun *op de ordinaire Petitie* heeft voorgeslagen. En door 't verminderen der Lasten op de *inkomende* goederen moet teffens gezorgd worden, dat aan 's Lands eigen Voordbrengsels, Manufacturen, Fabrieken, Colonien in de Oost- en Westindien, en de Visscherijen geen nadeel worde toegebragt. Het geheele geheim, en de vaste grondregels, van Engelands bloeienden Koophandel, *bestaat in deze* twee dingen:

Engelands grondregels,

„ *Bezwaar* zooveel mogelijk alles wat van *buiten inkomt*, en schade doen zoude aan *uwe* „ eigen industrie; en *verligt* alles, wat daarvoor „ dienstig zijn kan, en gij zelf ontbeert, gelijk „ *ruwe* stoffen om die te bewerken — —

„ Daarentegen *verligt* zooveel mogelijk alles „ wat naar *buiten* tot voordeel uitgaat, en den „ *uitvoer* hinderen zoude. En *verzwaar* alles wat „ voor *buiten* dienen kan, en gij zelf gebruiken „ kunt voor *ruwe stoffen* — —" (21).

Hoe

(21) Men vindt in 't Engelsche Werk, *l'Histoire des Trou-*

Hoe verre nu bij ons de ſtrijdende belangen te vereenigen waren, maakte een groot deel uit van onderzoek van het gedane Voorſtel, en, daar men begreep, dat het belang van de geheele Republiek geſteld moet worden boven dat van ééne Provincie, en dus ook dat van ééne Provincie boven dat van eene enkele Stad, zoo beſloot men, dat er eenige opoffering moest gedaan worden, welke zoude moeten beſtaan in het verminderen van rechten en lasten. Welk beſluit dan daar zijnde, kwamen hier twee vragen op: bij ons een belangrijk punt.

1.) Op welke *goederen* die ontlasting en vermindering moest vallen, en

2.) Welke Regels daaromtrent in acht te nemen waren?

Op de eerſte vrage werd geandwoord: De ontlas- Daar

Troubles bl. 56. boven aangehaald, dit op deze wijze uitgedrukt: *De Nationale Manufacturen uittevoeren met de minstmogelijke lasten, en daarentegen de Materialen, die hun dienen, intevoeren en aantelokken met de minstmogelijke belastingen.* Waartegen dan kan overgeſteld worden, *de vreemde Manufacturen voortekomen door zware belastingen; en de Materialen, die anderen van dienst kunnen zijn, bij den uitvoer ook zwaar te belasten.* Hij voegt er voor Engeland eene andere *hoofdmaxime* bij: *den Landbouw aantemoedigen door de burgerlijke vrijheid aantekweken, en door uitloving van beloningen.*

moet ontlasting zijn, maar hoe? lasting moet geschieden op *den invoer* van zulke goederen, die in *ons land* en ook bij *vreemden* verbruikt worden; ten einde onze Kooplieden neffens hunne naburen buiten 's lands kunnen markten. En derhalven op alle *eerste stoffen* voor onze fabrieken en manufacturen, en de *ingredienten* daartoe noodig. Ook op alle *vreemde* waren, die hier binnen komen, en *gesorteerd* zijnde verder naar *buiten* verzonden worden. Voords op alles wat in de Magazijnen tot verkoop wordt opgelegd. Met één woord: alle vreemde goederen, die aan onze fabrieken geen nadeel doen, en alles wat hier verbruikt wordt.

en naar wat Regel? Wat het tweede aanbelangt: welke *Regel* hierin te gebruiken? merkte men aan, *dat hoe* grooter de ontlasting zijn zoude, dies te grooter goed gevolg hiervan te wachten ware. Doch dat de goederen, die *belast* moeten blijven, dezulken zijn zouden, die door het invoeren onze Fabrieken, Manufacturen, Visscherijen en Colonien benadeelen. En dat de genen, die of meer overtollig of tot weelde dienden, zelf veeleer zwaarder belast konden worden.

Hiertoe driederlei plan. Ter bereiking van dit oogmerk bericht ons de Stadhouder, dat Hem *drie plans* waren opgegeven.

1.) Vrij Transito. Het *eerste* plan was een *vrije Transito* voor alle

wa-

waren, dienende tot de generale Commercie, tot buiten de grenzen van de Republiek; mids die waren gesloten blijven en niet verhandeld worden.

Het *tweede* plan: eene aanmerkelijke verandering en vermindering in de nog in gebruik zijnde *Tollijst* of het *Toltarif* van 1725. meest over die goederen, die den voornaamsten invloed hebben op de generale Commercie. 2.) Verbeterd Toltarif.

Het *derde* plan: een generaal *Porto Franco* voor de Koopwaren, zoo dat daarentegen de *Lastgelden* in diervoegen verhoogd worden, dat het gemis voor de Amiraliteitscollegien hierdoor konde vergoed worden. 3.) Een generaal Porto Franco.

Doch alle deze Plans aan groote zwarigheden onderhevig zijnde, zoo heeft Zijne Doorluchtige Hoogheid toen een *vierde* Plan voorgesteld, bestaande in een *gelimiteerd Porto Franco* van die goederen, welke de generale Commercie raken, op zulke wijze ingericht, dat de goederen, in zekere *Classen* of Lijsten zouden verdeeld worden, waardoor sommige goederen een geheel *vrij* en *onbepaald* Porto Franco, of vrijen invoer zouden genieten; anderen bij den *invoer* zekere rechten of tollen betalen, maar bij den *uitvoer*, indien zij hier niet verbruikt werden, terugbetaling zoude geschieden, in 't Engelsch *Drawbak* genoemd. Nieuw Voorstel. Een bepaald Porto Franco.

Gelijke ophef der middelen te water. Ten tweeden, dat tot het binnenlands bestuur men den ongelijken ophef der middelen te water in de Provincien behoorde te weren, en alles op effen voet te brengen, en ook de fraudes der Kooplieden meer ernstig te keer te gaan en te beletten.

De dood van Willem IV. verijdelt dit. Het is smertlijk voor de Republiek geweest, dat de dood des Stadhouders alle die pogingen en voorgeslagene middelen van Herstel buiten uitwerking gebragt heeft. [Naauwlijks toch was dit Voorstel gedaan, of de Stadhouder overleed! De Kooplieden hadden den tijd niet gehad, om den Stadhouder van wegens die pogingen te bedanken. De *Gedeputeerden* der Koophandelaren te *Amsteldam* en te *Rotterdam*, afgezonden om aan de Prinsesse, Gouvernante, het Rouwbeklag afteleggen, kregen teffens in last, om *te bedanken voor de heilzame Propositie ter herstellinge des Koophandels door wijlen Zijne Hoogheid, H. Ged. gedaan*, en teffens te verzoeken, dat het dier Vorstinne behagen mogte, door hare gunstige bestuiring de goede oogmerken Zijner Hoogheid in die *Propositie* te helpen bevorderen. *Ned. Jaarb.* 1751. bl. 916. 1057. 1058. 1169.]

Latere pogingen. 'T is wel waar; men heeft vervolgens niet geheel stilgezeten. In 't volgende jaar 1752. den 28 April, hebben de Collegien der Amirali-

tei-

teiten in Holland en Zeeland reeds hunne gedachten over het Voorstel uitgebragt. [Beide die zoo *gewichtige* als *waardige* Stukken, zoo als zij in de *Nederl. Jaarb.* 1752. bl. 1001. genoemd worden, zijn aldaar medegedeeld, bl. 1002. 1223. 1304: *opdat onze Tijdgenoten en Nakomelingen* (zegt men) *kennis mogen dragen van den arbeid, dien het uitdenken en aan de hand geven der middelen, welken tot herstelling des kwijnenden Koophandels zouden kunnen dienen, in deze dagen gekost heeft.*] In het jaar 1753. den 6 Jul. hebben de Gedeputeerden der Staten Generaal, bij bericht van 't *Besogne* hunne gevoelens daarover aan den dag gelegd. In 't zelfde jaar 1753. bij Resolutie van 28 Sept. blijkt, dat de Staten van Holland erkennen, dat de Commercie is vervallen; en dat tot derzelver herstelling geene andere hulpmiddelen kunnen worden beraamd dan *eene ontheffing* of vermindering van *die lasten*; en dat men reeds in 't jaar 1740. was bedacht geweest, om een *Porto Franco* opterichten. Men kwam vrij algemeen overeen, en alle *Advisen* sederd 1732. hadden aangewezen (dus verklaart men zich in 't *Rapport* van 't *Defensiewezen* 1790, Bijlage F. bl. 41.), dat men reeds sederd het jaar 1732. van gedachten was geweest, *dat de Commercie en Navigatie zooveel mogelijk behoort*

te worden gesoulageerd —— *en wel, uit hoofde van de considerable verandering, die de Commercie in Europa had ondergaan, en dat vooral onze Plakaten en Tollijsten* —— *behoorden te worden geschikt naar die veranderde tijdsomstandigheden: dat deze verligting vooral behoorde plaats te hebben omtrent de uitgaande en transitoire goederen.* —

De Prinses, Gouvernante, overtuigd van de hooge noodzakelijkheid, heeft dit op nieuws in 't jaar 1753. den 9 Octob. bij de Bondgenoten aangedrongen. En 't gevolg daarvan is geweest, dat na de ingekomen gevoelens der Provincien, Gelderland, Zeeland, Utrecht, Stad en Lande, 1754. den 20 Maart ernstige besognes van Hun Hoog Mog. daarop aangevangen *zijn*, terwijl Zeeland alleen verschilde over de wijze, hoe? En dat men eindelijk overeengekomen is in een breedvoerig en vrij eenparig *Advis*, 1754. den 19 Decemb. Dit *Advis*, bij vorme van *Besluit*, toen opgemaakt, *ligt er nog*. Daar scheen toen niets aan te ontbreken dan *de bekrachtiging der Bondgenoten*. Dan na dien tijd, hoe hoog de nood ook verder klom, is daarover nooit meer geraadpleegd; even als of het nooit gebeurd ware. Men zie *het Defensiewezen*, *Bijlage* F. bl. 9. (22)

Uitgebragt Advis 1754.

Is vruchtloos geweest.

On-

(22) Ik spreke hier met dien nadruk, niet uit mij zelven,

Ondertusschen zijn de *omstandigheden* des Koophandels, sederd dat jaar 1754. niet alleen *niet verbeterd*, maar *bedagelijks* verloopen, ...

De handel verloopt nog dagelijks.

ven, maar met de Amiraliteitscollegien, wier woorden ik hier zal bijvoegen: *Dat ondertusschen dit geheele werk, tot hoe veel klaarheid en praeciesheid hetzelve, vooral bij het voorsz. laatste Advis en Bijlagen, in alle deelen was gebragt, en hoe zeer hetzelve, ingevolge de pogingen van wijlen Zijne Hoogheid en Haare Koninglijke Hoogheid, glor. ged., en de instantien van verscheiden der Bondgenoten met zooveel moeite, tijd en arbeid zooverre was gebragt, dat daaraan niets meer schein te ontbreeken dan de Sanctie der Bondgenoten: hetzelve nogtans was blijven leggen, zonder dat er eenige vestigia voorhanden waren, dat hetzelve met eenige opgevolgde deliberatien was vereerd geworden: veel min, om het zoo oogenschijnelijke verval der Commercie door de aangewezene hulpmiddelen te helpen verbeteren; ofte om ten minsten alle de voorsz. moeite, tijd en arbeid van de Gecommitteerden —— —— met eenig succes te beloonen, even als of aan het voorsz. werk in het geheel* NIET WAS GEDACT. Men heeft dit gewigtig Stuk, waaruit ik dit ontleene, nu ook voor ieder leesbaar gemaakt, door eene afzonderlijke uitgave bij ALLART, en in de *Nederl. Jaarb.* 1789, waar men de aangehaalde woorden aantreft bl. 1680. Het is mijne zaak niet te onderzoeken, waaraan het gehaperd heeft, dat zulk gewigtig en noodzakelijk onderwerp tot geen beslag of besluit zoen heeft kunnen gebragt worden. Hoevele onvermoeide pogingen een Stadhouder bij de onderscheiden *Staten* der Provincien en hunne *Leden* ook moge aanwenden, Hij kan het werk niet

beterd; maar *dezelve is* (ik spreek met het *Defensiewezen*) *in vele opzichten, merkelijk verloopen, en verloopt zelfs nog dagelijks.* De geheele toestand van Europa is veranderd, en verandert verder onophoudelijk. Alle Natien leggen zich meer en meer toe op den Koophandel, op Visscherijen, en op Zeevaart. Met Engeland is die ommekeer sederd 1750. verbazend; ten voorbeelde zij alleen de *Walvischvangst.* Hier boven zagen wij,

Redenen van 't verloop.

niet dwingen; en hoe groot en krachtig zijn invloed ook wezen moge; het *besluiten* bestaat toch bij den Souverein. En kan die tot geene eenparigheid van denkbeelden gebragt worden door verschillendheid van belangen, zonder overgifte van eenig recht of voordeel, *zoo blijven de beste zaken dikwils ongedaan.* Dit is een gebrek aan alle Republieken of ingewikkelde Regeeringen eigen. En hoe noodzakelijk daartoe bij ons een *Stadhouder* met eenen wettigen en gepasten invloed zij, zulks wisten reeds onze Voorvaderen bij 't opstellen der Unie 1579. §. 9. Zulks bleek laatstelijk bij 't regelen der *Quotes* 1792. Het gemis daarvan heeft de Republiek laatst dien noodlottigen Engelschen oorlog doen bezuren. De kracht daarvan deed korteling de heilzaamste uitwerking tegen de woedende pogingen der *Franschen* en van *Du Mouriez* tegen onze grenzen. En 't is te hopen, dat het onderwerp des *Handels,* waarvan ik thans spreke, door den *invloed* van den Stadhouder ook eindelijk eene gunstiger wending en gezegender uitslag krijgen zal, waarvan ik alhier op 't slot spreke.

wij, dat Engeland in 't jaar 1749. tot dat einde uitzond slechts 2 Schepen, Holland in tegendeel een aantal van 220, en in 't jaar 1744. nog 187 Schepen. Hiertegen zond Engeland in 't jaar 1787. 246 Schepen, en de Republiek in 't jaar 1788. maar 69 Schepen. Daar is overal ook meer ijver om handwerken en fabrieken te bevorderen. Minder menschen en werkhanden komen herwaards over tot den arbeid en vlijtbetoon. Daar is groot gebrek van zeevarend volk, en alles moet met veel verzwarende kosten en verhoogde loonen verkregen worden. De buitenlanders behoeven op verre na niet meer onze Schepen noch onze Vervoer- of Vrachtwaren. En de winsten zijn geringer. Dat derhalve alles verloopt, hieromtrent kan geene twijfeling overblijven, wanneer men in aanmerking neemt ('t zijn de woorden van het *Defensiewezen*, *Bijlage* F. bl. 41. (23)), *hoezeer de Russen, de Denen, Sweden, Hamburgers, Oostfriezen en Vlamingen, zelfs sederd den laatsten oorlog tusschen Engeland, Frankrijk, Spanje, de Republiek en Amerika, vooral door het varen onzer Kooplieden onder vreemde vlag, in onzen Koophandel als 't ware zijn ingetrokken, en voor als nog in de bezittingen van den-*

(23) De *Ned. Jaarb.* 1789. bl. 1720.

Nader betoogd.

denzelven, grootendeels zijn gebleven; uitwijzende zulks de menigvuldige Deensche, Zweedsche en andere vlaggen, die men alomme in de Middellandsche Zee, in Frankrijk, en schier in alle Zeehavens van Europa vindt, gelijk onder anderen kan blijken uit de Zondsche Lijsten van het afgeloopen jaar 1785, *uit welken vast staat, dat in de Zond gepasseerd en gerepasseerd zijn de volgende Schepen:*

Engelsche	2535.
Zweedsche	2136.
Deensche	1789.
Hollandsche	1571.
Pruissische	1358.
Breemsche	170.
Dantzigsche	161.
Russische	114.
Rostoksche	110.
Lubeksche	79.
Keizerlijke	66.
Hamburgsche	61.
Courlandsche	25.
Portugesche	28.
Fransche	26.
Amerikaansche	20.
Spaansche	15.
Venetiaansche	4.
te zamen	10268. Schepen.

Ter-

Terwijl men die Lijst confronterende met die van vorige jaren zal bevinden, dat de Hollandsche Scheepvaart verre de meerderheid had boven die van alle vreemde Natien.

Te Cadix in 't jaar 1785.	Deenen	99
	Zweedsche	83
	Hollandsche maar	47
		229
waartegen aldaar in 't jaar 1779		
	Hollandsche nog	161
	Deenen	48
	Zweedsche	57
		266 Schepen.

Daar is bijgekomen (zegt men) *het toenemen der Commercie op Ostende, waardoor men thans zeggen kan, dat de Republiek ten eenemaal heeft verloren het transit van meest alle goederen, die weleer langs de Schelde, 't Sas en 't Zwin, mitsgaders langs de Maas, naar Brabant, Vlaanderen, Luik, Gulik, Limburg, Luxemburg, en zelfs naar Keulen en Neder-Duitschland wierden gevoerd* (waartoe bij de Oostenrijkers veel toebrengen de verbetering der haven van Ostende — de aanleg van steenwegen — en een *Porto Franco* voor het *transit*). *Dat men het sederd met name heeft zien gebeuren, dat alle goederen, die vooral uit Zeeland langs de Schelde naar Brabant en Vlaanderen plegen*

gen te worden gevoerd — thans alleen gaan over Ostende. [Enkel het Artikel van den invoer der Fransche Wijnen te Middelburg in Zeeland veranderde binnen de 25 laatste jaren zoozeer, dat die Wijnen, die men uit Middelburg naar Ostende voerde, daarna uit Ostende deels naar Middelburg gebragt wierden.] *Waaraan ook buiten eenigen twijfel moet toegeschreven worden de aanmerkelijke aanwas der vaart van Ostende op Cadix, Bilbao, Nantes, Bayonne, en verscheiden havens van Groot-Brittannien en der Oostzee: welker goederen zij te voren van de Republiek moesten halen.* En volgens bl. 43. staat er nog meer verergering te wachten, sederd Frankrijk Duinkerken in beter staat brengt. Men voegt er bij: *dat alzoo de uitkomst ten klaarsten heeft gedemonstreerd, dat het gene men bij de Deliberatien over de Propositie van Zijne Hoogheid* 1752. *en* 1754. *voornamelijk heeft willen vasthouden, praecise heeft geëffectueerd, dat al het selve is verloren; althans dat het eene historische waarheid is, dat niets is geconserveerd van 't geen men oordeelde te zullen behouden, en in welks totale ontlasting men daarom zwarigheid gemaakt heeft toetestemmen.* Men doet er bl. 44. het beklag bij, dat *wij grootendeels op den ouden voet zijn gebleven, ten minsten nimmer zooverre gekomen, dat wij onze schikkingen naar de ont-*

sta-

ftane veranderingen in Europa aangaande 't werk der Commercie hebben durven accommoderen.

Dit nu zoo zijnde, is de vraag, of dan alles thans zoo wanhopig is, en of er geene Middelen van Herstel uittevinden zijn, en die aan den gang kunnen geholpen worden? Ik andwoorde: Het aan den gang helpen van aangewezene middelen moet het werk zijn van *den Souverein*, en van de Landsvaderlijke pogingen van den Stadhouder in der tijd. Indien door den ingewikkelden Regeeringsvorm van ons Gemeenebest, en de onderscheiden belangen der Provincien de zaak moeilijk is; het herstel echter is niet radeloos, en 't hapert nog niet aan middelen van herstel. En hiertoe heeft het *Defensiewezen* bij zijn belangrijk *Rapport* ten sterksten aangedrongen; ook onder anderen (daar het nog tijd is) om handen aan 't werk te slaan, en hiertoe meer dan eenen voorslag gedaan; en wel met name:

Wat nu te doen?

Het herstel is niet hopeloos.

Hoofdmiddelen tot herstel.

1.) Om alle *uitgaande Rechten* afteschaffen, en, uitgezonderd *Contrabanden*, een vrij *transito* te verleenen.

2.) Betere inrichting en beheering van de middelen te water.

3.) Alle inkomende goederen, voor zooverre zij *belast* zijn, tot voorkoming van alle bedrog en beklag, zooveel mogelijk voortaan niet te laten

 be-

betalen bij den *prijs* of *waarde*, maar bij de *quantiteit* of *maat* of *gewigt*.

4.) De vermindering van den grooten *omslag* en kostbaarheid der Amiraliteits-Collegien. En

5.) Voortekomen, dat geene Natien, onder onze Vlag, varen, door bij 't verleenen van Zeebrieven dezelfde voorzorgen te nemen, als bij 't geven van Turksche passen: opdat geen Schipper onder Hollandsche Vlag vare, die niet klaar bewezen hebbe, dat zijn Schip indedaad Hollandsche eigendom zij. Thans (zegt men) is de practijk, dat een Schipper ter bekominge van *Zeebrieven* zich vervoegt aan de Regeering zijner plaats; aldaar enkel opgaaf doet van *zijn*' naam en *dien* van 't schip; voords waar hij *burger* is, en op wat grootte zijn schip bij 't land gemeten is. Alsdan zweert hij in handen van 't Gerecht, dat het *schip* toebehoort *aan onderdanen der Republiek*: zonder dat hij hiervan eenig bewijs behoeft overteleggen. Men oordeelt, dat dit verandering noodig hebbe (24). Schipper en Boekhouder, of

(24) Mogelijk verdient hier wel eenige opmerking, 't geen G. BRANDT *leven van M. de Ruiter* bl. 263. verhaalt, dat Hij *te Mallaga verscheiden Hamburger Scheepen vond, die Zeebrieven hadden, als ofze t'Amsterdam t'huis hoorden. Ook vernam hij uit eenige Hamburgers, dat de Hamburger Schippers t'Amsterdam luiden wisten* te

of Boekhouder en Reeder, behoorden bij 't Gerecht overtegeven hun *reedercedul* op zegel, inhoudende den naam van *schipper* en *schip*, deszelfs grootte, plaats der bouwing, legplaats, met de namen en wooning der Reeders en hun aandeel; zulks moest bij eede bevestigd worden, en dan door 't zegel der Amiraliteit bekrachtigd, konde aldaar geregistreerd worden. Ziedaar het gansche Plan bij Hun Hoog Mog., door de leden der *Commissie* tot het *Rapport* van het *Defensiewezen* uitgebragt in 't jaar 1789 (25).

Middelerwijle heeft het ook niet ontbroken aan bijzondere kundige mannen en schrijvers, die over

Andere hulpmiddelen,

te vinden, die om een stuk gelds den eed in hunne plaats voor de Heeren Burgemeesteren afleiden, en valschelijk zwoeren, dat de Schepen t'Amsterdam t'huis hoorden: daar nochtans al de reeders te Hamburg woonden. Ook (zegt hij) *lieten zich de Schippers ontvallen, dat ze t'Amsterdam en op andere plaatzen, door dat middel des eeds, zooveel Zeebrieven konden krijgen als zij wilden. Zoo verre verveerde de gewinzucht de menschen, dat zommige geld gaven om valsche eeden te koopen, en dat andere om geld Gods dierbaaren naam schendiglijk misbruikten, en den Christelijken Godsdienst bij Turken en Jooden ten spot stelden.* De Heer *de Ruiter* liet niet na de Staten en de Amiraliteit hiervan te waarschuwen.

(25) Men kan dit uitgebreider lezen in de *Ned. Jaarb.* 1789. bl. 1727—1730.

over de middelen tot herstel des Koophandels breedvoerig zich verklaard hebben. *En wij zijn aan de Maatschappij van Haarlem*, en hare uitgeschrevene Prijsvraag over dit onderwerp, ook verschuldigd de bekroonde Verhandeling van den Heere *Hendr. Herm. van den Heuvel*, Griffier in 't Hof Provinciaal van Utrecht, *in 't jaar* 1775. De voorgestelde Vrage was deze: *Welk is de grond van Hollands Koophandel, van zijnen aanwas, en bloei? Welke oorzaken en toevallen hebben dien tot heden aan verandering en verval blootgesteld? Welke middelen zijn best geschikt en gemaklijkst te vinden, om denzelven in zijne tegenwoordige gesteldheid te bewaren, zijne verbetering te bevorderen, en den hoogsten trap van volkomenheid te doen bereiken?* Het bekroonde Andwoord is met nog twee anderen, het eene van *Adriaan Rogge*, Koopman te *Zaandam*, het tweede van *Cornelis Zillesen*, uitgegeven in het XVI. Deel der *Haarlemsche Maatschappij.*

Naderhand is uit eigen aandrift dat gewigtig onderwerp nader onder handen genomen door den Heer Advokaat EL. LUZAC in zijn schoon, en uit het vorig Fransch verbeterd, Werk, *Hollands Rijkdom*, IV. Deelen 8°. 1782 (26).

De

(26) De volledige titel van dit zoo kostlijk en nuttig Werk,

De kwalen, boven reeds aangewezen en thans bekend zijnde, zal ik uit die Geschriften zoo beknopt mogelijk bij elkander vatten *de middelen van herstel*, zoo als zij zich die voorstellen en opgeven. Zij bouwen beiden op het bovengemelde Voorstel van zijne *Doorluchtige Hoogheid* van 't jaar 1751. Zij komen beiden in de oorzaken, zoo van den aanwas, als van het verval des handels, hoofdzakelijk overeen; en beiden stemmen zij ook, met dat *Voorstel*, toe, dat er *ontheffinge van Lasten*, zooveel mogelijk, komen moet, voor *Scheepvaart*, *Koophandel*, en *Manufacturen*; en dat hiertoe een *Porto Franco* behoorde opgericht te worden. benevens 't Porto Franco.

Maar boven dat alles geven zij ook nog deze navolgende hulpmiddelen aan de hand.

1.) Het invoeren en vermeerderen van belastingen, welken niet verstrekken tot bezwaar van den Koophandel, voornamelijk op de voorwerpen van Lastverschikking.

Werk is: HOLLANDS RIJKDOM, *behelzende den oorsprong van den Koophandel en van de Magt van dezen Staat; de toenemende vermeerdering van deszelfs Koophandel en Scheepvaart; de oorzaken, welken tot derzelver aanwas medegewerkt hebben; die, welke tegenwoordig tot derzelver verval strekken; mitsgaders de middelen, welke dezelven wederom zouden kunnen opbeuren, en tot hunnen voorigen bloei brengen.*

van pracht en weelde, en zulke zaken of koopwaren, die men kan missen, als waardoor ook die takken bij ons zouden aangemoedigd worden.

Begunstiging. 2.) *Het verleenen van bijzondere begunstigingen, vrijdommen, en aanmoedigingen aan de fabriekeurs, en zulken, welken aan de fabrieken te pasfe komen.*

„ De Heer A. Rogge heeft tot zijn stelregel
„ genomen: De Verbetering onzes Koophandels
„ hangt thans, zoo niet geheel, ten minsten
„ grootendeels af van de *volmaking* onzer fa-
„ brieken, kunsten, en ambachten. Dan dit
„ schijnt alleen betreklijk te moeten gemaakt
„ worden tot de middelen van uitvoer, en om
„ den binnenlandschen handel *daardoor te bevor-*
„ *deren.*"

Inlandsche dragt. 3.) Het aankweeken en handhaven, zooveel mogelijk, van de dragt en gebruik van inlandsch goed en de hier vervaardigde waren.

Fabrieken op 't land. 4.) Eene zaak, die oulings tot begunstiging en voordeel der Steden strekte, maar thans veelzins tot hare schade en nadeel gedijt, namelijk de verbieding van fabrieken en neeringen op het *platte land.* Dit verbod moest opgeheven worden, en het aanleggen derzelven op 't platte land moest vrijgelaten worden. Welverre, dat dit de Steden zoude ontvolken, meent men, dat dit

veel

veeleer haar bevolken zoude. Men beroept zich op het voorbeeld der Stad *London*. *Nooit zoude die Stad*, zegt men, *geweest zijn, het geen ze nu is, indien men het oprichten van Fabrieken enz. in derzelver nabuurschap belet had.* Daarentegen moesten *de kramers*, *de marsdragers*, *pakkedragers* en diergelijken, die den burgeren zoo zeer schaden, geweerd worden.

[AANM. 1793. Men kon hier bijvoegen, dat dit mogelijk het eenigste of bruikbaarste middel zijn konde, om zulke Steden, die door 't verval hunner Fabrieken de verarmde handwerkslieden niet langer onderhouden kunnen, de wijze aan de hand te geven, om dezelve buiten de Stad aan den eerlijken kost te helpen; waardoor dan wederom andere voordeelen naar zulke Steden zouden terug vloeien; of zij ten minsten van die zware kosten ontheven worden, en echter *de werkzame handen* van 't gemeen in zijn land en bij de hand houden. Ik weet wel, dat men hier zal tegenwerpen *de Stedelijke Privilegien*, die men dus den bodem zoude inslaan. Ik erken die zwarigheid! Ze is groot: maar niet onoverkomelijk. Ik zal ze niet beandwoorden met de

algemeene oplosfinge, *dat men van Privilegien vrijwillig kan afstand doen;* want dan bleef de zwarigheid: hoe krijgt men de Steden tot zulk eenen afstand? De algemeene regel, *dat, als Privilegien, eertijds nuttig, naderhand schadelijk worden, men best doet die niet meer te gedenken;* zelfs ook het stellige hiervan, *dat zij schaden*, moest dan niet slechts betoogd, maar ieder voor zich daarvan overtuigd worden; omdat het de Steden zelf zijn, die *den Souverein* helpen uitmaken. Maar ik zal eene andere bedenking opperen, ontleend uit het belang der Steden zelf ten aanzien der vreemden. Indien de stad London *te eeniger tijd*, met inroeping harer Privilegien, verhinderd hadde het oprichten van Fabrieken buiten de Stad, waardoor nu die Stad en 't platte land beiden welvaren, en de Fabrieken binnen 's Lands werkzaam blijven en bloeien, en 's Lands Schatkist bevorderd wordt: waar zouden dan die Fabrieken henen gevaren, en de handwerkslieden gebleven zijn? Andwoord! naar buiten 's Lands, met verlies van alles! menschen, goederen, leveringen, werklieden, ruwe stoffen, geldwinsten, capitalen, renten, alles was weg geweest! En

om

om het benoodigde te bekomen, dan nog daarenboven groote uitgiften naar buiten 's Lands, zonder hope van herstel! Indien men dan liever, steunende op zijne Privilegien, de Privilegien wil behouden, en de Fabrieken verliezen; dan verliest men met der tijd alles te gelijk; die Privilegien komen dan niet meer te pas, en de Vreemdeling gaat met alles henen. Integendeel dit overgevende zoude men behouden land en volk; de Fabrieken bleven binnen 's lands; de armoedigen werden geholpen, de werkloonen verdiend, die zouden zelfs min kostbaar zijn, en de Stedelingen konden zelf 't werk ondersteunen door *geld* en *handen*. De Voordeelen vloeiden van zelfs weder terug naar *de Steden* door den binnenlandschen handel, en, groeide die verder aan, zoo kon men den buitenlander ook gerieven. Dit werd dan een binnenlandsch *Porto Franco der Fabrieken*. De vraag is: verliest men in eene Stad niet honderdvoudig, als eene voorname Fabriek met al zijn toebehooren, slechts even buiten het territoir van Holland op 't platte land verplaatst wordt, en niets meer aan 's Lands en Stads Schatkist opbrengt; en als integendeel het

geld tot aankoop dier gefabriceerde waren nog daarbij uit Holland gaat; daar men die zelfde Fabriek in zijn eigen Land, een *half* of heel uur buiten zijne Stad, ziende bloeien, die Stad geen *tienvoudig* verlies zoude hebben, ja mogelijk er te meer door zoude bloeien, en Holland er bij welvaren. Met één woord: men moest begrijpen, dat de *Vreemdelingen* nu alleen 't genot hebben *van die Privilegien*, die men zijn *eigen platte land* onthoudt, tot schade en van *Steden* en van 't *platte Land*. Worden, bij voorbeeld, door den uitvoer onzer *Wolle* eenige koopkomtoiren rijk. 't Is gelukkig! maar dan konden er ligtlijk *honderd* huisgezinnen worden verrijkt, tegen nu drie of vier, en duizend menschen aan den kost geholpen, die nu bedelen of van armegiften leven, alleen omdat de Wetten en Privilegien veroorloven den Uitvoer van *de Wolle* naar buiten, en niet veroorloven *de Fabrieken*, die de wol verbruiken, even buiten de Steden.]

De Colonien. 6.) Men moest aanmoedigen, begunstigen, en verbeteren de inrichting van 's Lands *Colonien*, en inzonderlijk hiertoe gebruiken de middelen, wel-

welken het welzijn van den Burgerstaat bevorderen; boven al zorgen voor hare beveiliging, en naauwkeurig letten op eene goede handhaving van Justitie, en tegengaan alle slinksche wegen, kwade trouw, mishandeling en onderdrukking.

6.) De bevordering van wetenschappen en verkiezing van bekwame, kundige en eerlijke lieden in zaken, zoo van hooger als lager bewind. Kundige lieden.

7.) Het doen herleven van de oude goede trouw, waaraan thans in den Koophandel groot gebrek is: waartoe veel zoude kunnen toebrengen het beter doen nakomen der heilzame *wetten* op de *bankeroeten*; alsmede aan *obligatien* of andere verbandbrieven, bij welken geene vaste goederen verbonden worden, te ontzeggen het voorrecht van *Præferentie*, al ware het dat de 40ste penning daarvan betaald mogte zijn. Voords het beteugelen der slinksche streken van woekeraren, en die niet onder den naam van Koophandel te laten doorgaan; en een einde te maken aan dat doodlijke vergift van den Zwindelhandel, die thans zoovele familien doet te gronde gaan. 't Weren van slinkschen handel.

8.) Gelijk het vermijden van oorlog voor onze Republiek van het uiterste aanbelang is: dewijl alles wat Koophandel is hierdoor op losse schroeven staat, of elders heen verloopt, zonder ooit wederom te keeren: zoo is ook tot bestendi- Zeemagt,

en handel-verdragen. dige bescherming van Zeevaart, Koophandel en Colonien, alles gelijk staande, ten uitersten noodzakelijk de bestendige aanhouding eener voegzame Zeemagt; alsmede het bezit en de handhouding van voordeelige *Handel-* en *Commercietractaten*, vooral zoodanigen, die, bij het uitbersten van eenen oorlog onder de naburige Volkeren, onze Scheepvaart en Koophandel kunnen bevorderen.

[AANM. 1793. 't Is een ongelukkige waarheid, dat onze Republiek, sederd weinige jaren met de magtigste Mogendheden Verbonden van *Bescherming* en *Verdediging* heeft aangegaan; maar tot nog toe, hoegenaamd geene Verbonden *van Koophandel* en Scheepvaart met hun heeft kunnen treffen. Eerst in het jaar 1785. met *Frankrijk*; naderhand in 1788. met *Engeland* en *Pruissen*. Met het laatste Rijk werd ook §. 7. bevoorwaard, dat tot tijd en wijle, dat men een *Tractaat van Commercie* zal gemaakt hebben, de weêrzijdsche Onderdanen zullen behandeld worden, *als de meestbegunstigde Natie (comme la Nation la plus favorisée)*. Men kent de tegenwoordige Waardij van deze zoo gewone belofte, en men weet, welken zin de Engelschen aan die bewoordin-

dinge toeschrijven. Dan de tegenwoordige toestand van Europa, de veranderingen met Dantzich en den Weisselstroom en Polen voorgevallen; de benoodigdheden onzer Scheepvaart en Tollen langs Maas en Rhijn door de Cleefsche en andere Erflanden; de toestand der Brabantsche Gewesten, en de veranderingen daarin met ons gekomen door het Tractaat met Keizer Josephus 1785. en de sloping van 't XVde Artikel der Munstersche Vrede nopens de *Tollen;* dit alles gepaard met de vooruitzichten, dat, zoodra de zoo wenschelijke Vrede tusschen Frankrijk en alle de oorlogende Mogendheden van Europa zal getroffen worden, alle die Mogendheden, om het zeerst zich zullen beijveren, of vooruit reeds in de Kabinetten werkzaam zijn, om voor zich onderling voordeelige *Zeevaart-* en *Handelverdragen* te sluiten: dit alles, zeg ik, doet ons hope scheppen, dat wij voor ons ook geene ledige aanschouwers van die onderhandelingen zijn zullen, noch achter het net visschen in het ontwerpen van voor ons *nuttige* Handel- en Zeevaartverdragen, voor zooverre onze waakzame Souverein dezelve nut en oorbaar rekenen moge]

9. Ein-

Regeeringsvorm. 9.) Eindelijk is *noodig* het geruste bezit en 't handhaven van den tegenwoordigen *Regeeringsvorm* van 't *lieve* Vaderland; en 't *gebruik der* middelen, om voortekomen, dat er geene nieuwe onrust of tweedragt, het verderflijkste van alle rampen, door kwalijkgezinden of andersdenkenden op nieuws verschijne, door toetezien, dat geene nieuwigheidzoekers, noch minder, kwalijkgezinden, in het Regeeringsbewind ingebragt worden.

Andere bijmiddelen. Behalven dit alles zijn er bij den Heer VAN DEN HEUVEL nog eenige bijzondere schikkingen en medewerkende middelen opgegeven, welken elk op zich zelf iets kunnen toebrengen, en allen zaamgenomen krachtdadig *zouden kunnen* dienen, om *Scheepvaart*, Manufacturen, en Koophandel te ondersteunen en optebeuren. Hij brengt er de volgenden toe. Ik zal ze maar opnoemen.

Landbouw. Het bevorderen van den Landbouw en 't bekwamen der Hollandsche Duinen en andere woeste Heiden, tot overvloediger aanvokking van *schapen* en *de wolle*, die anders van elders moet aangevoerd worden.

Visscherij, enz. Het aanmoedigen der Visscherijen door de ontheffing van belastinge en uitloof van *præmien*, en den Staat te doen deelen in de schaden, die somtijds de Walvischvangst lijdt.

Het

Het voorkomen, dat de zoute visch, welke in de Westindifche Colonien gebruikt wordt, niet van elders aangebragt, maar uit ons Land derwaards gevoerd worde.

Het oprichten van Genootfchappen en Maatfchappijen, die onder aandrift en beftuur van één of twee Bewindsmannen Fabrieken op zulke plaatzen aanleiden, waar men die ontbreekt.

Het aanfporen van gegoede Joden, om de eene of de andere Fabriek, bij ons niet bekend, bij voorbeeld van *Spiegels*, van *Tapijten*, enz. aantevangen, en hunne geloofsgenoten daardoor een beftaan te bezorgen.

Het geven van gelegenheid aan jonge lieden van geboorte en van middelen, om zich niet flechts *in de Rechten* en *wat meer op onze Hooge Scholen geleerd wordt*, te oefenen, maar ook zich te leggen op de ware en werkdadige Staatkunde, dat is, op de middelen en wegen om een Natie, bijzonder onze Natie, voorfpoedig en gelukkig te maken: 't welk thans bij de meeste Volkeren naar grondregelen gefchiedt; en bij ons verzuimd, en buiten 's Lands ons verweten wordt. *Een in dier voege geoefend Regeerder is immers* (zegt van den Heuvel) *alleen den naam van eenen Politiek waardig, en niet hij, wiens hoofdoogmerk is, op de voordeeligfte zoogenoemde Commis-*

misflan te aazen, en daardoor zijn eigen voordeel meer dan het gemeene welzijn te betrachten.

Men moest in de Stichtingscholen der *Vrouwe* van Renswoude eenigen opkweken tot patroonteekenaars, getouwstellers, en soortgelijken, om nut toetebrengen en zich binnen 's Lands te vestigen.

Men moest handwerkslieden van buiten aanmoedigen, om zich in ons Land nedertezetten, liever dan dezelven door te naauwe verordeningen (*Gildens* enz.) te belemmeren.

[AANM. 1793. Men mogt denken, dat de rampzalige gebeurtenissen te *Lion*, die gewezen Stapelstad der handwerkslieden en fabrieken, aanleiding zoude gegeven hebben, of nog geven kunnen, aan vele nu lediggloopende of snaphaan-voerende Werklieden, die hun ambacht verstaan, om zich te eeniger tijd elders gerust nedertestellen, nadat de geestdrift bedaard is; zoo wanneer zij slechts weten, waar zij met vrucht konden gebruikt worden, en hun de weg daartoe gewezen wordt. Zoodra de groote aanvoerders ophouden, mag men hopen, dat de minderen, die nu van hunnen wenk vliegen, tot inzicht en inkeer zullen komen, en nut-

ti-

tige werklieden worden. Dit vordert het heil der maatschappij, en de natuurlijke orde der zaken.]

Men moest de Fabriekeurs beschermen tegen de onderdrukkingen der Kooplieden.

— de voornaamste en braafste Kooplieden aansporen, zoo mogelijk, tot aangaan van verbintenissen, om geen het minste deel te nemen in buitenlandsche Maatschappijen; om geene betalingen voor vreemde rekeninge te doen, tenzij de goederen hier gezonden zijn; en vooral geene penningen opteschieten tot voordzetting van vreemde Colonien.

— den al te grooten invloed der Makelaars op den Koophandel beteugelen, en dit beroep voor ieder vrij laten, mits zelf geen' handel te drijven, ten minsten niet in die takken, waarin zij als makelaars handelen.

— zorge dragen, dat de Nederlandsche Afgezanten voorzien worden van bekwame Geheimschrijvers, geboren en kundige Nederlanders, die daartoe opgeleid wierden.

— zulke *Consuls* en *Factoors* in de Zeeplaatzen aanstellen, die geboren en in den bloei onzes handelsdeelnemende Landgenoten zijn, en niet enkel dienen om een bestaan te vinden. En eindelijk,

— oprichten Maatschappijen, die den handel,

scheepvaart en fabrieken aanmoedigen; gelijk men in Engeland en elders met goed gevolg gedaan heeft. Waartoe men aanhaalt de Glasfabriek *des Hertogs van Buckingham.*

Doch niets zal baten,

Offchoon nu deze laatste middelen op zich zelf genomen, voor zooverre zij in 't werk kunnen gesteld worden, den Koophandel zouden opbeuren; zullen dit echter maar zoovele *bijmiddelen* of *palliativen* blijven, zonder groote vrucht, zoolang de eerste bronnen, boven aangewezen, verstopt zullen blijven, en de *hoofdmiddelen* niet ernstig aangegrepen en gebruikt worden.

Aanmoedigingen, zegt men, *zijn er voor winstzoekende Kooplieden en Handelaren juist zoo noodig niet, als wel ontlasting en opheffing van Belemmeringen.*

Dwangmiddelen zijn strijdig tegen den geest des Koophandels. Men kan hem *leiden*, hem *lokken*, maar niet *dwingen*. En hiertoe is van nooden het *verstand* en het *Staatkundig beleid van brave Regenten*, en (het gene in onze Republiek zoo wenschlijk is!) gepaste *Eendragt in de Raadsbesluiten*, met opofferinge en ter nederlegginge van alle zulke *bijzondere belangen*, waardoor *het algemeen Belang* te gronde gaat!

[AANM. 1793. Doch indien men op de ernstige en herhaalde Waarschouwingen in

het

het *Rapport van het Defensiewezen* achtslaat, is het te vrezen, dat ook alle die voorgestelde middelen van verbetering en opbeuring weinig of niets zullen uitwerken, indien niet eerst en vooralles de hoofdbron van de kwaal gestopt, *en het Gebrek, dat er schuilt in de inrichting en in de ingewanden van het Amiraliteitswezen verholpen*, en deszelfs bestuur meer regelmatig, meer eenvoudig, en minder kostbaar ingericht worde. En dit is het gene men meent, dat thans zoo naakt en klaar is voorgesteld, en als een voorafgaand vereischte wordt aangedrongen bij *het Rapport van het Defensiewezen* in 't jaar 1789. ter Tafel van Hun Hoog Mog. gebragt, dat ik mij niet onthouden kan, om, daar ik voor mijne Landgenoten schrijve, van welken vele geene uitgebreide Staatsstukken lezen, uit dit gewigtig Stuk eenige trekken optegeven (27): *Dat gewenschte einde* (zegt men) *zal nimmer in dezen toestand van zaken worden bereikt. Het gebrek, het groote gebrek, Hoog Mog. Heeren! is niet gelegen in den aard*

ten zij de grond der kwaal worde weggenomen.

(27) Men kan dit breeder lezen in de *Ned. Jaarb.* 1789. bl. 1250.

aard van de middelen, welke men van tijd tot tijd heeft voorgeslagen; eene keuze van middelen zou onder eene reguliere en belangelooze Administratie al overlange zijn gedaan geweest. Het gebrek schuilt in de inrichting van de zaak, in DE INGEWANDEN VAN HET ADMIRALITEITSWEZEN. *'t Is zeker, veel geworderd, wanneer de grond van een kwaal bekend is; maar deze grond, hoezeer zederd lange gevoelig bekend, heeft men verschoond, en dienvolgens konden geene middelen, welken den grond niet aantasten,* VAN EENIGE *vrugt zijn.* Men laat er op volgen, dat „ *alles om voorziening, alles om redres roept; maar dat alles te vergeefsch zijn zal; dat alle herziening van de Tollijst vruchteloos,* alle voorstellen en hulpmiddelen zonder *gevolg* zijn zullen, indien de hervorming der *Vijf Amiraliteiten,* met opoffering van bijzondere belangen, niet vorafgaat, in deze aanmerklijke woorden, die de wijze, hoe te verhelpen, naar hun inzicht, teffens voorstellen: *Wij zijn zoozeer geperfuadeerd, dat geene herziening van de Lijst, hoezeer op zich zelven ten uiterften noodzakelijk; geene Propositien, van wat natuur die ook zouden mogen zijn, immer*

van

van eenig effect zullen kunnen wezen, zo lange de beheering van de middelen te Water zal blijven gedemandeerd aan vijf onderscheidene Departementen, wier belangens nimmer dezelfde zullen kunnen zijn; daarvan zijn wij zoo geperſuadeerd, dat wij de attentie van Uw Hoog Mog. met geene verdere Plans dezen aangaande zullen blijven ophouden.

En het is te wenſchen, dat dit geluk voor onze tijden bewaard zij geworden, dat eindlijk van dit gewigtig Stuk bij de Bondgenoten eene afkomst zal gemaakt worden; en dat, even gelijk bij de inrichting der Oostindiſche Compagnie, 1602, waarbij zoovele bijzondere belangen, voordeelen, en rechten werden opgeofferd, en zoovele bijzondere *Compagnien* tot één ligchaam gebragt werden, zoo ook tegenwoordig dat groot Gevaarte der Amiraliteiten op eenen meer eenvoudigen of min kostbaren voet, met achterſtelling van alle afzonderlijke rechten, voorrechten, of voordeelen, moge gebragt worden; ten minſten hiertoe ſtrekken zich uit

1.) Het Plan van het Defenſiewezen.

2.) Het Plan Conciliatoir.

3.) Het Discours van den Heer Raadpen-

fionaris bij het openen der Befognes in Holland over deze aangelegene zaak den 11 Oct. 1793. En

4.) Een nader Stuk of *Plan Modificatoir* dus genoemd.

Waartegen echter, zelf ook in Holland, andere Staatsleden zijn, die fchoon zij volmondig toeftemmen, en zelven *bekommerd zijn over den vervallen ftaat van 't Zeewezen, en over de rampfpoedige omftandigheden van de Collegien ter Admiraliteit*, echter *noch het een noch het ander meenen te moeten aanzien als een natuurlijk of onmiddelijk gevolg van de inrichting van 't Admiraliteits-beftuur, of het beftaan dier Collegien*; en die zich voords vleien, *dat de* Gebreken *in 't beftuur der Admiraliteit niet zoo groot zijn als men voorftelt*; en dat men de zaak dieper ondertastende, men *gewaar zoude worden, dat alle gebreken in de Adminiftratie der Admiraliteit, en alle verval der Marine afteleiden zijn uit de wanbetalingen der Provincien en de onegale Practijk in den ophef der middelen* (28).

Het

(28) Zie dit in de *Memorie van Adftructie van het Advis der Vroedfchap van de Stad Rotterdam*, in 't Befogne van den 11 Oct. 1793.

Het is voor alle Nederlanders, Regenten en Ingezetenen, ja voor de Republiek zelve, te hopen, dat dit verschil van gevoelens over zulk gewigtig point de groote zaak zelve niet uit het oog zal doen verliezen; maar dat de ernstige Deliberatien, die thans bij de Hooge Bondgenoten hierover loopen, een gewenscht einde zullen bekomen, te meer dewijl in de Verklaring en 't Besluit, ter Generaliteit, den 7 Sept. 1792, waarbij de zaken der *Finantie*, der *Quotes*, en der *Lasten van de Bondgenoten* op een' vasten voet gebragt zijn, met zoovele woorden, bl. 60, gezegd wordt, dat dezelve voor den tijd van 25 jaren worden vastgesteld, *zoodanig nogtans, dat, indien tegen verwachting binnen den tijd van twee jaren niet met ernst zal zijn bij de hand genomen het onderzoek der voorgeslagen verbeteringen en besparingen in het Huishoudelijke van de Collegien ter Admiraliteit en van een algemeen redres der zaken van de Zee — die lasten zullen worden gehouden alleen voor twee jaren gearresteerd.* Omtrent welke hooge noodzakelijkheid van Redres de Heeren *Staten van Holland* zelve zich bij Resolutie van 16 Mei, 1793, den 22 daaraan volgende ter

Ver-

Vergaderinge van *Hun Hoog Mog.*, volgens de woorden der *Gelderſche* Reſolutie, die ik thans voor mij hebbe, van den 3 Dec. 1793. zich in deze zeerkrachtige woorden uitdrukken: „ *dat het onverantwoordelijk voor Regenten is, de abuizen en onnutte uitgaven, waarvan zij overtuigd zijn, en die zoo algemeen in het oog loopen, te laten ſubſiſteren, en daartoe de penningen, die het publiek moet opbrengen, te doen ſtrekken.*"

Beſluit. De welmeenende werkzaamheid en raadplegingen onzer tegenwoordige Patriottiſche Regenten met den Stadhouder, en de Eendragt, die thans hunne Raads- *en* Staats-vergaderingen tot 's Lands algemeen heil, gelukkiger dan voor 't jaar 1787, bezielt, geven ons alle hope, dat die Landsvaderlijke beraadſlagingen zullen uitloopen tot opbeuringe van het vervallene, en behoudenis van Land en Volk in dit tot nog toe zoo bewonderd en gezegend Gemeenebest. En mogt dit tweede IETS ook eenige nuttigheid toebrengen ter bevordering dier goede zaak, en tot meerdere vereeniging der harten en medewerking onzer ingezetenen ten goede, zoo zal ik mij den arbeid, hieraan beſteed, niet beklagen.

Nog is bij den Uitgever dezes onlangs van de Pers gekomen:

Een in dezen tijd voor den Nederlander ten hoogsten belangrijk Werk, betijteld: DE RECHTEN VAN DEN MENSCH IN FRANKRIJK, GEEN GEWAANDE RECHTEN IN NEDERLAND, of betoog, dat die Rechten, bij het Volk van Nederland, in volle kracht genoten worden, en iets over onze VRIJHEID en PATRIOTISMUS, door een PATRIOT, in gr. 8vo, *f* 2:10

De Schrijver, welke zich door meer andere Staatkundige Schriften reeds bij onze Landgenoten met roem bekend gemaakt heeft, behandeld dit, in deze tijd, zeer kiesche Onderwerp, op eene met het Natuurlijke Recht overeenkomstige wijze; vergelijkende onze CONSTITUTIE met de VERKLARING van de RECHTEN van den MENSCH, zoo als die door de CONVENTIE in Frankrijk, den 23 Junij des Jaars 1793. nader bepaald zijn, en bewijst door Authenticque Stukken, dat wij al het goede, wat in dezelve gevonden word, ook hier te Lande in volle maate genieten; makende tevens gegronde Aanmerkingen over het schadelijke en voor eene welgeördende Maatschappij nadeelige dat in sommige Artikelen der Fransche Wet verborgen ligt, bij welke gelegenheid de Autheur het bekende Werk van T. PAINE, op veele plaatsen, kragtig wederlegt, waarom dit Boek ook voor de Bezitters van laatstgenoemde Tractaat onmisbaar is, terwijl het tevens naast alle weldoordagte Staatkundige Geschriften, ons Landsbestuur betreffende, eene waardige plaats verdient; daar deszelfs inhoud voor Regent en Burger, in gelijke maate, hoogstnuttig kan zijn.

J. H. Hering, Tooneel der oude en nieuwe Staats-Geschiedenissen, 3 deelen en 4 deel 2 stukk. in gr. 8vo. . . . *f* 12:10:-
idem groot papier à - 16: 8:-

Proeve van den Geest der Jacobijnen van Parijs, getrokken uit het dagboek hunner zittingen van de maanden Januarij en Maart des Jaars 1792. in 't Hoogd. uitgegeven en met aanmerkingen verrijkt door J. W. van Archenholtz, in gr. 8vo. à . . . . - 1:-3:-

J. de Vries, Gesprekken over de voornaamste waarheden van den Christelijken Godsdienst, 2 stukken in gr. 8vo à . . . - 1:16:-

Dicht-

Dichtlauren voor Neêrlands Helden, bestaande in Prijsvaerzen, ter erkentenis van hunnen moed, gebleeken in de verdeediging der Vestingen, Maastricht, Willemstad, de *Klundert* enz., bij den aanval der Franschen op de Vereenigde Nederlanden in Februarij des jaars 1793, en vervaardigt door de volgende Dichteren en Dichteresfen: als C. VAN EPEN, *Phil. Stud. te Leiden, en lid van Kunstlievde spaart geen vlijt*; J. M. SOBELS, *Clercq ter Financie van Holland, en Secretaris van het Dichtlievend Genootschap te 's Gravenhage*; M. DE WITTE geb. VAN ZUILEKOM, *te Kesteren in de Nederbetuwe*; E. J. B. SCHONK, *Rector der Latijnsche Schoolen* te Nijmegen; HENDRIK HEY, *Capitein van de Schutterij* te Schiedam; C. J. DE LA HOUSSAIJE, *Predikant te Kessel, bij* 's Hertogenbosch; C. V. GORN, *Phil. Stud. &c. &c. te Leiden*; D. HOUTMAN, *te Voorburg*; J. DE VRIES, *Catechiseermeester* te Amsteldam, en meer andere onder verscheiden Zinspreuken, in gr. 8vo a . *f* 1:16:-
idem best pap. - 2:10:-

Ernstige en Trouwhartige waarschouwing aan de grooten deezer waereld, in gr. 8vo. a . . . - 2:12:-

Necker, Bedenkingen op 't Proces van Lodewijk de XVI. in gr. 8vo a . . . —:11:-

WIELAND's Bevalligheden in zes Boeken uit het Hoogd. vertaald door *C. Groeneveld*, in gr. 8vo a - —:11:-
idem best papier - —:14:-

C. Broedelet, Vruchten van stille Eenzaamheid, in gr. 8vo. a . . . - 1:—:-

Koorenhandelaars Handboekje met uitgereekende tafels door *A. Leman* a . . . . —:11:-

J. Luijken, overvloeijend Harte met plaatjes a - 1:10:-
idem best papier - 2:10:-

J. D. Michaëlis, middelen tot het recht verstand van de Hebreeuwsche Taal, in gr 8vo a . . 1:—:-

ELEMENS de la LECTURE, ou Methode pour aprendre à Epeler, et à Correctement. Très utile pour les Ecoles, & pour tous ceux qui désirent apprendre la bonne ortographie, par A. DU PUIJ Troisième Edition, in kl. 8vo a . —:4:-

